

Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА

Збірник наукових праць
Національного університету оборони України

№ 1 (39)

Видання університету – 2019

УДК 355(477) (066)
ББК 68.4(4 УКР) я 43
В 42

Збірник наукових праць “Військова освіта” Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. – 2019. – № 1 (39). – 264 с.

Збірник призначений для керівного складу, науково-педагогічних (наукових) працівників, докторантів та ад’юнктів (аспірантів) вищих навчальних закладів і наукових установ системи військової освіти.

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет вченою радою Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (протокол № 6 від 23 трав 2019 р.).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Осьодло В.І., доктор психологічних наук, професор (голова редакційної колегії)

Приходько Ю.І., кандидат педагогічних наук, доцент. (заступник голови редакційної колегії, відповідальний секретар)

Аббасов Акіф Нурага оглу, доктор педагогічних наук, професор (Азербайджанська Республіка)

Арістова Н.О., доктор педагогічних наук, доцент

Артемов В.Ю., доктор педагогічних наук, доцент

Гребенюк М.В., кандидат історичних наук

Валат В., доктор хабілітований з педагогіки, професор (Республіка Польща)

Вітченко А.О., доктор педагогічних наук, професор

Зельницький А.М., кандидат педагогічних наук, професор

Лагодинський О.С., доктор педагогічних наук, професор

Лазарева Т.А., доктор педагогічних наук, професор

Мамченко С.М., доктор педагогічних наук, професор

Мурзалінова А.Ж., доктор педагогічних наук, професор (Республіка Казахстан)

Свистун В.І., доктор педагогічних наук, професор

Стасюк В.В., доктор психологічних наук, професор

Тимошенко Р.І., доктор військових наук, старший науковий співробітник

Торічний О.В., доктор педагогічних наук, професор

Чорний В.С., доктор філософських наук, професор

Щипанський П.В., кандидат військових наук, професор

Ягунов В.В., доктор педагогічних наук, професор

Усі права застережені.

У разі передруку матеріалів посилання на збірник обов’язкове.

Адреса редакції: Україна, 03049, м. Київ-49, пр-т Повітрофлотський, 28, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, тел.: (044) 271-09-76.

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 21.02.2014 р., серія КВ, № 20600-10400 ПР.

Загальнодержавне видання.

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 14 лютого 2014 р. № 153).

ISSN: 2617-1775

ISSN: 2617-1783

© Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського, 2019

National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

VIISKOVA OSVITA

Collection of Scientific Papers of the
National Defence University of Ukraine

No 1 (39)

University Print – 2019

УДК 355 (477) (066)
ББК 68 4(4 УКР) я 43
В 42

VIISKOVA OSVITA, Collection of Scientific Papers of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi. – 2019. – No 1 (39). – 264 pgs.

The Collection of scientific papers is intended for commanding staff, scientific and pedagogical staff, postdoctoral and postgraduate students of higher educational institutes and scientific institutions of military education system.

Recommended for printing and distributing through the Internet by the Scientific Council of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi (Protocol No 6 dated 23 may 2019)

EDITORIAL BOARD:

Osiodlo V.I., Dr. (Psychological Sciences), professor (Chief Editor)

Prykhodko Y.I., Ph.D. (Pedagogical Sciences), associate professor (Deputy Chief Editor, Executive Secretary)

Abbasov Akif Nuraga oglu, Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Azerbaijani Republic)

Aristova N.O., (Pedagogical Sciences), associate professor

Artemov V.Y., Dr. (Pedagogical Sciences), associate professor

Hrebeniuk M.V., Ph.D. (Historical Sciences)

Walat W., Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Republic Poland)

Vitchenko A.O., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Zelnytskyi A.M., (Pedagogical Sciences), professor

Lahodynskyi O.S., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Lazarieva T.A., доктор педагогічних наук, професор

Mamchenko S.M., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Murzhalinova A.Zh., Dr. (Pedagogical Sciences), professor (Republic Kazakhstan)

Svystun V.I., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Stasiuk V.V., Dr. (Psychological Sciences), professor

Tymoshenko R.I., Dr. (Military Sciences), senior researcher

Torychnyi O.V. Dr. (Pedagogical Sciences), professor

Chorny V.S., Dr. (Philosophical Sciences), professor

Shchypanskyi P.V., Ph.D. (Military Sciences), professor

Yahupov V.V., Dr. (Pedagogical Sciences), professor

All rights are reserved.

When reprinting the materials, the reference to the *Collection of scientific papers* is mandatory.

Editorial Address: 03049, Kyiv, Povitroflotskyi ave. 28, National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Telephone: (044)-271-09-761

Certificate of State Registration of Print Media KB, № 20600-10400 ПП - 21.02.2014 p.
National issue.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine issued on February 14, 2014, No 153, the Collection of scientific papers was included into the Ukrainian List of specialized scientific publications in pedagogics.

ISSN: 2617-1775
ISSN: 2617-1783

© National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

ЗМІСТ

<i>Бакуменко Роман</i> Інформаційно-аналітичне забезпечення органів військового управління: стан, проблеми та підготовка фахівців	8
<i>Балендр Андрій</i> Структурно-функціональна модель підготовки фахівців з охорони кордону в країнах Європейського Союзу	17
<i>Богунов Сергій, Черних Ольга, Черних Юрій</i> Організація підготовки офіцерів для збройних сил республіки Латвія	29
<i>Богунов Сергій, Вавілова Надія, Приходько Юрій</i> Підготовка військових фахівців у збройних силах Франції	43
<i>Васильєв Олександр, Зельницький Андрій, Оліферук Володимир, Шабатіна Надія</i> Особливості системи підготовки до педагогічної діяльності викладачів військових навчальних закладів США	57
<i>Васильєв Олександр, Заболотний Олег, Зельницький Андрій, Оліферук Володимир, Шабатіна Надія</i> Модернізація системи військової освіти України та формування загального обрису офіцера майбутнього: реалії і перспективи	70
<i>Васильєв Олександр, Заболотний Олег, Зельницький Андрій, Оліферук Володимир, Шабатіна Надія</i> Якість відбору офіцерів ЗС України для навчання в ад'юнктурах ВВНЗ, науково-дослідних установ: теоретичні та практичні аспекти	82
<i>Войтех Олександр</i> Принципи та підходи до підготовки національного персоналу Збройних Сил України до участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки	93
<i>Голубева Олена, Кітура Олег, Розумний Олег, Фатальчук Андрій</i> Аналіз зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на організацію допризовної підготовки молоді	102
<i>Зінченко Андрій, Зінченко Ірина</i> Hackathon як складова частина підготовки фахівця інформаційних технологій та кібербезпеки	112
<i>Капосльоз Григорій, Мельниченко Олена, Левицька Лариса</i> Досвід освоєння та використання наукових результатів у навчальних закладах та органах управління освітою в Україні та за кордоном	120
<i>Красницька Ольга</i> Ораторське мистецтво в системі професійної підготовки військового керівника	133
<i>Колесник Володимир, Серветник Руслан</i> Кар'єрні терміни підготовки здобувачів вищої освіти в ад'юнктурі	142
<i>Кримець Людмила</i> Етичні кодекси поведінки в контексті формування ментальності військовослужбовців та протидії гендерній дискримінації	150
<i>Лазоренко Олександр</i> Порівняльний аналіз освітньо-професійної програм підготовки майбутніх бакалаврів безпеки державного кордону України та Європейського Союзу	161
<i>Лігоцький Анатолій</i> Феноменологія проектування новітніх освітніх систем у глобальному освітньому середовищі	173
<i>Нехаєнко Сергій</i> Професійна компетентність організаторів морально-психологічного забезпечення: поняття, зміст і структура	185
<i>Панасюк Клавдія</i> Ефективне спілкування як запорука успішної діяльності офіцера – військовика	197
<i>Рибчук Олег</i> Особливості викладання спеціальних дисциплін у вищій військовій школі	204
<i>Устименко Олександр, Капосльоз Григорій, Полторак Микола</i>	214

Ретроспективний аналіз підготовки фахівців для збройних сил України в системі вищої військової освіти крізь призму антитерористичної операції	
<i>Чорний Віталій</i> Роль науки в модернізації українського суспільства	227
<i>Василь Шемчук</i> Стомлення і відновлення при напруженій м'язовій діяльності	238
<i>Школяренко Василь, Рудніцький Іван</i> Інтерактивні технології навчання як засіб підвищення ефективності курсової підготовки національного персоналу	246
<i>Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського</i>	257

CONTENTS

<i>Bakumenko Roman</i> Analytical and information support to military staffs: condition, problems and training of specialists	8
<i>Balendr Andrii</i> Structural-Functional Model for Training of Border Guards in the European Union Countries	17
<i>Bohunov Serhii, Chernykh Olga, Chernykh Yuri</i> Organisation of officer training for the armed forces of the republic of Latvia	29
<i>Bohunov Serhii, Vavilova Nadiia, Pryhod'ko Yuri</i> Training of military specialists for french armed forces	43
<i>Vasyliiev Oleksandr, Zelnytskyi Andrii, Oliferuk Volodymyr, Shabatina Nadiya</i> Features of pedagogical training system for teachers of the military educational establishments in the USA	57
<i>Vasyliiev Oleksandr, Zabolotnyi Oleg, Zelnytskyi Andrii, Oliferuk Volodymyr, Shabatina Nadia</i> Modernization of military education system of Ukraine and formation of officer of the future image: realities and perspectives	70
<i>Vasyliiev Oleksandr, Zabolotnyi Oleg, Zelnytskyi Andrii, Oliferuk Volodymyr, Shabatina Nadiia</i> The quality of selection of officers of the armed forces of Ukraine for military postgraduate study in the research institutions, hmei: theoretical and practical aspects	82
<i>Voitekh Oleksandr</i> Principles and approaches for the training of national personnel of the Armed Forces of Ukraine for participation in international peace support operations	93
<i>Golubeva Olena, Kitura Oleg, Rozumnyi Oleg, Fatalchuk Andrii</i> Analysis of external and internal factors of influence on the organization of pre-accreditation of youth	102
<i>Zinchenko Andrii, Zinchenko Irina</i> Hackathon as part of the training of information technology and cybersecurity specialist	112
<i>Kaposloz Grigoriy, Melnichenko Olena, Levickaja Larisa</i> Experience in mastering and using scientific results in educational institutions and education management bodies in Ukraine and abroad	120
<i>Krasnytska Olha</i> The Art of Rhetoric in the System of Professional Training of Military Leader	133
<i>Kolesnyk Volodymyr, Servetnyk Ruslan</i> Career Terms of PhD Military Students Preparation in the Military Postgraduate Studies	142
<i>Krymets Liudmyla</i> Ethical codes of behavior in the context of forming the mentality of military staff and counteraction of gender discrimination	150
<i>Lazorenko Olexandr</i> Comparative analysis of educational and vocational training program for Ukrainian future bachelors of state border security with EU CCC for basic border guards training	161
<i>Ligotskiy Anatoliy</i> Phenomenology of the design of new educational systems in the globals educational environment	173
<i>Nekhaienko Serhii</i> Professional Competence of Moral-Psychological Support Organizers: Concept, Content and Structure	185
<i>Panasiuk Klavdyia</i> In the article it is considered the essence of business communication as one of the officer communicative culture priorities	197
<i>Rybchuk Oleh</i> Specifics of Special Disciplines Teaching at Higher Military School	204
<i>Ustymenko Oleksandr, Kaposlyoz Grigoriy, Poltoruk Mykola</i> Retrospective analysis of the training of specialists for the Armed Forces of Ukraine in the system of higher military education through the prism of the antiterrorist operation	214
<i>Chorny Vitaliy</i> The role of science in the modernization of Ukrainian society	227
<i>Vasiliy Shemchuk</i> Fatigue and Recovery at Tense Muscular Activity	238
<i>Shkoliarenko Vasyl, Rudnitsky Ivan</i> Interactive technologies of education as a means of enhancing the efficiency of pre-deployment training of national personnel	246
<i>Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського</i>	257

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

Досліджено сутність процесу інформаційно-аналітичного забезпечення органів військового управління. Окреслено низку об'єктивних чинників, які ускладнюють здійснення інформаційно-аналітичної роботи. Визначено шляхи удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення органів військового управління, що дозволить отримати підвищення ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення органів військового управління. Запропоновано напрямки удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення військового управління в Україні за ознаками відповідності наявним проблемам, що дозволить визначити передумови для зростання ефективності інформаційно-аналітичного забезпечення органів військового управління.

Ключові слова: інформаційно-аналітичне забезпечення; інформаційно-аналітична діяльність; аналітика; інформаційне суспільство.

Постановка проблеми. Однією з умов ефективної діяльності органів управління будь-якого рівня у ХХІ сторіччі є максимальне використання ними ресурсів і можливостей інформаційного суспільства. Він створює єдиний глобальний інформаційний простір, що характеризується мінливою та високою інтенсивністю інформаційних процесів. Ефективне управління в такому випадку можливе з одного боку лише на засадах створення якісно нових систем інформаційно-аналітичного забезпечення на всіх рівнях управління та військово-професійної діяльності, з іншого – за наявності персоналу, підготовленого як у професійному плані, так і здатному проводити аналітичну роботу на професійному рівні згідно з посадовими обов'язками. Це потрібно для досягнення своєчасності, оперативності, повноти та точності опрацювання інформації, оперативного прийняття та реалізації управлінських рішень на всіх рівнях управління в Збройних силах (ЗС) України, сприяння стійкості управлінського циклу до деструктивних впливів противника.

Актуальність дослідження. Проблема формування інформаційної та аналітичної бази для прийняття управлінських рішень на будь-якому рівні управління є особливо актуальним на сучасному етапі розвитку України, особливо на оборонному та військовому. Ефективна та якісна система інформаційно-аналітичного забезпечення органів управління, у тому числі і військового, є невід'ємною складовою успішного функціонування системи управління. Впровадження та всебічне використання сучасних інформаційних технологій в управлінській діяльності забезпечує інформаційно-аналітичну підтримку прийняття відповідних управлінських рішень на всіх рівнях,

супроводжує інформаційну підтримку функціонування органів вищого військового управління та підпорядкованих йому складових, забезпечує інформаційні потреби як командирів (начальників), так і всього особового складу, створює сприятливі умови для управлінської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан науки щодо інформаційно-аналітичного забезпечення управління в Україні характеризується активним розвитком її теоретичних засад, про що свідчать численні публікації в наукових виданнях. Однак переважна їх більшість стосується процесу інформаційно-аналітичного забезпечення в системі державного управління.

Інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної виконавчої влади, роль інформації у процесі прийняття державно-управлінських рішень є предметом досліджень Р. Ковалю [1], С. Телешуна [2], А. Дегтяря [3] та ін.

Проблемні питання, які стосуються процесу інформаційно-аналітичного забезпечення в інформаційному забезпеченні системи державного управління, розглядаються в роботах сучасних українських вчених В. Авер'янова [4], В. Бакуменка [5], Ю. Сурміна [6], С. Телешуна [7], А. Додонова [8], Д. Ланде [8] та ін.

Так, значним внеском у загальну теорію та методологію державного управління в умовах інформаційного суспільства стала праця В.Авер'янова "Державне управління в Україні".

У словнику-довіднику з державного управління (В. Бакуменка та В. Князева) наведено чимало термінів і визначень з інформаційних питань.

"Енциклопедія державного управління" у восьми томах (за науковою редакцією Ю. Сурміна, П. Надолішнього та А. Семенченка) є найбільш вагомим і авторитетним виданням з державного управління, яке містить кваліфіковані тлумачення багатьох термінів та визначень, зокрема з питань інформаційного забезпечення.

Практичним питанням інформаційно-аналітичної роботи в державному управлінні присвячений навчальний посібник за загальною редакцією С. Телешуна.

У наукових публікаціях А. Додонова, Д. Ланде розкриваються питання створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення, національного реєстру українських інформаційних ресурсів.

Існує низка фундаментальних і прикладних наукових робіт вітчизняних дослідників, які стосуються інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників (Л.М. Петренко [9], С.В. Масліч [10], В.В. Ягупов [11]).

Найбільш повно та узагальнено інформаційно-аналітичне забезпечення у військовій сфері викладено у монографії Г. Любовця та В. Короля "Комунікаційно-контентна безпека: проблематика, підходи, етапи становлення" [12].

Проте, незважаючи на наявні наукові публікації, що стосуються окремих аспектів інформаційного забезпечення військового управління, нині все ще

немає єдиного підходу до визначення сутності інформаційно-аналітичного забезпечення в цьому процесі. Відповідно проблема визначення поняття «інформаційно-аналітичне забезпечення» в системі військового управління, яке б відповідало реальній сутності цього процесу, а також його ролі та місця в ЗС України, є актуальною.

Віддаючи належне результатам, отриманим зазначеними вище та іншими вченими, слід наголосити, що теоретичні та науково-методичні засади інформаційно-аналітичного забезпечення військового управління залишаються недостатньо обґрунтованими. Поглиблення потребують уявлення про його зміст і складові, удосконалення – організаційно-методичні засади впровадження інформаційно-аналітичного забезпечення в діяльність органів військового управління, оцінки його ефективності, а також цілеспрямована професійна підготовка військових фахівців для інформаційно-аналітичного спрямування.

Мета дослідження виявити сутність інформаційно-аналітичного забезпечення органів військового управління. Відповідно до мети були поставлені.

Завдання: дослідити процес інформаційно-аналітичного забезпечення органів військового управління; виділити об'єктивні чинники, що ускладнюють здійснення інформаційно-аналітичної роботи в органах військового управління, визначити необхідність формування та розвитку інформаційно-аналітичної компетентності у фахівців, які залучаються до процесу інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Існує багато поглядів на те, що ж таке інформаційно-аналітичне забезпечення військ (сил), яким чином його треба організувати у військовій частині?

У широкому розумінні інформаційно-аналітичне забезпечення – одночасно система наукових знань, мистецтва, інформаційно-аналітичних умінь і здатностей, а також інформаційно-аналітичного досвіду, втілених у діяльності військових спеціалістів по досягненню визначеної мети шляхом використання праці, інтелекту та мотивів поведінки інших фахівців.

Разом з тим, при організації інформаційно-аналітичного забезпечення виникають принципові проблемні питання: кого або що потрібно вивчати, чому і як? Що має бути результатом такої роботи? Сучасна система підготовки військових фахівців з інформаційно-аналітичного забезпечення ґрунтується на тому, що саме військова професія з усіма атрибутами – рівнем кваліфікації, знаннями, функціями, майстерністю надає необхідні знання, навички, вміння, здатності.

Але кандидати на цю професію повинні мати певні природні здібності (здатність до лідерства) та практичні здатності (лідерство, здатність приймати раціональні рішення, будувати відносини з іншими фахівцями та їх мотивувати, успішно долати конфліктні ситуації і т.д.). Таким чином, ефективність праці військових фахівців, а в даному разі – офіцерів з інформаційно-аналітичного

забезпечення визначається рівнем сформованості та розвиненості спеціальних знань, наявністю певних практичних інформаційно-аналітичних здатностей, набутим досвідом і майстерністю, використанням всього цього у конкретно окреслених інформаційно-аналітичних ситуаціях військово-професійного спрямування на військовій практиці.

Інформаційно-аналітичне забезпечення – це процес створення оптимальних умов задля задоволення інформаційних потреб і реалізації посадових обов'язків командирами (начальниками) на основі формування та використання професійно та фахово орієнтованих інформаційних ресурсів. Метою інформаційно-аналітичного забезпечення є створення оптимальних сприятливих умов для прийняття командирами (начальниками) оптимальних, а в ідеалі – ефективних управлінських рішень згідно зі посадовими компетенціями.

Зміст поняття "інформаційно-аналітичне забезпечення" становлять два взаємопов'язані складові:

– інформаційний: відносно самостійна діяльність спеціально підготовлених фахівців, зайнятих пошуком, відбором, обробленням, накопиченням, узагальненням і збереженням інформаційних одиниць (перший етап інформаційно-аналітичного забезпечення у системі управління);

– аналітичний: виробництво спеціально підготовленими фахівцями на підставі наявних інформаційних одиниць і складних розумових процесів нового знання щодо явища або події, що вивчається, досліджується тощо (другий етап інформаційно-аналітичного забезпечення у системі управління) [6].

Систему інформаційного та аналітичного забезпечення в будь-якому управлінні, у т.ч. безпосередньо у військовому слід визначити як взаємозалежну і відповідним чином сформовану сукупність організаційних, організаційно-правових, інформаційних, методичних, програмно-технологічних компонентів, що забезпечує необхідну якість прийнятих управлінських рішень за рахунок раціонального використання інформаційних ресурсів та інформаційних технологій. З поєднанням принципів проблемної орієнтації та програмно-цільової настанови як щодо тематики інформаційного забезпечення, так і щодо вибірковості підготовки інформації та доведення її до керівників (командирів, начальників) відповідно до їх місця в системі військового управління та основних функціональних обов'язків.

Отже, інформаційно-аналітична діяльність – це особливий різновид професійної діяльності військових фахівців, пов'язаний з виявленням, опрацюванням, збереженням і поширенням відповідно інформації службового призначення.

Водночас, для управлінської сфери (у т.ч. і сфери військового управління) важливим є не стільки своєчасне ознайомлення з первинною інформацією, скільки випереджувальне виявлення проблемних ситуацій і прогноз розвитку певних подій [7, с. 38].

Саме необхідність передбачення, виявлення та прогнозування певних тенденцій у розвитку ситуації зумовлює застосування різних аналітичних

методик опрацювання вихідної інформації в військовій сфері. З'ясування можливих шляхів розвитку ситуації та її спрямування у необхідному напрямку потребує не тільки узагальнення виявленої інформації, а також її об'єктивне та системне оцінювання. Власне наявність у результатах інформаційно-аналітичних досліджень «вивідного знання» робить їх надійним підґрунтям для прийняття управлінських рішень [7, с. 39-40].

Необхідність інформаційно-аналітичних досліджень обумовлена не тільки наявністю інформаційних бар'єрів, які цілеспрямовано створюються противником і перешкоджають одержанню необхідної та достатньої інформації для прийняття рішень, а й дефіцитом часу на його ухвалення. Дефіцит часу в суб'єктів управління, як споживачів інформації, потребує перекладання на спеціальну інформаційну службу завдань щодо постійного слідкування за інформацією стосовно визначених інформаційних потреб, витягу необхідних інформативних фрагментів з усього масиву інформації, аналітико-синтетичного перетворення вихідної інформації у відповідності до потреб споживача. Виконання цих завдань потребує створення системи інформаційного забезпечення споживачів інформації, в якій вони виступатимуть визначальним чинником у процесі підготовки інформаційно-аналітичних документів [7, с. 40].

Інформаційно-аналітичним забезпеченням органів військового управління займаються різні структурні підрозділи та підпорядковані їм фахівці. Так, аналізом, прогнозуванням і виробленням стратегічних й ситуативно-сценарних пропозицій і рекомендацій, як бази для прийняття різномасштабних рішень для діяльності в медіасередовищі на рівні Міністерства оборони України та Генерального штабу ЗС України, займаються Управління комунікацій і преси МО України та Управління зв'язків з громадськістю ЗС України [9, с. 95].

Висновки оцінювання обстановки (морально-психологічний стан своїх військ, противника та суспільно-політичної обстановки у визначеному районі) роблять представники структур морально-психологічного забезпечення відповідного рівня [10]. Крім того, кожен командир (начальник), регулярно, з визначеною ним періодичністю, отримує доповіді з відповідним інформаційно-аналітичним обґрунтуванням від підпорядкованих органів управління, структурних підрозділів, служб тощо.

Проаналізувавши доповіді, які надаються командирам (начальникам), ми прийшли до висновку, що переважна більшість інформації, яка в них міститься, має суто інформативний характер, тобто є підґрунтям для здійснення аналітики, а не самою аналітикою. Таким чином, продукування аналітичних висновків перекладається на споживачів аналітичних матеріалів. Таким чином, одного боку, замість отримання великої кількості висновків, командир (начальник) отримує велику кількість «сировини» для висновків. Тож змушений формувати вихідні дані для прийняття рішення самотужки. Це своєю чергою, негативно впливає як на швидкість прийняття рішення, так і на його якість, своєчасність і оперативність, а з іншого – існує необхідність посилення аналітичної складової таких матеріалів, які подаються за підпорядкованістю, підвищення рівня їх об'єктивності та інформативності.

Нині ж, має місце низка об'єктивних причин, які ускладнюють здійснення інформаційно-аналітичної роботи та інформаційно-аналітичного забезпечення в цілому. До них належать:

- неточність і неповнота інформації, з якою працюють фахівці-аналітики, породжувані недостатністю як ресурсів для її одержання, так і службової взаємодії підрозділів між собою в плані обміну відповідною інформацією;

- обмеженість наявного часу, протягом якого мають, а інколи повинні бути прийняті управлінські рішення незалежно від складності вирішуваних питань і завдань, особливо в бойових умовах, і обсягів оброблюваної інформації;

- багатокритеріальність і багатоваріативність при прийнятті управлінських рішень на всіх рівнях;

- відсутність належної культури використання інформаційно-аналітичних матеріалів у командирів (начальників).

Загальний рівень інформатизації аналітичної діяльності органів військового управління в сучасній Україні потребує нагального вирішення проблеми створення чи їх суттєвої модернізації. Недостатнє оснащення органів військового управління програмно-апаратними засобами, відсутність скоординованої системи показників і затверджених методик їх розрахунку не дозволяють прозоро відслідковувати узгодженість і несуперечність цілей, що ставляться на всіх рівнях управління, контролювати їх додержання та приймати рішення щодо забезпечення їх досягнення. До цього ж треба додати відсутність розвиненої аналітичної бази, систематизованого і вичерпного інформаційного фонду з потужним довідковим апаратом, мереж телекомунікацій, що дозволяють використовувати фонди «зовнішніх» організацій. Особливо прикорм є обмеженість використання сучасних інформаційно-пошукових систем [5; 6] у наслідок різних об'єктивних і суб'єктивних обставин, серед яких головне – відсутність фахівців з відповідною інформаційно-аналітичною компетентністю.

Отже, в ході дослідження ми дійшли до таких *висновків*.

У цілому інформаційно-аналітичне забезпечення органів військового управління нижчої ланки є складовою забезпечення органів військового управління вищого рівня, яке покликане забезпечувати професійне узагальнення фактів, обґрунтованість рекомендацій, які надаються відповідним командирам (начальникам), високу якість та своєчасність інформаційної продукції для суб'єктів управління, а також, викривати довгострокові тенденції розвитку певних ситуації, явищ і тенденцій.

Розвиток інформаційно-аналітичного забезпечення успішного функціонування органів військового управління, як один з важливих напрямів інформатизації суспільства, відбувається хаотично, без наявності чіткої виваженої державної стратегії.

Ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення можливе лише за наявності персоналу, підготовленого як у професійному плані, так і здатному проводити аналітичну роботу на своєму рівні, що в принципі не можливо без

системного формування фахової компетентності відповідних військових фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваль Р.А. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади // Теорія та практика державного управління : зб. наук. праць. – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2006. – № 1 (113).
2. Телешун С.О. та ін. / С.О. Телешун // Політична аналітика в системі публічного управління. – К., 2008. – С. 38-41.
3. Дегтяр А.О. Аналітично-організаційне забезпечення прийняття та реалізації державно-управлінських рішень: дис. ... д-ра наук з держ. управління: 25.00.02 / Донецький держ. ун-т управління. – Донецьк, 2005.
4. Державне управління в Україні [Електронний ресурс] : навч. посіб. / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – Київ : Юрінком Інтер, 1998. – 432 с. – Режим доступу: <http://www.lawbook.by.ru/admin/averjanov/2-2.html> (дата звернення: 27.03.2019).
5. Державне управління : словник-довідник / за заг. ред. В. Д. Бакуменка, В. М. Князева. – Київ : Вид-во УАДУ, 2002. – 228 с.
6. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України ; наук.- ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – Київ : НАДУ, 2011. – Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. – 2011. – 692 с.
7. Практичні аспекти інформаційно-аналітичної роботи : навч. посіб. / кол. авт. ; за заг. ред. С. О. Телешуна. – Київ : Вид-во НАДУ, 2007.
8. Додонов А.Г. Компьютерные сети и аналитические исследования / А.Г. Додонов, Д. В. Ландэ, В. Г. Путятин. – Киев : ИПРИ НАН Украины, 2014. – 486 с.
9. Петренко Л.М. Інформаційно-аналітична діяльність – невід'ємна складова професіоналізму керівників професійно-технічних навчальних закладів / Л.М. Петренко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія. – 2011. – Вип. 33. – Ч. 1. – С. 194–200.
10. Масліч С.В. Формування інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх агентів з організації туризму у професійно-технічних навчальних закладах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» (015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями)). – Інститут професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2018. – 268 с.
11. Ягунов В.В. Методологія діагностування інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійних навчальних закладів // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова: зб. наук. пр. / за ред. Д.Е. Кільдерова Серія № 5: Педагогічні науки: перспективи та реалії. 2013. – Вип. 12(39). – С. 274-279.
12. Комунікаційно-контентна безпека: проблематика, підходи, етапи становлення: монографія / Любовець Г.В., Король В.Г. – Дніпро: 2018. – 462 с.
13. Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 27.04.18 року № 173 «Про затвердження Настанови з морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування Збройних Сил України». Інв 17053

REFERENCES

1. Koval, R.A. (2006). Informatsiino-analitychne zabezpechennia diialnosti orhaniv derzhavnoi vlady [Information and analytical support of the activity of state authorities] Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. prats. Kh. : Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr», № 1 (113). (in Ukrainian)

2. Teleshun, S.O. (2008). Politychna analityka v systemi publichnoho upravlinnia.(Political analytics in the public administration system). K., p. 38-41. (in Ukrainian)
3. Diehtiar, A.O. (2005). Analitychno-orhanizatsiine zabezpechennia pryiniattia ta realizatsii derzhavno-upravlinskykh rishen (Analytical and organizational support for the adoption and implementation of state-management decisions): dys. ...d-ra nauk z derzh. upravlinnia: 25.00.02 Donetskyi derzh. un-t upravlinnia. Donetsk, (in Ukrainian).
4. Averianov, V.B. (1998). Derzhavne upravlinnia v Ukraini (Public Administration in Ukraine) [Elektronnyi resurs] : navch. posib. Kyiv : Yurinkom Inter., 432 s. Rezhym dostupu: <http://www.lawbook.by.ru/admin/averjanov/2-2.html> (data zvernennia: 00.00.0000). (in Ukrainian)
5. Bakumenko, V.D., Kniaziev, V.M. (2002). Derzhavne upravlinnia : slovnyk-dovidnyk (Public administration: dictionary) Kyiv : Vydvo UADU,. – 228 s. (in Ukrainian)
6. Kovbasiuk, Yu.V. (2011). Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia (Encyclopedia of Public Administration): u 8 t. / Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy ; nauk.- red. kolehiia : Kyiv : NADU, 2011. T. 2 : Metodolohiia derzhavnoho upravlinnia – 692 s. (in Ukrainian)
7. Teleshun, S.O. (2007). Praktychni aspekty informatsiino-analitychnoi robo-ty : navch. posib (Practical aspects of informational and analytical activity): navch. posib. Kyiv : Vyd-vo NADU. (in Ukrainian)
8. Dodonov, A.H. (2014). Kompiuternye sety y analytycheskye yssledovanyia (Computer networks and analytical researches) Kyev : YPRY NAN Ukrainy. – 486 s. (in Ukrainian)
9. Petrenko, L.M. (2011). Informatsiino-analitychna diialnist (Information-analytical activity) - an integral part of the professionalism of the education institutions' leaders Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Serii: Pedahohika i psykhologhiia. Vyp. 33. – Ch. 1. – S. 194–200. (in Ukrainian)
10. Maslich, S.V. (2018). Formuvannia informatsiino-analitychnoi kompetentnosti maibutnikh ahentiv z orhanizatsii turyzmu u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh.(Formation of informational and analytical competence of future agents in the organization of tourism in vocational schools). – Kvalifikatsiina naukova pratsia na pravakh rukopysu. Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata pedahohichnykh nauk za spetsialnistiu 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinoi osvity» (015 – Profesiina osvita (za spetsializatsiiamy). – Instytut profesiino-tekhnichnoi osvity Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy, Kyiv,. – 268 c. (in Ukrainian)
11. Yahupov, V.V. (2013). Metodolohiia diahnostuvannia informatsiino-analitychnoi kompetentnosti kerivnykiv profesiinykh navchalnykh zakladiv (Methodology of diagnosing informational and analytical competence of managers of vocational schools)/ Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M.P. Drahomanova: zb. nauk. pr. / za red. D.E. Kilderova Serii № 5: Pedahohichni nauky: perspektyvy ta realii.. – Vyp. 12(39). – S. 274-279. (in Ukrainian)
12. Liubovets, H.V., Korol, V.H. (2018). Komunikatsiino-kontentna bezpeka: problematyka, pidkhody, etapy stanovlennia (Communication-content security: problems, approaches, stages of evolution): monohrafiia /– Dnipro:. – 462 s. (in Ukrainian)
13. Nakaz Heneralnoho shtabu Zbroinykh Syl Ukrainy (Order of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine) (27.04.2018) № 173 «On Approval of the Guidelines for the Moral and Psychological Provision of the Preparation and Use of the Armed Forces of Ukraine». Inv 17053 (in Ukrainian)

РЕЗЮМЕ

Роман Бакуменко,

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Информационно-аналитическое обеспечение органов военного управления: состояние, проблемы и подготовка специалистов.

В публикации автор исследует сущность процесса информационно-аналитического обеспечения органов военного управления. Очерчен ряд объективных факторов, усложняющих процесс информационно-аналитической работы. Определены пути совершенствования информационно-аналитического обеспечения органов военного управления, позволит получить повышение эффективности информационно-аналитического обеспечения органов военного управления. Предложены направления совершенствования информационно-аналитического обеспечения военного управления в Украине по признакам соответствия имеющимся проблемам, позволит определить предпосылки для роста эффективности информационно-аналитического обеспечения органов военного управления

Ключевые слова: информационно-аналитическое обеспечение; информационно-аналитическая деятельность; аналитика; информационное общество.

SUMMARY

Roman Bakumenko,
National Defence University of Ukraine
Named after Ivan Cherniakhovskyi

Analytical and information support to military staffs: condition, problems and training of specialists

Introduction. *The problem of the formation of an informational and analytical basis for making efficient decisions at any level of government is particularly relevant at the present stage of development of Ukraine, especially in the defense and military. An efficient and high-quality system of informational and analytical support for government bodies, including the military, is an integral part of the successful functioning of the management system..*

Purpose. *Substantiation of the methodological principles for the training of national analytical and information support personnel of the Armed Forces of in the context of a higher military educational institution.*

Methods. *Methods, induction, deduction, classification, systematization and comparative analysis of theoretical sources on the problem of professional training of military specialists.*

Results. *The development of information and analytical support for the successful functioning of the military administration bodies, as one of the important areas of informatization of society, is chaotic, without a well-balanced state strategy.*

Originality. *On the basis of analysis and generalization of the requirements of these approaches, a system of specific didactic principles is defined. In our opinion, the high result of the development of professional competence of officers of informational and analytical support is possible provided that such specific principles are implemented: modeling, systematic and consistent, cultural compatibility, problem-solving and military-professional content of training.*

Conclusion. *Effective information and analytical support is possible only in the presence of personnel trained both professionally and capable of conducting analytical work at its own level, which in principle is not possible without the systematic formation of the professional competence of the military specialists concerned. Areas of improvement of the information-analytical support of military management in Ukraine are proposed on the grounds of compliance with the existing problems, which will allow determining the preconditions for increasing the efficiency of information and analytical support of military management bodies.*

Key words: *analytical and information support; analytical and information activity; analysis; information society.*

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ОХОРОНИ КОРДОНУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В статті надано обґрунтування структурно-функціональної моделі підготовки фахівців з охорони кордону в країнах ЄС. Розроблена модель є узагальненням моделей підготовки персоналу прикордонної поліції та інших прикордонних відомств, відображає концепцію підготовки європейських прикордонників і, на основі виявлених тенденцій підготовки фахівців цього профілю, уможливує створення оптимального варіанту організації підготовки українських прикордонників. Автором було проведено аналіз можливості використання цього досвіду з метою його впровадження в систему професійної підготовки персоналу прикордонного відомства України.

***Ключові слова:** підготовка; модель; фахівці з охорони кордону; країни Європейського Союзу.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобалізаційно-інтеграційних процесів актуалізуються питання підвищення якості підготовки персоналу Державної прикордонної служби України (ДПСУ), що зумовлює необхідність апроксимації системи підготовки українських прикордонників до єдиних європейських стандартів підготовки фахівців цього профілю. Це передбачає вивчення закордонного досвіду підготовки прикордонників в країнах Європейського Союзу (ЄС) стосовно необхідності його впровадження в практику освітнього процесу відомчих закладів освіти ДПСУ.

Метою статті є обґрунтування структурно-функціональної моделі підготовки фахівців з охорони кордону в країнах ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості професійної підготовки прикордонників вивчали такі вчені, як: В. Мірошніченко, О. Торічний. Підготовку фахівців-прикордонників у зарубіжних країнах досліджували Т. Тронь, І. Блощинський [1]. Проте, ґрунтовного аналізу моделі підготовки фахівців з охорони кордону в країнах ЄС не існує.

Виклад основного матеріалу. З метою створення моделі підготовки прикордонників в країнах ЄС вважаємо за необхідне проаналізувати сучасні системи підготовки фахівців цього профілю.

Виявлено, що у світі існують такі типи моделей підготовки фахівців поліції (тому що більшість прикордонних відомств країн ЄС обрали формат прикордонної поліції): німецька, французька, британська і американська. Німецьку модель відрізняють: ґрунтовність базової підготовки; обов'язкове додаткове навчання перед призначенням на нову посаду. Французька модель - централізоване управління освітою в системі Міністерства Внутрішніх Справ; порівняно короткостроковий характер (загалом - 4,5 року). Для британської

моделі характерні: рання вузька спеціалізація співробітників поліції різних підрозділів і служб; децентралізований принцип координації процесу професійної підготовки. Для американської моделі властиво, що відомчі заклади освіти дають практично спрямовану підготовку, а освіту, що підтверджується дипломом, поліцейські отримують в цивільних освітніх установах. Зустрічається і симбіоз різних моделей (Хорватія, Угорщина, Туреччина та ін.) [2].

На сучасному етапі розвитку спільної європейської підготовки фахівців з охорони кордону особливого значення набувають віртуальні університети. Існує три основні моделі функціонування віртуальних університетів: бімодальна – організація, яка одночасно пропонує традиційну систему освіти та систему віртуального університету. Форми навчання єдині для студентів-очників і дистанційних студентів; дистанційна модель – організація, яка займається винятково дистанційним навчанням і не має традиційного кампусу. При цьому кожний заклад проводить власну навчальну політику і присвоює власні навчальні ступені, зберігаючи «національні» особливості; модель консорціуму – організація, що складається з декількох взаємодіючих віртуальних університетів, які можуть спільно використовувати ресурси і обладнання для надання освітніх послуг [3].

Спільна вебсистема дистанційного навчання Агенції FRONTEX на базі веб-платформи Virtual Aula, об'єднана з Мережею партнерських академій, Мережею національних координаторів та Консорціуму закладів вищої освіти в рамках Спільної європейської магістерської програми (СЕМП) зі стратегічного управління кордонами є комплексним рішенням для прикордонних відомств країн ЄС на основі бімодальної моделі.

Таким чином, зважаючи на різноманітність систем підготовки прикордонників в різних країнах ЄС та діяльності Агенції FRONTEX з її узгодження і розроблення спільних стандартів підготовки та організації мережевої взаємодії, з метою узагальнення й впровадження передового досвіду в практику підготовки персоналу вітчизняного прикордонного відомства, постає необхідність створення узагальненої моделі підготовки фахівців з охорони кордону в країнах ЄС.

Терміни «модель», «моделювання» в педагогічній науці розглядають багато дослідників, серед яких – В. Афанасьєв, І. Новік, С. Архангельський, Н. Кузьміна та інші. На думку Г. Кондрацької, модель (Modele – з фр.зразок) – це дослідження процесів і явищ за допомогою їхніх реальних (фізичних) або ідеальних моделей. Приватні показники, які входять до її складу, розглядаються як модельні характеристики [4]. Наукова модель за визначенням М. Фіцули - це представлена у смисловому плані і матеріально реалізована система, яка адекватно відображає предмет дослідження, є засобом теоретичного дослідження педагогічних явищ через уявне створення (моделювання) життєвих ситуацій; допомагає пізнати закономірність поведінки людини у різних ситуаціях [5].

Дослідниця І. Бартенева розглядає модель як специфічний об'єкт,

створений з метою одержання або зберігання інформації у формі уявного образу, опису знаковими засобами або матеріального предмета, що відображає властивості, характеристики та зв'язки об'єкта-оригінала довільної природи, які є істотними для вирішення суб'єктом (людиною) певного завдання [6].

Педагогічна модель на думку Є. Романова – це узагальнений, абстрактно-логічний образ конкретного феномену педагогічної системи, який відображає та репрезентує суттєві структурно-функціональні зв'язки об'єкта педагогічного дослідження, представлений у потрібній наочній формі й здатний дати нові знання про нього [7]. Нам імпонує точка зору Н. Ничкало, щодо створення моделі педагогічної системи на основі єдності мети, завдань, різноманітних видів діяльності, організаційних форм, критеріїв функціонування [8].

В рамках цього дослідження, педагогічна модель – це взаємопов'язана множина блоків (підсистем) зі специфічними властивостями, що інтегруються у єдність організації процесу підготовки фахівців з охорони кордону країн ЄС. Модель виконує такі функції: ілюстративну, трансляційну, пояснювальну, прогностичну і відображає підготовку європейських фахівців з охорони кордонів на основі виокремлених тенденцій. Побудована нами *узагальнена структурно-функціональна модель підготовки фахівців з охорони кордону в країнах ЄС* складається з таких блоків:

цільовий (мета, завдання та професійні вимоги, особливості професійної діяльності персоналу прикордонних відомств в країнах ЄС);

концептуальний, який поділяється на: теоретичний, методологічний та прогностично-практичний концепти;

змістовно-процесуальний (зміст, структура, етапи підготовки, методи, технології, навчально-методичне забезпечення (НМЗ), види підготовки, форми організації підготовки, інституційна складова);

діагностично-результативний (оцінювання, його види, шкали оцінок, забезпечення якості, акредитація, сертифікація, Програма оцінки інтеперабельності, результат уніфікованої підготовки фахівців).

Окремим блоком подано *тенденції підготовки фахівців з охорони кордону в країнах ЄС*. Розглянемо детальніше спроектовану модель (Рис.1).

Так, *цільовий блок* охоплює потреби і завдання прикордонних відомств країн ЄС в галузі забезпечення підготовки фахівців з охорони кордонів. *Метою* є підготовка висококваліфікованих фахівців з охорони кордону в країнах ЄС на основі уніфікованих загальноєвропейських стандартів підготовки.

Відповідно до поставленої мети, *завдання* даної моделі підготовки - формування професійної компетентності фахівців з охорони кордону країн ЄС. Процес формування відбувається в рамках уніфікованих програм підготовки та продовжується під час оперативно-службової діяльності, визначається вимогами стейкхолдерів, характерними особливостями ділянок кордону країн ЄС (наявність або відсутність морської, річкової ділянки кордону або повітряних пунктів пропуску через кордон) з одного боку, та особистими інтересами і прагненнями фахівця з охорони європейських кордонів, з іншого боку.

Також, до цільового блоку ми відносимо *вимоги до фахівців з охорони кордону в країнах ЄС*, які відповідають визначеним професійним функціям, типовим видам оперативно-службової діяльності та компетентностям професійних профілів. Ці вимоги узагальнені в окремому документі – «профілях професійних компетентностей» і відображають специфіку підготовки фахівця сфери охорони кордону, знання, навички, компетентності, які необхідні їм для успішної та ефективної професійної оперативно-службової діяльності в органах охорони кордону в країнах ЄС.

Концептуальний блок містить теоретичний, методологічний та прогностично-практичний концепти.

Теоретичний концепт складають *вихідні положення*, на основі яких здійснюється підготовка фахівців для сфери охорони кордону в країнах ЄС. Ці положення охоплюють закони та нормативні акти ЄС, Європейську рамку кваліфікацій для навчання впродовж життя (ЄРК), Національну рамку кваліфікацій (НРК), Галузеву рамку кваліфікацій сфери охорони кордону (ГРК), спільні європейські стандарти підготовки, та профілі професійних компетентностей фахівців з охорони кордонів.

Основним нормативно-правовим документом, який визначає типові функціональні обов'язки, завдання оперативно-службової діяльності та компетентності фахівців з охорони кордону в країнах ЄС є ГРК. Ця рамка була розроблена за ініціативою Агенції FRONTEX і складається з окремих документів: ГРК за професійними та освітніми (академічними) ознаками; профілей компетентностей; таблиць перехресних посилань та довідника з інтеграції фундаментальних прав у підготовку прикордонників. У цій рамці кваліфікацій визначено 5 ключових сфер професійної діяльності фахівців з охорони кордону (Загальна прикордонна підготовка; Прикордонний контроль; Транскордонні розслідування та розвідка; Здійснення нагляду, управління, лідерство; Спеціалізовані завдання з охорони кордону), які охоплюють діяльність усіх різноманітних відомств та агенцій країн ЄС з функціями охорони кордону, поділених за кваліфікаційними рівнями (з дескрипторами результатів навчання, об'єднаних у «знання», «уміння», «компетентності»).

Відповідно до Переліку професійних профілів фахівців з охорони кордону [9], визначено такі *основні типи професійної кваліфікації* фахівців з охорони кордону в країнах ЄС для проведення спільних операцій: фахівець з дебрифінгу; фахівець зі скрінінгу; фахівець-інтерв'юер; фахівець з логістики; фахівець першої лінії; фахівець другої лінії; фахівець з поглибленої перевірки документів; фахівець з охорони зеленої ділянки кордону; фахівець з управління інформацією; фахівець підтримки; фахівець з виявлення транскордонних злочинів; фахівець з виявлення викраденого автотранспорту; фахівець з питань реєстрації; кінолог; фахівець берегової охорони; координатор роботи з пресою.

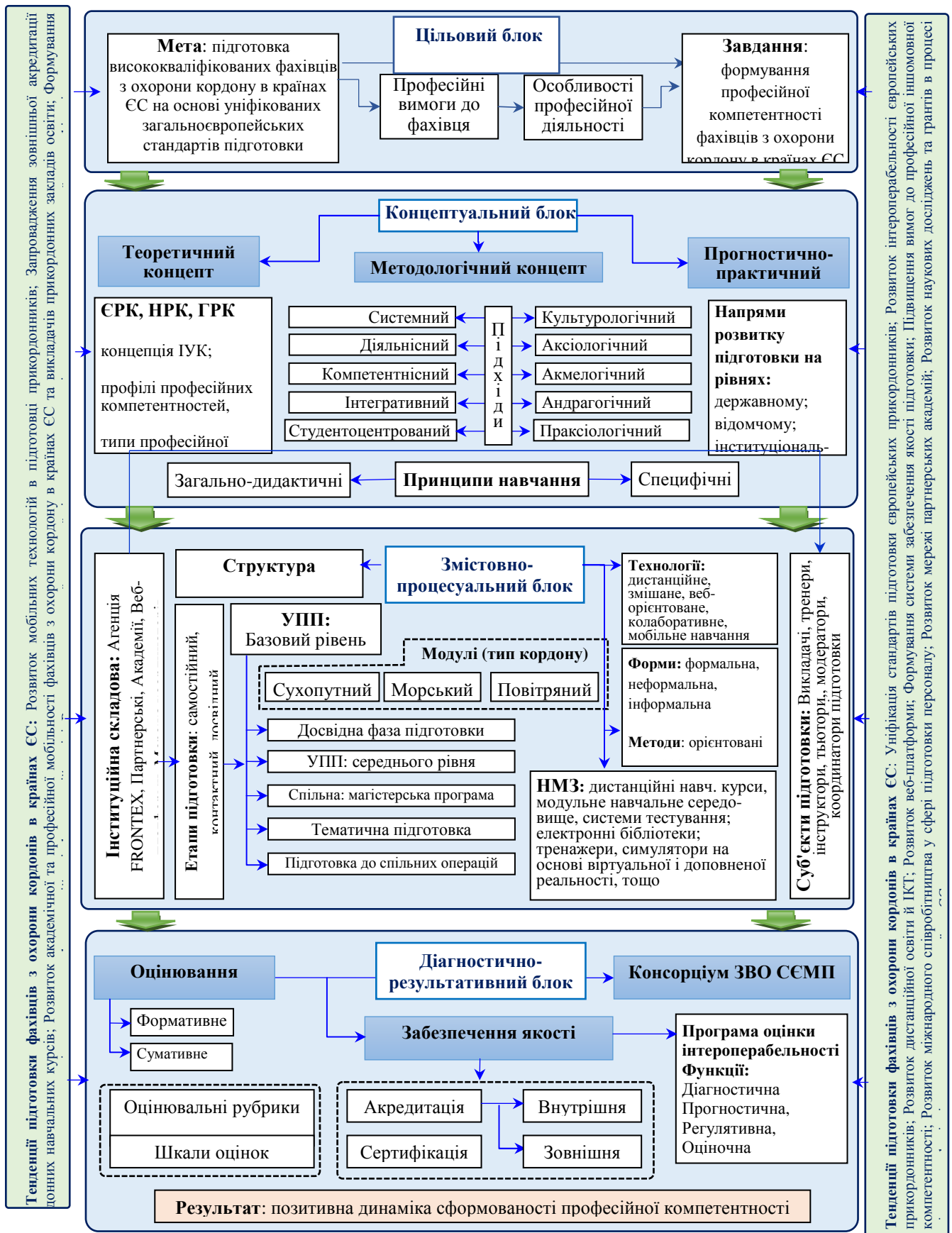

Рис. 1. Структурно-функціональна модель підготовки фахівців з охорони кордону в країнах ЄС

Підготовка прикордонників у країнах ЄС розглядається у світлі узгодження з вимогами Болонського і Копенгагенського процесу, та принципами навчання протягом усього життя, що сприяє активізації навчання у професійному секторі й уможливорює визнання результатів для різних видів навчання (формального, неформального, інформального), шляхом впровадження спільних європейських стандартів підготовки із урахуванням специфіки прикордонної діяльності та навчальної і оцінювальної стратегій Агенції FRONTEX.

Методологічний концепт містить методологічні підходи: системний, синергетичний, діяльнісний, компетентнісний, студентоцентрований, культурологічний, аксіологічний, акмеологічний, андрагогічний, праксіологічний та інтегративний.

Підготовка фахівців з охорони кордону в країнах ЄС побудована згідно *принципів навчання*, які поділяються на загально дидактичні та специфічні. До специфічних принципів навчання фахівців цього профілю віднесено такі, як: професійного спрямування; неперервності і цілісності підготовки; інформатизації; практичної орієнтованості підготовки; студентоцентризму; наступності й послідовності, зв'язку теорії з практикою; рівної значущості практичної і теоретичної складових підготовки; гнучкості, диференціації та індивідуалізації; мультикультуралізму, поєднання колективної діяльності із самостійністю студента; партнерських стосунків між студентами і викладачами, між закладом освіти і органами охорони кордону; застосування інноваційних методів і технологій.

Прогностично-практичний концепт визначає напрями розвитку підготовки фахівців з охорони кордону в країнах ЄС: концептуальний, нормативно-правовий, організаційно-педагогічний, навчально-методичний, науково-технологічний та особистісно-професійний, їх було обґрунтовано на державному, відомчому та інституціональному рівнях.

Змістовно-процесуальний блок моделі визначає особливості підготовки фахівця з охорони кордону в країнах ЄС, та містить, зміст, структуру, етапи підготовки, форми, НМЗ, освітні технології, які дають можливість реалізувати завдання.

Суб'єктами підготовки є: майбутні та діючі фахівці з охорони кордонів, науково-педагогічний склад, координатори та тьютори дистанційних навчальних курсів, слухачі курсів підвищення кваліфікації, персонал Агенції FRONTEX.

Інституційна складова охоплює національні прикордонні заклади освіти, мережу прикордонних партнерських академій, штаб-квартиру Агенції FRONTEX, спільну освітньо-інформаційну веб-платформу, мережу координаторів підготовки персоналу прикордонних відомств країн ЄС.

Відповідно до існуючої *структури* підготовки, після проходження курсу навчання за УПП базового рівня (Basic-level CCC) фахівців з охорони кордону, студент буде достатньо компетентним, щоб продовжити освіту за УПП середнього рівня (Mid-level CCC), потім – за Спільною європейською

магістерською програмою зі стратегічного управління кордонами. З цією метою УПП узгоджуються з ГРК з 4-го по 7-ий рівні, та з ЄРК. Після чого фахівець з охорони кордону може продовжувати професійний розвиток в рамках тематичної підготовки персоналу, підготовки за місцем несення служби, підготовки до спільних прикордонних операцій прикордонних відомств ЄС.

Підготовку фахівців з охорони кордону в країнах ЄС також розглядають як послідовність трьох, взаємопов'язаних етапів: етап самостійного навчання (Individual Learning Phase); етап контактного навчання (Contact Learning Phase); етап досвідного навчання (Experiential Learning Phase).

Після зарахування до лав прикордонного відомства, майбутній прикордонник починає навчання за національною програмою підготовки, яка побудована у відповідності до УПП, і після успішного завершення базової підготовки (розділу загальної прикордонної підготовки та одного або більше практичних модулів – «Повітряний кордон», «Сухопутний кордон» або «Морський кордон»), він повинен оволодіти професійною компетентністю мінімум 4-го кваліфікаційного рівня за ГРК. Відповідно до положень Болонського та Копенгагенського процесів та принципів навчання протягом життя, в уніфікованій підготовці прикордонників країн ЄС визнається неформальне навчання, шляхом впровадження *етапу досвідного навчання*, яка повинна реалізовуватися за місцем несення служби, таким чином сприяючи підготовці фахівців з охорони кордону і розвитку їх професійної компетентності відповідно до ГРК. Етап досвідного навчання за місцем несення служби починається після випуску, проте вона може бути також реалізована під час стаціонарного навчання.

Стосовно *змісту* підготовки, підготовка фахівців з охорони кордону країн ЄС нині відбувається за єдиними загальноєвропейськими уніфікованими стандартами підготовки, які передбачають впровадження єдиного підходу до процесу навчання та підготовки в усіх країнах ЄС. Такі стандарти також відповідають необхідним критеріям, коли йдеться про перехід від базової підготовки прикордонника, заснованої на принципах Копенгагенського процесу, до вищої освіти офіцера-прикордонника середньої ланки, яка базується на положеннях Болонського процесу. Зміст уніфікованої підготовки європейських прикордонників складають такі документи як: ГРК, УПП (2 рівнів), Спільна Магістерська програма, Стратегія підготовки FRONTEx, Електронні навчальні курси, тренажери, симулятори, посібники з кращими практиками.

Процес підготовки реалізується за допомогою *дисциплін та навчальних курсів*, зміст яких знаходить своє відображення у навчальних планах і програмах. Проведення щорічного аналізу потреб за участі усіх країн ЄС та країн-партнерів дозволяє розробляти й впроваджувати тільки найважливіші: базова прикордонна підготовка; інтегроване управління кордонами; кінологічна підготовка; виявлення підроблених документів; освітні технології у підготовці прикордонників; підготовка команд прикордонної і берегової охорони; програма підготовки фахівців з морської охорони; європейська спільна

магістерська програма стратегічного прикордонного менеджменту; програма підготовки у сфері фундаментальних прав людини; боротьба з торгівлею людьми; автоматизований прикордонний контроль; програма оцінки сумісності; міжвідомче співробітництво; управлінський курс для керівників підрозділів; операції з повернення; аналіз ризиків; підготовка фахівців з оцінки вимог шенгенського законодавства; підготовка експертів з ГРК; спілкування англійською для прикордонників.

Навчально-методичне забезпечення уніфікованої підготовки фахівців з охорони кордону в країнах ЄС охоплює: дистанційні навчальні курси англійською та національними мовами на відомчій веб-платформі; інтерактивні електронні навчальні методичні комплекси (на основі технологій віртуальної та доповненої реальності та технологій мобільного навчання); модульне навчальне середовище; системи управління підготовкою; системи тестування; електронні бібліотеки; технології колективної роботи.

Для ефективного залучення персоналу застосовуються такі *форми* організації підготовки як: формальна, неформальна та інформальна. Одним з головних завдань Агенції FRONTEX є створення механізму для визнання результатів навчання в умовах неформальної та інформальної підготовки, без відриву від несення служби [10].

Освітніми технологіями реалізації цих форм підготовки є технології дистанційного, змішаного, веб-орієнтованого, колаборативного, мобільного навчання.

Сучасні *методи* підготовки фахівців з охорони кордону в країнах ЄС відповідно до УПП поділяються на 3 категорії: студентоцентровані методи: аналіз випадків та ситуацій (кейс-метод), проектна робота, сюжетні та рольові ігри, обмін досвідом (взаємонавчання), акваріум, змодельована ситуація, постановка, оцінка портфоліо (портфоліо робіт), комунікативний метод. Методи навчання, орієнтовані на викладача: аудіолінгвальний метод, експертна дискусія, семінар, лекція, демонстрація. Інтерактивні методи навчання, орієнтовані на курсанта та викладача: активні дискусії (дебати), воркшопи, групові обговорення, «мозковий штурм», інтерактивна лекція, навчання на місці служби, спостереження, сортування, тьюторінг, наставництво, проблемне навчання, інтерактивна демонстрація [11]. Також, використовуються інноваційні професійно-спрямовані методи: роудшоу (Roadshow) – виїзди експертів з окремих сфер охорони кордону в прикордонні підрозділи європейських країн з демонстрацією найкращих практик, або сучасних способів підготовки документів чи контрабанди; ділова гра «Прикордонний квест» (Border Quest) - настільна гра на картах на основі кейсів та сценаріїв на основі реальних випадків як у пунктах пропуску, так і на зелених ділянках.

Діагностично-результативний блок моделі передбачає перевірку досягнення мети підготовки фахівця з охорони кордонів в країнах ЄС.

Оцінювання результатів навчання фахівців з охорони кордону базується на єдиній Стратегії оцінювання УПП і включає використання формативного і сумативного видів оцінювання. Особливої уваги під час оцінювання

відводиться фасилітації, оцінюванню колегами, активному використанню й аналізу результатів зворотного зв'язку. Шкали оцінок побудовані на основі оцінювальних рубрик (Marking Rubrics) для елімінації проблем із розумінням національних методик оцінювання. Використовуються такі оцінки: не відповідає вимогам (Failed), потребує покращення (Need to improve), компетентний (Competent), дуже добре (Very good), винятковий (Exceptional).

Система забезпечення якості уніфікованої підготовки фахівців з охорони кордону в країнах ЄС охоплює акредитацію навчальних курсів (внутрішню і зовнішню), сертифікацію тренерів, Консорціум закладів вищої освіти в рамках СЕМП, Програму оцінки інтеперабельності (ПОІ).

Відділ підготовки FRONTEX проводить ПОІ кожні 5 років з метою визначення рівня професійної компетентності фахівців з охорони кордону в країнах ЄС та країнах-партнерах та модернізації УПП відповідно до нових умов оперативно-службової діяльності на кордонах ЄС. Агенція FRONTEX проводить онлайн тестування персоналу кожного національного прикордонного відомства, що дає змогу визначити загальний рівень сформованості професійної компетентності європейських прикордонників.

Окремим блоком структурно-функціональної моделі виступають *тенденції підготовки фахівців з охорони кордону в країнах ЄС*, а саме: уніфікація стандартів підготовки європейських фахівців з охорони кордону; розвиток інтеперабельності європейських прикордонників; розвиток дистанційної освіти й ІКТ (особливо на основі технологій віртуальної і доповненої реальності), розвиток спільної прикордонної освітньо-інформаційної веб-платформи; формування загальноєвропейської системи забезпечення якості підготовки прикордонників; підвищення вимог до формування професійної іншомовної компетентності прикордонників; розвиток міжнародного співробітництва прикордонних відомств країн ЄС у сфері підготовки персоналу; розвиток мережевої взаємодії європейських прикордонних закладів освіти та розширення мережі партнерських академій; розвиток наукових досліджень та грантів в процесі підготовки фахівців з охорони кордону в країнах ЄС; розвиток мобільних технологій в підготовці прикордонників; запровадження зовнішньої акредитації прикордонних навчальних курсів; розвиток академічної та професійної мобільності фахівців з охорони кордону в країнах ЄС та викладачів прикордонних закладів освіти; формування механізму визнання результатів навчання у неформальній та інформальній освіті; розвиток методичної складової підготовки викладачів (тренерів, інструкторів) прикордонного напрямку в умовах кроскультурного середовища та забезпечення їх загальноєвропейської сертифікації.

Результатом є позитивна динаміка сформованості професійної компетентності фахівців прикордонного профілю, здатних до саморозвитку, творчості, креативного мислення та високоефективної професійної діяльності.

Висновки. Отже, розроблена структурно-функціональна модель підготовки фахівців з охорони кордону в країнах ЄС є узагальненням моделей підготовки персоналу прикордонної поліції та інших прикордонних відомств,

відображає концепцію підготовки європейських прикордонників і, на основі виявлених тенденцій підготовки фахівців цього профілю, уможливило створення оптимального варіанту організації підготовки українських прикордонників. Предметом подальших наукових розвідок вважаємо обґрунтування перспективних напрямів модернізації системи підготовки персоналу ДПСУ на основі розробленої моделі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bloschynskiy I. Enhancement of cadets' practical training at the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi. *Science and Education*. 2017. Vol. 4. pp. 5–10.
2. Асямов С. В., Миразов Д. М., Таджиев А. А., Якубов А. С. Полиция зарубежных стран: система организации и опыт профессиональной подготовки кадров: Учебное пособие. Т.: Издательство «Fan va texnologiya», 2010. — 452 с.
3. Товканець Г. Тенденції розвитку європейської вищої освіти на початку ХХІ століття. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*, 2015, Серія «Педагогіка та психологія». Випуск 1 (1). С. 28-33.
4. Кондрацька Г. Педагогічні умови формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців із фізичного виховання та спорту в умовах навчання у ВНЗ. *Фізичне виховання, спорт і культура у сучасному суспільстві*. Луцьк : 2012. № 4 (20). – С. 82
5. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. К.: Академвидав. 2010. – 456 с.
6. Бартенева І.О. Богданова І.М., Бужина І.В. Педагогіка вищої школи: навч. посібник. Одеса: ПДПУ імені К.Д. Ушинського. 2002. – 344 с.
7. Романов Е. В. Теория и практика профессиональной подготовки учителя технологии и предпринимательства: Монография. Магнитогорск : МАГУ, 2001. – 245 с.
8. Ничкало Н. Г. Сучасна вища школа: психолого-педагогічний аспект : монографія. К. : ВІПОЛ, 1999. – 450 с.
9. List of Profiles of border guards and other relevant staff to be made available to the European Border and Coast Guard Teams. URL: <https://polisen.se/contentassets/ce37f1910a674fe98a8cdefc73b50f3a/mb-decision-38-2016-ebcgt-profiles.pdf>
10. Balendr, A. (2018). Current Status and Prospects for the Quality Assurance in Border Guards Training: European Experience, *Comparative Professional Pedagogy*, 8(4), 20-25. doi: <https://doi.org/10.2478/rpp-2018-0049>.
11. Common Core Curriculum for Border Guard Basic training in the European Union (CCC 2012). Warsaw, Poland: Rondo ONZ 1, 2012.

REFERENCES

1. Bloschynskiy, I. (2017). Enhancement of cadets' practical training at the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi. *Science and Education*. Vol. 4. 5–10 (in English)
2. Asiamov, S.V., Mirazov, D.M., Tadzhiyev, A. A., Yakubov, A. S. (2010). Polytsyya zarubezhnykh stran: systema orhanyzatsyy u opyt professyonalnoy podhotovky kadrov: Uchebnoe posobyе [Police of foreign countries: the system of organization and experience of professional training of personnel: manual]. Т.: Publishing house "Fan va texnologiya". - 452 p. (in Russian).
3. Tovkanets, G. (2015). Tendentsiyi rozvytku yevropeyskoyi vyshchoyi osvity na pochatku XXI stolittya [Trends in the Development of European Higher Education at the Beginning of the 21st Century]. *Scientific herald of Mukachevo State University*. Series "Pedagogy and

Psychology". Issue 1 (1). 28-33 (in Ukrainian).

4. Kondratska, G. (2012). Pedahohichni umovy formuvannya profesiyno-movlennyevoyi kul'tury maybutnikh fakhivtsiv iz fizychnoho vykhovannya ta sportu v umovakh navchannya u VNZ [Pedagogical conditions for the formation of professional language culture of future specialists in physical education and sports when studying at universities]. *Physical education, sports and culture in modern society: Sb. sciences Volyn un-ty Lutsk*, No. 4 (20). - P. 82 (in Ukrainian).

5. Fitsula, M.M. (2010). Pedahohika vyshchoyi shkoly: navch. posibnyk [Pedagogy of higher education: Manual] K.: Academic Edition. - 456 pp. (in Ukrainian).

6. Barteneva, I.O., Bogdanova, I. M., Buzhina, I.V., (2002). Pedahohika vyshchoyi shkoly: navch. posibnyk. [Pedagogy of higher education: Manual]. Odessa: KDDPU Ushinsky. - 344 pp. (in Ukrainian).

7. Romanov, E.V. (2001). Teoryya y praktyka professional'noy podgotovky uchytelya tekhnolohyy y predprynymatel'stva: Monohrafiya. [Theory and practice of vocational training of technology teacher and entrepreneurship: Monograph]. Magnitogorsk: MAGU. - 245 p. (in Russian).

8. Nychkalo, N.G. (1999). Suchasna vyshcha shkola: psykholoho-pedahohichnyy aspekt :monohrafiya. [Contemporary High School: Psychological-Pedagogical Aspect: Monograph]. K.: VIPOL. - 450 p. (in Ukrainian).

9. List of Profiles of border guards and other relevant staff to be made available to the European Border and Coast Guard Teams. Available at: <https://polisen.se/contentassets/ce37f1910a674fe98a8cdefc73b50f3a/mb-decision-38-2016-ebcgt-profiles.pdf> (in English).

10. Balendr, A. (2018). Current Status and Prospects for the Quality Assurance in Border Guards Training: European Experience, *Comparative Professional Pedagogy*, 8(4), 20-25. doi: <https://doi.org/10.2478/rpp-2018-0049>. (in English).

11. Common Core Curriculum for Border Guard Basic training in the European Union (2012). Warsaw, Poland: Rondo ONZ 1. (in English).

РЕЗЮМЕ

Андрей Балендр,

кандидат педагогических наук, доцент,
Национальная академия Государственной пограничной
службы Украины им. Богдана Хмельницкого

Структурно-функциональная модель подготовки специалистов по охране границы в странах Европейского Союза

В статье даны обоснования структурно-функциональной модели подготовки специалистов по охране границы в странах ЕС. Разработанная модель является обобщением моделей подготовки персонала пограничной полиции и других пограничных ведомств, отражает концепцию подготовки европейских пограничников и на основе выявленных тенденций подготовки специалистов этого профиля, делает возможным создание оптимального варианта организации подготовки украинских пограничников. Автором был проведен анализ возможности использования этого опыта с целью его внедрения в систему профессиональной подготовки персонала пограничного ведомства Украины.

Ключевые слова: подготовка; модель; специалисты по охране границы; страны Европейского Союза.

SUMMARY

Andrii Balendr,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
National Academy of the State Border Guard
Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi

Structural-Functional Model for Training of Border Guards in the European Union Countries

Introduction. *The article reveals the process of creation and grounding of the structural-functional model of training of border guards in EU countries. The developed model is a generalization of the models of training of personnel of the border police and other border agencies, reflects the concept of training of European border guards and is based on the defined tendencies of training specialists of this profile.*

Purpose. *Design a pedagogical model represented as an interconnected set of blocks (subsystems) with specific properties integrated as a unity of the organization of the process of training border guards of EU countries.*

Methods. *In order to achieve the purpose of the study, the following set of methods was used: analysis of pedagogical and psychological literature, synthesis, comparison, comparative study of the concepts, trends, pedagogical observation, modelling of the border guards training.*

Results. *The model performs the following functions: illustrative, translational, explanatory and predictive and reflects the training of European border guards based on defined trends. The generalized structural and functional model of training of border guards in the EU countries, consists of the following blocks: the target (purpose, tasks and professional requirements, especially the professional functions of the personnel of the border authorities in the EU countries); conceptual, which is divided into: theoretical, methodological and prognostic-practical concepts; content-procedural (content, structure, stages of training, methods, technology, teaching and methodological support, types of training, forms of training organization, institutional component); diagnostic and productive (evaluation, its types, scale of assessments, quality assurance, accreditation, certification, Interoperability assessment program, the result of unified training of border guards in EU countries). A separate block contains the tendencies of training of border guards in EU countries.*

Originality. *For the first time was created and grounded a structural-functional model for training of border guards in the European Union countries.*

Conclusion. *The author analyzed the possibility of creating a structural-functional model for training of border guards and using this experience for the purpose of its introduction into the system of professional training of personnel of the Ukrainian border authorities.*

Key words: *training; model; border guards; countries of the European Union.*

Сергій Богунов,
кандидат технічних наук,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-4946-1604

Ольга Черних,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0001-9865-5598

Юрій Черних,
кандидат технічних наук, доцент,
Військовий інститут
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID ID 0000-0002-0780-6627
DOI 10.33099/2617-1775/2019-01/29-42

ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ДЛЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ РЕСПУБЛІКИ ЛАТВІЯ

У статті розглянуто досвід підготовки офіцерів для збройних сил республіки Латвія. Проаналізовано моделі побудови кар'єри офіцера, починаючи з присвоєння первинного офіцерського звання до присвоєння військового звання вищого офіцерського складу. Наведено відомості щодо існуючої мережі військових навчальних закладів для підготовки офіцерів тактичної, оперативної та стратегічної ланок військового управління сухопутних військ, військово-повітряних сил та військово-морських сил. Наведено вимоги для вступників до військових навчальних закладів різних ступенів підготовки. Означені варіанти організації підготовки офіцерів на первинні посади призначення. Проведено аналіз змісту підготовки офіцерських кадрів для різних видів збройних сил та певних рівнів військового управління.

***Ключеві слова:** система військової освіти; збройні сили Латвії; мережа військових навчальних закладів; досвід підготовки офіцерів.*

Постановка проблеми. Проводячи дослідження закордонного досвіду будівництва та реформування збройних сил інших країн, у тому числі їхньої складової – системи військової освіти, бачимо, що в кожній країні він має специфічне національне підґрунтя. Разом з цим, у військовій педагогічній практиці різних країн світу існують загальні методичні підходи, які доцільно враховувати і використовувати. На наш погляд, цікаво дослідити досвід підготовки офіцерських кадрів у збройних силах країн, що входили до складу колишньої організації Варшавського договору, зокрема у збройних силах (ЗС) республіки Латвії (РЛ).

У статті наведено аналіз досвіду підготовки офіцерів у ЗС РЛ, що виконаний під час проведення дослідження у рамках науково-дослідної роботи «Науково-організаційні засади проектування основних вимог до змісту підготовки офіцерських кадрів з вищою освітою для Збройних Сил України з використанням передових методик підготовки збройних сил держав – членів НАТО».

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню питань, що пов'язані з

аналізом систем підготовки військових фахівців інших країн, присвячено низку наукових праць вітчизняних та закордонних науковців. Зокрема, підготовку офіцерських кадрів у США досліджено у працях С. Владимірова, Н. Дрожина, В. Іващенко, П. Лебеда, В. Кружиліна, К. Колчіна, Р. Равлика, В. Ожгихіна, О. Панова, І. Попова, А. Стрелецького; у Німеччині — в працях К. Колчіна, В. Лазукина, Ю. Федосєєва, В. Чернова; у Франції — в працях В. Владимірського, В. Захарова, О. Мітіна, О. Коп'єєва, М. Сімакова, П. Колесова; у Великобританії — в працях В. Бровкіна; порівняльний аналіз систем підготовки військових фахівців у зарубіжних збройних силах здійснено у наукових дослідженнях О. Барабанщикова, М. Гацька, М. Нещадима, Б. Олексєєнка, Ю. Приходька, В. Телеліма, С. Печєрова, О. Челпанова, В. Ягупова та інших. Разом з тим, слід зазначити, що незважаючи на різноманітність публікацій щодо систем військової освіти в інших країнах, у першу чергу, провідних країн-членів НАТО, дослідження сучасного стану підготовки офіцерських кадрів у ЗС РЛ наражаються на такі проблеми: неповнота та недостатня аналітичність джерельної бази; нехтування необхідністю ґрунтовного вивчення досвіду підготовки військових фахівців у невеликих країнах, що мають малочисельні ЗС тощо.

Метою статті є проведення аналізу сучасного стану системи військової освіти у ЗС РЛ для врахування досвіду з підготовки офіцерських кадрів під час подальшої реформи національної системи військової освіти.

Методи досліджень. Для розв'язання поставлених дослідницьких завдань використана система загальнонаукових і спеціальних методів теоретичного та емпіричного дослідження, а саме теоретико-методологічний аналіз проблеми, аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, систематизація та узагальнення наукової інформації, що стосується сутності й змісту визначених завдань, моніторинг існуючій системи підготовки військових фахівців у ЗС РЛ, наукове узагальнення, загальнонаукові методи логічного та порівняльного аналізу, системного підходу, експертна оцінка, аналіз та інтерпретація отриманих теоретичних та емпіричних даних.

Виклад основного матеріалу. Протягом своєї історії у системі військової освіти (СВО) РЛ відбувалися постійні зміни, які були зроблені за моделями різних країн, що враховували існуючі ресурси, політику влади, політику міжнародного співробітництва тощо. На цей час СВО РЛ заснована на тренувальній моделі, що прийнята у ЗС США. Загальна модель організації підготовки військових фахівців нами розглянута у роботі [1]. У цьому дослідженні ми зупиняємося, зокрема, на підготовці офіцерських кадрів.

Порядок проходження військової служби офіцерами ЗС РЛ визначається законами Латвійської республіки «Про військову службу» [2] і «Про національні збройні сили» [3] та наказом міністра оборони «Про затвердження концепції кадрової політики у міністерстві оборони та національних збройних силах» [4].

Згідно з Положенням про класифікацію занять, основні завдання, які відповідають професії, і основні кваліфікаційні вимоги, затвердженого

постановою кабінету міністрів Латвії [5] класифікація військових посад включає чотири рівні класифікації. При цьому, професії відповідають рівням військової служби, розподіленим на функціональні області, а кожна функціональна область - на спеціальності. Посада військовослужбовця є однією з основних одиниць військової класифікації.

Слід зазначити, що кар'єра офіцерів планується і здійснюється в окремих напрямках, які об'єднуються в наступні групи: загальні військові спеціальності (командні спеціальності); спеціальні військові спеціальності (інженерні, гуманітарні та інші спеціальності). У кожному напрямку кар'єри є певні військові спеціальності, а також вимоги до рівня освіти та професійної підготовки, а також до проходження військової служби офіцером. Військові спеціальності та їх групи визначені у відповідному переліку військових спеціальностей, затвердженому наказом міністра оборони. Кожному офіцеру присвоюється військово-обліковий код, що відповідає спеціальності, отриманої під час навчання. Цей код вказує на кар'єрний шлях офіцера.

Беручи до уваги прийняту систему кваліфікацій офіцерів, вимоги до рівня освіти та професійної підготовки, досвіду проходження військової служби для кожного військового звання визначаються наступні кар'єрні рівні офіцерів:

- рівень I - лейтенант, старший лейтенант, капітан (капітан-лейтенант);
- рівень II - майор (капітан 3 рангу);
- рівень III - підполковник (капітан 2 рангу);
- рівень IV - полковник (капітан 1 рангу).

Генеральські (адміральські) звання не виділяються на рівні кар'єри.

Система підготовки офіцерів включає: базову підготовку офіцерів (L1); відповідні кар'єрні курси офіцерів (тактичного (L2), операційного (L3) і стратегічного (L4) рівнів); курси за спеціальністю; кваліфікаційні курси та інші курси.

Базова військова освіта в латвійських військових навчальних закладах здобувається на основі вищої освіти (ступінь бакалавра) з обов'язковим навчанням на курсах професійної підготовки за відповідними спеціалізаціями з однієї загальної військової спеціальності.

З метою підвищення рівня підготовки офіцера перед його призначенням на нову посаду, яка вимагає збільшення обсягу знань і навичок, передбачено навчання на певних курсах.

Кар'єрні курси є обов'язковою умовою для отримання більш високого рівня кар'єри офіцера.

Спеціалізовані курси та курси підвищення кваліфікації передбачають отримання офіцером військової спеціальності або кваліфікації, вони сприяють покращенню виконанню їм посадових обов'язків.

Поряд із значною роллю, що грають різноманітні курси, в системі побудови кар'єри офіцера важливе місце займає мовна підготовка військовослужбовця (знання іноземної мови). Початкова вимога до рівня знання іноземної мови офіцером – 2222 за мовним стандартом НАТО STANAG 6001. Під час просування за сходами кар'єри вимоги до рівня мовних

компетенцій підвищуються. Саме тому, офіцери постійно вдосконалюють свої знання з іноземної мови самостійно або навчаючись на відповідних курсах.

Підготовка офіцерських кадрів є однією з основних функцій системи кадрової політики міністерства оборони. До організації підготовки залучені національні цивільні заклади вищої освіти, Латвійська академія національної оборони (ЛАНО) та іноземні навчальні заклади.

Офіцери, які під час підготовки отримали одну із загальних військових спеціальностей мають чотири рівні освіти та кар'єри.

Модель кар'єри офіцера, який має загальну військову спеціальність наведено на рисунку. 1.

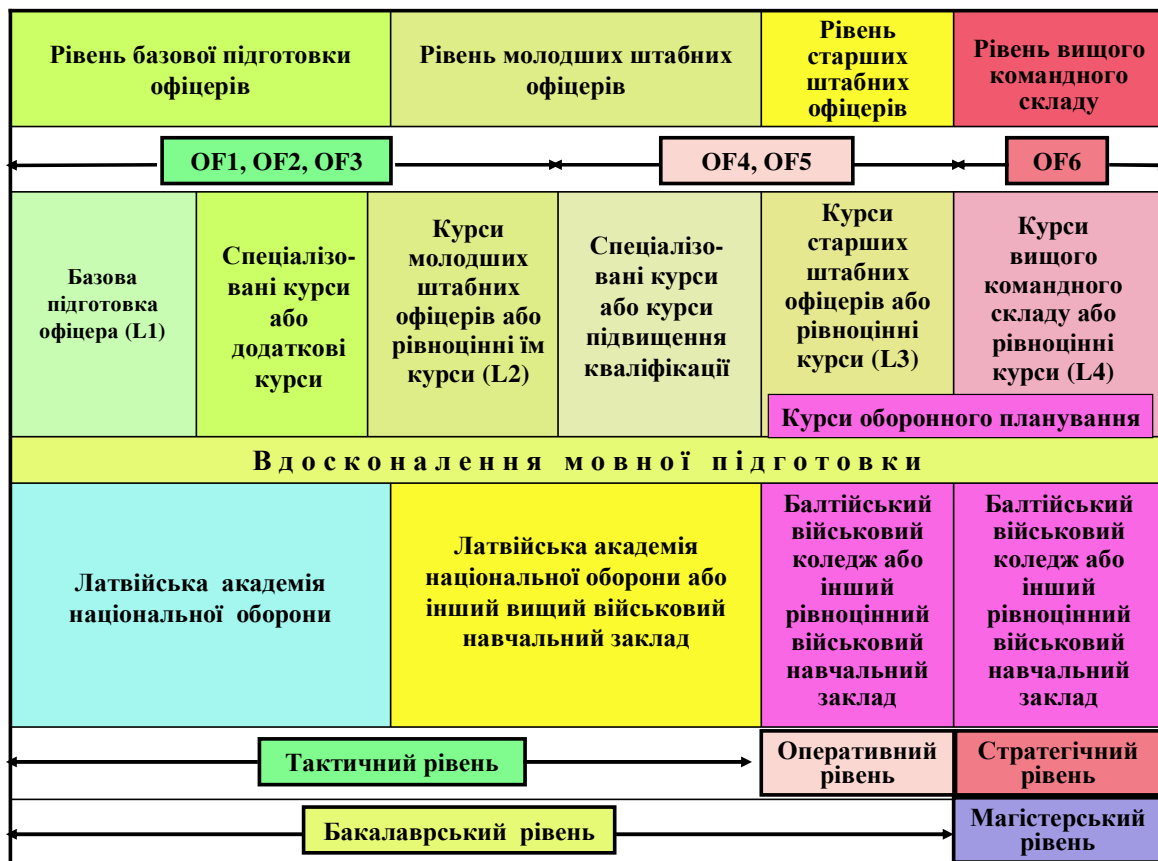

Рис. 1 - Модель кар'єри офіцера, який має загальну військову спеціальність

Цивільна університетська освіта (ступінь бакалавра) і відповідний військовий навчальний курс для підготовки офіцерів за інженерними, гуманітарними та іншими спеціальностями дає їм право бути призначеними на первинні та наступні офіцерські посади.

Офіцери, які під час підготовки отримали одну із спеціальних військових спеціальностей мають три рівні освіти та кар'єри. Модель кар'єри офіцера, який має спеціальну військову спеціальність наведено на рисунку 2.

Для призначення на відповідні посади у міністерстві оборони або об'єднаному штабі офіцери повинні мати вищу освіту кваліфікаційного рівня магістра та пройти підготовку на відповідних курсах.

Рис. 2 - Модель кар'єри офіцера, який має спеціальну військову спеціальність

Додаткова модель кар'єри офіцера, який призначається на посади в міністерстві оборони або об'єднаному штабі ЗС РЛ, наведено на рисунку 3

Підготовка осіб на посади офіцерського складу тактичного рівня для ЗС РЛ здійснюється у ЛАНО, яка була створена 13 лютого 1992 року кабінетом міністрів РЛ. Академія діє відповідно до Конституції Латвійської Республіки [7], законів Латвійської Республіки «Про освіту» [8], «Про вищу освіту» [9], «Про професійну освіту» [10], «Про військову службу» [2], «Про національні збройні сили» [3], постанов уряду Латвії «Про затвердження статуту Латвійської академії національної оборони» [11], «Про затвердження правил роботи Латвійської академії національної оборони» [12], наказів міністра освіти і науки, наказів міністра оборони та інших нормативно-правових актів. Це єдиний в РЛ вищий військовий державний навчальний заклад.

Основними напрямками діяльності академії є [13]:

- підготовка офіцерів для служби у складі національних збройних сил;
- дослідження у військовій галузі, що проводяться для поліпшення державного захисту країни та забезпечення функціонування академії;
- підвищення кваліфікації та перепідготовка офіцерів і працівників системи національної оборони;
- підготовка та публікація навчальних посібників, підручників та наукових робіт.

Рис. 3. – Додаткова модель кар'єри офіцера, який призначається на посади в міністерстві оборони або об'єднаному штабі ЗС РЛ

Академія пропонує можливість навчатися за одною з чотирьох вищих професійних навчальних програм [14].

Існуючі схеми підготовки офіцерів у ЛАНО на рисунку 4.

Рис. 4 – Схеми підготовки офіцерів у ЛАНО

Для прикладу у 2017 році до академії прийнято на навчання 85 курсантів, з них: 30 осіб – за програмами підготовки офіцерів для сухопутних військ, 15 осіб - за програмами підготовки офіцерів для ВМС, 10 осіб – за програмами підготовки офіцерів для ВПС; 25 осіб – для навчання за навчальною програмою «Командир» та 5 осіб – для навчання за програмою базової підготовки офіцера [15].

Вступники, які мають середню освіту, можуть навчатися за професійними бакалаврськими програмами з підготовки офіцерів для сухопутних військ, ВМС та ВПС. При цьому, загальна тривалість навчання в академії становить 4 роки або 4 роки і 6 місяців. Залежно від обраної спеціальності навчальний план може реалізовуватися у співпраці з Латвійською морською академією або Ризьким технічним університетом.

Міністерством освіти і науки акредитовано три професійні бакалаврські програми: «Сухопутні війська» (термін навчання – 4 роки); «Військово-морські сили» (спеціалізації: «Управління судами» та «Суднова механіка», термін навчання – 4 роки та 6 місяців); «Військово-повітряні сили» (спеціалізації: «Механіка» та «Авіоніка», термін навчання – 4 роки та 6 місяців).

Мета навчального плану бакалаврських програм – підготовка курсантів як менеджерів середнього рівня для проходження військової служби в національних ЗС, багатонаціональних підрозділах НАТО/ЄС з сильними лідерськими здібностями, високою мотивацією та професійною компетентністю.

Завдання навчальної програми:

- приоритетна підготовка курсанта як лідера з творчим розвитком особистості;
- надання курсантам теоретичних знань та практичних навичок з планування, управління та контролю під час вирішення військових та невійськових завдань;
- розвиток аналітичних здібностей курсантів при формулюванні та прийманні об'єктивних рішень в умовах високого ризику та в кризових ситуаціях;
- отримання управлінських та військово-технічних знань, в тому числі про військову техніку, індивідуальну та колективну зброю, засоби зв'язку тощо, що відповідають професійній кваліфікації командира;
- надання курсантам міждисциплінарного комплексу практичних навичок та спеціальних знань про відповідні навчальні курси в інженерних галузях;
- отримання навичок самоосвіти та проведення досліджень, вивчення спеціальної літератури, виконання курсових та дипломних робіт тощо.

Професійна кваліфікація надається після успішного завершення навчальної програми, розробки та захисту кваліфікаційної роботи бакалаврату. Випускнику присвоюється військове звання лейтенанта.

Метою навчальної програми «Командир» є підготовка мотивованих та професійних лідерів - офіцерів для проходження військової служби на командних посадах у підрозділах сухопутних військ ЗС РЛ відповідно до встановлених стандартів та сучасних вимог.

Завдання навчальної програми [16] :

- надання курсантам теоретичних знань про військовий і невійськовий процеси прийняття рішень і розвиток практичних навичок в ситуаціях мирного часу і в екстремальних умовах;
- розвиток аналітичних здібностей у вирішенні військових проблем;
- набуття здатності працювати в команді, а також здатності самостійно вирішувати складні проблеми;
- моральна і фізична підготовка курсанта для проходження військової служби;
- придбання військово-технічних знань, у тому числі з інженерного та бойового забезпечення, індивідуальної та колективної зброї, засобів зв'язку та військової техніки відповідно до професійних кваліфікаційних вимог, встановлених командувачем збройних сил;
- отримання теоретичних знань з військового керівництва та практичного використання їх у педагогічній практиці;
- розуміння професійної етики та військової комунікації;
- розуміння військових, політичних та культурних процесів, що відбуваються у світі та в РЛ;
- покращення навичок використання спеціальної військової техніки;
- вивчення військової термінології англійською мовою.

Програма професійного навчання «Командир» пропонується особам, які мають вищу професійну освіту на академічному або другому рівні навчання з метою отримання вищої військової професійної освіти другого рівня. При цьому загальна тривалість навчання в академії становить 1 рік і 3 місяці. Програма завершується проведенням кваліфікаційного іспиту, який складається з двох частин: захист дипломної роботи та складання комплексного кваліфікаційного іспиту. Випускнику присвоюється військове звання лейтенанта.

Перед початком навчання в академії всі відібрані кандидати на навчання повинні пройти програму первинної професійної військової підготовки: 13-тижневий курс в піхотній школі (м. Алуксне) та 8-тижневий курс у сержантської школі (м. Цесіс). При цьому, навчальна програма «Командир» передбачає додатковий 8-тижневий навчальний курс у сержантської школі.

Крім зазначених навчальних програм професійної підготовки академія проводить *базовий курс підготовки офіцерів для спеціалістів тривалістю 10 тижнів* [17] . Для навчання на цьому курсі залучаються випускники вищих навчальних закладів – лікарі, юристи, теологи, диригенти, психологи тощо. Метою курсу спеціалістів є підготовка військових фахівців, які виконуватимуть обов'язки капелана, юриста, лікаря, психолога, диригента або спеціаліста з інформаційних технологій тощо у військових підрозділах національних ЗС. Випускники отримують свідоцтво про закінчення базового курсу офіцерської підготовки, їм присвоюється військове звання лейтенанта і вони продовжують служити в національних збройних силах за своєю цивільною спеціальністю.

Для того, щоб вступити до академії, кандидат повинен бути: громадянином РЛ; мати вік та рівень освіти, який відповідає вимогам обраної навчальної

програми. Для навчання за бакалаврськими програмами приймаються особи віком до 27 років, для навчання за програмою «Командир» – особи віком до 35 років, а за програмою базової підготовки офіцера – особи віком до 39 років. Крім того, стан здоров'я вступника повинен відповідати вимогам військової служби, він повинен отримати позитивну оцінку з тесту на фізичну підготовку; а також отримати щонайменше 50 балів (70 балів для навчання за програмою базової підготовки офіцера) за тестом на знання іноземної мови. Вибір кандидатів для підготовки офіцерів здійснюється центром відбору персоналу, до якого залучаються фахівці міністерства оборони, ЗС та академії оборони.

Під час навчання в академії курсанти перебувають на повному державному забезпеченні, для них передбачені соціальні гарантії військовослужбовців, а також грошове утримання, починаючи з 780 євро у місяць після сплати відповідних податків. Вони мешкають у комфортабельному готелі (двоє курсантів у кімнаті). У вільний час курсанти мають можливість взяти участь у спортивному та громадському житті академії.

З метою забезпечення реалізації зазначених вище навчальних програм в академії створені кафедри: загальних навчальних дисциплін; сухопутних військ; військово-морських сил, повітряних сил, центр дистанційного навчання, а також бібліотека. Координацію проведення підготовки та методичне забезпечення занять здійснює навчальний відділ.

Підготовка осіб на посади офіцерського складу оперативного рівня для ЗС РЛ здійснюється у ЛАНО та закордонних військових навчальних закладах, у першу чергу, у Балтійському військовому коледжі. Для цього в академії акредитована магістерська програма «Військове управління та безпека». Термін навчання – 1,5 років, форма навчання – очна. Обсяг навчальної програми складає 90 кредитів ESCT. Мова навчання – англійська, підготовка проводиться разом з Балтійським військовим коледжем (м. Тарту, Естонія).

Мета навчального плану магістерської програми [18]:

- навчання офіцерів ЗС РЛ та іноземних ЗС плануванню, організації і забезпеченню міжнародних військових (оперативних і стратегічних) операцій, а також ознайомлення з роллю сучасних технологій у військових конфліктах;
- підвищення професійної компетентності офіцерів, з тим щоб вони могли виконувати посадові обов'язки в штабах оперативного і стратегічного рівнів, як в національних військових підрозділах, так і в міжнародних військових або безпекових структурах.

Завдання навчального плану:

- надання слухачам сучасних теоретичних знань та практичних навичок у галузі оборони та безпеки, які забезпечують стратегічне мислення при плануванні та здійсненні військових операцій;
- сприяння професійному розвитку офіцерів у питаннях військового управління та забезпечення оборони і національної безпеки;
- вивчення методики наукових досліджень для того, щоб офіцери могли аналізувати проблеми стратегічного рівня та представляти їх у формі наукової роботи;

- поліпшення знання англійської мови з метою забезпечення вміння якісно працювати у міжнародній військовій обстановці.

Перший та другий семестри навчання проводяться у Балтійському військовому коледжі, протягом яких слухачі навчаються на курсах об'єднаного командування та спільного штабу. При цьому, вивчаються навчальні дисципліни відповідно до індивідуального навчального плану слухача, який розроблений та затверджений в ЛАНО.

Ступінь магістра, що отримується випускниками, дає офіцеру право продовжувати навчання за різними докторськими програмами.

В академії щороку проводиться міжнародний курс підготовки штабних морських офіцерів оперативної ланки ЗС Балтійських країн.

Мета курсу: підготувати старших штабних офіцерів до проходження військової служби у штабах військово-морських сил, у тому числі в багатонаціональному штабі, навчити планувати, організовувати та проводити бойові дії та операції ВМС. Курс проводиться один раз на рік (січень-червень), тривалість курсу: 22 тижні. Чисельність слухачів змінюється з року в рік, але не перевищує 20 осіб. Мова навчання – англійська. Після успішного завершення курсу офіцери можуть продовжувати навчання на курсі офіцерів об'єднаного штабу в Балтійському військовому коледжі без додаткової військової підготовки.

Підготовка осіб на посади офіцерського складу стратегічного рівня для ЗС Латвії здійснюється у закордонних військових навчальних закладах, у першу чергу, у Балтійському військовому коледжі.

У двосторонньому співробітництві з США курсанти ЛАНО проводять 4-річні навчання у Військовій академії у Вест-Пойнті, Військово-повітряній академії, Військово-морській академії та Академії берегової охорони США. У період 2004-2018 роки 48 курсантів з Латвії успішно завершили навчання у військових академіях США.

Висновки. У цілому, система військової освіти, що створена у ЗС РЛ, разом з іноземними військовими навчальними закладами, у першу чергу країн – членів НАТО, забезпечує підготовку офіцерських кадрів за повним переліком військових спеціальностей, що необхідні для національних ЗС. Ця підготовка здійснюється у єдиному військовому навчальному закладі ЛАНО, яка проводить підготовку офіцерів тактичного рівня для сухопутних військ, ВПС сумісно з Ризьким технічним університетом, а з Латвійською морською академією - офіцерів ВМС за бакалаврськими програмами. Підготовка офіцерів оперативного рівня здійснюється за магістерською програмою та на відповідних курсах у ЛАНО, а також безпосередньо у Балтійському військовому коледжі. Значна чисельність особового складу, в основному, оперативного та стратегічного рівня проходить підготовку в закордонних військових навчальних закладах. Академія бере активну участь у виконанні угоди про співпрацю між військовими навчальними закладами ЕС в області Erasmus.

ЛІТЕРАТУРА

1. Черних Ю.О. Система підготовки військових фахівців у військових навчальних закладах збройних сил республіки Латвія/ Черних Ю.О., Черних .О.Б.– Збірник наукових

праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка - К.: ВІКНУ, вип. № 63, 2019.

2. Militārā dienesta likums.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://likumi.lv/doc.phpid=63405>.

3. Apstiprināta ar aizsardzības ministra gada 06.11.2012. pavēli Nr. 185.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Ministrija/Struktura_personals/2018/Person_politika.ashx.

4. Nacionālo bruņoto spēku likums.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://likumi.lv/doc.phpid=15836>.

5. Ministru kabineta noteikumi Nr. 264 Rīgā 2010. gada 23. maijā. (prot. Nr.27, §11.) Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://likumi.lv/ta/id/291004>.

6. Ministru kabineta noteikumi Nr.775 Rīgā 2010. gada 17. augustā (prot. Nr.42, §1) Noteikumi par augstāko virsnieku militārajām dienesta pakāpēm atbilstošajiem amatiem.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://likumi.lv/ta/id/215318>.

7. Latvijas Republikas Satversme.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://likumi.lv/doc.phpid=57980>.

8. Izglītības likums (pieņemts 29.10.1998., stājies spēkā 01.06.1999.) // Latvijas Vēstnesis Nr. 343/344 (1404/1405) 17.11.1998, ar grozījumiem līdz 15.11.2012. // Latvijas Vēstnesis Nr. 190 (4793) 04.12.2012.

9. Augstskolu likums (pieņemts 02.11.1995., stājies spēkā 01.12.1995.) // Latvijas Vēstnesis Nr. 179 (462) 17.11.1995. ar grozījumiem līdz 21.02.2013. // Latvijas Vēstnesis Nr. 40 (4846) 26.02.2013.

10. Izglītības likums. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://likumi.lv/doc.php?id=50759>.

11. Ministru kabineta noteikumi Nr.576 Rīgā 2015. gada 24. augustā (prot. Nr.50, §11) Par Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas Satversmes apstiprināšanu.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://likumi.lv/ta/id/276738>.

12. Ministru kabineta noteikumi Nr.774 Rīgā 2014. gada 16. decembrī (prot. Nr.71, §1) Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas darbības Noteikumi.-[Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://likumi.lv/ta/id/271229>.

13. Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.naa.mil.lv>.

14. Studijas Nacionālajā aizsardzības akadēmijā un dienesta gaita Nacionālajos bruņotajos spēkos.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naa.-mil.lv/Studijas.aspx>.

15. Академия обороны ждет курсантов. - [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.grani.lv/latvia/50886-akademija-oborony-zhdet-kursantov.html>.

16. Profesionālā augstākās izglītības programma „Komandējošā sastāva virsnieks”.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naa.mil.lv/-Studijas/KSVP.aspx>.

17. Virsnieka speciālista pamatkurss.- [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.naa.mil.lv/Studijas/Virsnieka_specialista_kurss.aspx.

18. Profesionālā maģistra studiju programma „Militārā vadība un drošība”. - [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.naa.mil.lv/Studijas/Ma%C4%A3istra%20studiju20programma.aspx>.

REFERENCES

1. Chernih Yu.O., Chernih .O.B (2019) Sistem pidgotovki viyskovih fahivtsiv u viyskovih navchalnih zakladah zbroynih sil respubliki Latvia [System of militarys' training in the military educational establishments of the republic of Latvia].– Military institute of Taras Shevchenko National University of Kiev, vip. № 63, (in Ukrainian).

2. Militārā dienesta likums.- Available at: <https://likumi.lv/doc.phpid=63405>, (in Latvian).

3. Apstiprināta ar aizsardzības ministra gada 06.11.2012. pavēli Nr. 185.- Available at: http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Ministrija/Struktura_personals/2018/Person_politika.ashx, (in Latvian).

4. Nacionālo bruņoto spēku likums.- Available at: <https://likumi.lv/doc.php?id=1583>, (in Latvian).

5. Ministru kabineta noteikumi Nr. 264 Rīgā 2010. gada 23. maijā. (prot. Nr.27, §11.) Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām.- Available at: <https://likumi.lv/ta/id/291004>, (in Latvian).

6. Ministru kabineta noteikumi Nr.775 Rīgā 2010. gada 17. augustā (prot. Nr.42, §1) Noteikumi par augstāko virsnieku militārajām dienesta pakāpēm atbilstošajiem amatiem.- Available at: <https://likumi.lv/ta/id/215318>, (in Latvian).

7. Latvijas Republikas Satversme.- Available at: <https://likumi.lv/doc.php?id=57980>, (in Latvian).

8. Izglītības likums (pieņemts 29.10.1998., stājies spēkā 01.06.1999.) // Latvijas Vēstnesis Nr. 343/344 (1404/1405) 17.11.1998., ar grozījumiem līdz 15.11.2012. // Latvijas Vēstnesis Nr. 190 (4793) 04.12.2012, (in Latvian).

9. Augstskolu likums (pieņemts 02.11.1995., stājies spēkā 01.12.1995.) // Latvijas Vēstnesis Nr. 179 (462) 17.11.1995. ar grozījumiem līdz 21.02.2013. // Latvijas Vēstnesis Nr. 40 (4846) 26.02.2013, (in Latvian).

10. Izglītības likums.- Available at: <https://likumi.lv/-doc.php?id=50759>, (in Latvian).

11. Ministru kabineta noteikumi Nr.576 Rīgā 2015. gada 24. augustā (prot. Nr.50, §11) Par Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas Satversmes apstiprināšanu.- Available at: <https://likumi.lv/ta/id/276738>, (in Latvian).

12. Ministru kabineta noteikumi Nr.774 Rīgā 2014. gada 16. decembrī (prot. Nr.71, §1) Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas darbības Noteikumi.- Available at: <https://likumi.lv/ta/id/271229>, (in Latvian).

13. Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija.- Available at: <http://www.naa.mil.lv>, (in Latvian).

14. Studijas Nacionālajā aizsardzības akadēmijā un dienesta gaita Nacionālajos bruņotajos spēkos.- Available at: <http://www.naa.-mil.lv/Studijas.aspx>, (in Latvian).

15. Defense Academy is waiting for cadets. - Available at: <http://www.grani.lv/latvia/50886-akademiya-oborony-zhdet-kursantov.html>, (in Russian).

16. Profesionālā augstākās izglītības programma „Komandējošā sastāva virsnieks”.- Available at: <http://www.naa.mil.lv/-Studijas/KSVP.aspx>, (in Latvian).

17. Virsnieka speciālista pamatkurss.- Available at: http://www.naa.mil.lv/Studijas/Virsnieka-specialista_kurss.aspx, (in Latvian).

18. Profesionālā maģistra studiju programma „Militārā vadība un drošība”. - Available at: <http://www.naa.mil.lv/Studijas/Ma%C4%A3istra%20studiju20prog-ramma.aspx>, (in Latvian).

РЕЗЮМЕ

Сергій Богунов,

кандидат технических наук,

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Ольга Черных,

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Юрий Черных,

кандидат технических наук, доцент

Военный институт Киевского национального
университета имени Тараса Шевченко

Организация подготовки офицеров для вооруженных сил Республики Латвия

В статье рассмотрен опыт подготовки офицеров для вооруженных сил республики Латвия. Проанализированы модели построения карьеры офицера, начиная с присвоения первичного офицерского звания, до присвоения воинского звания высшего офицерского состава. Приведены сведения о существующей сети военных учебных заведений для подготовки офицеров тактического, оперативного и стратегического звеньев военного управления сухопутных войск, военно-воздушных сил и военно-морских сил. Приведены требования для поступающих в военные учебные заведения различных ступеней подготовки. Указанные варианты организации подготовки офицеров на первичные должности. Проведен анализ содержания подготовки офицерских кадров для различных видов вооруженных сил и определенных уровней военного управления.

Ключевые слова: *система военного образования; вооруженные силы Латвии; сеть военных учебных заведений; опыт подготовки офицеров.*

SUMMARY

Serhii Bohunov,

PhD (technical sciences),
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovski

Olga Chernykh,

National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovski

Yuri Chernykh,

PhD (technical sciences), Associate Professor,
Military institute of Taras Shevchenko National University of Kiev

Organisation of officer training for the armed forces of the republic of Latvia

Introduction. *Analysis of the foreign experience of the organisation and reformation of the armed forces in other countries, with the respective systems of military education being an integral part, reveals the specific national aspect of such activities in each country. In the meantime, there are some general methodological approaches used in military pedagogic practice across different countries of the world to be practicably considered and applied.*

Purpose. *To carry out the analysis of the current state of the military education system of the republic of Latvia for integrating the experience of officer training in the course of further reformation of the national military education system.*

Methods. *The system of the general scientific methods of theoretical and empirical research, in particular, the theoretical-methodological analysis of the problem and the relevant scholarly resources, systematization and generalization of the scientific information pertaining to the essence and content of the set objectives, monitoring of the existing system of military specialists training in the armed forces of the republic of Latvia, scientific generalisation, the general scientific methods of logical and comparative analysis, systems approach, peer review, analysis and interpretation of the obtained theoretical and empirical data.*

Results. *The experience of officer training for the armed forces of the republic of Latvia was considered. The options to provide training of officers for the primary positions as well as the “trajectories” of the latter’s enrolment were outlined. The process of officer training for different armed services was analyzed. The information about the existing network of the military education institutions providing training for the tactical and operational grade officers for the Army Military Command, the Air Forces, and the Navy was represented. The terms and officer training trades on the tactical and operational levels were specified.*

Originality. *The article was the first to comprehensively analyse of the officer training system for the armed forces of Latvia to the current models of military specialists training adopted in NATO member states.*

Conclusion. *The existing military education system in Latvia has successfully underwent the period of transformation of the armed forces towards meeting NATO standards, building on the experience of military specialists training in the developed member states of the alliance and considering the peculiarities of the national educational system. It provides officer training in the required military trades in the unique military education institution – The National Defense Academy of Latvia, which autonomously provides tactical grade officers training for the Land Force, also training Air Force officers jointly with the Riga Technical University and navy officers in collaboration with Naval Academy. The training of operative and strategic grade officers is provided on the respective courses at the National Defense Academy of Latvia as well as the Baltic Military College.*

Key words. *Military education system; the armed forces of Latvia; officer training experience.*

Сергій Богунов,

кандидат технічних наук
ORCID ID 0000-0002-4946-1604

Надія Вавілова,

кандидат історичних наук
ORCID 0000-0002-0939-7820

Юрій Приходько,

кандидат педагогічних наук, доцент
ORCID ID 0000-0002-8782-383X
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
DOI 10.33099/2617-1775/2019-01/43-56

ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ ФРАНЦІЇ

У статті досліджується підготовка військових фахівців різних ступенів освіти та ланок військового управління. Наведено загальну структуру підготовки офіцерських кадрів збройних сил Франції. Показано: 1) комплектування кадровим офіцерським складом збройних сил здійснюється в основному за рахунок випускників офіцерських шкіл, а також офіцерів резерву та унтер-офіцерів; 2) навчання молодших офіцерів проводиться у два етапи: в школах основної підготовки, а потім в одній із практичних або спеціалізованих шкіл; 3) вища військова підготовка офіцерського складу проводиться в три етапи: у штабній школі сухопутних військ або школі ВПС; вищій військовій академії; центрі вищих військових досліджень, інституті вищих досліджень національної оборони. Обґрунтовано закономірності, принципи та основні тенденції розвитку системи військової освіти Франції.

Ключові слова: військова освіта; підготовка військових фахівців; лицей; школа; академія; навчальний центр; навчальний процес; закономірності; принципи; тенденції.

Постановка проблеми. Стратегією національної безпеки України визначені такі основні цілі: мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно-визнаного державного кордону, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; утвердження прав і свобод людини і громадянина..., забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО [2; 9]. Досягнення поставлених цілей, – відзначається в Стратегії, – потребує якісно нової державної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів..., комплексне реформування системи забезпечення національної безпеки та створення ефективного сектору безпеки і оборони України, невід’ємною складовою якого є система підготовки офіцерських кадрів для Збройних Сил України, де мають готуватися фахівці з високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професійної культури. Виходячи з цього, особливої актуальності набуває доцільність поглиблення та розширення наукового супроводження розвитку військової освіти в Україні, узагальнення, систематизації, осмислення та впровадження в освітній процес вищих

військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти позитивного досвіду становлення та розвитку військової освіти, підготовки офіцерських кадрів у провідних країнах НАТО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Освіта провідних країн світу нагромадила значний позитивний досвід. Його творче вивчення й узагальнення, критичний аналіз у сучасних умовах безперечно, мають сприяти подальшому зростанню ефективності військової освіти в Україні, але не мають зводитися лише до виявлення придатних до використання здобутків. Не менш важливим при цьому є уникнення механічного запозичення закордонного досвіду, нехтування національними традиціями, тенденціями та пріоритетами.

Висвітленню досвіду підготовки військових фахівців для збройних сил присвячено низку публікацій вітчизняних та зарубіжних авторів, зокрема, досвіду Сполучених Штатів Америки (С. Владимиров, Н. Дрожин, В. Іващенко, В. Кружилін, К. Колчін, П. Лебедь, М. Нецадим, В. Ожгихін, І. Попов, А. Стрелецький); Китаю (Б. Горбачов); Німеччини (В. Лазукин, Ю. Федосєєв, В. Чернов); Великої Британії (В. Бровкін, Ю. Кудрявцев, В. Уткін); Франції (Є. Брижатий, В. Владимірський, В. Гацко, В. Захаров, О. Мітін, П. Колесов, О. Коп'єв, М. Сімаков, С. Фільков); Туреччини (А. Федін); Італії (К. Колчін); Литви, Латвії, Естонії (С. Богунов, Ю. Черних, О. Черних) та ін. Це пов'язано з тим, що підготовка військових фахівців у цих країнах відображає найхарактерніші риси сучасного підходу до створення військових освітніх систем, їх функціонування, взаємодії з коледжами НАТО, цивільними університетами та інститутами.

Водночас, у публікаціях, як правило, залишаються недостатньо висвітленими та узагальненими такі системні питання: основні цілі військової освіти; заходи та дії з реалізації національних інтересів при підготовці військових фахівців; закономірності та принципи військової освіти; загальні тенденції розвитку системи військової освіти тощо.

Метою статті є аналіз досвіду та визначення основоположних засад і тенденцій підготовки військових фахівців у збройних силах Франції.

Методи дослідження. Для реалізації мети статті використана система загальнонаукових і спеціальних методів теоретичного та емпіричного дослідження (аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми, систематизація та узагальнення матеріалів, логічно-порівняльний, системний підхід, контент-аналіз).

Виклад основного матеріалу. Керівництво Франції надає особливого значення підготовці та комплектуванню збройних сил кваліфікованими, політично благонадійними, професійно підготовленими офіцерами з глибокими та різнобічними знаннями. Їх підготовка здійснюється за декількома напрямками, етапами і починається ще в ході отримання середньої освіти (школи, військові та цивільні ліцеї) [1; 8].

Початкова допризовна підготовка здійснюється на добровільній основі. Відповідальність за її організацію була покладена на командуєчих зонами оборони, військово-повітряними та військово-морськими округами. Для її

проведення створюються навчальні групи призовників у складі 30-35 осіб. У якості інструкторів залучаються офіцери та унтер-офіцери резерву.

Весь цикл початкової допризовної підготовки розрахований на рік і передбачає щомісячні заняття та двотижневі літні збори (у період літніх шкільних канікул). Програма (160 навчальних годин) включає вивчення статутів і настанов, стрілецької зброї, а також стройову, вогневу і фізичну підготовку.

У сухопутних військах за спеціально розробленою програмою з призовниками проводиться початкова та спеціальна підготовка. При цьому вивчаються такі дисципліни: тактика (43 год.), статuti і настанови (4 год.), військове виховання (4 год.), матеріальна частина (30 год.); стройова підготовка (8 год.), фізична підготовка (20 год.).

Парашутна допризовна підготовка молоді, яка бажає проходити строкову службу у повітряно-десантних військах в організаційному плані покладена на командування сухопутних військ. Вона проводиться кадровим складом за участю резервістів за програмою, розрахованою на 12 діб, у т.ч. 8 діб виділяється на наземну підготовку (фізична, загальновійськова, вивчення парашута, теоретичних основ виконання стрибків з парашутом, виконання спеціальних вправ тощо) і 4 доби – на повітряну підготовку (серія стрибків з автоматичним розкриттям парашута у світлий час доби).

Підвищена допризовна підготовка проводиться командуючими зонами оборони, військово-повітряними та військово-морськими округами в інтересах усіх видів збройних сил. Особи, які успішно пройшли її, у випадку призову, зараховуються в навчальні підрозділи на курси по підготовці офіцерів резерву. Це добровольці не молодше 17 і не старше 20 років, які мають ступінь бакалавра (середня освіта). Програма підготовки розрахована на один навчальний рік і передбачає участь у попередніх і літніх зборах. Три попередні збори тривалістю по 2 доби проводяться в одному з 38 навчальних центрів допризовної підготовки з метою відбору осіб, придатних до заняття посад молодших командирів. У період літніх зборів навчання допризовників організовуються згідно з директивами кожного виду збройних сил. Навчання проводять кадрові військовослужбовці разом з резервістами.

У сухопутних військах початкова підготовка добровольців проводиться протягом чотирьох місяців у навчальних центрах за поглибленими програмами окремо від призовників. Добровольці, які зарекомендували себе з кращої сторони та виявили бажання продовжувати навчання, направляються в унтер-офіцерську школу в м. Сен-Мексан (на шість місяців). Особи, які закінчили її, одержують військове звання "сержант" і направляються для підвищення кваліфікації в одну із практичних шкіл родів військ (на чотири місяці). Після цього вони одержують призначення в частини для проходження подальшої служби.

Одним із джерел підготовки майбутніх офіцерів є підготовчі військові ліцеї або, як їх називають, ліцеї оборони (Les lycées de la défense), до яких вступають переважно діти військовослужбовців та представники заможних

сімей. Випускники ліцею отримують ступінь бакалавра (аналог рівня середньої загальноосвітньої школи). Крім того, випускник може отримати від керівництва ліцею пропозицію вступити до підготовчого класу з метою підготовки до іспитів для вступу до основної військової школи. Військові ліцеї у Франції мають на меті дати випускнику так звану старшу середню освіту, що в подальшому дозволяє перейти до наступного етапу навчання – до вищої освіти. Однією з особливостей та відмінностей французьких військових ліцеїв є те, що на цьому етапі навчання (тривалість три роки) започатковується військова спеціалізація та ставляться високі вимоги до отримання атестата про середню освіту. За статистикою в середньому з випускників ліцею тільки 80% отримують свідоцтво про закінчення середньої школи, що дає змогу навчатись у вищих навчальних закладах, решту протягом навчання відраховують [1; 8].

В системі міністерства оборони Франції є сім військових ліцеїв та три цивільні ліцеї. Ліцеї підпорядковані командуванням відповідних видів збройних сил. У своїй діяльності ліцеї керуються загальними правилами навчання, але кожний з них має свою специфіку і певні особливості [8]. Відповідно до призначення ліцеїв програмою навчання передбачається: одержання середньої освіти; вивчення основ військової справи; спеціалізована підготовка до вступу у військові школи.

Навчальний процес у військових ліцеях організований по інтернатській системі відповідно до державної загальноосвітньої, військової або військово-технічної програми. При цьому велика увага приділяється початковій військовій і фізичній підготовці, вивченню іноземних мов. Учні носять спеціальну військову форму, беруть участь у військових церемоніалах. Система стягнень і заохочень та канікулярні відпустки встановлені такі ж, як у звичайних середніх школах. Очолює військовий ліцей старший офіцер. Виховання учнів покладене на кадрових офіцерів і унтер-офіцерів. До проведення навчальних занять залучаються висококваліфіковані викладачі з числа цивільних осіб. Усі ліцеїсти зведені в роти та взводи. У взводі (класі) налічується до 30 дітей одного віку. У ході навчання офіцери-вихователі та викладачі прагнуть дати учням не тільки глибокі та міцні знання, але й виробити в них морально-психологічні та бойові якості, необхідні майбутнім офіцерам. Для цього військові ліцеї мають у своєму розпорядженні сучасну матеріально-технічну.

У цілому понад 60 проц. випускників ліцеїв успішно складають вступні іспити в різні військові школи. За оцінками закордонних фахівців система ліцеїв міністерства оборони, що існує у Франції, забезпечує військові школи видів збройних сил основним контингентом слухачів, які, як правило, стають висококваліфікованими, відданими своїй справі та країні офіцерами, здатними управляти підрозділами і складною технікою в умовах сучасної війни.

Підготовка унтер-офіцерів. Збройні сили Франції комплектуються унтер-офіцерами строкової служби за контрактом і кадровим складом. Перші готуються з числа добровольців, як зазначено вище. Кадровий склад

комплектується за рахунок унтер-офіцерів за контрактом, що прослужили в армії не менше чотирьох років, у тому числі два роки – у званні унтер-офіцерів.

Підготовка унтер-офіцерського складу здійснюється в 9 практичних і спеціалізованих школах (строк навчання 6 місяців), куди приймаються добровольці з числа цивільної молоді та військовослужбовці рядового складу. Напрями підготовки: піхота; бронетанкові війська; артилерія; інженерні війська; війська зв'язку; транспортні війська; матеріально-технічне забезпечення; гірсько-піхотна; фізична підготовка [4; 6].

Підготовка офіцерського складу. Стати офіцером у Франції дуже престижно. Ця професія забезпечує стабільність у суспільному житті офіцера та створює міцне матеріальне становище. Структура підготовки офіцерських кадрів збройних сил Франції наведена на рис. 1.

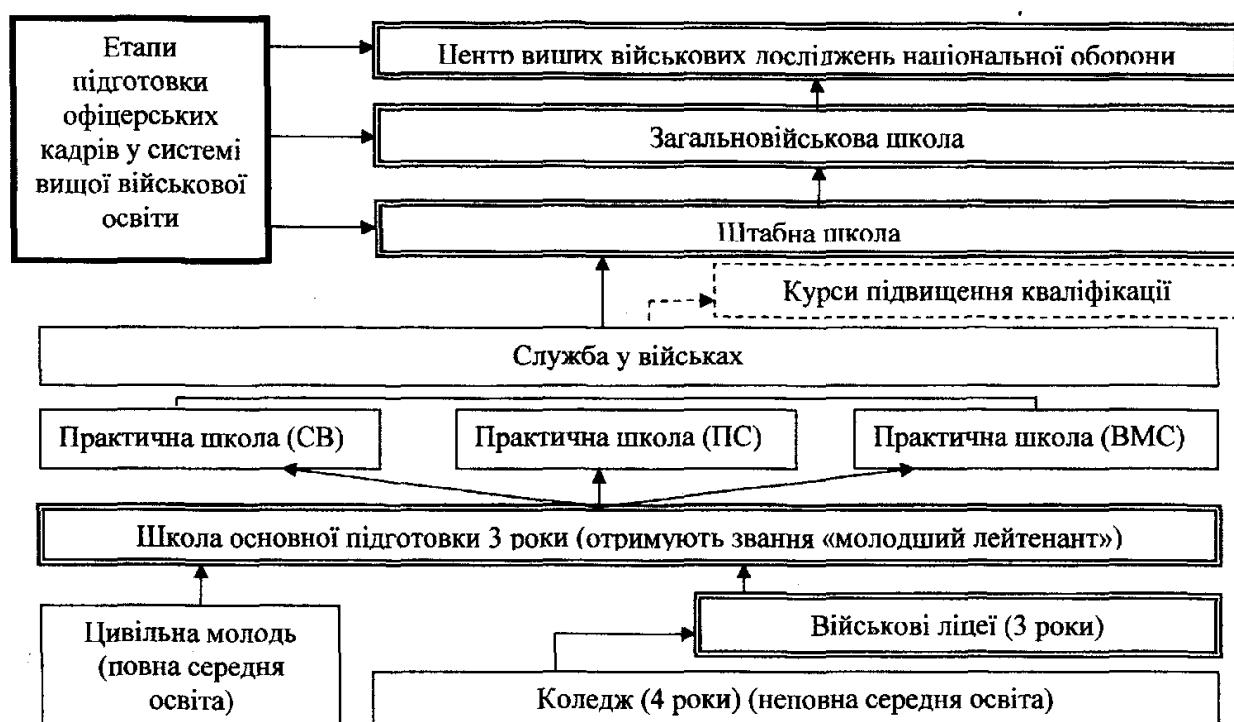

Рис. 1. Структура підготовки офіцерських кадрів збройних сил Франції

Комплектування кадровим офіцерським складом збройних сил Франції здійснюється в основному за рахунок випускників офіцерських шкіл, а також офіцерів резерву та унтер-офіцерів, яким після здачі низки іспитів присвоюється відповідне військове звання. Основна підготовка офіцерського складу сухопутних військ проводиться в спеціальних, загальновійськових і адміністративно-технічних військових школах (м. Коэткідан), а також у практичних і спеціалізованих школах родів військ.

Молодші офіцери проходять підготовку у військових навчальних закладах, до яких віднесено школи видів збройних сил, що поділяються на три категорії: основної (загальновійськової) підготовки; практичні родів військ; спеціалізовані військові. Їх навчання проводиться у два етапи: в школах основної підготовки, а потім в одній із практичних або спеціалізованих шкіл. У

перші приймається цивільна молодь у віці від 17 до 22 років, що закінчила середні школи, випускники підготовчих військових ліцеїв, а також унтер-офіцери (до 23 років). Строк навчання три роки.

Під час навчання на першому курсі курсанти отримують знання з основ військової справи та командні навички командира відділення і проходять військове стажування упродовж шести місяців. Наступні два роки курсанти отримують знання в обсязі, достатньому для керування підрозділом до роти включно. На підготовку в офіцерських школах відводяться такі обсяги навчального часу: загальноосвітні дисципліни – 40%; військові дисципліни – 50%; фізична підготовка – 10%.

Крім того, курсанти шкіл основної підготовки беруть участь у щорічних навчаннях, що проводяться разом з курсантами військового училища Великобританії (м. Сандхерст).

До навчальних програм підготовки офіцерського складу постійно вносяться зміни та доповнення з досвіду проведення великомасштабних навчань та бойової підготовки спільно з країнами НАТО. Тим самим курсантам надається можливість вивчати та аналізувати останні досягнення в галузі озброєння й тактики, ведення сучасних війн. Великого значення в підготовці офіцерського складу керівництво збройних сил приділяє фізичній витривалості та військовим видам спорту. Значною компонентою у програмі навчання є стажування у військах, де курсанти набувають: командних і практичних навичок з використання озброєння та військової техніки. По завершенню навчання у офіцерській школі випускникам присвоюється військове звання "молодший лейтенант" і вони направляються до практичних шкіл родів військ, де вони за обраним фахом продовжують навчання упродовж двох років.

Удосконалення навичок та підвищення кваліфікації офіцерського складу здійснюється на курсах перепідготовки (навчальних центрах), після закінчення яких офіцери призначаються на вищі посади за різними спеціальностями.

Для підвищення рівня оперативної і бойової підготовки військовослужбовців сухопутних військ Франції створено 13 навчальних центрів [3]. Крім того, кожний полк має у своєму розпорядженні власний полігон зі стрільбищем. Є також спеціалізовані центри (два гірничо-піхотної підготовки та один з підготовки командос), які використовуються поряд із сухопутними військами та іншими видами збройних сил.

Згідно із класифікацією, прийнятою у збройних силах Франції, навчальні центри, залежно від особливостей навчально-матеріальної бази та призначення, підрозділяються на чотири групи [3]:

навчальні центри, призначені для забезпечення навчального процесу у військових школах (Centres d'entrainement, dedies aux ecoles) – три;

навчальні центри, що здійснюють підготовку військ з використанням імітаційних засобів і тренажерів (Centres, dedies a Venrainement, assiste par la simulation) – два;

навчальні центри, призначені для колективного відпрацювання завдань у складі підрозділів (*Centres d'entrainement, dedies a la manoeuvre et a Vinstruction collective*) – п'ять;

навчальні центри, де проводиться вогнева підготовка (*Centres d'entrainement, dedies aux tirs*) – три.

Усі земельні ділянки, на яких розташовані навчальні центри, належать державі й передані в користування міністерству оборони. На базі навчальних центрів сухопутних військ також проводиться бойова підготовка підрозділів ряду іноземних армій.

Вища військова підготовка офіцерського складу проводиться в три етапи: у штабній школі сухопутних військ (Комп'єн) або школі ВПС; військовій академії (вища військова школа, загальновійськова школа, загальновійськовий коледж оборони); центрі вищих військових досліджень та інституті вищих досліджень національної оборони. Вищу військово-технічну підготовку офіцери одержують у вищих технічних військових і цивільних навчальних закладах [4; 6; 7].

Перший етап підготовки – штабна школа. До вступу до штабної школи допускаються офіцери у званнях "капітан" і "майор" у віці від 35 до 40 років. Тут готують офіцерів для служби в штабах видів збройних сил, штабах з'єднань та зон оборони. Термін навчання – один рік.

Другий етап підготовки – вища військова школа (Париж). До вступу у вищу військову школу допускаються офіцери у званнях "капітан" і "підполковник" у віці до 40 років. Школа здійснює підготовку офіцерів з питань взаємодії підрозділів та планування взаємних дій. Під час навчання увага приділяється автоматизованим засобам управління військами. По завершенню навчання офіцери-випускники проходять службу на посадах командирів частин і їм рівних. Термін навчання – один рік.

Військова академія – установа вищої військової освіти Франції. Вона є спадкоємцем колишнього *Collège interarmées de Défense* (Загальновійськового коледжу оборони), який свого часу став результатом злиття чотирьох Вищих військових академій (*Écoles supérieures de guerre*) – французької армії, французького військово-морського флоту, французьких ВПС і національної жандармерії, а також Вищих військових курсів (*Cours supérieur interarmées*). Це злиття відбулося 1993 року в результаті аналізу сучасної політико-військової обстановки французьким військовим командуванням і прийняття рішення щодо інтеграції системи підготовки офіцерів.

Військова академія перебуває в комплексі будинків Військової школи (Ecole Militaire) в центрі Парижа, підпорядковується начальнику штабу оборони Франції. На теперішній час у комплексі будинків Військової школи, окрім Військової академії, розміщуються військові навчальні та дослідницькі установи Франції: Інститут стратегічних досліджень Військової школи; Центр перспективних військових досліджень; Центр вищих досліджень з питань озброєння; Вища школа офіцерів Генерального штабу та деякі інші.

Навчання у Військовій академії вибіркоче, диверсифіковане та орієнтоване на взаємодію родів військ, міжнародні відносини та військове планування. Реалізуючи тенденцію на розвиток міжвузівської інтеграції, академія протягом року здійснює підготовку офіцерів для сухопутних військ, військово-морських сил, військово-повітряних сил і жандармерії. Головне завдання академії – навчання слухачів основним принципам організації та ведення спільних бойових дій, пов'язаних із забезпеченням безпеки у світі та Європі.

Третій етап підготовки проходить у Центрі вищих військових досліджень або Інституті вищих досліджень національної оборони (Париж). Контингент слухачів складається з вищого командного складу та цивільних осіб. Приймаються особи віком до 50 років, які закінчили один з вищих спеціальних військових навчальних закладів. Під час навчання вивчаються питання та погляди на ведення війни, політико-економічні та науково-технічні проблеми.

Інститут стратегічних досліджень Військової школи – основний військовий науково-дослідний центр з вивчення військово-політичних і військово-економічних проблем. Сюди приймаються генерали, старші офіцери та працівники державного апарата у віці від 30 до 50 років. Строк навчання – вісім місяців. Кандидатів відбирає та призначає міністр оборони.

Центр перспективних військових досліджень здійснює підготовку керівних і штабних офіцерів. У ньому вивчаються питання ведення війни в цілому, а також проведення операцій на різних театрах воєнних дій. Строк навчання – близько одного року.

Центр вищих досліджень з питань озброєння готує військових інженерів і висококваліфікованих фахівців для збройних сил, державних органів управління та приватних підприємств, що займаються питаннями підготовки і реалізації програм озброєння. У Центр вищих досліджень з питань озброєння приймаються особи у віці 38-45 років з числа військових інженерів усіх видів збройних сил. Строк навчання – дев'ять місяців.

Крім середніх і вищих військових навчальних закладів, у системі військової освіти існують різні курси вдосконалення, практикується заочне навчання, а також навчання офіцерів у цивільних навчальних закладах.

Системі підготовки військових фахівців у військових навчальних закладах різних типів притаманна її курсова спрямованість. Наприклад, такі курси, як "Оперативна підготовка", "Загальні питання оборони" тощо. Особливість курсу "Оперативна підготовка" полягає в тому, що він відповідає основним положенням оперативного планування, прийнятим у НАТО. При цьому в усі види навчальних занять впроваджуються нові технології навчання, пов'язані з різноманітним автоматизованим моделюванням бойової обстановки на театрах воєнних дій, у результаті чого з'явилася нова форма навчання – комп'ютерно-тренажерні заняття. По закінченню курсу оперативної підготовки слухачі беруть участь у реально здійснюваній операції або у великомасштабних навчаннях в Об'єднаному штабі збройних сил Франції.

Аналіз стану та перспектив розвитку збройних сил, освітніх систем більшості провідних держав, зокрема, Франції показує, що вони залишаються

важливим зняряддям національної і блокової зовнішньої політики, підготовки військових професіоналів, здатних з високим ступенем ефективності виконувати поставлені перед ними завдання [5]. Підготовка офіцерських кадрів враховує забезпечення національної безпеки, виходячи з можливості ведення інформаційної війни з використанням різних технологій, виникнення великих регіональних конфліктів, поширення у світі різних типів зброї масового ураження, дестабілізації обстановки в ключових районах світу, здійснення терористичних актів тощо. Оскільки задачі спеціального навчання можуть мінятися в залежності від змін у суспільстві, від принципів ведення сучасної війни й оборонної політики, формування офіцерського корпусу гідними представниками свого суспільства забезпечується за рахунок незмінно високих вимог до офіцерських кадрів загального характеру. Важливою складовою цього процесу є врахування основних закономірностей і принципів розвитку військової освіти Франції. Останні мають суттєве значення для визначення стратегічної мети, завдань, основних шляхів та засад створення системи військової освіти, організації підготовки військових фахівців і всебічного її забезпечення.

Закономірності військової освіти Франції зумовлюються:

освітніми потребами особистості;

загальнонаціональними інтересами, інтересами національної безпеки та оборони, державною політикою в освітній сфері;

політичними, ідеологічними та соціально-економічними умовами;

науково-технічними можливостями держави;

національними традиціями, національним та світовим досвідом;

потребами військ;

ефективністю управлінської діяльності, злагодженістю функціонування всіх структурних складових;

станом військово-теоретичних та психолого-педагогічних досліджень;

рівнем науково-педагогічного потенціалу та станом інфраструктури військових навчальних закладів;

розвитком дидактичних засад підготовки військових фахівців;

станом морально-психологічного, фінансово-економічного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення системи.

До основоположних принципів військової освіти Франції можна віднести такі:

пріоритету національних інтересів і національної безпеки при формуванні змісту військової освіти та вимог до військових фахівців;

гуманізації і демократизації військової освіти;

фундаменталізації, комплексності, неперервності, наступності та практичної спрямованості військової освіти

зв'язку з військами, випереджувальності військової освіти щодо практики застосування військ;

науковості, доступності освіти, врахування вікових та індивідуальних особливостей кадетів (слухачів);

систематичності та послідовності навчання, свідомості, активності, самостійності й творчості навчання кадетів (слухачів);

раціонального поєднання колективного та індивідуального характеру навчання на засадах державної ідеології та практичної психології;

вибору оптимальних технологій, форм, методів і засобів навчання, контролю, моніторингу та коригування військово-освітнього процесу;

достатності фінансового та матеріально-технічного забезпечення.

В контексті викладеного основними цілями військової освіти Франції є такі: підвищення обороноздатності держави, авторитету армії в суспільстві, створення матеріальних, інтелектуальних і духовних цінностей; задоволення освітніх потреб особистості, суспільства та держави в підготовці військових фахівців, спроможних ефективно виконувати покладені на них завдання в мирний та воєнний час; підготовка офіцерів до самостійної діяльності в якості військових представників держави при відстоюванні національних інтересів за межами своїх кордонів; формування знань та вмінь офіцерів співробітничати в галузі військової безпеки з державними, суспільними, релігійними, іншими організаціями і засобами масової інформації; удосконалення системи, пріоритетна підтримка її як структури, що забезпечує відтворення кадрового потенціалу збройних сил.

Загальними тенденціями розвитку системи військової освіти Франції є такі:

реалізація задач збройних сил щодо забезпечення національних інтересів і національної безпеки;

розгалуженість мережі військових навчальних закладів, навчальних центрів, полігонів з підготовки військових фахівців різних категорій і рівнів;

опора на національну культуру, традиції і кращий світовий досвід у підготовці офіцерських кадрів;

суворий добір кандидатів на навчання у військових навчальних закладах і активно діюча система відрахування нездатних до військової служби в процесі навчання;

відповідність змісту підготовки фахівця посадовому призначенню, сучасному рівню розвитку воєнної науки та практики, єдина схема організації процесу навчання – початкова військова підготовка, підготовка за фахом відповідно до рівнів освіти та ланок управління (теоретична, практична), підвищення кваліфікації і перепідготовка;

висока ефективність управління підготовкою військових фахівців на всіх ієрархічних рівнях, виважена інтеграція з цивільною освітою;

випереджальний розвиток військової освіти щодо практики повсякденної діяльності збройних сил;

створення оптимальних умов для оволодіння знаннями, вміннями та навичками, ретельний контроль якості освіти;

використання найсучасніших інформаційних технологій і досягнень науки в підготовці офіцерських кадрів;

неперервність і ступеневість підготовки та підвищення кваліфікації військових фахівців різних категорій;

відповідність матеріально-технічного, фінансового, інформаційного, дидактичного забезпечення освітнім програмам, завданням щодо підготовки військових фахівців;

міжнародне співробітництво у військово-освітній сфері.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. У Франції здійснюється активна та цілеспрямована державна політика в галузі військової професійної освіти. Основою останньої є захист національних інтересів і забезпечення національної безпеки держави. Обов'язковою вимогою у процесі навчання як кадрових офіцерів, так і офіцерів резерву, є орієнтація на реалізацію тих цілей і завдань видів збройних сил, що викладені у воєнній доктрині держави. Саме національні інтереси та забезпечення національної безпеки держави є джерелом і потужним фактором розвитку військової освіти. Підготовка офіцерських кадрів враховує потребу в забезпеченні національної безпеки з огляду на можливість виникнення великих регіональних конфліктів і поширення у світі зброї масового ураження, дестабілізації обстановки в ключових регіонах світу.

Військова освіта збройних сил Франції, в першу чергу, тактичного рівня – це корпоративна система підготовки військових фахівців, призначення яких – виконання завдань, зумовлених специфікою функціонування збройних сил і потребами їх застосування відповідно до прийнятих національних нормативно-правових актів і документів. Акцент у військовій освіті робиться на формуванні та розвитку у майбутніх офіцерів активності; лідерських якостей; творчого підходу в діяльності; гнучкості; критичного аналізу; умінь знаходити й узагальнювати інформацію, обмінюватися інформацією; витримки в критичних ситуаціях; готовності узяти відповідальність за прийняте рішення; сприйняття критики; здатності забезпечувати єдність таких складових: ґрунтовне вивчення обставин, прийняття рішення, підготовка особового складу, всебічність забезпечення, організація виконання, аналіз дій.

Ефективність функціонування військової освіти Франції пов'язана з тим, що самим активним чином для цього використовуються політичні, дипломатичні, економічні, фінансові засоби, характерним підтвердженням чого є власні бюджети військових навчальних закладів різних рівнів.. Політичні та дипломатичні зусилля виправдуються не тільки високою якістю підготовки офіцерського корпусу, а й постійним розширенням підготовки військових кадрів для іноземних держав, що, як добре відомо, працює, насамперед, на авторитет держави.

Проведене дослідження має практичне значення для подальшого реформування системи військової освіти України в контексті сучасних вимог нормативно-правових документів з безпекової та оборонної політики держави, курсу на зближення з НАТО. Перспективами подальших досліджень мають стати такі: змістові, організаційно-методичні та матеріально-технічні засади підготовки військових фахівців різних освітніх рівнів і ланок управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брижати́й Є.І. Порівняльний аналіз формування професійної готовності офіцерів в арміях провідних країн світу. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 5. С. 20–25.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII/ *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 31. Ст.241.
3. Митин А. Учебные центры сухопутных войск Франции. *Зарубежное военное обозрение*. 2007. №6. С. 28–31.
4. Офіційний сайт збройних сил Франції. URL: <http://www.defense.gouv.fr>
5. Приходько Ю.І. Підготовка військових фахівців у провідних країнах світу: основоположні засади та тенденції. *Науковий журнал "Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології"*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. 2017. № 3 (67). С. 285–299.
6. Симаков М. Военно-учебные заведения Франции. *Зарубежное военное обозрение*. 1990. № 1. С. 14–18.
7. Сидорин А.Н. Информационные, специальные, воздушно-десантные и аэромобильные операции армий ведущих зарубежных государств: информационно-аналитический сборник. Москва: Воениздат, 2011. С. 64–75.
8. Стрелецкий А. Лицей Сухопутных войск Франции. *Зарубежное военное обозрение*. 2007. № 11. С. 33–37.
9. Про стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

REFERENCES

1. Bryzhatyj, Ye.I. (2012). Porivnyalniy analiz formuvannya profesijnoyi gotovnosti oficeriv v armiyah providnyh krayin svitu [Comparative analysis of formation of professional readiness of officers in the armies of the leading countries of the world]. *Zbirnyk naukovykh pracz Hmelnyczkogo instytutu socialnyh texnologiyi Universytetu «Ukrayina»*, 5, 20–25 (in Ukrainian).
2. Pro nacionalnu bezpeku Ukrayiny [On National Security of Ukraine]: Zakon Ukrayiny vid 21.06.2018 r. № 2469-VIII / *Vidomosti Verhovnoyi Rady (VVR)*, 31. St.241 (in Ukrainian).
3. Mytyn, A. (2007). Uchebnye centry suhoputnyh vojsk Francyy [Training centers of the land forces of France]. *Zarubezhnoe voennoe obozrenye*, 6, 28–31 (in Russian).
4. Oficijnyi sait zbrojnyh syl Franciyi. URL: <http://www.defense.gouv.fr> (in Ukrainian).
5. Pryhod`ko, Yu.I. (2017). Pidgotovka vijskovykh fahivciv u providnyh krayinah svitu: osnovopolozhni zasady ta tendencyi [Training of military specialists in the leading countries of the world: basic principles and trends]. *Naukovyi zhurnal "Pedagogichni nauky: teoriya, istoriya, innovacijni texnologiyi"*. Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A.S. Makarenka, 3 (67), 285–299 (in Ukrainian).
6. Symakov, M. (1990). Voенно-uchebnye zavedenya Francyy [Military schools in France]. *Zarubezhnoe voennoe obozrenye*, 1, 14–18 (in Russian).
7. Sydoryn, A.N. (2011). Ynformacyonnye, specyalne, vozdušno-desantnye y` aэromobylnye operacyu armyj vedushhyhx zarubezhnyh gosudarstv: ynformacyonno-analytycheskyi sbornyk [Information, special, airborne and airmobile operations of the armies of leading foreign countries: an information and analytical collection]. Moskva: Voenyzdats, 64–75 (in Russian).
8. Streleczyki, A. (2007). Lycej Suhoputnyh voisk Francyy [Lyceum of the Land Forces of France]. *Zarubezhnoe voennoe obozrenye*. 11, 33–37 (in Russian).
9. Pro strategiyu nacionalnoyi bezpeky Ukrayiny [About the strategy of national security of Ukraine]: Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 26 travnya 2015 roku № 287/2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Сергей Богунов,
кандидат технических наук
Надежда Вавилова,
кандидат исторических наук
Юрий Приходько,
кандидат педагогических наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Подготовка военных специалистов в вооруженных силах Франции

В статье исследуется подготовка военных специалистов различных степеней образования и уровней военного управления. Приведена общую структуру подготовки офицерских кадров вооруженных сил Франции. Показано: 1) комплектование кадровым офицерским составом вооруженных сил осуществляется в основном за счет выпускников офицерских школ, а также офицеров резерва и унтер-офицеров; 2) обучение младших офицеров проводится в два этапа: в школах основной подготовки, а потом в одной из практических или специализованных школ; 3) высшая военная подготовка офицерского состава проводится в три этапа: в штабной школе сухопутных войск или школе ВВС; высшей военной академии; центре высших военных исследований, институте высших исследований национальной обороны. Обосновано закономерности, принципы и основные тенденции развития системы военного образования Франции.

Ключевые слова: *военное образование; подготовка военных специалистов; лицей; школа; академия; учебный центр; учебный процесс; закономерности; принципы; тенденции.*

SUMMARY

Serhii Bohunov,
PhD (technical sciences)
Nadiia Vavilova,
Candidate of Historical Sciences
Yuri Pryhod'ko,
Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Training of military specialists for french armed forces

Introduction. *Today it is very important to deepen and develop scientific maintenance of military education in Ukraine, generalization, systematization, comprehension, and integration of positive experience of formation and development of military education, NATO officers' training within educational process of higher educational establishments.*

Purpose. *The article is to analyze the experience and define basics and tendencies of military specialists training within the French Armed Forces.*

Methods. *The system of general scientific and special methods of theoretical and empirical research (analysis of scientific literature related to researched problem, systematization and generalization of materials, logic and comparative, systematic approach, and content analysis) was used in order to realize the article purpose.*

Results. *The article deals with training of military specialists of different education and military command levels. It provides a general structure of officers' training of the French Armed Forces. It is shown: 1) officers of the armed forces are, mainly, recruited from graduates of officers' schools, as well as reserve officers and warrant officers; 2) junior officers are trained in*

two phases: in general training schools, as well as in one of practical and specialized schools; 3) senior officers are trained in three phases: in staff army or Air Force school; higher military academy; centre of higher military researches, institute of higher educational researches of national defence. The principles and main tendencies of the French system of military education are considered.

Originality. Training of military specialists in the French Armed Forces is considered as an integral and level-based system, which is compatible with systems of NATO officers' training. Experience of formation and functioning of officers' training in different military educational establishments of France, and their theoretical and practical training can be practical for military education system of Ukraine.

Conclusion. Training of military specialists for the French Armed Forces is level-based. It is worth mentioning a large network of different military educational establishments, training centres on practical training of officers, which have well-developed and modern infrastructure. The prospective studies include gradual scientific integration of experience of officers' training in France in practice of specialists training within military education of Ukraine.

Key words: armed forces; military specialists; training; lyceums; schools; training centres; higher military academy; educational process; principles.

Олександр Васильєв

ORCID ID 0000-0002-9492-5594

Андрій Зельницький,

кандидат педагогічних наук, професор

ORCID ID 0000-0002-3910-7329

Володимир Оліферук

ORCID ID 0000-0002-0722-7561

Надія Шабатіна

ORCID ID 0000-0002-5066-9517

Національний університет оборони України

імені Івана Черняховського

DOI 10.33099/2617-1775/2019-01/57-69

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ США

У статті розглядаються основні аспекти та особливості функціонування системи підготовки викладачів до педагогічної діяльності у вищих військових навчальних закладах США. На підставі аналізу наукових публікацій з даної проблематики сформульовано тенденції розвитку системи підготовки викладацького складу як безперервного процесу професійно-педагогічного вдосконалення та розвитку особистості педагога. За результатами аналізу досвіду США з питань підготовки до педагогічної діяльності та підвищення професійної кваліфікації викладачів пропонуються напрями його використання у вітчизняних вищих військових навчальних закладах.

Ключові слова: педагогічна діяльність; викладач; професіоналізм; компетентність; кваліфікація; континуум; вищий військовий навчальний заклад.

Постановка проблеми. Сучасні вимоги до якості військової освіти та рівня професіоналізму військових кадрів, які визначено з урахуванням бойового досвіду застосування Збройних Сил України, обумовлюють принципові зміни в організації й змісті освітнього процесу, вдосконалення педагогічної діяльності та компетентності викладачів вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ).

Ефективність реалізації заходів щодо підвищення якості військової освіти значною мірою залежить від педагогічного професіоналізму викладачів ВВНЗ. Однак, на цей час можна констатувати, що завдання педагогічної підготовки та підвищення кваліфікації викладачів ВВНЗ вирішуються не в повному обсязі та порівняно з військовими навчальними закладами країн-членів НАТО, насамперед США, не здійснюється їх системна підготовка до педагогічної діяльності.

З урахуванням зростання вимог до професійної компетентності випускників ВВНЗ актуальним є завдання створення сучасної системи педагогічної підготовки та перепідготовки викладачів з використанням позитивного досвіду провідних військових навчальних закладів США.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблематика знайшла відображення в наукових працях М.В. Кларіна, Н.І. Костиної, К.В. Корсака,

М.І. Нещадима, Н.Г. Чумичьова [6–8, 15–16, 25]. У цих наукових дослідженнях визначається, що питання вдосконалення системи освіти та підготовки викладачів для вищої школи традиційно є пріоритетними серед соціально-гуманітарних проблем, які мають важливе суспільне значення. При цьому державна політика у сфері освіти орієнтована на впровадження у вищих навчальних закладах результатів новітніх наукових досліджень, передових інформаційних та освітніх технологій.

Фундаментальні основи оновлення системи професійної підготовки педагогів вищої школи, теоретичні та методичні засади формування професіоналізму, професійної культури, професійної майстерності і, власне, професійної компетентності викладачів вищих навчальних закладів розкриваються в працях С.С. Вітвицької, Н.В. Гузій, О.І. Гури, О.А. Дубасенюк, І.Ф. Ісаєва, Н.В. Кузьміної, А.К. Маркової, О.І. Навроцького, М.М. Нечаєва, В.П. Пастухова, В.А. Семиченко, В.О. Сластьоніна [1, 20, 2–4, 9, 10, 12–14, 19, 21, 22] й ін.

У наукових працях з педагогіки вищої військової школи (Е.Я. Лусс, М.І. Нещадим, В.Н. Новіков, Л.В. Олійник, І.О. Хорєв, В.В. Ягупов) охарактеризовані сутність і особливості професійно-педагогічної діяльності військового педагога і військового керівника [11, 15–18, 23, 24, 26].

Мета статті. Розвиток теорії педагогіки та психології, дослідження проблем формування умов для саморозвитку особистості, розгляд освіти як безперервного процесу, який характеризує життєдіяльність сучасної людини, обумовили підвищення зацікавлення питаннями професійної підготовки та підвищення кваліфікації викладачів вищої школи.

Останнім часом у розвинутих країнах світу розроблені та запроваджені кваліфікаційні вимоги до викладачів вищої школи, створено спеціальні освітні структури, які здійснюють професійну підготовку викладачів до педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах.

Недостатня увага до цієї проблеми в системі вищої освіти України у цілому та системі вищої військової освіти зокрема обумовили мету підготовки даної статті та постановку наукового завдання – проаналізувати досвід провідних військових навчальних закладів США щодо системи підготовки та розвитку професіоналізму викладацького складу, визначити напрями його використання у вітчизняних ВВНЗ для підготовки викладачів до педагогічної діяльності.

Методи дослідження. Використовувалися такі загальнонаукові методи дослідження: аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний підхід до розгляду проблеми та виконання наукового завдання даної статті.

Виклад основного матеріалу. Особливістю підготовки викладачів у спеціальних освітніх структурах провідних країн світу є цілеспрямоване, систематичне формування практичних навичок і вмінь як важливої складової професійно-педагогічної кваліфікації, у той час як традиційна система підготовки викладачів приділяє основну увагу науково-теоретичній кваліфікації

педагога, а практичній складовій педагогічної діяльності відводить другорядне значення.

Концептуальною підставою підготовки викладачів вищих навчальних закладів до останнього часу залишалося “учнівство”, ураховуючи те, що формування професійно значущих вмінь здійснювалося методом проб та помилок у процесі педагогічної діяльності [7, с. 14].

В окремих наукових дослідженнях професіоналізм викладача характеризується категорією “професійно-педагогічна культура” [4; 14, с. 19]. У цих дослідженнях визначається, що уявлення про професійно-педагогічну культуру викладача змінювалися від універсалізму до енциклопедизму як професійної характеристики лекційної майстерності, ораторського мистецтва до професійно-педагогічної культури як узагальненого показника високої педагогічної кваліфікації. Найважливішими особистими елементами професійно-педагогічної культури викладача завжди вважалися високі моральні якості, інтелект, ерудиція.

У педагогічній літературі США, яка присвячена проблематиці професійної компетентності викладачів, визначають п'ять основних якостей педагога-професіонала:

ентузіазм у роботі;

ясність і доступність у роз'ясненні навчального матеріалу;

якісна організація підготовчого етапу навчального заняття та вміле проведення самого заняття;

вміння організувати цикл заходів, які стимулюють інтерес до навчальної дисципліни;

захопленість і знання своєї навчальної дисципліни [27, с. 56].

У США питання підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів, досягнення ними високого професійно-педагогічного рівня набувають усе більшого значення. Активну участь у вирішенні цих питань беруть державні структури. Наприклад, в одній із урядових програм у сфері освіти пріоритетним завданням була визначена підготовка та вдосконалення професійної майстерності викладацького складу вищих навчальних закладів [7, с. 17]. У розв'язанні проблеми підвищення професійної компетентності викладачів активну участь беруть також і служби психологічного консультування.

Основні вимоги до викладацького складу вищих навчальних закладів США передбачають постійний процес професійно-педагогічного вдосконалення та розвитку особистості педагога. Сучасна концепція педагогічної підготовки викладачів у США розглядає процес професійного зростання педагога у рамках освіти дорослих як елемент системи безперервної освіти.

Етапами підготовки викладачів вищих навчальних закладів США до педагогічної діяльності є аспірантська та спеціальна психолого-педагогічна підготовка у системі підвищення кваліфікації. Між двома етапами підготовки

здійснюється практичне виконання обов'язків асистента викладача вищого навчального закладу.

У процесі спеціальної психолого-педагогічної підготовки викладачів використовуються сертифікаційні навчальні програми – *континууми*, які розраховані на 200–400 навчальних годин. Категорія “континуум” походить від латинського *continuum* – безперервне. Освітній континуум – це безперервна сукупність структурних елементів освітнього процесу, який організований для досягнення визначених цілей підготовки та отримання відповідних кваліфікацій.

Після успішного завершення зазначеної підготовки викладачам видається кваліфікаційний сертифікат, який надає право займатися педагогічною діяльністю у вищих навчальних закладах США.

Сертифікаційним навчальним програмам підготовки викладачів – континуумам притаманна багаторівневність та варіативність, як у сертифікаційному континуумі, що розроблений у Військово-повітряній академії у Колорадо [28, с. 67]. Зміст сертифікаційного континууму Військово-повітряної академії наведено в таблиці.

Таблиця

Сертифікаційний континуум для отримання кваліфікації “Викладач вищої школи”

Показники підготовки викладачів	Учасники програми підготовки викладачів		
	Усі аспіранти першого року навчання	Аспіранти, яких спеціально відібрано для навчання за програмою	Аспіранти, які успішно виконують докторську програму та проводять заняття за окремими розділами навчальних курсів
1	2	3	4
Вимоги до учасників програми	Відвідування занять досвідчених викладачів та участь у конференціях	1. Наявність індивідуального плану роботи. 2. Проведення навчальних занять під керівництвом досвідчених колег. 3. Участь у “круглих столах” з питань методики викладання. 4. Проведення лекцій за окремими розділами навчального курсу. 5. Розроблення індивідуальних проектів	1. Участь у 20 семінарських заняттях з педагогіки вищої школи. 2. Участь у 20 семінарських заняттях з питань методики викладання. 3. Консультації з питань розроблення індивідуального стилю викладання. 4. Обговорення та аналіз занять, які зафіксовано на відео. 5. Відвідування занять, які проводять аспіранти, досвідченими колегами. 6. Складання викладацького досьє (portfolio)

1	2	3	4
Зміст програми (тематика)	1. Планування окремих навчальних курсів. 2. Організація освітнього процесу. 3. Методика підготовки та проведення лекцій. 3. Проведення кількох навчальних занять (педагогічна міні-практика)	1. Формування професійно важливих вмінь і навичок викладача. 2. Потреби кадетів та їх врахування в освітньому процесі. 3. Загальні питання викладання як професії	1. Питання загальної педагогіки. 2. Методика організації контролю знань кадетів. 3. Професійна етика. 4. Особистий професійний розвиток. 5. Особисті стили навчання та освіти. 6. Питання планування навчального матеріалу заняття
Оцінювання	Оцінювання роботи аспірантів безпосередніми учасниками програми	Оцінювання роботи аспірантів викладачами-наставниками	Оцінювання роботи аспірантів викладачами-наставниками та адміністрацією вищого навчального закладу

Основою офіцерського корпусу є кадрові офіцери, які закінчили академії видів збройних сил, що підпорядковані Міністерству оборони США: академію у Вест-Пойнті (сухопутні війська), штат Нью-Йорк; академію в Аннаполісі (військово-морські сили), штат Меріленд; академію у Колорадо-Спрінгс (військово-повітряні сили), штат Колорадо.

Кадрових офіцерів тактичного рівня також готує Академія берегової охорони у Нью-Лондоні (штат Коннектикут), яка у мирний час належить до Міністерства національної безпеки США. Академія берегової охорони є єдиною серед військових академій видів збройних сил, для прийому на навчання до якої вступникам не потрібна рекомендація конгресмена США.

Підбір і професійна діяльність педагогічного складу ВВНЗ США значною мірою визначаються специфікою й особливостями підготовки офіцерського складу у військових академіях, вимогами воєнно-стратегічного керівництва країни до розвитку збройних сил та стандартів підготовки військових фахівців.

Особливості системи підбору та підготовки викладацького складу у провідних ВВНЗ США розглянемо на прикладі Академії військово-повітряних сил у Колорадо-Спрінгс (далі – академія), яку було створено у 1954 році.

Командує академією начальник у військовому званні “генерал-лейтенант”. У 2013 році академію очолила жінка – генерал-лейтенант Мішель Джонсон (дев’ятнадцятий за рахунком начальник академії). Крім начальника, у складі академії передбачено ще дві посади вищого офіцерського складу (військове звання “бригадний генерал”): командир крила кадетів та начальник навчального процесу.

Перший начальник академії генерал-лейтенант Хуберт Хармон основне завдання академії сформулював таким чином: “Кінцева мета академії – готувати генералів, а не лейтенантів”. Отже, випускник академії має бути

насамперед офіцером-лідером, який за своїми військово-професійними якостями та амбіціями спроможний і повинен прагнути стати генералом.

За змістом та складністю навчальну програму академії можна порівняти з програмами таких відомих у світі вищих навчальних закладів США, як Массачусетський технологічний інститут, Каліфорнійський та Гарвардський університети.

Постійний склад академії нараховує більше 4000 осіб, у тому числі до 2400 військовослужбовців (близько 1300 офіцерів, 1100 солдатів і сержантів) та понад 1800 осіб цивільного персоналу. Це – викладачі, інструктори та обслуговий персонал.

Педагогічний склад академії включає близько 700 викладачів, більше 90% з яких складають офіцери, в основному у військовому званні “капітан” або “майор”. При цьому всі викладачі загальнотеоретичних дисциплін (близько 600 осіб) мають ступінь магістра, з них до 40% – доктори філософії за відповідною спеціальністю [28].

Відбір кандидатів на викладацькі посади здійснюється на підставі проведення конкурсу. У процесі відбору педагогічного складу основними критеріями є їх професійна компетентність, наявність кваліфікаційного сертифіката, комунікативні здібності.

Строк служби в академії у більшості викладачів становить чотири роки, з урахуванням цього щорічна ротація педагогічного складу набуває 120–180 осіб. Такий підхід, на думку керівництва академії, забезпечує тісний зв'язок освітнього процесу з оперативною й бойовою підготовкою авіаційних частин, службовою діяльністю інших підрозділів та органів військового управління військово-повітряних сил.

За штатом академії визначено низку посад (протягом останніх років – 22 посади викладачів), які займають на постійній основі досвідчені викладачі – професори. Вони мають право працювати в академії до досягнення 64-річного віку, після цього повинні вийти на пенсію.

Крім викладачів академії, курс лекцій по найскладніших за змістом навчальних дисциплінах проводять професори, запрошені з провідних цивільних університетів факультетськими кафедрами строком на три роки, а також відомі в країні вчені, які мають значні наукові досягнення за відповідними галузями знань та напрямками наукових досліджень.

Щорічно за контрактом зі строком на один рік академія також запрошує шість найбільш відомих у США професорів, крім вищезазначених [28, с. 45].

Чисельність викладацького складу по кафедрах розподіляється з урахуванням пріоритетності навчальних дисциплін в освітньому процесі. Наприклад, викладання військової підготовки забезпечують близько 90 офіцерів-викладачів; заняття з фізичної підготовки проводять понад 80 викладачів і тренерів.

Із загальнотеоретичних навчальних дисциплін найбільшими за складом є кафедри: математики – більше 50 викладачів; фізики – близько 40 викладачів; аеронавтики та астронавтики – близько 40 викладачів; англійської мови – до

40 викладачів; іноземних мов – більше 30 викладачів (в академії на вибір кадетів можливо вивчати одну із восьми іноземних мов, які викладають на кафедрі, у тому числі китайську, японську, арабську, руську). На інших кафедрах працюють у середньому до 27 викладачів.

Проведення льотній підготовки для навчання польотів на літаках забезпечують більше 30 льотчиків-інструкторів, стільки ж навчають польотів на планерах і дельтапланах, є також інструктори-парашутисти [28, с. 32].

На думку фахівців Міністерства оборони США, військові навчальні дисципліни у ВВНЗ не повинні перевищувати 15% від загального обсягу навчальних годин. Вважається, що випускник ВВНЗ повинен бути, в першу чергу, високоінтелектуальним, високоосвіченим офіцером, за багатьма параметрами переважати випускника будь-якого з престижних цивільних університетів [18, с. 65].

Проведений аналіз наукових публікацій за даною проблематикою [6; 7; 8; 15; 16; 25] дає змогу сформулювати тенденції розвитку системи підготовки викладацького складу вищої школи США, у тому числі вищих військових навчальних закладів:

підготовка та перепідготовка викладачів вищої школи здійснюється у системі безперервної освіти за такою схемою: навчання в аспірантурі – виконання обов'язків асистента викладача – участь у багаторівневих програмах психолого-педагогічної підготовки викладачів (сертифікаційні континууми) – отримання кваліфікації “Викладач вищої школи” – робота викладачем;

зміст професійної підготовки майбутніх викладачів удосконалюється запровадженням інтегрованих курсів, педагогічної практики, збільшенням професійно-педагогічної складової докторських програм для отримання ступеня доктора філософії за відповідною спеціальністю;

розроблено та використовуються сучасні сертифікаційні навчальні програми – континууми для кандидатів на зайняття посади викладача вищого навчального закладу, обов'язковим є проходження спеціальної психолого-педагогічної підготовки та отримання кваліфікаційного сертифіката;

здійснюється стимулювання викладачів до безперервного підвищення професійної кваліфікації та педагогічної майстерності, зокрема: використовується диференційний підхід до оплати праці викладачів; пропонуються контракти на довгострокове виконання обов'язків викладача та підвищення у посаді;

розробляються та запроваджуються спеціальні програми професійної адаптації викладачів-початківців, у тому числі індивідуальне консультування, участь у роботі професійних комітетів та асоціацій;

професійно-педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів, проведення реформ у галузі вищої освіти є невід'ємною частиною загальнодержавних соціально-економічних програм уряду США, на реалізацію яких виділяються значні фінансові ресурси;

періодичну ротацию та конкурсний відбір викладацького складу вищих військових навчальних закладів проводять з метою отримання офіцерами-

викладачами практичного досвіду на відповідних посадах у військах та органах військового управління.

У ВВНЗ США не існує єдиних методичних рекомендацій для викладачів щодо проведення навчальних занять, але є низка методів навчання, які найчастіше застосовуються в освітньому процесі, а саме: лекційний метод, метод запитань та відповідей, метод дискусій, ситуативно-рольові методи, метод навчання з використанням спільного розв'язання навчальних проблем.

У методичних розробках ВВНЗ США, присвячених характеристиці методів навчання, використовується така структура: вказуються переваги методу, його недоліки, рекомендації викладачам щодо використання методу в освітньому процесі [6, с. 67–69].

Значна частина навчального часу в освітньому процесі ВВНЗ США відводиться для розгляду проблемних питань у малих за чисельністю навчальних групах. На таких заняттях домінують метод запитань та відповідей і метод дискусій, що стимулює інтерес до вивчення навчальних дисциплін, дає змогу оцінити якість засвоєння навчального матеріалу, розвіває практичні навички використання теоретичні знань. Зазначені методи навчання передбачають високу педагогічну майстерність викладача, наявність значного часу для підготовки к заняттю, здійснення ретельного планування дискусії.

У методичних розробках ВВНЗ США викладачам рекомендовано використовувати ці методи лише під час вивчення складного за змістом матеріалу і в малих за чисельністю навчальних групах (у разі збільшення чисельності групи ефективність цих методів значно зменшується) з обов'язковим застосуванням технічних та інших допоміжних засобів навчання, мати план проведення дискусії. [28, с. 128].

У педагогічній діяльності викладачів ВВНЗ США приділяється значна увага методам комунікації, встановленню між педагогічним складом і кадетами стосунків, які ґрунтуються на довірі [25; 27, с. 36].

Отже, завдання якісної професійної підготовки фахівців для Збройних Сил можуть бути реалізовані лише тоді, коли підготовка головної фігури ВВНЗ – викладача – буде відповідати сучасним вимогам і забезпечувати гармонійне поєднання науково-професійних, методичних, психолого-педагогічних, суспільно-культурних та інших аспектів його діяльності [5, с. 103–104].

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином, проведений аналіз особливостей системи підготовки викладацького складу провідних ВВНЗ США свідчить, що до педагогічної діяльності допускаються лише офіцери та цивільний персонал, які пройшли конкурсний відбір, спеціальну психолого-педагогічну підготовку, отримали кваліфікаційний сертифікат викладача вищої школи. Основна частина викладацького складу ВВНЗ США проходить через процес ротації.

В освітньому процесі беруть участь відомі вчені, провідні фахівці у відповідних галузях науки і техніки, професори цивільних університетів, з якими підписується контракт на строк від 1 до 3 років.

Подібний підхід до комплектування викладацького складу, наявність системи підготовки до педагогічної діяльності забезпечують високу якість освітнього процесу, який відповідає рівню та стандартам провідних університетів країни. Значну роль у цьому відіграють професійна компетентність та педагогічна кваліфікація викладачів.

Отже, досвід провідних ВВНЗ США щодо організації підготовки викладачів до педагогічної діяльності заслуговує окремого наукового дослідження для подальшого творчого використання у системі військової освіти України, зокрема:

організація спеціальної психолого-педагогічної підготовки викладацького складу на підставі сертифікаційних навчальних програм – континуумів та практика отримання кваліфікаційного сертифіката на право займатися педагогічною діяльністю;

запрошення у ВВНЗ на контрактній основі відомих учених і провідних фахівців у відповідних галузях знань.

Результати дослідження даної проблематики доцільно у подальшому застосовувати для вивчення прикладних аспектів теорії військової педагогіки, вирішення завдань створення системи психолого-педагогічної та професійної підготовки науково-педагогічних працівників ВВНЗ Збройних Сил України як важливої складової підвищення якості військової освіти та компетентності офіцерських кадрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: метод. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 316 с.
2. Гура О.І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект: монографія. Запоріжжя: ГУ “ЗІДМУ”, 2006. 332 с.
3. Дубасенюк О.А. Професійна підготовка вчителя до педагогічної діяльності: монографія. Житомир: Житомирський держ. пед. ун-т, 2003. 192 с.
4. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя. Москва: Academia, 2002. 208 с.
5. Киричук О.В., Хорев І.В., Трусев Є.В., Карпова-Чемерис Л.І. Професійна педагогіка: навч. посіб. Київ: НАОУ, 2005. 120 с.
6. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе: Анализ зарубежного опыта. Москва: Знание, 1989. 80 с.
7. Костина Н.И. Профессионально-педагогическая подготовка преподавателя высшей школы США: автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.08. Белгород, 2000. 23 с.
8. Корсак К.В. Світова вища освіта. Порівняння і визначення закордонних кваліфікацій і дипломів: монографія. Київ: МАУП-МКА, 1997. 208 с.
9. Кузьмина Н.В. Способности, одаренность, талант учителя. Ленинград, 1985. 216 с.
10. Кузьмина Н.В., Реан А.А. Профессионализм педагогической деятельности. Санкт-Петербург, 1993. 172 с.
11. Лусс Е.Я. Актуальні проблеми педагогіки вищої військової школи. Харків: ХВУ, 2001. 423 с.
12. Маркова А.К. Психология профессионализма. Москва: Международный центр “Знание”, 1996. 308 с.

13. Навроцький О.І. Вища школа України в умовах трансформації суспільства: Монографія. Харків: Основа, 2000. 240 с.
14. Нечаев Н.Н. Психолого-педагогические основы формирования профессиональной деятельности. Москва: МГУ, 1988. 166 с.
15. Нецадим М.І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2003. 852 с.
16. Нецадим М.І. Системи підготовки військових фахівців у зарубіжних країнах // Військова освіта: Збірник наукових праць. Київ: МО України. – 2002.– № 9 – С. 76-103.
17. Новиков В.Н. Развитие теории и практики военно-педагогического образования. Москва: ВА РВСН им. Петра Великого, 1999. 167 с.
18. Олійник Л.В. Психолого-педагогічна компетентність військового керівника: навч. посіб. Київ: НУОУ, 2011. 188 с.
19. Пастухов В.П. Научно-педагогические кадры высшей школы. Киев: Вища школа, 1983. 313 с.
20. Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи: монографія / Керівн. авт. кол. Н.В. Гузій. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 432 с.
21. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2004. 336 с.
22. Слостенин В.А. Педагогика: учебное пособие. Москва: Издательский дом “Академия”, 2002. 576 с.
23. Хорев І.О. Діяльність викладача як суб’єкта освітнього процесу. Київ: Науково-методичний центр вищої освіти, 2004. 195 с.
24. Хорев І.О. Дидактика вищої військової школи: навч. посіб. Київ: НАОУ, 2004. 160 с.
25. Чумичёв Н.Г. Критический анализ системы подготовки офицерского состава Вооруженных Сил США: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.08. Москва: ВПА, 1980. 23 с.
26. Ягупов В.В. Теорія і методика військового навчання: монографія. Київ: Тандем, 2000. 380 с.
27. Barnett R. The idea of higher education. Milton Keynes: Open University Press, 1990. 244 p.
28. The Air Force Academy. Colorado Springs, 1990. 156 p.

REFERENCES

1. Vitvyzka, S.S. (2003) *Osnovy pedagogiky vyschoy shkolu: metod. posib.* [Framework of the higher educational pedagogy: methodological guide]. Kiev: Zentr navchalynoy literatyru. 316 (in Ukrainian).
2. Gura, O.I. (2006) *Psihologo-pedagogichna kompetentnist vukladacha vuschogo navchalnogo zakladu: teoretiko-metodologichy aspekt: monografiyu* [Psychological and pedagogical competence of the higher educational establishment teacher: theoretical and methodological aspect: monograph]. Zaporizhzhuy: GU “ZIDMU”. 332 (in Ukrainian).
3. Dubasenuyk, O.A. (2003) *Profesiyna pidgotovka vchiteluy do pedagogichnoy diuylnosti: monografiyu* [Professional training of a teacher for educational process: monograph]. Zhitomir: Zhitomirkiy derzh. ped. University. 192 (in Ukrainian).
4. Isaev, I.F. (2002) *Professionalynno-pedagogicheskuy kultura prepodavatelyu* [Professional and pedagogical culture of a teacher]. Moscow: Academia. 208 (in Russian).
5. Kirichuk, J.V., Horev, I.V., Trusov, E.V., Karpova-Chemeris, L.I. (2005) *Profesiyna pedagogika: navch. posib.* [Professional pedagogy: handbook]. Kiev: NADU. 120 (in Ukrainian).
6. Klarin, M.V. (1989) *Pedagogicheskie tehnologuy v uchebnom protsessi: analiz zarubezhnogo oputa* [Pedagogical technology in the educational process: analysis of international practices]. Moscow: Znanie. 80 (in Russian).

7. Kostina, N.I. (2000) Professionalno-pedagogicheskoy podgotovka prepodavately vusshey shkolu USA [Professional teacher training in the higher educational establishments of the USA]: avtoreferat dis... kand. ped. nauk: 13.00.08. . Belgorod. 23 (in Russian).
8. Korsak, K.V. (1997) Svitova vuscha osvita. Porivnuynnuy i vuznachennuy zakordonnuh kvalifikatsiy i diplomov: monografiyu [International higher education. Comparison and definition of foreign qualifications and degrees: monograph]. Kiev: MAUP-MKA. 208 (in Ukrainian).
9. Kuzmina, N.V. (1985) Sposobnosti, odarennost, talant uchiteluy [Abilities, aptitude and talent of a teacher]. Leningrad. 216 (in Russian).
10. Kuzmina, N.V., Rean, A.A. (1993) Professionalizm pedagogicheskoy deuytelnosti [Professionalism in the educational activity]. Sankt-Peterburg. 172 (in Russian).
11. Luss, E.Y. (2001) Aktualni problemu pedagogiku vyschoy viyskovoy shkolu [Current challenges of the higher military education pedagogy]. Harkiv: HVU. 423 (in Ukrainian).
12. Markova, A.K. (1996) Psihologiyu professionalizma [Psychology of professionalism]. Moscow: Mezhdunarodnuy zentr "Znanie". 308 (in Russian).
13. Navrozykiuy, O.I. (2000) Vyscha shkola Ukraine v umovah transformazii suspilystva: monografiyu [Higher education of Ukraine in the context of the society transformation: monograph]. Harkiv: Osnova. 240 (in Ukrainian).
14. Nechaev, N.N. (1988) Psihologo-pedagogicheskije osnovu formirovaniyu professionalnoi diuylnosti [Psychological and pedagogical framework of the professional activity formation]. Moscow: MGU. 166 (in Russian).
15. Neschadim, M.I. (2003) Viyskova osvita Ukraine: istoriyu, teoriyu, metodologiyu, praktika [Military education of Ukraine: history, theory, methodology and practice]. Kiev: Vudavnucho-poligrafichnuy zentr "Kievskiyu university". 852 (in Ukrainian).
16. Neschadim, M.I. (2002) Sistemy pidgotovky viyskovuh fahivtsiv u zarubizhnyh krainah [Military experts training systems abroad] // Viyskova osvita: Zbirnik naukovuh prats. Kiev: MO Ukraine, № 9, S. 76-103. (in Ukrainian).
17. Novikov, V.N. (1999) Razvitie teorii i praktiki voenno-pedagogicheskogo obrazovaniy [Development of the theory and practice of the military pedagogical education]. Moscow: VA RVSN im. Petra Velikogo. 167 (in Russian).
18. Oleynik, L.V. (2011) Psihologo-pedagogichna kompetentnist viyskovogo kerivnyka: navch. posib. [Psychological and pedagogical competence of the military leader: handbook]. Kiev: NUOU. 188 (in Ukrainian).
19. Pastuhov, V.P. (1983) Nauchno-pedagogicheskije kadry vyschoy shkolu [Academic staff of the higher educational establishments] / Kiev: Vyscha shkola. 313 (in Russian).
20. Pedagogichna tvorchist, maysternist, professionalizm u systemi pidgotovky osvituynskyyh kadriv: zdotutky, poshuky, perspektyvy: monografiyu [Pedagogical creativity, skills and professionalism in the system of teachers' training: achievements, challenges and perspectives: monograph] (2015). / Kerivn. avt. kol. N.V. Guziy. Kiev: Vyd-vo NPU imeni M.P. Dragomanova. 432 (in Ukrainian).
21. Semychenko, V.A. (2004) Psihologiyu hedagogichnoy diuylnosti: navch. posib. [Psychology of education: handbook]. Kiev: Vyscha shkola. 336 (in Ukrainian).
22. Slastenin, V.A. (2002) Pedagogika: uchebnoe posobie [Pedagogy: handbook]. Moscow: Idatelyskiy dom "Academia". 576 (in Russian).
23. Horev, I.O. (2004) Diyalynist vykladacha yak subyektu osvitnyogo protzesu [Work of a teacher as a subject of the educational process]. Kiev: Naukovo-metodychnuy zentr vyschoy osvity. 195 (in Ukrainian).
24. Horev, I.O. (2004) Didaktika vyschoy viyskovoy shkolu: navch. posib. [Didactics of the higher military education: handbook]. Kiev: NAOU. 160 (in Ukrainian).
25. Chumichoyv, N.G. (1980) Krytycheskiy analiz sistemy podgotovky ofitzerskogo sostava Vooruzhennyh Sil USA [Critical analysis of the US Army officers training system]: avtoreferat dis... kand. ped. nauk: 13.00.08. Moscow: VPA. 23 (in Russian).
26. Yagupov, V.V. (2000) Teoriya i metodyka viyskovogo navchannya: monografiyu [Theory

and methodology of the military training: monograph]. Kiev: Tandem. 380 (in Ukrainian).

27. Barnett, R. (1990) The idea of higher education. Milton Keynes: Open University Press. 244 p. (in English).

28. The Air Force Academy. (1990) Colorado Springs. 156 p. (in English).

РЕЗЮМЕ

Александр Васильев
Андрей Зельницкий,
кандидат педагогических наук, профессор
Владимир Олиферук
Надежда Шабатина,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Особенности системы подготовки к педагогической деятельности преподавателей военных учебных заведений США

В статье рассматриваются основные аспекты и особенности функционирования системы подготовки преподавателей к педагогической деятельности в высших военных учебных заведениях США. На основе анализа научных публикаций за данной проблематикой сформулированы тенденции развития системы подготовки преподавательского состава как непрерывного процесса профессионально-педагогического совершенствования и развития личности педагога. По результатам анализа опыта США по вопросам подготовки к педагогической деятельности и повышения профессиональной квалификации преподавателей предлагаются направления его использования в отечественных высших военных учебных заведениях.

Ключевые слова: педагогическая деятельность; преподаватель; профессионализм; компетентность; квалификация; континуум; высшее военное учебное заведение.

SUMMARY

Oleksandr Vasyliev
Andrii Zelnytskyi,
PhD (Pedagogical Sciences), Professor
Volodymyr Oliferuk
Nadiya Shabatina
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Features of pedagogical training system for teachers of the military educational establishments in the USA

***Introduction.** Modern requirements for the quality of military education and the professionalism level of military personnel cause fundamental changes in the organization and content of the educational process, improvement of teaching and competence of teachers in higher military educational establishments.*

In the system of military education in Ukraine, the actual task is to create a modern system of pedagogical training and retraining of teachers applying the experience of leading US military educational establishments.

***Purpose.** The purpose of this article is to analyze the experience of the leading military educational establishments of the USA in the system of teaching staff professionalism training and*

development, to determine the directions of its use for teacher training in higher military educational establishments.

Methods. The general scientific methods of the research are as follows: analysis and synthesis, induction and deduction, a systematic approach to the problem and the article scientific accomplishment.

Results. It is known that the training of higher military educational institutions teachers in the USA is carried out in the system of continuous education according to the following scheme: postgraduate studies – performance of duties as a teacher assistant – participation in multi-level programs of teachers psychological and pedagogical training (certification continuums) – qualification "Higher School Teacher"- the work as the teacher.

The directions of use of the US experience for preparing teachers to pedagogical activity in higher military educational institutions of Ukraine are determined.

Originality. The results of the study are of practical significance for solving the problems of creating a perspective system of psychological, pedagogical and professional training for higher military educational institutions teachers in the Armed Forces of Ukraine as an important component of improving the quality of military education and competence of officer personnel.

Conclusion. The analysis of the functioning of the teacher training system for teaching in the military educational institutions of the United States is of scientific interest for further research on the applied aspects of the military pedagogy theory and the creation of a model of the system of vocational and pedagogical training of higher military educational institutions teachers of the Armed Forces of Ukraine.

Key words: teaching; teacher; professionalism; expert knowledge; qualification; continuum; higher military educational establishment.

Олександр Васильєв,
ORCID ID 0000-0001-8020-4721

Олег Заболотний,
кандидат військових наук, доцент
ORCID ID 0000-0001-8020-4721

Андрій Зельницький,
кандидат педагогічних наук, професор
ORCID ID 0000-0002-3910-7329

Володимир Оліферук
ORCID ID 0000-0002-0722-7561

Надія Шабатіна
ORCID ID 0000-0002-5066-9517

Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
DOI 10.33099/2617-1775/2019-01/70-81

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОГО ОБРИСУ ОФІЦЕРА МАЙБУТНЬОГО: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто сучасний стан і перспективи модернізації освітньої галузі та системи військової освіти України в умовах глобалізації, переходу до інформаційно-технологічного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку та інших викликів сучасної цивілізації, а також зроблено спробу сформуванню обрис офіцера майбутнього з урахуванням національного досвіду та досвіду, накопиченого в державах-членах НАТО.

Ключові слова: система військової освіти; гарантування якості освіти; модернізація освіти; компетентність; обрис офіцера майбутнього; євроінтеграційні процеси; парадигма освіти.

Постановка проблеми. Вища освіта в Україні перебуває під впливом загальносвітових тенденцій, пов'язаних з глобалізацією, зростанням обсягу інформації та науково-технічного знання, диверсифікацією потреб держави у висококваліфікованих фахівцях. Сучасна система української військової освіти інтегрована з державною системою освіти і функціонує на засадах єдиної законодавчої та нормативно-правової бази. Головним завданням системи військової освіти (СВО) є формування кадрового потенціалу Збройних Сил України (ЗС України), створення необхідних передумов для гарантованого комплектування ЗС України особовим складом, спроможним ефективно виконувати службові обов'язки за посадовим призначенням в умовах мирного, воєнного часу та в особливий період, що потребує певної модернізації СВО та пошуку нових парадигм. При цьому важливо, щоб динаміка розвитку військової освітньої системи відповідала як найкращим світовим стандартам, так і була адекватною вітчизняним соціокультурним особливостям, відтворювала передовий вітчизняний досвід військової освітньої діяльності.

У контексті модернізації військової освіти нагальними постають проблеми, пов'язані зі створенням універсальної вузівської освітньої інфраструктури; розвитком нових організаційно-управлінських структур; співвідношенням

освіти з соціокультурними особливостями державної освітньої політики; створенням системи безперервної, багаторівневої та багатоступеневої професійної підготовки; розробленням загальнотеоретичних підходів до формування обрису офіцера майбутнього. Усе це має відбуватися на основі базових цінностей і норм розвитку сучасного українського суспільства, тобто в межах державної освітньої політики з її ціннісно-нормативними імперативами [1; 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасне педагогічне бачення освітніх проблем значною мірою ґрунтується на досягненнях педагогічної теорії (В. Кремень, Г. Балл, І. Бех, С. Гончаренко, М. Гриньова, А. Іванченко, Н. Кузьміна, В. Моляко, А. Реан, В. Рибалка, А. Сбруєва, Г. Селевко, С. Сисоєва, М. Солдатенков, М. Ярмаченко та ін.). Теоретичні та методологічні аспекти військової освіти, проблеми її модернізації та якості підготовки військових фахівців, впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій та сучасних методів навчання розглядаються у дослідженнях науковців педагогів і психологів вищої військової школи (Ю. Бараш, А. Вітченко, С. Домбровська, М. Нецадим, В. Осьодло, С. Полторак, Ю. Приходько, А. Ромін, І. Руснак, В. Садковий, С. Салкуцан, В. Свистун, В. Телелим, Р. Тимошенко, В. Ягупов та ін.).

Найбільш загальні питання з удосконалення військової освіти України викладено у документах оборонного планування: Стратегічному оборонному бюлетені України та Державній програмі розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року, а також у Концепції військової кадрової політики у Збройних Силах України, де висвітлено основні завдання чинної системи вищої військової освіти в Україні, в тому числі, у контексті формування загальноєвропейського простору вищої освіти. Розкрито прагматизм впровадження нових підсистем організації навчального процесу у вищих військових навчальних закладах України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (ВВНЗ, ВНП ЗВО) відповідно до вимог Болонської декларації. Особливу увагу звернуто на проблеми забезпечення та гарантування якості освіти в Україні відповідно до стандартів НАТО.

Метою статті є спроба сформулювати загальний обрис офіцера майбутнього, створити уявлення про його професійні, особистісні, світоглядні, громадянські, психофізіологічні якості та ціннісні орієнтації, виходячи з реалій стану вітчизняної системи військової освіти і перспектив щодо її модернізації.

Методи дослідження: системний аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах розвиток цивілізації визначають стійкі планетарні тенденції, а саме:

посилення ролі військових факторів у вирішенні міжнародних політичних, економічних, етнічних, міжконфесійних та інших конфліктів;

поширення неконтрольованої міграції населення, діяльності екстремістських, терористичних організацій;

стрімке зростання обсягів військово-наукових знань;

пошук, розроблення й випробування новітніх систем озброєння та військової техніки, принципів системного бойового застосування їх у конфліктних регіонах із наслідками й ознаками згубного руйнівного інфраструктурного, соціального, економічного, історико-культурного характеру [3, с. 21].

Тобто, йдеться про впливи воєнно-політичних чинників на цивілізаційні процеси, а значить й про відповідне реагування з боку країн світу на подібні виклики, що природно трансформуються у підготовку держав та їх сил оборони до ведення воєн у реальному часі та воєн майбутнього. Дана проблема значно актуалізувалася протягом останнього часу і знайшла своє відображення в наукових публікаціях воєнних експертів і, перш за все, експертів США. Так, у вересні 2017 року в США вийшла книга генерал-майора ВПС США у відставці Роберта Латіффа “Майбутня війна”, в якій наголошується на тому, що за останні декілька років у світі зріс інтерес до феномену штучного інтелекту та його використання у військовій сфері. Р. Латіфф описує інноваційні технології: 3D-друк в космосі, робота з базами даних і великими обсягами інформації, космічна розвідка, військова робототехніка, безпілотники, нові матеріали тощо. Автор пише про те, що у сучасних війнах зникло поняття “поле бою”, а з “демократизацією” військових технологій розвинені країни втратили монополію на військово-стратегічну перевагу. У ході бойових дій застосовуватимуть штучний інтелект і синтетичну біологію (генно модифікованих солдат). Усі ці технології автор книги досліджує у поєднанні з питаннями військової етики. На його думку, війна стане не справою знищення військових підрозділів, а умінням впливати на кожного окремого індивідуума, хоча сьогодні ми сприймаємо всі ці технології як щось ефемерне.

Воєнний експерт США Пол Скарре – ветеран воєн в Іраку та Афганістані, дослідник проблеми використання штучного інтелекту і роботизації у військовій сфері, колишній радник заступника міністра оборони США Боба Уорка – у книзі “Нічия армія: автономна зброя і майбутні війни” досліджує історію створення та використання автономних систем з часів II Світової війни. На думку П. Скарре сьогодні десятки країн мають оборонні автономні системи, які поки що працюють під наглядом людини. Найближче майбутнє – гонка наступального автономного озброєння. На допомогу військовим приходять сучасні технології: штучний інтелект, нейронні мережі тощо. Автор також наголошує й на етиці використання автономних систем: “...найбільшою перевагою роботів є те, що в стресових ситуаціях, коли людина не може стабільно функціонувати і приймати рішення, машини залишаються холоднокровними”, але виникає безліч етичних питань стосовно делегування рішень щодо знищення цілей автономним системам. Разом з тим, П. Скарре ставить й таке питання – чи можуть США стати лідерами в цій галузі і дозволити часткову автономність роботам на полі бою, чи країна має стримувати свій розвиток, сподіваючись, що інші держави теж утримаються від автоматизації війни? Автор попереджає, що автоматизація дозволяє легше

розпочати бойові дії та може стати причиною абсолютної жорстокості у майбутніх війнах.

Стосовно оновлення тактики ведення бойових дій підрозділами армії США, то в даному контексті варто дослухатися до думки командуючого Корпусом морської піхоти США Роберта Неллера щодо “розподілених операцій”, в яких війська мають розосереджуватися, щоб уникати високоточних ударів противника. При цьому ставка робиться на сучасно оснащені невеликі підрозділи. Так, кожне піхотне відділення окрім індивідуального озброєння матиме власний міні-квадрокоптер для розвідки обстановки та оператора, який буде ним управляти. В усіх ротних штабах буде свій розвідувальний підрозділ; оператор безпілотного літального апарату (БПЛА) для проведення розвідувальних операцій; спеціаліст з боротьби із БПЛА противника, який буде протистояти розвідувальним діям противника з використанням дронів; спеціаліст з логістики, який буде забезпечувати підрозділ усім необхідним. Ідея створення таких підрозділів полягає в підвищенні їхньої спроможності та готовності діяти автономно, ефективно, відповідально і більш незалежно від вищого командування, де роль офіцера, особливо тактичної ланки управління, стає вирішальною.

Стійкі тенденції щодо підготовки держав до ведення воєн майбутнього мають знаходити своє віддзеркалення як у процесах модернізації освітньої галузі загалом, так і галузі військової освіти, основним сенсом якої є якісна підготовка військових фахівців нової генерації.

Стосовно модернізації національної освітньої галузі в умовах сучасних глобалізаційних процесів, то, на нашу думку, заслуговують на увагу наукові доробки доктора педагогічних наук, професора О. А. Дубасенюк. У контексті розвитку сучасного педагогічного знання авторка виділяє такі актуальні аспекти модернізації освіти, що характеризуються парадигмальною спрямованістю, а саме: парадигма діалогу культур; міждисциплінарна парадигма; парадигма цілісності; рефлексивна парадигма педагогічної діяльності; ноосферна парадигма; парадигма інноваційного розвитку. Серед наведених основних концептуальних настанов, притаманних даному етапу розвитку науки, культури, найбільший інтерес викликає представлена ноосферна парадигма, що розкриває сутність і зміст переходу освіти до таких принципів:

- ноосферно-природовідповідних (біоадекватних);
- екологізації (звернення до природних способів сприйняття інформації);
- системності (опора на системні дослідження);
- гармонізації (використання технологій і методик цілісного сприйняття світу і мислення, занурення тих, хто навчаються, у гармонію світу);
- гуманізації (перехід від технократичної до соціокультурної моделі освіти);
- інструментальності (здатність використовувати знання, вміння та навички у всіх сферах життя);
- особистісно орієнтованої освіти, випереджальної освіти;

економічності освіти (побудова і проведення технологій і методик, які не перевищують необхідних соціальних витрат та приводять до економії часу, сил, засобів, фінансів);

потенційної інтелектуальної безпеки (виходить із надр цілісної, здорової людини та базується на природовідповідності, самоорганізації інформації, інваріантності, коли робота з природними символами є потенційно безпечною) [4]. Тобто освіта у контексті глобалізаційних тенденцій і сучасних викликів має професійніше готувати людину до життя в інформаційному суспільстві, суспільстві знань та інновацій

Зазначені парадигмальні засади модернізації освітньої галузі України є методологічним підґрунтям модернізації системи військової освіти (далі – СВО). На теперішній час СВО Україні потребує суттєвого оновлення відповідно до визначених законодавством України потреб інтеграції нашої держави в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простори, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. До того ж, подальший розвиток СВО щільно пов'язаний і з впливом інших чинників: бурхливими змінами в інформатизації суспільства; стрімким розвитком ЗС України та їх кардинальною структурною перебудовою; проведенням операції об'єднаних сил (ООС) на сході України; здійсненням демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією України, а також необхідністю підготовки ЗС України до ведення війн майбутнього. Останнє потребує пильної уваги, адже ведення війн майбутнього передбачає підготовку офіцерів майбутнього в модернізованій відповідно до глобалізаційних тенденцій і сучасних викликів системі військової освіти.

Система військової освіти являє собою цілісне утворення, основними структурними компонентами якої є такі: органи управління військовою освітою; мережа закладів військової освіти (університети, академії, військові інститути, в тому числі у складі цивільних університетів, військові коледжі, факультети і кафедри військової підготовки, а також військові ліцеї та ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою; стандарти освітньої діяльності та стандарти освіти (професійний стандарт); рівні та ступені кваліфікації освіти (галузева рамка кваліфікацій); галузі знань, спеціальності і спеціалізації; освітньо-професійні (освітньо-наукові) програми; учасники освітнього процесу; законодавча та нормативно-правова база [5].

Аналіз нинішнього стану системи військової освіти, а також світових тенденцій та досвіду провідних країн-членів НАТО щодо розвитку освітньої галузі у змінюваному освітньому середовищі засвідчує про наявність низки проблем і стримуючих чинників ефективного функціонування СВО що зумовлені, здебільшого, новими викликами, які постали перед суспільством, державою, ЗС України та СВО і на які потрібно адекватно реагувати.

До основних причин виникнення цих проблем варто віднести такі:

1. Організаційні:

незавершеність розроблення нормативно-правових актів з питань розвитку та функціонування СВО на найближчу перспективу, у тому числі: галузева

рамка кваліфікацій, професійний стандарт, політика забезпечення і гарантування якості освіти;

несистемний процес прогнозування розвитку СВО на середньострокову перспективу у змінюваному освітньому середовищі в контексті забезпечення національної безпеки України та захисту її національних інтересів з урахуванням досвіду країн-членів НАТО;

несформованість обрису офіцера майбутнього (офіцер-2030 р.) щодо уявлення про його особистісні, професійні, світоглядні, громадянські, психофізіологічні якості та ціннісні орієнтації, як основи для розроблення відповідної компетентнісної моделі, яку потрібно динамічно впроваджувати в освітній процес;

часткова невідповідність існуючої мережі СВО та організаційно-штатних структур її складових перспективам і динаміці розвитку ЗС України;

недієвий зворотний зв'язок військ (сил) з вищими військовими навчальними закладами та військовими навчальними підрозділами закладів вищої освіти (далі – ВВНЗ, ВНП ЗВО);

недієва система відповідальності ВВНЗ, ВНП ЗВО за якість підготовки здобувачів освіти, за реалізацію законодавчо закріплених вимог щодо внутрішнього та зовнішнього забезпечення і гарантування якості освіти та освітньої діяльності;

неоптимальність підходів щодо використання нормативно введених військових і цивільних галузей знань та спеціальностей при плануванні підготовки військових фахівців у ВВНЗ та ВНП ЗВО;

незадовільний рівень проведення військово-професійної орієнтації молоді, національно-патріотичного виховання, військової підготовки в середніх загальноосвітніх навчальних закладах (допризовної підготовки);

низький конкурс на вступ до ВВНЗ, ВНП ЗВО;

низька якість військово-професійного відбору кандидатів до вступу у ВВНЗ (військові університети, академії та інститути), ВНП ЗВО (військові інститути, факультети та кафедри військової підготовки), навчальні центри та військові ліцеї, незадовільний рівень інтелектуальної, психологічної і фізичної підготовленості кандидатів на навчання;

неефективність системи конкурсного відбору осіб-кандидатів на посади педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників (НПП).

2. Соціально-економічні:

падіння престижності військової служби та мотивації щодо її проходження серед громадян України;

недостатній рівень соціального і правового захисту військовослужбовців і членів їхніх сімей;

відсутність цілісної, дієвої системи соціально-економічних стимулів за результатами службової діяльності військовослужбовців у військах (силах), та НПП у ВВНЗ, ВНП ЗВО;

нестійкість мотивів певної частини кандидатів на навчання у ВВНЗ, ВНП ЗВО і курсантів старших курсів щодо подальшого проходження ними

військової служби у ЗС України після завершення навчання або строку дії відповідного контракту;

3. Навчально-методичні, науково-інноваційні:

повільне реагування на сучасні тенденції гуманізації та гуманітаризації військової освіти та на потреби практики щодо розроблення міждисциплінарних курсів навчання та включення в освітній процес нових навчальних дисциплін;

повільне впровадження в педагогічну практику основ професіографічного та компетентнісного підходів у ході проектування освітньої діяльності щодо підготовки здобувачів військової освіти;

неповна відповідність змісту освіти сучасному досвіду бойової та оперативної підготовки військ (сил), їх застосуванню у війнах, локальних конфліктах, антитерористичних і міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки;

повільне впровадження в освітній процес сучасних інформаційних, інформаційно-комунікаційних, інтерактивних, особистісно-орієнтованих педагогічних технологій і технологій дистанційного навчання;

невідповідність рівня володіння іноземними мовами здобувачами військової освіти зростаючим вимогами щодо гармонізації стандартів та впровадження процедур НАТО, досягнення взаємосумісності зі збройними силами країн-членів альянсу;

повільне впровадження вимог відповідних стандартів НАТО у діяльність ЗС України та у військову освітню галузь;

недостатня ефективність інтеграції наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності з освітнім процесом ВВНЗ, ВНП ЗВО.

4. Матеріально-технічні, фінансово-економічні:

застарілість матеріально-технічної бази (МТБ) закладів військової освіти, недостатня кількість (відсутність) сучасних зразків озброєння та військової техніки (ОВТ), навчально-тренувальних систем, комплексів, лабораторій, центрів моделювання тощо у ВВНЗ, ВНП ЗВО;

недостатнє забезпечення закладів військової освіти фінансовими, матеріально-технічними ресурсами та неефективне використання наявних ресурсів.

Розв'язання зазначених проблем неможливе без глибокої модернізації СВО, що передбачає необхідність проведення таких першочергових заходів:

законодавчого й нормативного врегулювання основних положень підготовки військових фахівців, адаптації нормативно-правової бази Міністерства оборони в галузі військової освіти до вимог законодавства держави з урахуванням досвіду проведення антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил (АТО, ООС) і передового досвіду країн-членів НАТО;

подальшої оптимізації мережі ВВНЗ, ВНП ЗВО та організаційно-штатних структур закладів військової освіти;

розроблення і впровадження в педагогічну практику політики гарантування якості підготовки офіцерських кадрів;

приведення змісту освіти у відповідність до сучасних і перспективних завдань Збройних Сил України з максимальним використанням досвіду ООС, АТО та передових методик і сучасних педагогічних технологій підготовки армій країн-членів НАТО, у тому числі – активне впровадження технологій дистанційного навчання;

поліпшення якості підготовки науково-педагогічних кадрів, удосконалення механізму ротації науково-педагогічних працівників;

удосконалення системи відбору та підготовки кандидатів на вступ до ВВНЗ, ВНП ЗВО та її планомірний розвиток;

формування та укріплення системи професійної підготовки сержантів як важливої сучасної категорії військових кадрів.

У даному контексті щодо ефективного функціонування СВО малодослідженою залишається проблема формування обрису офіцера майбутнього як еталону, до якого необхідно постійно наближатися.

Обрис офіцера майбутнього (офіцера – 2030 р.) є уявленням про його професійні, особистісні, світоглядні, громадянські психофізіологічні якості та ціннісні орієнтації, які формуються та розвиваються в ході освітньої діяльності у ВВНЗ, ВНП ЗВО та вдосконалюються протягом усієї військової служби.

Офіцер майбутнього – це офіцер нової генерації, офіцер-лідер, психологічно стійкий, творча особистість, національно свідомий громадянин України, здатний на високому професійному рівні вирішувати бойові та оперативні завдання в умовах мирного, воєнного часу та в особливий період із застосуванням найскладніших систем ОВТ, ефективно діяти у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки під егідою ООН, співпрацювати зі штабами багатонаціональних сил НАТО.

Виходячи з цього, при формуванні обрису офіцера майбутнього варто враховувати такі характеристики його професії як:

лідерська – за необхідністю бути авторитетним формальним (за посадою) і неформальним (за загальнолюдськими і професійними якостями) лідером, відігравати головну роль в організації спільної діяльності і регулювати взаємовідносини у колективі, вести за собою, приймати відповідальні рішення, впливати на членів військового колективу, досягати поставленої мети;

самовдосконалення – за намаганням постійного наближення показників рівня сформованості професійних, особистісних, світоглядних, громадянських психофізіологічних якостей та ціннісних орієнтацій до показників уявного, змінюваного в часі еталонного образу офіцера ЗС України (компетентнісна модель офіцера майбутнього);

правова – за усвідомленою необхідністю спиратися в професійній діяльності на набуті знання Конституції України, законодавчих актів щодо військової служби, Статутів ЗС України, Військової присяги, гуманітарного права війни;

вербальна – за засобами комунікації з особовим складом в умовах безпосереднього та опосередкованого зв'язку з ним;

психолого-педагогічна – за сформованістю умінь: згуртовувати підлеглий особовий склад, формувати в нього почуття відповідальності за підтримання себе, техніки та озброєння підрозділу у стані постійної бойової готовності; здійснювати конкретні заходи щодо зміцнення військової дисципліни та правопорядку; прищеплювати особовому складу навички безконфліктного, нерепресивного спілкування, почуття дружби, товариськості, взаємовиручки; психологічно готувати особовий склад до дій в екстремальних умовах; адаптувати молодих воїнів до специфіки військової служби;

індивідуальна – за формою організації діяльності;

самостійна – за способами службової діяльності – без сторонньої допомоги, дріб'язкової опіки з боку керівництва (у межах виконання завдань);

критичного мислення – за усвідомленістю власних розумових дій, усвідомленістю проблеми та суперечностей, що знаходиться в основі проблеми, переконанням в необхідності її розв'язання, у проведенні оцінки середовища на безпеку, у здатності адекватно діяти в умовах невизначеності, у передбаченні змін і управлінні змінами, у пошуку такого способу зміни обставин, який розв'яже дану суперечність та сприятиме новому баченню майбутнього, у формулюванні мети своїх дій; у діяльності на основі довіри, розуміння та емпатії;

полікомунікативна – за обсягом службової комунікації з періодично змінним колом осіб: начальники, підлеглі, колеги, малі і великі групи людей; з представниками місцевого населення, органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських (волонтерських) організацій, військовослужбовцями структурних підрозділів країн-членів НАТО;

інформаційно-комунікативна – за сформованістю умінь: привертати увагу аудиторії, висловлювати власну думку, аргументувати, переконувати, вислуховувати співрозмовника, сприймати іншу точку зору, орієнтуватися в інформаційних потоках, користуватися ПЕОМ, вільно спілкуватися державною мовою та володіти на визначеному рівні (СМР-2) однією з іноземних (англійською) мовою;

розумова – за співвідношенням розумового і фізичного навантаження;

творча – така, що в межах виконання завдань не піддається повною мірою алгоритмічному опису;

динамічна – за змінними умовами професійної діяльності;

стресогенна – за особливими умовами виконання службових обов'язків, що пов'язані з впливом стресогенних факторів середовища і діяльності;

морально відповідальна за здоров'я і життя особового складу, збереження матеріальних цінностей [6].

Наведена характеристика професії офіцера ЗС України цілком узгоджується з досвідом провідних країн-членів НАТО щодо формування обрису офіцера майбутнього, якому мають бути притаманні такі якості:

надавати велике значення духовним цінностям суспільства та бути переконаним у необхідності розвитку власного характеру;

демонструвати впевненість у собі, чесність, креативність, сміливість, критичне мислення;

брати на себе повну відповідальність за власні рішення у будь-якій швидко мінливій, невизначеній і складній обстановці, швидко пристосовуватися до нових умов;

бути самодисциплінованим, витривалим та сміливим у виконанні обов'язків в звичайних та екстремальних умовах; мати чесне та добровільне бажання поводитися правильно;

бути самовідданим в служінні країні, виду ЗС та некорисливо ставитися до підлеглих;

ставити пріоритетами виконання особистих та професійних завдань на високому рівні;

поважати почуття власної гідності кожної людини;

поводитися рішуче, навіть коли існує ймовірний високий ризик;

знати принципи діяльності НАТО, інших країн, вміти створювати ефективні команди (підрозділи та відділи) в оперативних та міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки, в умовах зміни організаційних структур і технологій [7].

Висновки. Таким чином, у статті представлено загальнотеоретичні підходи до формування обрису офіцера майбутнього як цілісного уявлення щодо його професійних, особистісних, світоглядних, громадянських психофізіологічних якостей та ціннісних орієнтацій, які формуються та розвиваються в СВО (в ході освітньої діяльності у ВВНЗ, ВНП ЗВО) та вдосконалюються протягом усієї військової служби. Подальші дослідження щодо розв'язання зазначеної проблеми мають знайти своє відображення у компетентнісній моделі офіцера майбутнього, що розробляється з урахуванням особливостей їх підготовки у кожному із ВВНЗ, ВНП ВНЗ з реалізацією ними принципу автономності і відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Полторац С.Т., Методологія державного управління системою вищої військової освіти *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 2. С. 33–38.

2. Полторац С.Т., Трансформація системи військової освіти України на шляху до досягнення стандартів НАТО [Текст] *Наука і оборона*. 2018. № 2. С. 3–10.

3. Телелим В., Тимошенко Р., Приходько Ю. Військова освіта в системі безпеки та оборони *Наука і оборона*. 2013. № 4. С. 21–28.

4. Дубасенюк О. Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія *Модернізація системи освіти в Україні в умовах сучасних глобалізаційних процесів*: монографія / за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Віктора Огнев'юка, Світлани Сисоєвої. К.: ТОВ "Видавниче підприємство "ЕДЕЛЬВЕЙС", 2013. С. 253–262.

5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2> (дата звернення: 15.11.2017).

6. Зельницький А., Заболотний О., Приходько Ю. та ін. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України : наук.-метод. посіб. / за заг. ред. І. В. Толока. Харків : ХНУПС, 2017. 120 с.

7. Організаційно-методичні засади адаптації та впровадження інноваційних педагогічних технологій та методик, застосовуваних у військових навчальних закладах провідних країн-членів НАТО, в освітній процес ВВНЗ, ВНП ЗВО МО України: звіт про НДР (заклучн.) / Київ. нац. ун-т обор. України ім. І. Черняховського; кер. А.М. Зельницький; викон.: О.А. Заболотний [та ін.]. Шифр теми “Методика НАТО” УДК 378.14.015.62. № держреєстрації 0118U000240. Київ, 2018. 371 с.

REFERENCES

1. Poltorak, S.T. (2017), Metodolohiia derzhavnoho upravlinnia systemoiu vyshchoi viiskovoi osvity *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*. [Methodology of Public Administration of the Higher Military Education System] N 2., P. 33–38 (in Ukraine).

2. Poltorak S.T., (2018), Transformatsiia systemy viiskovoi osvity Ukrainy na shliakhu do dosiahnennia standartiv NATO [Tekst] *Nauka i oborona*. [Transformation of Ukraine's Military Education System on the Way to Achieving NATO standards]. N 2. P. 3–10 (in Ukraine).

3. Telelym V., Tymoshenko R., Prykhodko Yu., (2013), Viiskova osvita v systemi bezpeky ta oborony *Nauka i oborona* [Military Education in the Security and Defense System] № 4. P. 21–28 (in Ukraine).

4. Dubaseniuk O., (2013), Modernizatsiia systemy osvity v Ukraini v umovakh suchasnykh hlobalizatsiinykh protsesiv / Osvitni / za red. Vasyliia Kremenia, Tadeusha Levovytskoho, Viktora Ohneviuka, Svitlany Sysoievoi [Modernization of Education System in Ukraine under the Conditions of Modern Globalization Processes], K.: TOV “Vydavnyche pidpriemstvo “EDELVEIS”, P. 253–262 (in Ukraine).

5. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII. [On Higher Education : Law of Ukraine from 01.07.2014. № 1556-VII] (2017) URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>. (in Ukraine)

6. Zelytskyi, A.M. Zabolotnyi, O.A. Prykhodko, Yu. I. ta in. (2017), Monitorynh yakosti pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshchykh navchalnykh zakladiv Zbroinykh Syl Ukrainy : nauk.-metod. posib. / za zah. red. I. V. Toloka [Monitoring of Quality of Training of Military Professionals in Higher Military Educational Institutions and Military Educational Units of Higher Educational Institutions of Armed Forces of Ukraine], 120 p. (in Ukraine).

7. Orhanizatsiino-metodychni zasady adaptatsii ta vprovadzhennia innovatsiinykh pedahohichnykh tekhnolohii ta metodyk, zastosovuvanykh u viiskovykh navchalnykh zakladakh providnykh krain-chleniv NATO, v osvittii protses VVNZ, VNP ZVO MO Ukrainy: zvit pro NDR (zakliuchn.) / Kyiv. nats. un-t obror. Ukrainy im. I. Cherniakhovskoho; ker. A.M. Zelytskyi; vykon.: O.A. Zabolotnyi [ta in.]. Shyfr temy “Metodyka NATO” UDK 378.14.015.62. № derzhreiestratsii 0118U000240 [Organizational and methodical principles of adaptation and introduction of innovative pedagogical technologies and techniques used in military educational institutions of leading NATO countries in the educational process of HMEI, the MEU IHE of Ministry of Defense Ukraine: SRW Report (Conclusions)]. Kyiv, 2018. 371 p.

РЕЗЮМЕ

Александр Васильев,

Олег Заболотный,

кандидат военных наук, доцент

Андрей Зельницкий,

кандидат педагогических наук, профессор

Владимир Олиферук

Надежда Шабатина

Национальный университет обороны Украины

имени Ивана Черняховского

Модернизация системы военного образования Украины и формирование образа офицера будущего: реалии и перспективы

В статье рассмотрены современное состояние и перспективы модернизации образовательной сферы и системы военного образования Украины в условиях глобализации, перехода к информационно-технологическому обществу, установления приоритетов инновационного развития и других вызовов современной цивилизации, а также сделано попытку сформировать образ офицера будущего с учетом национального опыта и опыта, накопленного в государствах-членах НАТО.

Ключевые слова: система военного образования; гарантия качества образования; модернизация образования; компетентность; образ офицера будущего; евроинтеграционные процессы; парадигма образования.

SUMMARY

Oleksandr Vasyliiev
Oleg Zabolotnyi,
PhD (Military), assistant professor
Andrii Zelnytskyi,
PhD (Pedagogical Sciences), professor
Volodymyr Oliferuk
Nadia Shabatina
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi, Kyiv

Modernization of military education system of Ukraine and formation of officer of the future image: realities and perspectives

Introduction. *The article deals with modern state and prospects for modernization of educational sphere and military education system of Ukraine under conditions of globalization, transition to informational and technological society, endorsement of its priorities, constant development.*

Purpose. *The purpose of the article is to create a general image officer of the future image, to create an idea of his professional, personal, ideological, civic, psycho-physiological qualities and value orientations, based on the realities of the state of military education national system and the prospects for its modernization.*

Methods. *The author used system analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization methods.*

Results. *Due to the modernization of education and eurointegrational processes Professional, personal, philosophical, civic psycho-physiological qualities and value orientations of the officer of the future image are defined in the article.*

Originality. *Professional, personal, philosophical, civic psycho-physiological qualities and value orientations of the officer of the future image (2030) are presented for the first time .*

Conclusion. *The article presents the general theoretical approaches to the formation of the officer of the future image as a holistic representation of his professional, personal, philosophical, civic psycho-physiological qualities and value orientations .*

Keywords: *military education system; education quality guarantee; modernization of education; competence; officer of the future image; euro integrational processes; paradigm of education.*

Олександр Васильєв,
ORCID ID 0000-0002-9492-5594

Олег Заболотний,
кандидат військових наук, доцент
ORCID ID 0000-0001-8020-4721

Андрій Зельницький,
кандидат педагогічних наук, професор
ORCID ID 0000-0002-3910-7329

Володимир Оліферук
ORCID ID 0000-0002-0722-7561

Надія Шабатіна
ORCID ID 0000-0002-5066-9517

Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
DOI 10.33099/2617-1775/2019-01/82-92

ЯКІСТЬ ВІДБОРУ ОФІЦЕРІВ ЗС УКРАЇНИ ДЛЯ НАВЧАННЯ В АД'ЮНКТУРАХ ВВНЗ, НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти удосконалення якості відбору офіцерів Збройних Сил України для навчання в ад'юнктурах ВВНЗ, науково-дослідних установ та надано пропозиції щодо внесення змін у відповідну нормативно-правову базу.

***Ключові слова:** науковий ступінь; доктор філософії; ад'юнктура; ад'юнкт; анкетування; якість освіти.*

Постановка проблеми. Система військової освіти ЗС України перебуває нині у процесі глибоких перетворень, пов'язаних із світовою глобалізацією, бурхливими змінами в інформатизації суспільства, реалізацією стратегічного курсу України на інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий, освітній простори, стрімким розвитком ЗС України та їх кардинальною структурною перебудовою, проведенням ЗС України та іншими військовими формуваннями операції Об'єднаних сил, здійсненням демократичного цивільного контролю над Воєнною організацією України тощо. У цих умовах проблема якості вищої військової освіти набуває особливої актуальності, а її вирішення є одним з найважливіших пріоритетних напрямів воєнної політики держави з питань формування і нарощування якості ядра кадрового потенціалу ЗСУ – офіцерських кадрів, підготовка яких здійснюється у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ), а також у науково-дослідних установах (далі – НДУ) Міністерства оборони України (далі – МО України, МОУ). Особливе місце в цій системі посідає підготовка науково-педагогічних і наукових кадрів (далі – НПНК) вищої кваліфікації для Збройних Сил України – докторів філософії та докторів наук. Зазначена підготовка організовується та проводиться на підставі Законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про наукову і науково-технічну діяльність”, актів Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів Міністерства освіти і науки України та Міністерства оборони України. Разом з тим, у наведених документах недостатню увагу, на наш погляд, приділено питанням щодо якості

відбору офіцерів ЗС України для навчання в ад'юнктурах ВВНЗ, НДУ. Дана проблема потребує більш ретельного дослідження та визначення основних напрямів і шляхів удосконалення цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальна проблема щодо формування та нарощування кадрового потенціалу Збройних Сил України, а також основні підходи до її розв'язання викладено у документах оборонного планування: Стратегічному оборонному бюлетені України [1] та Державній програмі розвитку Збройних Сил України [2] на період до 2020 року, Концепції військової кадрової політики у Збройних Силах України [3]. Певні аспекти з цих питань розглянуті в наукових працях таких військових учених як О. М. Загорка, І. О. Кириченко, В. М. Можаровський, І. С. Руснак, Р. І. Тимошенко та ін., де основну увагу сконцентровано на проблемах забезпечення національної безпеки та оборони України, боєздатності військ (сил), і зокрема, формуванні та нарощуванні кадрового потенціалу ЗСУ. Питанням дослідження якості підготовки НПНК, у тому числі НПНК вищої кваліфікації для Збройних Сил України – докторів філософії та докторів наук, присвячені роботи таких військових учених-педагогів і психологів як А. О. Вітченко, В. І. Осьодло, С. М. Салкуцан, Ю. І. Приходько [4], В. І. Свистун, В. М. Телелім, В. В. Ягупов, де розглядаються теоретичні та методологічні засади якості вищої військової освіти на основі застосування компетентнісного підходу, впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій та сучасних методів навчання у вищій військовій школі.

Мета статті полягає у теоретичному дослідженні процесу відбору офіцерів ЗС України для навчання в ад'юнктурах ВВНЗ, НДУ та обґрунтуванні на цій підставі рекомендацій щодо підвищення його якості за рахунок впровадження запропонованого інструментарію та пропозицій щодо внесення змін у відповідну нормативно-правову базу.

Методи дослідження: системний аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу. Особливе місце в системі військової освіти посідає підготовка НПНК вищої кваліфікації для Збройних Сил України – докторів філософії та докторів наук – науковців нової генерації, здатних позитивно впливати на подальший розвиток ЗСУ, а саме: розробляти перспективні та удосконалювати існуючі зразки озброєння та військової техніки; обґрунтовувати та впроваджувати нові підходи щодо застосування та забезпечення військ (сил); здійснювати науково-педагогічну діяльність у відповідних навчальних закладах та наукових установах тощо.

Найчисельнішою категорією серед військових учених є доктори філософії. Їх підготовка здійснюється на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти, що відповідає дев'ятому рівню національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної

діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення [5].

Підготовка докторів філософії з числа офіцерів ЗС України проводиться, переважно, в ад'юнктурах ВВНЗ, НДУ, де ключовою особою виступає ад'юнкт (лат. *adjuuctus* – приєднаний, зарахований, помічник) – особа, зарахована до вищого військового навчального закладу (вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання) для здобуття ступеня доктора філософії з перспективою заміщення відповідних посад НППК після захисту дисертації [5].

Здобувачі ступеня доктора філософії з числа офіцерів ЗС України (далі – здобувачі) проходять підготовку відповідно до наказу МО України від 24.02.2017 № 115 “Особливості підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих військових навчальних закладах (науково-дослідних установах) Міністерства оборони України” [6]. У зазначеному наказі поряд з іншими положеннями певну увагу приділено особливостям організації прийому до ад'юнктури. Рішення про зарахування офіцера кандидатом для вступу до ад'юнктури (далі – кандидат) приймається атестаційними комісіями на основі розгляду відповідних документів кандидата (рапорт на вступ, список опублікованих наукових праць і винаходів, копія диплома магістра, службова характеристика, копія службової картки). Рішення про допуск кандидата до вступних випробувань виноситься приймальною комісією ВВНЗ, НДУ за результатами розгляду наукової доповіді або реферату (списку опублікованих наукових праць і винаходів) з урахуванням письмового висновку наукового керівника, яке доводиться до кандидата не пізніше ніж за два місяці до початку вступних випробувань до ад'юнктури [6].

При всій досконалості підходів, викладених у зазначеному наказі щодо організації прийому в ад'юнктуру, є доцільним, на нашу думку, отримання деяких додаткових даних про кандидата для попереднього ознайомлення з ним членів приймальної комісії. Для цього нами розроблена наведена нижче Анкета-опитувальник, формалізований бланк якої пропонується розміщувати на сайті ВВНЗ, НДУ разом з правилами прийому до ад'юнктури. Кандидат до вступу в ад'юнктуру заповнену Анкету-опитувальник надсилає електронною поштою на адресу обраного ВВНЗ, НДУ.

Анкета-опитувальник №

Шановні панове офіцери! Дане опитування проводиться з метою попереднього ознайомлення з Вами, як потенційним кандидатом на вступ до ад'юнктури, а також із Вашими досягненнями у військовій службі та у сфері наукових досліджень. Заповнена Вами Анкета-опитувальник надсилається на нашу електронну адресу до 01 жовтня року, що передуює року початку навчання в ад'юнктурі для формування відповідної бази даних та налагодження подальшої комунікації з Вами.

Просимо Вас відповісти на поставлені запитання (обрати номери наданих відповідей або вписати свої – у відповідні графи представлених таблиць).

Заздалегідь вдячні Вам за розуміння важливості опитування, відвертість і плідну співпрацю. Бажаємо успіхів у подальшій науково-дослідній діяльності.

I. Соціально-демографічні та особистісні дані

1. Прізвище, ім'я та по-батькові (Вписати дані у відповідні графи таблиці 1)

Таблиця 1

Прізвище	Ім'я	По-батькові

2. Посада, військове звання на даний час? (Вписати дані у відповідні графи таблиці 2)

Таблиця 2

Штатна посада	Назва установи, організації, закладу освіти, № (в/ч) та адреса, де Ви проходите військову службу	Штатно-посадова категорія	Дата призначення на посаду	Військове звання	Дата присвоєння звання

3. Місце, дата народження, адреса проживання, контакти? (Вписати дані у відповідні графи таблиці 3)

Таблиця 3

Місце народження	Дата народження	Адреса проживання	Телефон	E-mail

4. З якої Ви родини? (Підкреслити номер обраної відповіді або вписати свою в таблицю 4)

Таблиця 4

1. Військовослужбовця	5. Селянина
2. Державного службовця	6. Фермера
3. Підприємця	7. Інтелігенції
4. Робочого	8. Інше (вписати)

5. Ваш сімейний стан? (Підкреслити номери обраних відповідей)

1. Одружений (заміжня); 2. Не одружений (не заміжня); 3. Розлучений(а); 4. Маю 1 дитину; 5. Маю 2-х дітей; 6. Маю 3-х дітей; 7. Інше (вписати _____).

II. Освіта і діяльність до вступу у заклад вищої освіти

6. Який середній загальноосвітній навчальний заклад Ви закінчили до вступу у заклад вищої освіти? (Підкреслити номер обраної відповіді)

1. Середню загальноосвітню школу; 2. Спеціалізовану школу; 3. Гімназію; 4. Ліцей; 5. Військовий ліцей; 6. Ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою; 7. Коледж; 8. Інше (вписати _____).

7. З яким результатом Ви закінчили середній загальноосвітній навчальний заклад і коли? (Підкреслити номер обраної відповіді)

1. Із золотою медаллю; 2. Зі срібною медаллю; 3. З відзнакою; 4. Без медалі, відзнак (Тоді вписати середній бал документа про повну загальну середню освіту у відповідній оцінній шкалі _____; рік закінчення закладу _____).

8. В якому населеному пункті Ви закінчували навчання у середньому загальноосвітньому навчальному закладі? (Вписати повну назву у відповідні графи таблиці 5)

Таблиця 5

Область	Район	Місто	Селище	Село

9. Яку іноземну мову Ви вивчали у середньому загальноосвітньому навчальному закладі? (Підкреслити номер обраної відповіді)

1. Англійську; 2. Німецьку; 3. Французьку; 4. Іншу (вписати _____).

10. Чи брали Ви участь в олімпіадах, конкурсах тощо під час навчання у середньому загальноосвітньому навчальному закладі? (Підкреслити номер відповіді) 1. Так; 2. Ні

10а) Якщо “Так”, то в яких саме олімпіадах, конкурсах тощо та з яких галузей знань Ви брали участь під час навчання у середньому загальноосвітньому навчальному закладі, які місця посіли, чим відзначені? (Вписати назву організаційного заходу (олімпіада; конкурс тощо) у відповідні графи таблиці 6 та дані про відзнаки у колонку б)

Таблиця 6

Галузь знань	Участь в олімпіадах, конкурсах, турнірах				Дані про відзнаки: нагороди, грамоти, дипломи, призові місця (вписати)
	Міські	Обласні	Республіканські	Міжнародні	
1. Історія та географія					
3. Філософія та суспільствознавство					
4. Технічні науки					
5. Комп'ютерні науки					
6. Фізика та астрономія					
7. Українська філологія та мистецтвознавство					
8. Іноземна філологія та світова література					
9. Математика					
10. Економіка					
11. Хімія та біологія					
12. Екологія та аграрні науки					
13. Інше (вписати _____)					

11. Чи публікували Ви наукові статті, тези доповідей тощо у наукових виданнях?

(Підкреслити номер обраної відповіді) 1. Так; 2. Ні

11а). Якщо “Так”, то впишіть назви Ваших наукових статей, наукових доповідей тощо та назви наукових видань, в яких вони були опубліковані під час навчання у середньому загальноосвітньому навчальному закладі? (Вписати дані у відповідні графи таблиці 7)

Таблиця 7

№	Назви наукових статей, наукових доповідей тощо	Наукові видання	
		Назви видань, матеріалів конференцій, збірників статей	№ і рік видання
1			
...			

12. Де, ким, який період часу і в якій сфері Ви працювали до вступу у ВВНЗ, ВНП ЗВО тактичного рівня або у заклад вищої освіти? (Вписати дані у відповідні графи таблиці 8)

Таблиця 8

Сфера праці	Ким працювали	Період праці (роки, місяці)
1. На промисловому підприємстві		
2. У сфері торгівлі		
3. У сільському господарстві		
4. На державній службі		
5. Інша сфера (вписати _____)		
6. Не працював		

13. Чи проходили Ви військову службу в ЗС України до вступу у ВВНЗ або у заклад вищої освіти? (Підкреслити номер обраної відповіді)

1. Так, строкову; 2. Так, за контрактом; 3. Ні, не служив; 4. Інше (вписати _____).

13а) Якщо “Так”, то на яких посадах і протягом якого часу? (Вписати дані у відповідні графи таблиці 9)

Таблиця 9

Строкова служба		Служба за контрактом	
Штатна посада	Період служби на посаді	Штатна посада	Період служби на посаді

III. Навчання у закладах вищої освіти (ЗВО) і служба на посадах офіцерського складу у Збройних Силах України

14. Навчання в закладах вищої освіти (Вписати дані у відповідні графи таблиці 10)

Таблиця 10

Дані про отриману Вами вищу освіту							
Вид закладу вищої освіти (ЗВО)	Назва закладу вищої освіти	Форма навчання: очна/заочна	Рік вступу	Рік закінчення	Спеціальність	Середній бал	Наявність відзнаки по закінченню ЗВО
1. Цивільний заклад вищої освіти							
2. Заклад вищої військової освіти тактичного рівня							
3. Заклад вищої військової освіти оперативного-тактичного рівня							
4. Заклад вищої військової освіти оперативного-стратегічного рівня							
5. Інше (вписати)							

15. Ваші наукові здобутки за період навчання у закладах вищої освіти та служби на посадах офіцерського складу у ЗС України і за період? (Вписати дані у відповідні графи таблиці 11)

Таблиця 11

I. Патенти, свідоцтва про реєстрацію авторського права			
Назви документів про наукові і науково-прикладні результати	Назви патентів, свідоцтв, в яких Ви представлені як автор (співавтор)	Реєстраційні №№	Дати реєстрації патентів, свідоцтв
Патент на винахід			
Патент на корисну модель			
Патент на промисловий зразок			
Свідоцтво на реєстрацію авторського права на твір			
Свідоцтво на реєстрацію раціоналізаторської пропозиції			
Інше (вписати _____)			
II. Наукові праці			
Види наукових праць, публікації	Назви наукових праць, в яких Ви представлені як автор (співавтор)	Назви наукових видань, де опубліковані праці	№№ наукових видань та роки випуску
1. Магістерська робота			
2. Публікація у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (за обраною спеціальністю)			
3. Публікація у виданнях, яке входить до міжнародних наукометричних баз Scopus або Web of Science (за обраною спеціальністю)			
4. Участь у науковій всеукраїнській конференції (за умови публікації тез доповіді за обраною спеціальністю)			
5. Участь у науковій міжнародній конференції (за умови публікації тез доповіді за обраною спеціальністю)			
6. Посібники			
7. Підручники			
8. Публікації у збірниках з грифом	Таємно (вписати кількість _____)		
	ДСК (вписати кількість _____)		
9. Інше (вписати _____)			

16. На якій кафедрі і за яким науковим напрямом Ви маєте намір проводити дисертаційне дослідження в ад'юнктурі? (Вписати дані у таблицю 12)

Таблиця 12

Назва кафедри, іншого структурного підрозділу, де Ви маєте намір проводити дисертаційне дослідження	Обраний Вами напрям наукового дослідження (наукова проблема)

17. Чи плануєте Ви публікувати наукові праці, займатися винахідницькою діяльністю за обраною спеціальністю у період до подання рапорту на вступ до ад'юнктури? (Підкреслити номер обраної відповіді) 1. Так; 2. Ні; 3. Інше (вписати _____).

18. До якого виду діяльності Ви схильні більшою мірою? (Підкреслити номер обраної відповіді або вписати свою відповідь)

1. До науково-педагогічної діяльності; 2. До науково-дослідної роботи; 3. Ще не визначився (лася); 4. Інше (вписати _____).

19. Чи підтримуєте Ви зв'язок із кафедрою закладу вищої освіти, науково-дослідною установою (НДУ), де Ви плануєте здійснювати підготовку в якості ад'юнкта? (Підкреслити номер обраної відповіді або вписати свою відповідь)

1. Так, постійно; 2. Так, епізодично; 3. Ні, не підтримую; 4. Інше (вписати _____).

19а) Якщо "Так", то чи є такі представники кафедри, НДУ, які можуть рекомендувати Вас до прийому в ад'юнктуру? (Підкреслити номер обраної відповіді) 1. Так; 2. Ні; 3. Інше (вписати _____).

20. Чи пов'язана обрана Вами спеціальність та напрям дослідження з підготовки в ад'юнктурі з Вашою практичною діяльністю відповідно до посади, яку обіймаєте? (Підкреслити номер обраної відповіді) 1. Так; 2. Ні; 3. Інше (вписати _____).

IV. Додаткові показники службової діяльності офіцера-кандидата на навчання в ад'юнктурі

22. Чи брали Ви участь у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки? (Підкреслити номер обраної відповіді) 1. Так; 2. Ні.

22а) Якщо "Так", то в якій країні, на якій посаді і в який період часу? (Вписати дані у відповідні графи таблиці 13)

Таблиця 13

Назва країни	З якої посади відряджені	На яку посаду призначені	У складі якого структурного підрозділу діяли	Період перебування на посаді

23. Чи брали Ви участь в АТО, ООС? (Підкреслити номер обраної відповіді)

1. Так в АТО; 2. Так в ООС; 3. Ні.

23а) Якщо "Так", то на якій посаді і в який період часу? (Вписати дані у таблицю 14)

Таблиця 14

З якої посади відряджені	На яку посаду призначені	У складі якого структурного підрозділу діяли	Період перебування на посаді

24. Які посади Ви обіймали за період служби офіцером у ЗС України? (Вписати дані у відповідні графи таблиці 15)

Таблиця 15

№ з/п	Посада	Штатно-посадова категорія	Період перебування на посаді
1.			

25. Ваші нагороди, відзнаки за період служби у ЗС України (ордени, медалі, почесні грамоти тощо)? (Вписати дані у відповідні графи таблиці 16)

Таблиця 16

№ з/п	Назва нагороди, відзнаки	Дата нагородження, відзначення	Інше (вписати)
1.			
2.			

26. Чи забезпечені Ви житлом за місцем розташування ВВНЗ, НДУ, в ад'юнктуру до якого Ви плануєте вступати? (Оберіть одну з відповідей) 1. Так; 2. Ні.

27. Чи маєте Ви спортивний розряд (розряди)? (Оберіть одну з відповідей)

1. Так; 2. Ні.

27а). Якщо "Так", то з якого виду (видів) спорту? (Вписати дані у таблицю 17)

Таблиця 17

№ з/п	Спортивні досягнення	
	Вид спорту	Розряд
1.		
2.		

29. Рівень володіння Вами іноземними мовами)? (Вписати дані у відповідні графи таблиці 18)

Таблиця 18

Іноземні мови	Рівень володіння мовою								
	A1	A2	B1	B2	C1	C2	СМР-1	СМР-2	Інший
Англійська									
Інша (вписати)									

Кандидат на посаду ад'юнкта

військове звання _____ Підпис _____ Дата _____

На нашу думку, аналіз членами приймальної комісії цих додаткових даних надасть можливість сформулювати більш глибоке уявлення про особистість офіцера, який виявив бажання навчатися в ад'юнктурі, зокрема, про його схильність до наукової діяльності, мотиви вступу до ад'юнктури, наукові здобутки, досвід служби у ЗС України, обрані напрями наукових досліджень, наміри стосовно подальшої педагогічної чи науково-дослідної діяльності тощо. Подібний підхід дозволить більш об'єктивно підійти до складання попереднього рейтингу кандидата для вступу, прогнозування успішності проведення ним наукового дослідження і захисту дисертації та сприятиме удосконаленню та більшій відкритості процесу відбору кандидатів на навчання в ад'юнктурах з перспективою заміщення відповідних посад офіцерами з науковими ступенями докторів філософії.

Упровадження подібного анкетування також сприятиме розширенню поля пошуку найбільш обдарованих і вмотивованих кандидатів на навчання в ад'юнктурі та підвищенню якості перспективних планів набору кандидатів на навчання.

У зв'язку з викладеним вважаємо за доцільне внесення відповідних змін до Наказу Міністра оборони України від 24.02.2017 № 115 "Про затвердження особливостей підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих військових навчальних закладах (науково-дослідних установах) Міністерства оборони України".

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегічний оборонний бюллетень : Указ Президента України від 6.06.2016 р. № 240/2016.
2. Державна Програма розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року : Указ Президента України від 22.03.2016 р. № 73/2017
3. Концепція військової кадрової політики у Збройних Силах України на період до 2020 року : затв. наказом Міністерства оборони України від 26.06.2017 р. № 342.
4. Зельницький А.М., Заболотний О.А., Приходько Ю.І. та ін. Моніторинг якості підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів Збройних Сил України : наук.-метод. посіб. / за заг. ред. І. В. Толока. Харків : ХНУПС, 2017. 120 с.
5. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2> (дата звернення: 15.11.2017).
6. Наказ Міністра оборони України від 24.02.2017 № 115 “Про затвердження особливостей підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих військових навчальних закладах (науково-дослідних установах) Міністерства оборони України”

REFERENCES

1. Stratehichnyi oboronnyi biulleten : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 6.06.2016 r. № 240/2016. [Strategic Defense Bulletin of Ukraine : Decree of President of Ukraine from 6.06.2016 p. № 240/2016.] (2017) P. 10. (in Ukraine).
2. Derzhavna Prohramma rozvytku Zbroinykh Syl Ukrainy na period do 2020 roku : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 22.03.2016 r. № 73/2017. [State program of Armed Forces of Ukraine development till 2020 : Decree of President of Ukraine from 22.03.2016 p. № 73/2017.] (2017) P. 10. (in Ukraine).
3. Kontseptsii viiskovoi kadrovoi polityky u Zbroinykh Sylakh Ukrainy na period do 2020 roku : zatv. nakazom Ministerstva oborony Ukrainy vid 26.06.2017 r. № 342 [Conception of Military Personnel Policy in Armed Forces of Ukraine till 2020 : prov. Directive Of Ministry of Defence of Ukraine 26.06.2017] (2017) P. 10–12. (in Ukraine)
4. Zelnytskyi, A. M. Zabolotnyi, O. A. Prykhodko, Yu. I. ta in. (2017), Monitorynh yakosti pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv u vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladakh ta viiskovykh navchalnykh pidrozdilakh vyshchyykh navchalnykh zakladiv Zbroinykh Syl Ukrainy : nauk.-metod. posib. / za zah. red. I. V. Toloka [Monitoring of Quality of Training of Military Professionals in Higher Military Educational Institutions and Military Educational Units of Higher Educational Institutions of Armed Forces of Ukraine], 120 p. (in Ukraine)
5. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII. [On Higher Education : Law of Ukraine from 01.07.2014. № 1556-VII] (2017) URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>. (in Ukraine)
6. Nakaz Ministra oborony Ukrainy vid 24.02.2017 № 115 “Pro zatverdzhennia osoblyvostei pidgotovky zdobuvachiv vyschoi osvity stupenia doktora filosofii ta doktora nayk u vyschyh viiskovyh navchal'nyh zakladah (naykovo-doslydnyh ystanovah) Ministerstva oborony Ukrainy” [Decree of Minister of Defence of Ukraine “On Approvement of Peculiarities of Training of Candidates for Higher Education of Doctor of Philosophy and Doctor of Science Degree in the Higher Military Educational Institutions (Research Institutions) of Ministry of Defence of Ukraine”].

РЕЗЮМЕ

Александр Васильев
Олег Заболотный,
кандидат военных наук, доцент
Андрей Зельницкий,
кандидат педагогических наук, профессор
Владимир Олиферук

Качество отбора офицеров ВС Украины для обучения в адъюнктурах ВВУЗов и научно-исследовательских учреждений: теоретические и практические аспекты

В статье рассмотрены теоретические и практические аспекты усовершенствования качества отбора офицеров Вооруженных Сил Украины для обучения в адъюнктурах научно-исследовательских учреждений, ВВУЗов и представлены предложения по внесению изменений в соответствующую нормативно-правовую базу.

***Ключевые слова:** научная степень; доктор философии; ад'юнктура; ад'юнкт; анкетирование; качество образования.*

SUMMARY

Oleksandr Vasyliiev
Oleg Zabolotnyi,
PhD (Military), assistant professor
Andrii Zelnytskyi,
PhD (Pedagogical Sciences), professor
Volodumur Oliferuk
Nadiua Shabatina
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

The quality of selection of officers of the armed forces of Ukraine for military postgraduate study in the research institutions, hmei: theoretical and practical aspects

***Introduction.** The article deals with the quality of selection of officers of the Armed Forces of Ukraine for military postgraduate study in the HMEI, RI. The system of military training needs to be improved in order to influence positively the further development of the Armed Forces, to develop promising and improve existing models of weapons and military armament; to substantiate and introduce new approaches to the application and provision of troops (forces); to carry out scientific and pedagogical activity in appropriate educational institutions and scientific institutions.*

***Purpose.** The purpose of the article is to analyze the process of selection of officers of the Armed Forces of Ukraine for military postgraduate study in the HMEI, RI and justification on this basis of recommendations on improving its quality through the introduction of appropriate tools and proposals for making changes to the current legal and regulatory basis.*

***Methods.** The following methods were used: system analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization.*

***Results.** The proposals to the current legislation on improving of quality of selection of officers of the Armed Forces of Ukraine for postgraduate education in military institutions were presented in the article.*

***Originality.** Authors developed a questionnaire for admission process, proposed and substantiated recommendations to the legal and regulatory basis on improving of quality of officers of the Armed Forces of Ukraine for military postgraduate study in the HMEI, RI.*

***Conclusion.** Such an approach will allow to make more objective previous rating of the candidates for admission, to forecast the success of his/her research and defense of the thesis, and to promote the improvement and greater openness of the selection process for candidates for postgraduate military study.*

***Key words:** scientific degree; Ph.D; military postgraduate study; student in military institutions; questionnaire; quality of education.*

ПРИНЦИПИ ТА ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕРСОНАЛУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ДО УЧАСТІ У МІЖНАРОДНИХ ОПЕРАЦІЯХ З ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ

Статтю присвячено розв'язанню актуального завдання сучасної військової освіти, обґрунтуванню методологічних засад підготовки національного персоналу ЗС України до участі у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки. На основі ґрунтовного аналізу сучасної освітньої методології визначені ключові наукові підходи та принципи навчання військовослужбовців національного персоналу, а саме: компетентнісний, системний, контекстний, діяльнісний, соціокультурний. Визначено систему специфічних принципів організації освітнього процесу, врахування яких забезпечить підвищення результативності навчальної діяльності визначеної категорії військовослужбовців. Розроблено поради щодо імплементації визначених методологічних настанов в освітню діяльність навчальних підрозділів, що здійснюють підготовку національного персоналу.

Ключові слова: методологія; підходи; принципи; національний персонал; міжнародні операції; мир; безпека.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Участь національного персоналу Збройних сил України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки є реальною можливістю набуття військового досвіду, військової підготовки за рахунок зовнішнього фінансування, отримання досвіду роботи з іноземними партнерами, виконання завдань за іншими стандартами, підвищення взаємосумісності з міжнародними партнерами. Однак за останні роки спостерігається зменшення участі українських військовослужбовців у миротворчій діяльності, що пов'язано як з об'єктивними причинами – агресією Російської Федерації проти України, так і суб'єктивними причинами – недостатньою увагою до питань підготовки військовослужбовців ЗС України до миротворчої діяльності, відсутністю науково обґрунтованих методологічних засад розвитку фахової компетентності майбутніх офіцерів миротворців, домінування традиційних підходів до навчання персоналу миротворчих місій та інших.

Сучасна ситуація у військовій освіті свідчить про перехід на нові стандарти підготовки військовослужбовців з урахуванням тенденцій, що притаманні сучасній освітній парадигмі. Поєднання ідей класичного прагматизму, гуманізму та концепції неперервної освіти визначає основу методології для підготовки військових до виконання різного роду специфічних завдань. У цей же час втрачає свої позиції погляд на освіту як на процес здобуття “універсальних знань”, що містять відповіді на всі питання і дає військовослужбовцю гарантію успіху в будь-якій складній службовій ситуації.

Зважаючи на зазначене, проблема пошуку методологічних засад процесу підготовки військовослужбовців до виконання миротворчих завдань набуває особливої актуальності та потребує відповідного наукового дослідження.

Метою статі є обґрунтування методологічних засад підготовки національного персоналу Збройних Сил України до участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки в умовах вищого військового навчального закладу.

Аналіз наукових праць засвідчив наявність значної кількості досліджень українських та зарубіжних вчених присвячених проблемі обґрунтування методологічних підходів та принципів підготовки фахівців до різного роду діяльності. Особливостям освітньої методології присвятили наукові праці Ю. Бабанський, О. Вознюк, С. Гессен, С. Гончаренко, А. Дубасенюк, Дж. Дьюї, В. Загвязінський, І. Зязюн, М. Скаткін та ін.

Проблема впровадження компетентнісного підходу у систему вищої освіти була предметом досліджень А. Вітченка, А. Зельницького, І. Зязюна, Н. Ничкало, Н. Кузьміної, В. Свистун, О. Дубасенюк, В. Ягупова та ін. Системний підхід широко описаний у наукових працях філософів І Блауберга, Е. Юдіна та ін., психологів О. Бодальова, А. Леонт'єва, та ін. Системний підхід та його застосування в освіті розглядали у своїх працях К. Бабанський, С. Гончаренко, В. Кремень, В. Лутай, В. Свистун, С. Сисоєва, В. Ягупов та ін. Особливості контекстного підходу та обґрунтування його реалізації у педагогічній практиці знайшли своє відображення у наукових працях А. Вербицького, О. Вознюка, Е. Джонсона, стосовно підготовки військових фахівців – О. Застело, В. Крикун. Методологічні засади діяльнісного підходу розроблені Л. Виготським, О. Леонт'євим, С. Рубінштейном та ін. Вчені зазначали, що між навчанням і розвитком людини стоїть поняття діяльності. Особистісні аспекти професійного становлення розвиваються завдяки “діяльнісним формам”. Соціокультурний підхід в освіті став предметом досліджень представників різних наук, зокрема: М. Бахтіна, В. Біблера, Б. Бімбада, Л. Виготського, О. Пехоти та ін.

Проведений аналіз наукових праць та публікація засвідчив значний доробок вчених щодо визначення методологічних засад сучасної освіти. Проте обґрунтування методологічних підходів та принципів підготовки національного персоналу Збройних сил України до участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки не було предметом окремого наукового дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Оскільки чільне місце в організації будь якого освітнього процесу займає процес цілепокладання, маємо визначити якою є мета підготовки військовослужбовців до участі в миротворчій діяльності. Що має стати результатом такої підготовки, який її освітній зміст? Для відповіді на це питання необхідно з'ясувати до яких завдань залучають персонал миротворчих місій.

У складі миротворчих операцій українські військові найчастіше, залучаються для виконання таких завдань: патрулювання зони відповідальності, збір та аналіз інформації; моніторинг процесу роззброєння, демобілізації та реінтеграції усіх озброєних угруповань; розвідка, гелікоптерне забезпечення; розмінування та знешкодження вибухонебезпечних предметів; супроводження гуманітарних вантажів; сприяння у наданні гуманітарної допомоги; ведення інженерної розвідки шляхів руху, об'єктів та місцевості; морське патрулювання. Варто також акцентувати увагу на тому, що виконувати завдання необхідно у складі міжнародних угруповань та у специфічних соціокультурних умовах країн де відбувається місія.

Таким чином відмічаємо, що у складі миротворчих місій військовослужбовці виконують цілий спектр важливих специфічних завдань, що потребують додаткової цілеспрямованої підготовки. Тому вважаємо, що основним методологічним підходом до навчання таких фахівців є *компетентнісний підхід*. Його основна суть полягає у підготовці ти хто вчиться до виконання конкретних завдань, а також розвиток фахівця на основі набуття ним комплексу знань та умінь і врахуванні особистісних характеристик (цінностей, мотивації, професійно важливих якостей, ставлення до певного роду діяльності, професійного досвіду).

Погоджуємося з думкою науковців, що знання, на які традиційно була зорієнтована освіта, в наш час вже не вважаються головним критерієм, а цінуються вміння самостійно добути ці знання та компетентно їх використовувати [3, с. 117], вважаємо, що компетентнісний підхід стосується не тільки проектування стандартів у термінах компетентностей, але використання компетентності як своєрідного «будівельного матеріалу» розвитку особистісного потенціалу особистості військового фахівця. Із цим підходом пов'язується посилення виховних функцій вищої освіти.

Освіта стає способом розвитку фахівця, що спрямована на формування здатності та готовності вирішувати численні непередбачувані проблемами.

Застосування настанов компетентнісного підходу в процесі підготовки військових фахівців, удосконалення освітнього процесу полягає в можливості:

- теоретично обґрунтовувати та емпірично описувати, пояснювати та передбачати результати освіти;

- науково-методологічно забезпечувати вимірювання якості освіти;

- науково обґрунтовувати умови щодо розроблення методів і технологій ідентифікації, стандартизації, досягнення, діагностування результатів освіти.

Реалізація ідей компетентнісного підходу, відповідно до мети нашого дослідження, передбачає розроблення професіографічного опису фахівця національного персоналу, створення професійно орієнтованої компетентнісної моделі та методики її реалізації з урахуванням умов, застосуванням доцільних форм та методів, що сприятимуть розвитку здатності виконувати завдання у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, а також сприятимуть розвитку особистісних професійно важливих якостей, необхідних для майбутньої службової діяльності.

Розглядаючи методологічні підходи, встановлено, що *системний підхід* – напрям методології досліджень, який полягає в дослідженні об'єкта як цілісної множини елементів в сукупності відношень і зв'язків між ними [6, с. 67].

Особливість системного дослідження полягає в тому, що його предметом виступає об'єкт, який в свою чергу складає систему [7, с. 60]. Таким об'єктом у нашому дослідженні можна визначити фахову компетентність офіцерів національного персоналу Збройних сил України. Відповідно, ми розглядаємо процес розвитку їх фахової компетентності як структуровану систему, що складається з елементів та їх взаємозв'язків.

Підсумовуючи практичне використання аспектів системного підходу [1, с. 33-34], пропонуємо їх наступне відображення стосовно процесу розвитку фахової компетентності офіцерів національного персоналу:

елементний аспект. Включає виявлення елементів освітнього процесу, що спрямовані на розвиток фахової компетентності офіцерів національного персоналу, зокрема, цілі, зміст, організацію процесу розвитку зазначеної компетентності в умовах вищого військового навчального закладу.

структурний аспект. Розглядає внутрішні зв'язки і залежності між цілями, змістом та організацією процесу розвитку фахової компетентності офіцерів національного персоналу. Особливістю цього аспекту є міждисциплінарний характер фахової підготовки зазначених фахівців, що інтегрує вивчення загальновійськових аспектів, фахових предметів, мовну підготовку, практику виконання специфічних завдань.

функціональний аспект. Виявляє функції сформованості фахової компетентності. Наслідком її сформованості є успішне виконання військовослужбовцем всього спектру завдань, що передбачає миротворча місія як у звичайних так і екстремальних умовах діяльності.

ресурсний аспект. Полягає у визначенні ресурсів (форм, методів, засобів), необхідних для досягнення окреслених освітніх цілей.

комунікаційний аспект. Виявляє зовнішні зв'язки розвитку фахової компетентності з іншими системами..

історичний аспект. Дозволяє з'ясувати умови в часі, що вплинули на необхідність розвитку фахової компетентності офіцерів національного персоналу Збройних сил України, пройдені етапи становлення системи формування, сучасний стан, перспективи розвитку.

На основі наукових розвідок військових дослідників [4, с. 197-206], встановили, що: моделюючи педагогічну систему розвитку фахової компетентності військових фахівців у системі післядипломної освіти, слід керуватися такими основними принципами теорії систем:

принцип концептуальності і системності, що визначається суспільним запитом у вигляді вимог до професійної військової освіти, у розвитку фахівців у системі післядипломної освіти, і який проявляється відповідним рівнем їх професіоналізму, підвалину якої складає фахова компетентність;

принцип бінарності, як один із принципів, що визначає розвиток і ефективне функціонування педагогічної системи: “викладання – учіння”,

“виховання – самовиховання”, “діагностика – самодіагностика”. Система буде ефективнішою, якщо буде забезпечена цілісність її компонентів;

принцип оптимальності, що забезпечує, насамперед, підтримку позитивної внутрішньої мотивації, зацікавленості військових фахівців у власному професійному та фаховому розвитку;

принцип інформативності, який передбачає новизну, достовірність та оперативність наукової, фахової навчально-методичної інформації, яка складає основу когнітивної складової їх фахової компетентності.

Як нами вже було відзначено у попередніх публікаціях [2, с. 58-65], провідною методологічною настановою підготовки офіцерів національного персоналу залишається **контекстний підхід**. Використовувати його можливості – методи активного навчання, що орієнтовані на підготовку фахівців до участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, за допомогою системного використання контексту конфлікту та соціокультурних особливостей до врегулювання якого залучатиметься персонал, поступового насичення навчального процесу елементами сучасних міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки. Контекстне навчання дозволяє реалізувати динамічну модель руху від навчальної (з використанням традиційних методів, наприклад лекцій, семінарів) через квазіпрофесійну (ігрові методи) та навчально-професійну (практика, стажування та ін.) до професійної миротворчої діяльності за допомогою, відповідно, семіотичної, імітаційної та соціальної навчальних моделей. Якщо у традиційних формах навчальної діяльності реалізуються головним чином процедури передачі й засвоєння слухачами знакової інформації (семіотична навчальна модель), то у квазіпрофесійній діяльності в аудиторних умовах відтворюється предметний та соціальний зміст засвоєваної діяльності (імітаційна навчальна модель), а у навчально-професійній діяльності майбутні миротворці вже виконують професійні дії й завдання. Форми організації такої діяльності відтворюють на практиці форми реальної миротворчої діяльності.

Концептуальні положення **діяльнісного підходу** в освітньому процесі, які обґрунтовані Л. Рубінштейном, полягали у тому, що процес навчання відбувається шляхом засвоєння класичної тріади знання-уміння-навички. При цьому спостерігається дуалізм таких понять як навчальна і пізнавальна діяльність. До базису структурних складових пізнання ним включено чотири види розумових процесів: аналіз, синтез, узагальнення та абстрагування [5].

Відтак у процесі мисленевої діяльності вчений виділяє основні фази, зокрема: виявлення і обмірковування проблемних аспектів; вирішення проблемних аспектів; фіксацію досягнутого вирішення проблемної ситуації; діагностика, корегування, та видозміна первинних рішень у проблемній ситуації. Такі структурні компоненти прослідковуються і в процесі навчальної діяльності.

Тому реалізацію діяльнісного підходу у процесі розвитку фахової компетентності офіцерів національного персоналу вбачаємо, перш за все, у забезпеченні проблемності навчання, створення ситуацій, що вимагають

нешаблонних, креативних мислення і дій та подальшої рефлексії. Також, шляхом моделювання в навчанні умов близьких до реальних, паралельного виконання цілого комплексу службових функцій в умовах обмеженого часу та ресурсів, та інше.

Враховуючи, що діяльність офіцерів національного персоналу передбачає тісну комунікацію з представниками різних національностей, соціальних верств та культурних регіонів, важливого значення набуває врахування настанов **соціокультурного підходу**. Даний підхід розглядається як один із способів структурування освітнього змісту: інтегрування у навчання офіцерів соціологічних та культурологічних аспектів, визначається сукупністю методологічних прийомів, які забезпечують аналіз будь-якої сфери соціального і психологічного життя, зокрема військової сфери, історичних та політичних особливостей різних держав через призму системоутворюючих культурологічних понять.

Таким чином, виходячи із позиції професійної підготовки майбутніх офіцерів національного контингенту Збройних Сил України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, соціокультурний підхід будемо розглядати як один із способів структурування освітнього змісту. Він полягатиме в інтегруванні у навчання військовій справі соціологічних та культурологічних аспектів, та виступатиме як наукова методологія пізнання і перетворення педагогічної дійсності, що зумовлена об'єктивним зв'язком людини з культурою, військового фахівця з оточуючою дійсністю як системою цінностей.

Визначені методологічні підходи дають можливість побудувати науково-обґрунтований освітній процес спрямований на досягнення конкретних освітніх цілей. Сукупно зазначені підходи дають змогу встановити комплекс специфічних принципів, як засадничих положень підготовки національного персоналу до участі в операціях з підтримання миру та безпеки, що забезпечать високу результативність їх навчання та успішність у миротворчій діяльності.

Виходячи з ідей компетентнісного підходу можна обґрунтувати дидактичний принцип – моделювання. Його реалізація полягатиме у розробленні професіограми офіцера національного персоналу за кожним конкретним напрямом діяльності. Визначені результатів підготовки у термінах компетентностей.

Принцип системності та послідовності, що передбачає врахування та розвиток всіх компонентів компетентності фахівця а також послідовний перехід від традиційних форм навчання до квазіпрофесійної та навално професійної форм діяльності.

Принцип культуровідповідності, що передбачатиме створення культурного контексту навчальної діяльності у відповідності з культурними особливостями населення та регіону виконання завдання.

Принцип проблемності навчання який передбачає створення проблемних ситуацій пов'язаних з функціоналом національного контингенту, що вимагатиме нешаблонних, креативних мислення і дій та подальшої рефлексії,

самоаналізу та самодетермінації.

Принцип інтегрування соціокультурного та військово-професійного змісту підготовки офіцерів національного персоналу.

Ці та низка загальнодидактичних (науковості, наочності, доступності, історизму, активності та інших) принципів організації освітнього процесу визначають сукупність засадничих положень, реалізація яких всебічно забезпечать високу результативність навчання офіцерів-миротворців.

Висновки. Проведене дослідження дозволило встановити, що будь який освітній процес має базуватися на науково-обґрунтованих положеннях, яким є методологічні підходи та принципи.

З'ясовано, що діяльність офіцера національного персоналу в операціях з підтримання миру і безпеки має низку суттєвих особливостей по відношенню з його діяльністю на штатній посаді. Сутність їх полягає в необхідності налагоджувати комунікацію з військовослужбовцями різних країн та спільно виконувати завдання, а також взаємодіяти з місцевим населенням у країні де проводиться операція та сторонами протистояння.

Для належної організації освітньої діяльності на відповідних курсах у ВВНЗ щодо підготовки національного персоналу Збройних Сил України до участі в операціях з підтримання миру і безпеки обґрунтовано наукові підходи, що становлять методологічну основу цього процесу. Визначено, що найбільш вагомими методологічними підходами у нашому дослідженні є: компетентнісний, системний, контекстний, діяльнісний та соціокультурний.

На основі аналізу та узагальнення вимог зазначених підходів визначено систему специфічних дидактичних принципів. На нашу думку, високий результат розвитку фахової компетентності офіцерів національного персоналу можливий за умови реалізації таких специфічних принципів: моделювання, системності та послідовності, культуровідповідності, проблемності, інтегрування соціокультурного та військово-професійного змісту підготовки.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні професіограм фахівців національного персоналу та компетентнісної моделі їх підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блауберг, И. В. и Юдин, Э. Г., 1973. Становление и сущность системного подхода. Москва: Издательство «Наука», С. 60.
2. Войтех, О. В., 2018. Підготовка національного персоналу Збройних Сил України до участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки як педагогічна проблема. *Військова освіта : Збірник наукових праць Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. Київ. № 1 (37), 326 с.
3. Дубасенюк, О. А., 2016. Наукові підходи до освіти дорослих. О. А. Дубасенюк, ред. *Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання*: монографія. Житомир : Вид-во Рута, С.155-167.
4. Рибчук, О. О., 2016. Методологічні підходи до розвитку фахової компетентності викладачів ВВНЗ у системі післядипломної освіти. *Військова освіта : Збірник наукових праць Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. Київ, № 2 (34). 318 с.
5. Рубинштейн, С. Л., 2002. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Изд-во «Питер», 720 с.

6. Салига, Н. М., 2016. Системний підхід у вищій школі : навчально-методичний посібник до курсу. Івано-Франківськ, С. 67.
7. Шабанова, Ю. О., 2014. Системний підхід у вищій школі: підручник для студентів магістратури. Донецьк : НГУ. С.33-34.

REFERENCES

1. Blauberg, I. V., Yudin, E. G. (1973). Stanovlenie i suschnost sistemnogo podhoda [Formation and essence of a systematic approach] Moskva, Izdatelstvo "Nauka", s. 60 (in Russian).
2. Voitek, O. V. (2018). Pidhotovka natsionalnoho personalu Zbroinykh Syl Ukrainy do uchasti u mizhnarodnykh operatsiakh z pidtrymannia myru i bezpeky yak pedahohichna problema [Training of national personnel of the Armed Forces of Ukraine for participation in international peace support operations as a pedagogical problem] Viiskova osvita: Zbirnyk naukovykh prats NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho. Kyiv, № 1 (37), 326 s. (in Ukrainian).
3. Dubaseniuk, O. A., (2016). Naukovi pidkhody do osvity doroslykh [Scientific approaches to adult education] O. A. Dubaseniuk, red. Teoriia i praktyka profesiinoi maisternosti v umovakh tsilezhyttievoho navchannia: monohrafiia, Zhytomyr : Vyd. Ruta, S.155-167. (in Ukrainian).
4. Rybchuk, O. O. (2016). Metodolohichni pidkhody do rozvytku fakhovoi kompetentnosti vykladachiv VVNZ u systemi pisliadyplomnoi osvity [Methodological approaches to the development of professional competence of secondary school teachers in the system of postgraduate education]. Viiskova osvita : Zbirnyk naukovykh prats NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho. Kyiv, № 2 (34). 318 s. (in Ukrainian).
5. Rubynshtein, S. L. (2002). Osnovi obshchei psykholohyy [Fundamentals of general psychology]. Sankt-Pyterburh : Yzd.: "Pyter", 720 s. (in Ukrainian).
6. Salyha, N. M. (2016). Systemnyi pidkhid u vyshchyi shkoli [System approach to high school]. Navchalno-metodychnyi posibnyk do kursu. Ivano-Frankivsk, S. 67. (in Ukrainian).
7. Shabanova, Yu. O., 2014. Systemnyi pidkhid u vyshchii shkoli [System approach to high school]. Pidruchnyk dlia studentiv mahistratury. Donetsk : NHU. S.33-34. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Александр Войтех
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Принципы и подходы к подготовке национального персонала Вооружённых Сил Украины для участия в международных операциях по поддержанию мира и безопасности

Статья посвящена решению актуальной задачи современного военного образования, обоснованию методологических основ подготовки национального персонала ВС Украины для участия в международных операциях по поддержанию мира и безопасности. На основе тщательного анализа современной образовательной методологии определены ключевые научные подходы и принципы обучения военнослужащих национального персонала, а именно: компетентностный, системный, контекстный, деятельностный, социокультурный. Определена система специфических принципов организаций образовательного процесса, учет которых обеспечит повышение результативности учебной деятельности определенной категории военнослужащих. Разработаны рекомендации по имплементации определенных методологических руководств в образовательную деятельность учебных подразделений, осуществляющих подготовку национального персонала.

Ключевые слова: методология; подходы; принципы; национальный персонал; международные операции; мир; безопасность.

SUMMARY

Oleksandr Voitekh

National Defense University of Ukraine named
after Ivan Cherniakhovskyi

Principles and approaches for the training of national personnel of the Armed Forces of Ukraine for participation in international peace support operations

Introduction. *Participation of national personnel of the Armed Forces of Ukraine in international peace support operations is a real opportunity to acquire military expertise, military training at the expense of external financing, obtaining experience of working with foreign partners, performing tasks under other standards, and increasing interoperability with international partners.*

Purpose. *The goal of this article is substantiation of the methodological principles for the training of national personnel of the Armed Forces of Ukraine for participation in international peace support operations in the context of a higher military educational institution.*

Methods. *The author used the next scientific methods: induction, deduction, classification, systematization and comparative analysis of theoretical sources on the problem of professional training of military specialists.*

Results. *It has been found that the activities of the national personnel in international peace support operations have a number of peculiarities in relation to his activities according to duties. Their essence in the necessity to establish communication with servicemen from different countries and jointly carry out tasks, as well as interact with the local population in the country where the operation is conducted and the parties of the confrontation.*

Originality. *On the basis of analysis and generalization of the requirements of these approaches, a system of specific didactic principles is defined. In our opinion, the high result of the development of professional competence of officers of national personnel is possible provided that such specific principles are implemented: modeling, systematic and consistent, cultural compatibility, problem-solving, integration of sociocultural and military-professional content of training.*

Conclusion. *For the proper organization of educational activities at the appropriate courses at the peacekeeping centers for the training of national personnel of the Armed Forces of Ukraine for participation in international peace support operations, scientific approaches, which form the methodological basis of this process, are substantiated. It is determined that the most important methodological approaches in our study are: competence, systemic, contextual, activity and sociocultural.*

Key words: *methodology; approaches; principles; national personnel; international operations; peace; security.*

Олена Голубєва

ORCID ID 0000-0003-4115-3110

Олег Кітура

ORCID ID 0000-0003-0434-8277

Олег Розумний

ORCID ID 0000-0003-3225-8375

Андрій Фатальчук

ORCID ID 0000-0001-8944-4051

Національного університету оборони України

імені Івана Черняховського

DOI 10.33099/2617-1775/2019-01/102-111

АНАЛІЗ ЗОВНІШНІХ І ВНУТРІШНІХ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ДОПРИЗОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ

У статті проведено аналіз публікацій з питань підготовки допризовної молоді до служби у військах. Виявлені суперечності, негативні чинники та їх вплив на кількісну та якісну підготовку допризовної молоді. Проведено диференціацію існуючої моделі організації підготовки допризовної молоді за групами проблемних питань. На їх основі визначено впровадження системного моніторингу (соціологічних досліджень) людського потенціалу з метою корегування управлінських рішень щодо підготовки допризовної молоді до виконання громадського і конституційного обов'язку, захисту суверенітету та територіальної цілісності України.

Ключові слова: скорочення людського ресурсу; допризовна підготовка молоді; трудова; стаціонарна міграція; “лінгвістично ізольоване населення”; негативні виклики; криза.

Постановка проблеми. Вибір європейського шляху розвитку, прийняття західноцивілізованих стандартів вимагає від українського суспільства та влади певних зусиль перебудови та реформування країни. Формування глобального інформаційного простору, запровадження новітніх технологій впливає на всі сфери життя світової спільноти, створює єдине світове освітнє середовище.

Розповсюдження знань про європейську систему освіти, реалізація можливостей українців щодо мобільності навчання, інтернаціоналізація освітніх і навчальних послуг, здійснення навчання різними мовами – все це веде до відтоку за кордон на навчання найбільш підготовленої допризовної молоді, яка бажає отримати освіту у європейських країнах з перспективою мати роботу та громадянство.

Проведення операції об'єднаних сил на сході України, захист держави потребують забезпечення людськими ресурсами, формування військового кадрового резерву. Проблема забезпечення Збройних Сил України далі ЗСУ людськими ресурсами стає актуальною. Так, у Міністерстві оборони України у 2017–2018 роках [1] були труднощі з набором призовників на строкову службу.

У кожній державі до виконання військового обов'язку залучаються певні категорії населення. Формування кадрового резерву здійснюється зі складу військовозобов'язаних громадян держави [2]. В Україні, відповідно до військового обов'язку, громадяни підрозділяються на наступні категорії:

допризовники - особи, що підлягають приписці до призовних ділянок;

призовники - особи, що приписані до призовних ділянок;
військовослужбовці - особи, що проходять військову службу;
військовозобов'язані - особи, що знаходяться в запасі для комплектування ЗС України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт по забезпеченню оборони держави;

Актуальність дослідження проблем організації підготовки молоді до захисту держави викликана такими чинниками:

прийняттям таких правових актів: “Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді”, “Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки” [3; 4];

системними змінами в якості підготовки допризовної молоді;

покращення якості освітнього процесу школярів (студентів) для кращого засвоєння матеріалу з предмету “Захист Вітчизни”;

подальшим удосконаленням системи національно-патріотичного виховання та протидії впливу негативних чинників на підготовку допризовної молоді до захисту Вітчизни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми готовності учнівської молоді до служби в ЗС України вивчали В. Ягупов, В. Івашковський, М. Томчук; підготовку юнаків до служби в ЗС України у процесі вивчення предмету “Захист Вітчизни” досліджували Г. Єдинак, О. Кириченко, В. Третьяков.

Курс України на створення професійної армії веде до переходу ЗС на контрактну основу їх комплектування, це призведе до зменшення кількості юнаків, які будуть призвані до війська для проходження строкової військової служби в мирний час та збільшення числа випускників різних рівнів навчальних закладів, які після досягнення 27-річного віку (без проходження військової служби) стануть на військовий облік як військовозобов'язані і можуть призначатися для комплектування військових частин на воєнний час лише з допризовною підготовкою.

Навчальні заклади стають єдиним центром з підготовки молоді у теоретичному, практичному, фізичному і морально-психологічному плані до майбутньої військової діяльності.

Слід відмітити, що негативно, вплинув на систему підготовки допризовної молоді, став наказ Міністерства освіти і науки України № 1205 від 06.12.2010 року “Про затвердження Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів” [5], яким встановлено найнижчу оплату вчителям (як керівникам гуртків), які відповідали за військово-патріотичне виховання учнів. Найнесприятливішим фактором стає кадрове забезпечення викладачами предмету “Захист Вітчизни” у зв'язку з низькою заробітною платою. На ці посади призначають переважно вчителів фізичної культури, що є основною причиною втрати професійного та якісного викладання предмету.

Основна робота з військово-професійної орієнтації учнів проводиться під час здобуття загальної середньої освіти. На нашу думку, доцільно при завершенні курсу “Захист Вітчизни” [6;7] проводити анкетування учнів щодо

готовності їх до служби, використовуючи методики, які застосовуються Міністерством оборони України для визначення готовності до строкової служби, вступу до вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти (далі – ВВНЗ, ВНП ЗВО), контрактної служби.

Сучасні виклики, що стоять перед Україною вимагають подальшого вдосконалення освітнього процесу, підвищення ролі національно-патріотичного виховання молоді, підготовки її до виконання обов'язку щодо захисту Батьківщини.

Дослідники І. Каленюк, О. Куклін, В. Ямковий [8] у своїх публікаціях розкривають сутність ризиків у сфері вищої освіти; характер основних зовнішніх ризиків для розвитку вітчизняної системи вищої освіти. Л. Шевченко [9] розглядає освітню безпеку України в умовах глобалізації. Н. Нечипор наводить аналіз чинників, що спричиняють загрозу безпеці освітнього середовища ВВНЗ, ВНП ЗВО [10].

Проте, у публікаціях мало уваги приділяється аналізу чинників, що негативно впливають на підготовку допризовної молоді нашої держави.

Мета статті є аналіз чинників та тенденцій що мають місце у підготовці допризовної молоді.

Методи дослідження. Узагальнення та аналіз інформаційно-аналітичних матеріалів за відкритими і електронними (Інтернет) джерелами.

Виклад основного матеріалу. Виявлення суперечностей, проблем, викликів та їх вплив на підготовку допризовної молоді для ЗС України в перспективі дає можливість визначення пріоритетів, пошук керуючих впливів оптимальної стратегії в області забезпечення мобілізації людського потенціалу, створення військового резерву. Коригування управлінських рішень повинно бути спрямовано на досягнення кінцевого результату – кількісну та якісну підготовку військових фахівців для захисту держави.

На підготовку допризовної молоді впливає багато зовнішніх й внутрішніх чинників:

- військове протистояння на сході;
- соціально-економічна стагнація в державі;
- масштабна трудова міграція;
- брак духовності і моральності у суспільстві;
- скорочення народжуваності населення.

В українському суспільстві має місце думка про можливість вирішення проблем держави за допомогою зовнішніх факторів. Надія на вирішення сучасних проблем України за рахунок зовнішньої допомоги – це ознака патерналізму, що притаманний певній частини українського суспільства. Неспроможність взяти відповідальність за власну долю – це суть людини з патерналістичною орієнтацією.

Всесвітня енциклопедія Інтернету Вікіпедія визначає, патерналізм (лат. *paternus* – батьківський) – як систему відношень, при якій влада забезпечує

потреби громадян, яка в обмін за це нав'язує моделі поведінки, як власної так і публічної.

У *внутрішньодержавних відношеннях* – принципи й практика державного управління, яке побудоване за зразком контролю держави над людьми (аналогічно контролю батька над дітьми в патріархальній родині).

В *міжнародних відношеннях* патерналізм – опіка крупними державами слабких країн, колоній, підконтрольних територій.

В *трудових відношеннях* патерналізм – система додаткових пільг, субсидій і виплат на підприємствах за рахунок власників з метою закріплення кадрів, підвищення виробництва, зменшення напруги.

Дослідження інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи НАН України [11] свідчать що новим загрозливим фактором України стає зменшення чисельності її населення. Організація Об'єднаних Націй визначає невпинне погіршення в Україні демографічного становища у зв'язку з низьким рівнем народжуваності, високою смертністю населення.

Особливу актуальність сьогодення представляє фактор масової міграції молодого населення України. Низька оплата праці, зневага до законів, занепад моралі, корупція, нігілізм до етичних принципів минулого покоління, що утвердилися у суспільстві, є наслідком протистояння між зростаючою вартістю робочої сили і її низькою ціною; між зростаючими потребами і можливостями їхнього задоволення. Соціологічна група “Рейтинг” [12] оприлюднила наступні дані:

можливість працевлаштування за кордоном шукають 44 % українців;

молодь від 18 до 30 років складає 68 %;

41 % українців мають бажання назавжди покинути Україну заради нової роботи.

Молодь України стала головним трудовим ресурсом для ЄС, Польщі, Росії інших країн. Трудові мігранти, які шукають шляхи досягнення власного добробуту, мають краще фізичне і психологічне здоров'я, освіту, вміння, навички. Погіршення умов життєдіяльності широких верств населення в подальшій перспективі призведе до зростання міграції, наслідком якої є зміна громадянства та місця проживання українців.

До негативних викликів трудової й стаціонарної міграції що впливають на мобілізаційну підготовку молоді, можна відзначити такі:

зміна чисельності, структури населення внаслідок переходу трудової міграції у постійну;

процес старіння нації, зміна вікового, статевого, сімейного, етнічного складу;

послаблення сімейних зв'язків, нестабільність шлюбів, посилення соціального сирітства, що негативно впливає на народжуваність, розвиток сім'ї, спричиняє значні економічні втрати;

формування у молоді стереотипу, ментальності, згідно з якою досягти пристойного рівня життя можна шляхом трудових поїздок за кордон;

формування психології правого нігілізму серед населення.

Знаходження оптимальних шляхів запобігання впливу означених викликів і прийняття відповідних рішень вимагає побудови динамічних моделей, які містять відповідні програми щодо обробки соціологічних даних електронним обчислювальним засобом. Важливим є систематичне проведення ґрунтовного дослідження стану національно-патріотичного виховання молоді.

На теперішній час відсутні достовірні показники чисельності населення України. Водночас соціологічні дослідження сприяють своєчасному висвітленню процесів і явищ у суспільстві. У період військового протистояння створення бази інформаційно соціологічного забезпечення допризовної молоді, методики аналізу соціологічної інформації, порядок і характер її використання дуже важливі для підготовки військового резерву не тільки в теперішній час, а й на перспективу.

На нашу думку, доцільно посилити державну політику щодо формування національного мовно-культурного простору серед національних меншин, мігрантів та стійкості її до зовнішнього втручання. Зі вступом України в Європейський союз (на перспективу) тенденція прибуття мігрантів із бідніших країн у нашу країну поступово збільшиться це призведе до утворення все більшої кількості субкультур з вужчою ідентичністю і лояльністю, а незадовільне оволодіння українською мовою мігрантами збільшить проблеми повноцінної інтеграції їх в українське суспільство. Прибуття мігрантів для громадянських суспільств ЄС стало проблемою. Так, на 1 людину у Австрії кількість заяв мігрантів, бажаючих бути громадянами цієї країни, склало 25 осіб, 75 % мігрантів не володіють німецькою мовою. Австрія не в змозі соціально-економічно забезпечити мігрантів прожитковим стандартом Євросоюзу, ресурси країни обмежені. Більшість держав Євросоюзу із застереженням відносяться до в'їзду мігрантів.

Без знання державної мови допризовна молодь не може реалізувати себе в українському суспільстві, вона змушена мігрувати за кордон на навчання, на роботу, після чого вони не повертаються на Батьківщину.

“Лінгвістично ізольоване населення” по-різному позиціонує себе до процесів державотворення, політичного ладу, соціальних інститутів, сповідує, нерідко, різні цінності, що негативно впливає на мобілізаційну підготовку молоді, створення військового резерву держави. Підвищення ролі української мови як національної цінності - основне завдання соціалізації і інтеграції національних меншин, мігрантів. Прийнятий закон “Про освіту” не порушує міжнародних зобов'язань України, Конвенції Ради Європи, Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. У законі закладено реальні можливості для того, щоб діти, незалежно від етнічного походження, повноцінно володіли як державною, так і рідною мовами. Впровадження цього закону – це захист та сталий розвиток освітнього простору, формування українського мовно-культурного простору держави, визначальний чинник і важливий стратегічний ресурс зміцнення України та забезпечення конкурентоспроможності молоді нашої держави серед інших країн і, як наслідок – основа бойової готовності і боєздатності збройних сил.

У 2015 році Українським інститутом соціальних досліджень проведено дослідження [5] “Здоров’я нації та поведінкові орієнтації учнівської молоді”. Кожен п’ятий підліток вважає стан здоров’я посередніми або поганим., у дівчат воно удвічі гірше, ніж у хлопців. Щоденним фізичним вправам займаються 18 % учнів у сімнадцятирічному віці.

Від якості підготовки допризовної молоді, її освіченості, здорового способу життя, попередження девіантної поведінки залежить рівень бойової готовності та боєздатності Збройних Сил України.

Підготовка допризовної молоді, військового резерву залежить від чисельності населення, якості освіти, що визначає розвиток науки, техніки, озброєння, їх застосування - все це впливає на оборону держави.

Аналіз сучасного стану підготовки кадрового військового резерву (допризовної, призовної молоді) до захисту держави виявив низку проблем, наявність потенціальних викликів, що потребує:

мінімізації соціального виключення молоді з українського освітнього простору;

створення умов для рівності освітніх шансів громадян країни;

оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів (військово-спортивного напрямку), що дає - дає збільшить чисельність молоді, готової до виконання обов’язку щодо захисту Батьківщини;

посилення профорієнтації молоді, популяризації й рекламування військової професії;

розроблення і формування нових стандартів військово-прикладних програм, які відповідатимуть вимогам часу;

активізації дослідження сучасного стану національно-патріотичного виховання дітей та молоді, організації його систематичного, поточного моніторингу;

проведення перепису населення України, виявлення демографічних втрат та їх вплив на формування військового резерву, що потребує обрахунків та оцінювання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На підставі наведеного аналізу чинників та тенденцій стану мобілізаційного резерву держави і підготовки військового кадрового резерву військовозобов’язаних громадян в умовах військового конфлікту нагальним є завдання підвищення якості підготовки допризовної молоді до захисту Вітчизни і готовності її до виконання військового обов’язку. Подальші дослідження доцільно спрямувати на завчасне виявлення чинників, тенденцій, негативного впливу на формування військового кадрового резерву та своєчасне прийняття регулюючих заходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Свешніков С. В., Бочарніков В. П. Аналіз воєнно-політичних відносин. *Воєнно-наукова праця*. К.: НУОУ, 2018. С.10.
2. Рибидайло А. А., Турейчук А. М., Прокопенко О. С. Аналіз досвіду провідних країн світу щодо формування та використання кадрового резерву у збройних силах *Збірник*

наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень імені Івана Черняхівського. К.: НУОУ, 2017. № 2 (60). С. 121–128.

3. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах: Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641. URL: <http://old.mon.gov.ua/ru/about-ministry/normative/4068>.

4. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки: Указ Президента України від 13.10.2015 р. № 580/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015.15.10. С. 10.

5. Голубева О. М., Мітягін О. О., Коваленко В. А. Національно-патріотичне виховання – складова становлення громадянина, військовослужбовця-патріота. *Збірник наукових праць Військова освіта*. К.: НУОУ, 2016. № 1 (33). С. 65.

6. Навчальна програма предмета “Захист Вітчизни” для навчальних закладів системи загальної середньої освіти (рівень стандарту). наказ Міністерства освіти і науки від 23.10.2017 №1407. URL: <https://viktorpoli.blogspot.com/p/1.html>.

7. Про затвердження Інструкції про організації та проведення військово-професійної організації молоді та прийому до вищих навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів: наказ Міністерства оборони України від 05.06.2014 р. № 360. URL: <https://законодавство.com/...nakazi/nakaz-minoboroni-ukraj>.

8. Каленюк І. С., Куклін О. В., Ямковий В. А. Сучасні ризики розвитку вищої освіти в Україні. Проблеми вищої школи №344/2013. *Офіційний вісник України*. 2013. №50. С. 18–136.

9. Шевченко Л. С. Освітня безпека України в умовах глобалізації. *Науковий збірник Волинського національного університету ім. Л. Українки*. 2009. №4. С. 291–296.

10. Нечипор Н. М. Організаційно-педагогічні умови формування безпечного освітнього середовища у вищому військовому навчальному закладі. *Педагогічна освіта*. – Scientific Journal ScienceRise № 9/5(14). 2015.

11. Економіка України за січень–серпень 2017. Державна служба статистики України. *Урядовий кур'єр*. 2017. 10 жовтня.(№189).С. 6.

12. Прокопчук С. Хоч хвилину біля вас перепочину. *Урядовий кур'єр*. 2017. 20 жовт. (№ 197). С. 10.

REFERENCES

1. Svyeshnikov S., Bocharnikov V. (2018). Analiz voyenno-polity`chny`x vidnosy`n. *Voyenno-naukova prasya*. [Analysis of military-political relations]. Kiev, NUOU imeni Ivana Cheriakovskoho, 10 (in Ukrainian).

2. Rybydailo A. (2017). Analiz dosvidu providnykh krain svitu shchodo formuvannia ta vykorystannia kadrovoho rezervu u zbroinykh sylakh [An analysis of experience of leading countries of the world is in relation to forming and drawing on skilled reserve in the armed forces]. *Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen NUOU imeni Ivana Cherniakhovskoho*. Київ, 2 (60), 121-128 (in Ukrainian).

3. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy published vid 16 chervnia 2015 № 641 Pro zatverdzhennia Kontseptsii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei i molodi, Zakhodiv shchodo realizatsii Kontseptsii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei i molodi ta metodychnykh rekomendatsii shchodo natsionalno-patriotychnoho vykhovannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh. [Order of Department of education and science of Ukraine published from 16 june 2015 № 641 About claim of Conception of national and patriotic education of children and young people, Measures in relation to realization of Conception of national and patriotic education of children and young people and methodical recommendations in relation to national and patriotic education of y general educational establishments]. <http://old.mon.gov.ua/ru/about-ministry/normative/4068> (in Ukrainian).

4. Stratehiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia ditei ta molodi na 2016–2020 roky: Ukaz Prezydenta Ukrainy (13.10.2015 № 580/2015). [Strategy of national and patriotic education of children and young people on 2016-2020, ratified by Decree of President of Ukraine published from 13.10.2015 № 580/2015]. Holos Ukrainy. published from 14 zhovt. 2015, 10 (in Ukrainian)

5. Holubeva O., Mitagin O., Kovalenko V. (2016). Natsionalno-patriotichne vykhovannia – skladova stanovlennia hromadianyna, viiskovosluzhbovtisia-patriota. [National and patriotic education is a constituent of becoming of citizen, serviceman-patriot]. Zbirnyk naukovykh prats. Viiskova osvita. NUOU imeni Ivana Cheriakovskoho. Kyiv, 1 (33), 65 (in Ukrainian).

6. Navchalna prohrama predmeta “Zakhyst Vitchyzny” dlia navchalnykh zakladiv systemy zahalnoi serednoi osvity (riven standartu): nakaz Ministersvo osvitu i nauku vid 23.10.2017 №1407. [An on-line tutorial of object is "Defence of Motherland" for educational establishments of the system of universal middle education (level of standard), order Metal-oxide-semiconductor published from 23.10.2017 №1407]. <https://viktorpoli.blogspot.com/p/1.html> (in Ukrainian).

7. Instruksia pro orhanizatsii ta provedennia viiskovo-profesiinoi orhanizatsii molodi ta pryomu do vyshchikh navchalnykh zakladiv ta viiskovykh navchalnykh pidrozdiliv vyshchikh navchalnykh zakladiv: nakaz Ministerstva oborony Ukrainy published 05.08.2014 № 360. [About claim of Instruction about organizations and realizations of military-professional organization of young people and reception to higher educational establishments and military educational subdivisions of higher educational establishments: order of Department of defense of Ukraine, published 05.08.2014. № 360]. <https://zakonodavstvo.com/...nakazi/nakaz-minoboroni-ukraj> (in Ukrainian).

8. Kaleniuk I., Kuklin O., Yamkovi V. (2013). Suchasni ryzyky rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini. Problemy vyshchoi shkoly. [Modern risks of development of higher education are in Ukraine. Of problem of higher school]. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy, 50, 18–136. (in Ukrainian).

9. Shevchenko L. (2009). Osvitnia bezpeka Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Educational safety of Ukraine in the conditions of globalization]. Naukovi zbirnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu im. L. Ukrainky, 4, 291–296 (in Ukrainian).

10. Nechypor N. (2015). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy formuvannia bezpechnoho osvitnoho seredovyscha u vyshchomu viiskovomu navchalnomu zakladi / [Organizationally-pedagogical terms of forming of safe educational environment are in higher military educational establishment]. Pedahohichna osvita. Scientific Journal “ScienceRise”. 9(14) (in Ukrainian).

11. Ekonomika Ukrainy za sichen–serpen 2017. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [An economy of Ukraine is for January-August. Government service of statistics of Ukraine]. Uriadovi kurier, published vid 10 zhovt. 2017, (189), 6 (in Ukrainian).

12. Prokopchuk S. (2017) Khoch khvylynu bilia vas perepochynu [Though minute near you will rest]. Uriadovi kurier. published 20.10.2017, (197), 10. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Олена Голубева

Олег Китура

Олег Розумный

Андрей Фатальчук

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Анализ внешних и внутренних факторов влияния на организацию допризывной подготовки молодежи

В статье проведен анализ публикаций по вопросам подготовки допризывной молодежи к службе в войсках. Выявлены противоречия, негативные факторы и их влияние на количественные и качественные показатели подготовки допризывной молодежи. Проведена

дифференциация существующей модели организации подготовки допризывной молодежи по группам проблемных вопросов. На их основе целесообразно проводить системный мониторинг (социологические исследования) человеческого потенциала с целью корректирования управленческих решений по подготовке допризывной молодежи к выполнению гражданского и конституционного долга, защите суверенитета и территориальной целостности Украины.

Ключевые слова: сокращение человеческого ресурсу; допризывная подготовка молодежи; трудовая; стационарная миграция; “лингвистически изолированное население”; кризис.

SUMMARY

Olena Golubeva

Oleg Kitura

Oleg Rozumnyi

Andrii Fatalchuk

National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Analysis of external and internal factors of influence on the organization of pre-accreditation of youth

Introduction. *Ukraine's choice of the European way of development creates a united educational environment – it leads to the outflow of abroad for the studying of the most trained pre-conscripts youth, who wants to get education in European countries with the prospect of having work and citizenship. The Operation of the united forces in the East of Ukraine, defense of the state requires the provision of human resources, the formation of a military personnel reserve. Providing of the Armed Forces of Ukraine with human resources is becoming an actual problem.*

Purpose. *Analysis of factors and trends affecting the training of pre-conscripts.*

Methods. *Summarization and analysis of information and analytical materials on open and electronic (Internet) sources.*

Results.

Educational institutions become the only center for training young people in the theoretical, practical, physical and moral-psychological terms of future military activity.

Detection of the influence of external and internal factors on the preparation of pre-conscripts youth:

military confrontation in the East;

socio-economic stagnation in the state;

large-scale labor and stationary migration;

reduction of population

lack of spirituality and morality in society;

reduction in the birth rate of the population.

To the negative challenges of labor and stationary migration that affect the mobilization of youth, one can note:

change in the number, structure of the population as a result of the transition of labor migration into a permanent one;

process of aging of the nation, change of age, sexual, family, ethnic composition;

weakening of family ties, the instability of marriages, the weakening of social forces, which negatively affects fertility, the development of seven, causes significant economic losses;

formation in the youth of a stereotype, mentality, which achieved the achievement of living standards can be through labor travel abroad;

formation of the psychology of right nihilism among the population.

Finding the best ways to prevent the impact of these challenges and make appropriate decisions requires the creation of a database of informational and sociological support for pre-conscripts youth, the methodology for analyzing sociological information, the procedure and nature of its use are very important for the preparation of a military reserve, not only during the period of military confrontation but also in the future.

The analysis of the current state of military reserve preparation (pre-conscription, reckless youth) to protect the state has revealed a number of problems, the presence of potential challenges that require a practical solution:

minimizing the social exclusion of young people from the Ukrainian educational space;

creation of conditions for equality of educational chances of citizens of the country;

optimization of the network of general educational institutions (military-sports direction), which gives an increase in the number of young people ready to fulfill their duty to protect the Motherland;

strengthening of professional orientation of youth, popularization and promotion of military profession;

development and formation of new standards of military applications that will meet the requirements of time;

intensifying the study of the current state of national-patriotic education of children and youth, organization of its systematic, ongoing monitoring.

Originality. *The identification of contradictions, problems, challenges and their impact on the preparation of pre-conscription youth for the Armed Forces of Ukraine in the long term perspective provides an opportunity to identify priorities, search for the control of the effects of an optimal strategy in the field of mobilizing human potential, and creating a military reserve. Adjustment of managerial decisions should be aimed at achieving the final result – quantitative and qualitative training of military specialists to protect the state.*

Conclusion. *The level of combat readiness and combat capability of the Armed Forces of Ukraine depends on the quality of pre-conscripts training, their education, healthy lifestyle, and the prevention of deviant behavior.*

Preparation of pre-conscripts youth, military reserve depends on the population size, the quality of education, which determines the development of science, technology, weapons, their use all affects the defense of the state.

Андрій Зінченко,
доктор технічних наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID 0000 0002 4734 3401

Ірина Зінченко
Військовий інститут телекомунікації та інформатизації
імені Героїв Крут
ORCID 0000 0002 6516 9558
DOI 10.33099/2617-1775/2019-01/112-119

НАСКАТНОН ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ

У статті проведено аналіз формування та розвитку системи проведення змагань у галузі інформаційних технологій та кібербезпеки країн-членів НАТО, у форматі TIDE Hackathon. Досліджена циклічність їх проведення, що полягає у заходах проведення форуму з визначення проблемних питань для винесення на змагання, проведення змагань, перевірки розроблених рішень під час проведення дослідницьких навчань CWIX. Встановлена методика підготовки та проведення змагань. Запропонована система проведення Hackathon в Україні.

***Ключові слова:** інформаційні технології; кібербезпека; освіта; змагання; сектор безпеки та оборони України.*

Постановка проблеми. На протязі останнього десятиліття серед світової ІТ (Information Technology) спільноти широко застосовується нетривіальний метод навчання та вирішення фахівцями складних технічних завдань у галузі інформаційних технологій та кібербезпеки – Hackathon. Пошук у мережі Internet надає нам визначення Hackathon (hack (хакер) і marathon (марафон)) – форум розробників, де спільно працюють над вирішенням якої-небудь проблеми в області ІТ, у режимі нон-стоп упродовж чітко визначеного часу [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями підготовки фахівців у галузі інформаційних технологій та кібербезпеки займалися Л. Алферова, А. Стрюк, М. Коляда, В. Вайсман, К. Колеснікова, В. Тонконогий, В. Осадчий, В. Бурячок, В. Хорошко, М. Присяжнюк, Т. Атрощенко та інші. На жаль, питання Hackathon, як складової частини підготовки фахівців ІТ, залишилися поза увагою наукової спільноти.

З точки зору педагога та фахівця ІТ, Hackathon є ефективним поєднанням майданчика для зустрічі з новими людьми, пошуку талантів, нових ідей, креативного рішення складних проблем з елементами командної гри (змагань) та процесу обміну думками і спільного, взаємного навчання.

Формат Hackathon передбачає, що учасники постійно стикаються з тими завданнями, з якими вони не стикалися раніше. Відповідно, навчання новому на Hackathon відбувається дуже швидко і отримані знання можливо закріпити на практиці. Крім того, навколо знаходиться багато людей, які можуть допомогти. Наприклад, людина, що знаходиться поруч, може за кілька хвилин пояснити щось, що вимагало б цілого начального курсу в інших умовах. Характерною особливістю проведення Hackathon є його трансформація від змагань хакерів до

інших складових ІТ галузі. При цьому Hackathon може проводитися не тільки з метою розробки нового програмного забезпечення, а і для досягнення освітніх, соціальних та інших цілей. На жаль, практика проведення Hackathon в Україні ще не набула сталого формату. Hackathon проводиться епізодично, не використовується закладами вищої освіти (ЗВО) та представниками промисловості, як потужний засіб навчання та інновацій.

Метою статті є дослідження досвіду проведення Hackathon в Україні і світі та запропонувати систему його проведення для вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ), військових частин та підрозділів ІТ та кібербезпеки сектору безпеки та оборони України (СБОУ).

Методи дослідження – аналіз; синтез; класифікація і систематизація теоретичних даних; конкретизація теоретичного та практичного знання, щодо підготовки фахівців інформаційних технологій і кібербезпеки.

Виклад основного матеріалу. Потужна динаміка нарощування практики проведення Hackathon, як креативного інструменту вирішення завдань у галузі ІТ, не осталась осторонь уваги керівництва сектору ІТ НАТО. Методика проведення Hackathon була адаптована під вирішення завдань пошуку ефективних шляхів трансформації сектору ІТ НАТО у відповідь на динамічно змінювану геополітичну обстановку сьогодення та отримала назву TIDE Hackathon (Think-Tank for Information and Decision Execution). Адаптація проводилась для вирішення двох цілей. По-перше, охопити всі країни-члени і країни-партнери НАТО. Для цього проведення Hackathon було розподілено на міждержавний і національні рівні проведення. По-друге, забезпечити розвиток та підтримку об'єднаної системи зв'язку та інформаційних систем FMN (Federated Mission Networking) НАТО, ставши запорукою взаємосумісності країн-членів НАТО та їх союзників [2].

Проведення TIDE Hackathon є одним із елементів замкнутого циклу із чотирьох заходів, що спрямовані на прискорення розробки нових концепцій, стандартів і протоколів для підтримки мережових специфікацій FMN. У якості приклада приведемо цикл, що відбувся у 2018 році [2].

Початок циклу – проведення TIDE Sprint (жовтень 2017, Вирджинія-Біч). TIDE Sprint (Think-Tank for Information and Decision Execution Superiority) – форум для інженерів, менеджерів, операторів мереж, науковців, військових, промислових і наукових кіл різних країн альянсу, для співпраці, обміну думками та інноваціями з метою досягнення спільних рішень для вирішення актуальних проблем взаємодії систем C4ISR (Comand, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance), кібербезпеки та ІТ Services НАТО. Понятійний апарат, оперативні вимоги, технічні характеристики, ідеї від TIDE Sprint спрямовують зусилля науковців і виробників обладнання на підвищення спроможностей систем управління НАТО. Під час пленарних засідань учасники спілкуються з експертами НАТО стратегічного рівня, провідними фахівцями та науковцями. TIDE Sprints також вивчає вимоги, рекомендації та проблеми, виявлені на попередніх багатонаціональних навчаннях НАТО з питань взаємосумісності,

випробовування нових технологій телекомунікації, інформатизації, кіберзахисту CWIX (Coalition Warrior Interoperability eXercise) [3], TIDE Sprints та TIDE Hackathon. У результаті роботи TIDE Sprints формується завдання на розробку сценаріїв для проведення TIDE Hackathon, у якості площадки для народження нових ідей та апробації існуючих розробок. Наступний крок, це проведення національних Hackathon та спільного TIDE Hackathon НАТО (19-23 березня 2018 року, Університет Чорногорії, Подгориця, Чорногорія) у відповідності з розробленими сценаріями. За їх результатами відбувається підсумовуючий TIDE Sprint (квітень 2018, Генуя, Італія), на якому опрацьовуються результати проведення національних та спільного Hackathon, приймається рішення щодо реалізації та практичного випробування кращих продуктів. Завершує цикл проведенням комп'ютерного навчання CWIX 2018 (червень 2018, м. Бидгощ, Польща) для практичної апробації нових рішень. Цикл закінчується та починається новий. TIDE Hackathon відбулись вже тричі, починаючи з 2016 року.

За умовами TIDE Hackathon поділяється на три тематичні напрямки. А саме: Modeling Challenge (розробка архітектурних моделей в сфері кібербезпеки); Coding Challenge (аналіз великих даних (BigData) на основі інформації зібраної під час різноманітних заходів НАТО, поданої у різних форматах та візуалізації результатів цього аналізу, з демонстрацією унікального погляду на можливі варіанти подачі інформації); Joint Challenge (розробка експериментальних рішень у сфері Інтернет Речей (Internet of Things)), що можуть бути застосовані для вирішення операційних проблем НАТО.

З 2014 року командування Збройних Сил України (ЗСУ) визнало необхідність переходу українського війська на нову систему командування та управління, яка базується на сучасних технологіях та була б сумісна з аналогічними системами союзних країн-членів НАТО. З 2016 року розробка інтегрованої системи командування, управління та зв'язку (C4ISR) була визначена однією з пріоритетних задач реформи ЗСУ в Стратегічному оборонному бюлетені України [4]. Розробка цієї системи відбувається за безпосереднього сприяння НАТО. Зокрема, завдяки діяльностям Трестових фондів НАТО з кіберзахисту та модернізації системи командування, управління, комунікації та комп'ютеризації (C4).

В березні 2017 року, в рамках проекту з обміну досвідом та знаннями, що реалізується під егідою зазначених фондів, військовослужбовці ЗСУ вперше взяли участь у змаганнях TIDE Hackathon НАТО з програмування. Змагання TIDE Hackathon проходило у бізнес-центрі "Hewlett Packard Enterprise" (Лондон, Великобританія) в період з 27 по 31 березня 2017 року. Всього у Хакатоні приймало участь 13 команд і 9 індивідуальних представників з різних країн (Польща, Австралія, Англія, Норвегія, Нідерланди та інші). Україна була представлена двома командами у напрямках Coding Challenge і Joint Challenge. За результатами TIDE Hackathon обидві українські команди завоювали перші місця у своїх номінаціях.

У 2018 році українській стороні було запропоновано провести національне змагання фахівців за зразком аналогічних змагань НАТО. Перший український Hackathon з питань галузі безпеки та оборони України “UKRAINIAN DEFENSE HACKATHON 2018” проводився за стандартами НАТО, у форматі TIDE Hackathon, в період з 23 по 27 липня 2018 року у місті Київ в Інноваційному парку “Unit City”.

Організаторами “UKRAINIAN DEFENSE HACKATHON 2018” була робоча група на чолі з представниками Генерального штабу (ГШ) ЗСУ, за підтримки Урядового офісу з питань європейської і євроатлантичної інтеграції та НАТО. Співорганізатор – центр стратегічних комунікацій СтратКом Україна. Технічні партнери – компанії WiseIT та Softengi. Участь взяли команди від Національної гвардії України, Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Командування Військово-Морських Сил ЗСУ, Харківського національного університету Повітряних сил імені Івана Кожедуба, Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова, Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, військової частини А2724 ЗСУ.

Метою було покращення взаємодії між складовими СБОУ у сфері розробки програмних рішень для вирішення актуальних питань у сферах оборони та безпеки. Цілями було визначено: розробка інноваційних архітектурних рішень, а також програмне забезпечення для реалізації завдань складовими СБОУ в контексті створення єдиної інтегрованої системи управління та розвідки (C4ISR); створення умов для ефективної взаємодії талановитої молоді та професійних експертів України і НАТО з метою формування інноваційних та технологічних рішень в контексті реалізації концепції мереж FMN для майбутніх військових місій НАТО.

Учасникам було запропоновано прийняти участь у двох типах завдань – моделювання і кодування. Завдання на моделювання передбачала розробку інноваційних методів, засобів візуалізації, архітектурних моделей або методик під задану бізнес-ситуацію. Таким чином, виконувався принцип “вбудованої інтероперабельності” (Interoperability by Design). Завдання з програмування стосувалася конкретної бізнес-ситуації, що походила з попереднього завдання з моделювання. Вона передбачала розробку новітніх рішень на базі програмного або апаратного забезпечення на підтримку принципу “вбудованої інтероперабельності”. За правилами проведення TIDE Hackathon можуть також надаватись комбіновані задачі, що поєднують завдання з моделювання та програмування.

Розглянемо методику підготовки та проведення TIDE Hackathon. Розробниками завчасно визначається набір операційно орієнтованих задач. Протягом TIDE Hackathon ці задачі ставляться командам, що змагаються. Наприкінці здійснюється оцінка запропонованих командами рішень та визначення переможців. Найкращі концептуальні та архітектурні рішення команд розглядаються на предмет їх практичного втілення у складових секторів

оборони та безпеки країн-членів НАТО при розробці рекомендацій і стандартів щодо забезпечення взаємосумісності автоматизованих (інформаційних) систем оперативного (бойового) управління.

Під час проведення TIDE Hackathon здійснюється спілкування, обмін думками та ідеями між фахівцями ІТ секторів безпеки та оборони різних країн, співробітниками провідних світових компаній ІТ, вченими. Учасники можуть отримати знання з нових інноваційних технологій та поглибити розуміння культури інновацій. Для досягнення цієї мети під час TIDE Hackathon проводяться лекції і презентації від провідних фахівців ІТ галузі. Відвідування лекцій не є обов'язковим для учасників. Однак, такі заходи демонструють свою корисність та позитивно впливають на якість отриманих у результаті рішень. Професії та навички осіб, що беруть участь у TIDE Hackathon, не обмежуються формальними вимогами та можуть включати до складу різних ІТ фахівців.

Для проведення навчань створюється сині, зелена, біла команди і журі. Сині команди – це групи учасників конкурсу, що працюють у секторах оборони та безпеки країн-членів і країн-партнерів НАТО. Головне завдання синіх команд полягає у вирішенні та презентації запропонованих конкурсних завдань. Для участі в основному конкурсі сині команди повинні: завчасно вивчити матеріали завдання; взяти на рішення одне чи декілька з трьох завдань; розробити рішення (окремо для кожного завдання); презентувати своє рішення. До складу синьої команди входить капітан команди та члени команди (3 особи).

Зелена команда – це група програмістів з НАТО (до складу також входить програміст-архітектор), які не беруть участі у змаганні. Головна мета зеленої команди полягає у здійсненні супроводу рішення та його презентації синіми командами. Зелені команди повинні: вивчити матеріали для попереднього ознайомлення; розробити рішення (окремо для кожного завдання); презентувати свої рішення; консулювати сині команди (повідомляючи білу команду про кожну консультацію). До складу команди входять керівник та члени команди.

Біла команда – це контролююча команда, що не бере участі у змаганні. Головним обов'язком білої команди є забезпечення ефективного проведення Hackathon. Білій команді дозволяється обрати одне із завдань та презентувати своє рішення. Серед членів команди – розробники задач з моделювання і програмування, відповідальні за проведення конкурсу, профільні спеціалісти, журналісти, блогери, проєктувальники інформаційної інфраструктури, адміністратори. Завдання білої команди: забезпечити чесність конкурсу; надати необхідну консультацію та професійну допомогу при рішенні завдань; визначити критерії оцінювання та підготувати підсумкову рейтингову таблицю; розробити правила; підготувати формат і бланки звітності; відстежувати та записувати факти взаємодії між групами; спроектувати, розробити та адмініструвати інфраструктуру (у тому числі інформаційно-комунікаційну); розробити і виконати стратегію та план комунікацій між учасниками конкурсу; вивчити матеріали для попереднього ознайомлення; взяти до рішення одне чи більше завдань; розробити рішення (окремо для кожного завдання);

презентувати свої рішення. До складу білої команди входять: керівник команди; відповідальний за проведення гри; розробник конкурсних задач; профільний спеціаліст; прес-секретар; адміністратор.

Журі складається мінімум з трьох членів білої команди із правом голосу та її керівника. Керівник білої команди виконує роль радника та не має права голосу. Члени журі повинні: розглянути презентовані робочі прототипи рішення завдань; поставити оцінки продуктам синіх команд; обрати переможця серед синіх команд. До складу журі входять: голова (з правом голосу); члени журі (з правом голосу); керівник білої команди (не голосує).

Процес TIDE Hackathon складається з трьох основних етапів: підготовка, виконання; завершення. Етап перший – підготовка. Під підготовкою мається на увазі ознайомлення із завданнями, реєстрація та підготовка команд. У процесі підготовки всі учасники вивчають матеріали для попереднього ознайомлення, що надаються для кожного завдання. Задачі з програмування та моделювання розкриваються поступово, щоб забезпечити елемент несподіваності в останні хвилини перед їх виконанням. Опис задач, в основних рисах, публікується завчасно у початковому інформаційному пакеті. В остаточному інформаційному пакеті задачі описують більш докладніше – вказують детальні критерії відбору, приклади можливих рішень та обов'язкові вимоги для виконання. У день безпосереднього початку TIDE Hackathon у завдання учасників вноситься елемент несподіваності.

Етап другий – виконання. Виконання головного заходу розподіляється на три частини. Спершу для підготовки до безпосереднього проведення конкурсу перевіряється готовність команд та інфраструктури, проводяться вступні засідання (інструктажі). Після чого проходить головна частина конкурсу та остаточна здача розроблених продуктів (рішень).

Етап третій – завершення. Після проведення основного конкурсу розпочинається етап завершення, який включає у себе презентацію продуктів командами, їх оцінювання та нагородження переможців.

У якості завдань учасникам конкурсу пропонується розробити низку архітектурних, програмних та процесуальних рішень, які направлені на створення та удосконалення системи C4ISR. Серед ключових елементів визначаються: апаратно-архітектурні рішення, що забезпечують захищений канал зв'язку між складовими секторів безпеки та оборони країн-учасників; програмні рішення, що здійснюють безпечний обмін даними між складовими секторів безпеки та оборони; процеси та служби, що забезпечують ефективний обмін даними, їх візуалізацію, аналіз, тощо.

Зважаючи на отриманий досвід участі у TIDE Hackathon НАТО та проведення національного Hackathon, вважається за доцільне впровадження в Україні цілісної системи проведення Hackathon для складових СБОУ. Відповідальність за організацію, науково-технічне супроводження та розвиток системи проведення Hackathon покласти на ГШ ЗСУ. Для розробки матеріалів Hackathon створити постійно діючу робочу групу із представників зацікавлених структур. Для участі у Hackathon залучити ВВНЗ, окремі військові частини,

установи військ зв'язку та кібербезпеки СБОУ. Hackathon проводить у 2 етапи. Перший етап – відомчий рівень для відбору кращих фахівців та команд. Другий етап – національний рівень. Для обговорення результатів проведення Hackathon і постановки завдань для проведення наступного доцільно використовувати збори керівного складу (робочі зустрічі) ІТ структур СБОУ. Такий підхід органічно доповнить систему підготовки фахівців ІТ та кібербезпеки описану автором в [5].

Висновки. Запропонований формат проведення TIDE Hackathon є новим для СБОУ. Україна не мала практики спільного вирішення завдань розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій та кіберзахисту всіма складовими СБОУ. Участь у TIDE Hackathon та проведення його національного варіанту надає можливість розробки і впровадження нових інформаційних технологій, спільного навчання та взаємозбагачення знаннями фахівців ІТ, досягнення взаємопорозуміння між фахівцями ІТ СБОУ для створення інтегрованої системи С4ISR Сил оборони. Участь у проведенні TIDE Hackathon провідних фахівців галузі ІТ країн-членів НАТО створює площадку для подальшої інтеграції СБОУ та переходу на функціонування за стандартами НАТО у галузі ІТ. Важливе значення має широке залучення до проведення змагань молоді, їх виховання і навчання за найкращими прикладами, методиками та стандартами НАТО, США та ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хакатон. URL:<https://ru.wikipedia.org/wiki/Хакатон> (дата звернення: 10.04.2019).
2. TIDE Hackathon Starts Next Week. URL: <https://www.act.nato.int/tide-hackathon-starts-next-week> (дата звернення: 10.04.2019)
3. Coalition Warrior Interoperability eXercise. CWIX – Achieving Federated Inter Interoperability NOW. URL: <https://www.act.nato.int> (дата звернення: 10.04.2019).
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року “Про Стратегічний оборонний бюлетень України”: Указ Президента України від 06.06.2016 р. № 240/2016. URL: <https://www.president.gov> (дата звернення: 10.04.2019).
5. Даник Ю. Г., Зінченко А. О. Кіберосвіта та її особливості. *Військова освіта*. 2018. № 2(38). С. 67 – 84.

REFERENCES

1. Hackathon. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Хакатон>.
2. TIDE Hackathon Starts Next Week. <https://www.act.nato.int/tide-hackathon-starts-next-week>.
3. Coalition Warrior Interoperability eXercise. CWIX – Achieving Federated Inter Interoperability NOW. <https://www.act.nato.int>.
4. About the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated 20 May 2016 “About the Strategic Defense Bulletin of Ukraine” : Decree of the President of Ukraine dated June 6, 2016, № 240/2016.
5. Danik Y.G., Zinchenko A.O. (2018). Cyber Education and its features. Military education, 2 (38), 67–84.

РЕЗЮМЕ

Андрей Зинченко,
доктор технических наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Hackathon как составная часть подготовки специалиста информационных технологий и кибербезопасности

В статье проведено анализ формирования и развития системы проведения соревнований в области информационных технологий и кибербезопасности стран-членов НАТО, в формате TIDE Hackathon. Исследована цикличность их проведения, которая заключается в мероприятиях проведения форума по определению проблемных вопросов для их вынесения на соревнования, проведении соревнований, проверке разработанных решений во время проведения опытных учений CWIX. Установлена методика подготовки и проведения соревнований. Предложена система проведения Hackathon в Украине.

Ключевые слова: *информационные технологии; кибербезопасность; образование; соревнование; сектор безопасности и обороны Украины.*

SUMMARY

Andrii Zinchenko,

Doctor of Technical Sciences, associate professor
National University of Defense of Ukraine
the name of Ivan Chernyakhovskyi

Irina Zinchenko

Military Institute of Telecommunications and Informatization
the name of the Heroes of Kruty

Hackathon as part of the training of information technology and cybersecurity specialist

Abstract. Introduction. *The practice of holding the Hackathon in Ukraine has not yet become stable. Hackathon is occasional, not used by higher education institutions and industry, as a powerful tool for learning and innovation.*

Purpose. *The purpose of the article is to study the experience of Hackathon in Ukraine and the world and to offer its system for higher military educational establishments, military units and units of information technologies and cyber security of the security and defense sector of Ukraine.*

Methods. *Analysis; synthesis; classification and systematization of theoretical data.*

Result. *The article analyzes the formation and development of a system of conducting competitions in the field of information technologies and cybersecurity of NATO member states, in the format TIDE Hackathon. The cyclical nature of their conduct was investigated. The method of preparation and holding of competitions is established. The Hackathon system in Ukraine is proposed.*

Conclusion. *Participation in the TIDE Hackathon and its national version provides the opportunity for mutual learning and mutual enrichment of knowledge, and the achievement of mutual understanding between the IT specialists of the security and defense sector of Ukraine. It is important to involve young people in the competition, their upbringing and training on the best examples, methods and standards of NATO, the United States and the EU.*

Key words: *information technologies; cybersecurity; education; competition; the security and defense sector of Ukraine.*

Григорій Капосльоз,

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
ORCID ID 0000-0001-7369-3977

Олена Мельниченко

ORCID ID 0000-0002-6431-5437

Лариса Левицька

ORCID ID 0000-0001-6575-9964

Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського

DOI 10.33099/2617-1775/2019-01/120-132

ДОСВІД ОСВОЄННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ТА ОРГАНАХ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

У статті розглянуто існуючі підходи до впровадження результатів наукових досліджень в освітню діяльність, узагальнено вітчизняний та зарубіжний досвід освоєння, використання та комерціалізації наукових результатів, наведено авторське визначення поняття впровадження, виокремлено етапи цього процесу, вказано на проблеми його впровадження в Україні.

***Ключові слова:** заклади освіти; впровадження; освоєння; використання; комерціалізація; наукові дослідження.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах модернізації національної системи освіти, використання досягнень науки в практиці освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) створює необхідні умови для підготовки конкурентоспроможного фахівця орієнтованого на життєствердний образ світу, інноваційний розвиток суспільства в цілому та Збройних Сил України зокрема.

Загалом вироблення рішень, що стосуються вдосконалення системи військової освіти відбувається у трикутнику: ВВНЗ – органи управління військовою освітою (у тому числі державні) – міжнародні та інші стейкхолдери (зацікавлені, включені сторони) військової освіти. Втім, “рішення приймаються більше на досвіді, на інтуїції, на якихось загальних розуміннях, загальних тенденціях, ніж на підставі проведених досліджень...”. Потреба у дослідженнях, на яких міг би ґрунтуватися процес розробки державної політики у сфері військової освіти не задоволена, слід наголосити, що ці дослідження повинні мати практичний характер, а не писатися “для вакууму” або для отримання наукових ступенів.

Аналіз публікацій і досліджень, у яких започатковано розв’язання даної проблеми. Як справедливо зазначає В. Кремень, “система цінностей та норм освітньо-педагогічного процесу носить культурно-історичний характер. Тому методологічно безплідними та хибними є позитивістські пошуки надісторичних, раз і назавжди даних стандартів, норм та ідеалів освітнього процесу. В освітянському просторі помітні спроби пошуку нового сенсу

педагогічної діяльності, які ґрунтуються на нових засадах, адже стара система норм та стандартів вже не відповідає сучасним реаліям, а нова ще тільки формується” [8].

Розуміючи, що впровадження нових стандартів освіти потребує певної організації в Україні, поряд з класичним напрямом розвитку педагогічної майстерності педагога [5] розробляються підходи щодо менеджменту інновацій в освіті [3], проектування освітнього середовища [16], розробляється специфіка та особливості поліфункціонування поняття “проектно-впроваджувальна діяльність у системі післядипломної педагогічної освіти” [11]. Також здійснюється аналіз використання наукових результатів під час розробки та реалізації політики у сфері освіти [6].

Вищевикладене обумовлює потребу розробки нових шляхів трансформації досягнень науки в практику військової освіти з використанням досвіду набутого в Україні та за кордоном.

Мета статті. Визначити механізми впровадження наукових результатів в освітню діяльність ВВНЗ на підставі узагальнення вітчизняного та закордонного досвіду освоєння та використання наукових результатів у навчальних закладах та органах управління освітою.

Виклад основного матеріалу.

В Україні проведено Педагогічний експеримент регіонального рівня: “Підготовка педагогічних кадрів до проектно-впроваджувальної діяльності в системі післядипломної педагогічної освіти” [12] основним завданням якого була перевірка ефективності технологій підготовки педагогів до впровадження інновацій в освітній процес.

Поняття “проектно-впроваджувальна діяльність”. На підставі мисленнєвого експерименту О.Я. Мариновською [10, с. 36–44] з’ясовано його сутність та структуру. Це – діяльність технологічна за своєю суттю, оскільки передбачає самостійне виявлення проблеми в професійній роботі, обґрунтування шляхів її розв’язування з використанням освітніх інновацій, розроблення персонал-технології досягнення передбачуваного результату, упровадження цієї технології у практику.

Специфіку проектно-впроваджувальної діяльності педагога на відміну від інноваційної О.Я. Мариновська [11] бачить в наступному:

залучаються до реалізації системи розроблених методистами, викладачами інституту післядипломної педагогічної освіти регіональних науково-методичних проектів упровадження інновацій, що забезпечують науково-методичний супровід проектно-впроваджувальної діяльності вчителів в курсовій підготовці та науково-методичній роботі в міжкурсовий період;

навчаються та набувають досвіду укладання власних науково-методичних проектів упровадження інновацій у ході реалізації подібних проектів, розроблених працівниками закладів післядипломної освіти, що забезпечує розвиток професійного потенціалу вчителя як суб’єкта здійснення такої діяльності;

застосовують розроблені критерії вибору інновацій та відповідну технологію проектно-впроваджувальної діяльності, що забезпечує усвідомлений підхід до вибору нововведень, їх апробації, адаптації та застосування;

моделюють освітнє середовище учнів відповідно до реалізації стратегічних державних завдань модернізації освітньої галузі.

Використання поняття “персонал-технологія” обґрунтовується потребою персоніфікації професійної роботи вчителя, зокрема, щодо впровадження інновацій. Це зміст особистісно-орієнтованого навчання дорослих, що вказує на один з можливих модифікаційних варіантів застосування інновації на практиці конкретним педагогом з метою досягнення передбачуваного результату. Як пише С. Кримський: “множинність варіантів персоніфікованої інформації (думок) не послабляє, а посилює творчий потенціал пошуку найбільш ефективного шляху до звершення поставленої мети” [9, с. 132]. Таким чином персонал-технологія, з одного боку, відбиває рівень індивідуально-виконавської майстерності вчителя, а з другого – технологізує педагогічний досвід суб'єкта проектно-впроваджувальної діяльності в ході апробації, адаптації та впровадження нововведення.

У Національній доктрині розвитку освіти України [13] (розділ V. Міжнародне співробітництво та інтеграція в галузі освіти) зазначається, що “Суб'єкти системи освіти співпрацюють з міжнародними інституціями та організаціями. ... Беручи участь у проектах і програмах Ради Європи, ЮНЕСКО, Європейського Союзу, ЮНІСЕФ та інших міжнародних організацій, суб'єкти національної системи освіти не тільки отримуватимуть доступ до інформації про шляхи, засоби і методи розвитку гуманітарної сфери, але й зможуть демонструвати і пропонувати на міжнародному ринку освітні технології та власні напрацювання”.

Що дозволяє виділити нам шлях впровадження результатів наукових досліджень – “демонстрація та презентація освітніх технологій на міжнародному ринку”.

За оцінками вчених Національної академії наук України [6] викладеними у Розділі III “Використання результатів наукової діяльності НАПНУ під час розробки та реалізації політики у сфері освіти” Національна академія педагогічних наук України (НАПНУ) відповідно до Статуту:

взаємодіє з Міністерством освіти і науки, здійснює незалежну наукову експертизу проектів прогностичних документів (доктрин, концепцій, стратегій тощо);

з власної ініціативи розробляє пропозиції щодо засад освітньої політики, прогнозів, інформаційно-аналітичних матеріалів, пропозицій і рекомендацій щодо гуманітарного розвитку держави та вдосконалення освітньої сфери (концепції, стратегії, плани заходів, нормативні документи);

за дорученням Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України здійснює наукову експертизу проектів законів, державних актів і програм;

бере участь у формуванні і здійсненні державної політики у сфері освіти, наукової та науково-технічної діяльності (розроблення інформаційно-аналітичних і довідково-статистичних матеріалів, дослідження рівня підтримки населенням державної політики у сфері реформування освіти та розробки заходів щодо формування позитивної громадської думки тощо).

У Стратегії розвитку Академії на 2016-2022 рр. передбачено розширення ініціативи й участі вчених НАПНУ в розробці та експертизі законів, підзаконних та нормативно-правових актів у сфері освіти і науки; забезпечення ефективного представництва НАПНУ в експертних і громадських радах та робочих групах МОН і Комітету ВРУ з питань науки і освіти, зокрема в Науково-методичній раді та науково-методичних комісіях МОН України, а також у НАЗЯВО; забезпечення процедури прийняття спільних рішень із зацікавленими інституціями держави щодо запровадження освітніх реформ і модернізаційних процесів в освіті, педагогіці і психології.

Оцінку використання результатів наукової діяльності НАПНУ в роботі МОН і його установ здійснено фахівцями НАНУ [6] за результатами глибинних інтерв'ю з працівниками МОН та аналізу планів співпраці НАПНУ і МОН.

Глибинні інтерв'ю з працівниками МОН показали, що досвід співпраці з НАПНУ та використання результатів їхньої діяльності різниться у залежності від посади та сфери, у якій працює респондент (насамперед від рівня освіти, розробкою політики щодо якого він/вона займається). Працівників НАПНУ запрошують до всіх офіційних робочих груп МОН та підпорядкованих йому установ за вимогою Регламенту МОН, проте їхній реальний внесок залежить від рівня експертизи конкретної особи.

Взаємодія між МОН і установами НАПНУ та їхніми підрозділами має вигляд неформальних особистих контактів (працівників МОН, які обізнані з тематикою, над якою працюють установи НАПНУ чи окремі науковці з НАПНУ, що звертаються із запитом безпосередньо до потрібних фахівців МОН) та (або) офіційних запитів від імені МОН. Перший варіант співпраці, судячи з інтерв'ю, переважає.

Оцінюючи придатність результатів наукових досліджень до використання необхідно відмітити, що за результатами інтерв'ю “деякі респонденти МОН (пов'язані із середньою, вищою та інклюзивною освітою) ... користуються прикладними дослідженнями, які можна застосувати при створенні методичних рекомендацій, навчальних планів, аналітичних записок або інформаційних довідок, а також що читають періодичні видання, знову-таки, методичного, а не наукового характеру. Респонденти, пов'язані з іншими рівнями освіти, дослідження НАПНУ у роботі не використовують [6].

При цьому, частина респондентів з МОН наголошували, що знайомі з результатами роботи окремих науковців НАПНУ, проте загальний рівень наукових робіт та спроможність працівників її установ не є високими, а результати діяльності НАПНУ не відповідають очікуванням щодо якості, які мають респонденти. Також респонденти зауважували, що чимало результатів

діяльності НАПНУ мають “теоретичний” характер і тому непридатні для використання у їхній роботі – як через великий обсяг та ускладнений стиль, так і через невідповідність формату і тематики досліджень задачам освітньої політики.

Представники МОН відзначили брак інформування про роботу НАПНУ та недостатню комунікацію результатів її досліджень у формі, яка була б зручною для сприйняття. Щоправда, причиною недостатньої ознайомленості представників МОН із напрацюваннями НАПНУ серед інших також може бути відсутність практики використання досліджень для прийняття рішень та розробки освітньої політики.

МОН підпорядкований Інститут модернізації освіти (ІМЗО), який найбільш тісно взаємодіє із НАПНУ. Ця установа, згідно зі Статутом, має здійснювати наукове і навчально-методичне забезпечення модернізації змісту освіти шляхом проведення наукових досліджень та впровадження їхніх результатів. Проте, в реальності, зусилля ІМЗО великою мірою зосереджені в організаційно-адміністративній площині, а НАПНУ є розширенням цієї установи і бере на себе частину роботи, яка, по суті, є відповідальністю ІМЗО (насамперед дослідження та впровадження методик викладання, створення навчальних програм і підручників).

Співробітники ІМЗО використовують результати діяльності НАПНУ, – публікації у періодичних виданнях, монографії, методичні напрацювання тощо – переважно методичного, а не наукового характеру (це характерно насамперед для сфери середньої освіти), відвідують заходи, організовані установами НАПНУ, здійснюють супровід експериментальної роботи НАПНУ, залучають науковців до своїх заходів (наприклад, навчання експертів, котрі оцінюють проекти шкільних підручників), до складу науково-методичних комісій і до експертизи своїх нормативних актів.

Треба відзначити загальну схожість функцій ІМЗО та НАПНУ – як формальних, так і реальних (табл. 1).

Таблиця 1 – Перелік деяких схожих функцій ІМЗО та НАПНУ

ІМЗО	НАПНУ
“здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень з проблем освіти, педагогічної, психологічної та суміжних з ними наук”	“здійснює фундаментальні і прикладні наукові дослідження та інноваційні розробки у сфері освіти, педагогіки та психології”
“організація й здійснення науково-методичної та психолого – педагогічної експертизи навчальних програм, навчальної літератури, засобів навчання і обладнання навчального, загального та спеціального призначення”	“залучається до проведення незалежної наукової експертизи ... навчальної та методичної літератури (крім літератури для вищої освіти)...” “здійснює психологічну експертизу стандартів освіти, типових освітніх програм, підручників, методичних матеріалів тощо”
“розроблення стандартів освіти та навчальних програм, організація їх експертизи”	“бере участь у розробленні методів навчання, стандартів освіти, типових освітніх програм, підручників”

ІМЗО	НАПНУ
“розвиток та впровадження сучасних освітніх інформаційних та інноваційних технологій у сфері освіти”	“здійснює розроблення та експериментальну перевірку інноваційних моделей освіти”
“наукове і навчально-методичне забезпечення соціально-педагогічної роботи”	“провадить організаційні, координаційні та науково-методичні заходи щодо забезпечення практичної психології в освіті та соціальної педагогіки”

За даними опитування, багато респондентів з МОН та установ МОН, говорять про залучення представників НАПНУ до:

- робочих груп з розробки політики у сфері освіти (законодавчих актів, керівних документів, встановлення порогових балів ЗНО);
- роботи над дослідженнями (аналіз результатів TIMMS, PISA в Україні);
- експертизи окремих проектів та програм досліджень.

Результати цієї співпраці охарактеризовані як суперечливі – частково позитивні, частково негативні:

внесок науковців НАПНУ у підготовку дослідження респонденти оцінили високо, а ті результати діяльності НАПНУ, з якими вони знайомі, оцінили радше як теоретичні, у той час як потреби УЦОЯО мають практичний характер. Один респондент описав це метафорою: “Ми – два різні світи”;

в оцінках респондентів згадуються одні ті ж науковці, що може свідчити про проблему існування невеликої (порівняно із загальною кількістю академіків, членів-кореспондентів та працівників установ НАПНУ) групи вчених, експертиза яких є найбільш затребуваною, а внесок у розробку політики – найбільш значним;

важко виокремити внесок окремих вчених (члени Президії НАПНУ), організацій, установ до розроблення законодавчої бази (рамкових Законів “Про освіту” та “Про науку та науково-технічну діяльність”).

Оцінювання використання результатів наукових досліджень НАПНУ в роботі методичних служб та навчальних закладів здійснено шляхом опитуванням працівників обласних установ системи післядипломної педагогічної освіти. Серед шляхів освоєння та використання результатів наукових досліджень НАПНУ респонденти визначили:

у заходах, організованих установами НАПН або за їхньої участі (87% з опитаних респондентів брали участь протягом 2014-2017 років). 20 із 34 респондентів, які відповідали на це питання, стверджують, що ці заходи — важлива складова їхньої діяльності, яка покращує якість наукової та педагогічної роботи, а 9 визначили їхню роль як додаткову активність для поглибленого вивчення певної теми, яка не впливає суттєво на повсякденну роботу;

ознайомлення з друкованими матеріалами (статті, монографії), написаними працівниками установ НАПНУ або у співавторстві з ними (92% опитаних протягом 2014-2017 років читали матеріали. 44% з опитаних визначили прочитане як дуже корисне і підтвердили, що збираються користуватися

отриманими знаннями, ще 42% – як потенційно корисне, а 11% – знайшли у прочитаному лише окремі корисні аспекти).

Глибинні інтерв'ю з керівниками ІІПО засвідчили, що у частині досліджень, які продукує НАПНУ, бракує практичного аспекту, можливості використати отримані знання у професійній діяльності (йдеться про філософію освіти, історію педагогіки та компаративістику), а частині (підручники, методичні рекомендації) бракує системного наукового підходу, вони є результатом особистих переконань чи досвіду їхніх авторів або результатом окремих експериментів, про які треба відзвітувати.

Загалом респонденти у глибинних інтерв'ю були критичніші до результатів наукової діяльності НАПНУ і зазначали, що віддають перевагу закордонним науковим дослідженням у сфері освіти, а інші працівники ІІПО, за їхньою оцінкою, не читають наукові праці через брак часу та дещо затеоретизовану форму подачі результатів цих досліджень.

Однією із перспективних технологій впровадження результатів наукових досліджень є комерціалізація наукових досліджень.

У Великому економічному словнику дається таке визначення: “Комерціалізація – це підпорядкування діяльності цілям отримання прибутку” [2]. На увагу заслуговує також характеристика цього поняття за Дж. Казметським: “Комерціалізація є процесом, за допомогою якого результати НДДКР своєчасно трансформуються у продукти і послуги на ринку” [7]. В.А. Денисюк визначає комерціалізацію НДДКР як сукупність способів і дій для реалізації результатів наукових досліджень у нових чи вдосконалених видах промислової продукції, обладнання і технологій, методах управління й організації, що задовольняють нові споживчі потреби, поширення такої продукції на ринку з метою отримання прибутку чи досягнення інших факторів успіху [4]. Я.М. Грик і Є.О. Монастирний пов'язують її з “інноваційною ідеєю”.

Т.М. Боголіб [1] уточнює, зроблене вченими Уральського державного економічного університету визначення: “Комерціалізація – це процес трансформації результатів НДДКР, які зберігають свою ринкову актуальність і затребуваність, у продукти і послуги на ринку з метою отримання доходу від їх продажу, ліцензування або самостійного використання. При цьому процес комерціалізації передбачає пошук, оцінку (експертизу) і відбір новацій для фінансування, залучення коштів, юридичне закріплення прав на майбутню інтелектуальну власність (новацію), впровадження новації у виробництво, а також подальшу модифікацію і супровід інтелектуального продукту”.

На думку цього автора “У сучасних умовах комерціалізація діяльності університету є не просто необхідністю, а ще і формулою його успішного розвитку:

по-перше, знижується рівень бюджетного фінансування університетів, яке завжди відігравало пріоритетну роль;

по-друге, важливим фактором економічної діяльності сучасного університету є багатоканальність фінансування;

по-третє, сьогодні університет перебуває в такому ж економічному становищі, як і країна в цілому; це супроводжується збільшенням конкуренції – за студентів, кваліфіковані кадри, державне замовлення та держбюджетну тематику.

Виокремлюють 4 етапи комерціалізації наукової розробки:

пошук наукових розробок, їх експертиза (оцінка можливості комерціалізації) та відбір;

залучення інвестицій та інших джерел фінансування;

розподіл і юридичне закріплення прав на майбутню інтелектуальну власність;

упровадження наукової розробки у виробництво; за необхідності – модифікація і доопрацювання наукової розробки; супровід інтелектуального продукту.

Ще одним із шляхів сприяння реалізації наукових розробок в освітній діяльності університетів є *інтеграція вищої освіти, науки та бізнесу*. Зростання інтересу комерційних підприємств до наукомістких продуктів і технологій робить можливим не лише комерційне використання результатів наукових розробок ВНЗ але й сприяє розвитку прикладних (практичних) аспектів вузівської освіти за рахунок:

залучення капіталу комерційних структур (шляхом реалізації наукових розробок, обслуговування бізнес-проектів) з метою створення університетом власних навчальної бази, виробництва (бізнес-інкубаторів, технопарків);

можливості проходження студентами практики на створених виробництвах так і в компаніях-донорах;

реалізація програм підтримки підприємств малого наукомісткого бізнесу шляхом реалізації системи його “інкубації”, в рамках якої перспективним компаніям надаються стартові ресурси у вигляді приміщення під офіс і права користування лабораторними площами та обладнанням інкубатора бізнесу створюють умови працевлаштування студентів після навчання.

У США уряди багатьох штатів (Вісконсина, Мічигана, Міннесоти, Нью-Йорку, Іллінойса, Каліфорнії та ін.) стимулюють установами більш тісних зв'язків між фірмами високотехнологічних галузей і державними дослідницькими університетами для того, щоб створювати центри нових технологій. Формою організації такої співпраці слугують так звані “науково-технологічні парки” – свого роду інкубатори наукомісткого бізнесу і практична основа наукової діяльності університетів. Діють венчурні та посівні фонди, приватні інвестори (“бізнес-ангели”), технопарки і бізнес-інкубатори, розвивається інноваційний консалтинг.

Значний досвід з комерціалізації наукової діяльності ВНЗ у Ізраїлі, де університети займаються широкомасштабною науково-дослідною роботою і сприяють розвитку науки. В Ізраїлі вперше у світі почали приєднувати наукомісткі промислові проекти до університетських програм. Крім того, при університетах (часто спільно з місцевими та іноземними компаніями) на основі їх технічних розробок створюються дочірні промислові фірми, які займаються

комерційною реалізацією продукції. Кількість патентів, отриманих ізраїльськими університетами, – один з показників ефективності співпраці університетської науки та промисловості.

Нині в Україні налічується 16 технопарків, постійно діючих – 8, партнерами яких є науково-дослідні організації. Концепцію технопарків розроблено та реалізовано у вигляді науково_промислових комплексів – “віртуальних технопарків”, або “технопарків без стін”. Висока економічна ефективність такої моделі дозволяє забезпечувати для технопарків вищі показники, ніж традиційні.

На рівні держави вирішується питання статусу дослідницьких університетів (в Україні їх 14), які згодом об’єднуються в асоціацію, до неї входять також галузеві міністерства та відомства, представники великих бізнес-корпорацій, уряд, інститути громадянського суспільства. Також визначаються пріоритетні інноваційні проекти, джерела фінансування. На конкурсній основі дослідницькі університети отримують такі наукові завдання, виконання яких забезпечує реалізацію інноваційних проектів та гранти на наукові розробки.

Перспективною формою виробництва знань і наукових розробок має стати “пентаспіраль” (наука – освіта – бізнес – влада – інститути громадянського суспільства), ідея моделі якої належить ученим Уральського державного економічного університету [14]. Відомий економіст М. Фінлі у свій час зазначав: “Університети мають сприяти процвітанню, збагаченню суспільства, культури та економіки. Виконуючи свою роль хранителів, творців і розповсюджувачів знань, університети сприяють збагаченню людей і суспільства, частиною якого вони є. Вони повинні прагнути спрямовувати свій інтелектуальний потенціал на службу суспільству” [15].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результативність дослідження значною мірою визначається ступенем реалізації його результатів, тобто впровадженням. Узагальнення вітчизняного та закордонного досвіду освоєння та використання наукових результатів у навчальних закладах та органах управління освітою дозволяє визначити механізми впровадження наукових результатів в освітню діяльність ВНЗ.

Впровадження – це процес передачі виконавцями НДР наукових результатів замовникам для їх освоєння та практичного використання споживачами з метою підвищення ефективності їх роботи.

Впровадження розпочинається з передачі замовнику НДР наукової продукції (звіту, інструкції, методики, технічних умов, технічного проекту тощо) у зручній для реалізації формі та завершується отриманням ефекту (наукового, техніко-економічного, соціального) від практичного використання нововведення споживачем (ами). Необхідно відмітити, що наукові результати НДР перетворюються на продукт лише з моменту приведення їх у готовність до використання споживачем (замовником чи іншим суб’єктом), а обов’язковою умовою отримання ефекту від впровадження є готовність споживачів застосовувати запропоновані нововведення.

Впровадження результатів наукових досліджень може здійснюватися:

на заключному етапі виконання НДР, як елемент самого дослідження. У цьому випадку впровадження передбачає не тільки удосконалення практики, але й перевірку, уточнення і розвиток теорії та методики, відпрацювання рекомендацій;

після завершення НДР. Передбачається впровадження відпрацьованих, готових, перевірених результатів, тобто перш за все удосконалення практичної діяльності, що звичайно не виключає доробки та удосконалення впроваджених результатів НДР в подальшому.

Впроваджувальну (інноваційну) діяльність у системі військової освіти можуть здійснювати не тільки педагоги, але й керівники, методисти закладів освіти, тому що інновації уводяться не тільки в освітній процес але й управління закладом освіти та системи освіти взагалі. Зміст (етапи) впроваджувальної діяльності полягає в оцінці НДР на предмет готовності отриманих результатів до впровадження, освоєння наукової продукції споживачем та її використання у практичній діяльності.

Відповідальність за впровадження результатів науково-дослідної роботи лежить на організації-замовнику, а організація-виконавець може брати (за попередньою домовленістю) безпосередню участь у виконанні робіт з дослідної експлуатації і введення об'єкта в дію.

Перспективами подальших досліджень є розроблення моделі впроваджувальної (інноваційної) діяльності у системі військової освіти України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боголіб Т.М. Комерціалізація наукових розробок університетів. *Управління економікою: теорія і практика*. “Економіка України”. Київ, 2014. № 1. С. 33–50.
2. *Большой экономический словарь*. Институт новой экономики, Москва, 1998. 864 с.
3. Даниленко Л. Менеджмент інновацій в освіті. Київ:Шкільний світ. 2007. – 120 с.
4. Денисюк В. Комерціалізація результатів науково_дослідних робіт: проблеми і перспективи. *Вісник НАН України*. Київ, 2006. № 5. С. 39–53.
5. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. Москва : Педагогика, 1987. 160 с.
6. Ісакова Н.Б. Грига В.Ю.Наукові результати та їх використання за оцінками вчених Національної академії наук України <https://cedos.org.ua/uk/zvit-narpu>
7. Казметский Дж. Вызов технологических инноваций на пороговой эры общемировой конкуренции : Трансфер технологии и эффективная реализация инноваций / под ред. Н.М. Фонштейна. Москва : АНХ, 1999. С. 10–32.
8. Кремень В.Г. Національна освіта як соціокультурне явище. *Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи)*. Київ : Грамота, 2003. С. 20–25.
9. Кримський С.Б. Запити філософських смислів. Київ : Парапан, 2003. 240 с.
10. Мариновська О.Я. Мисленнєвий експеримент як метод побудови теоретичної моделі поняття “проектно-впроваджувальна діяльність”. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова : зб. наук. пр.* / ред. кол. О.Г.Мороз, Н.В. Гузій та ін. Київ : НПУ, 2007. Розд. 1. С. 36–44. (Серія 16. “Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики”; вип. 7).
11. Мариновська О.Я. Поняття “проектно-впроваджувальна діяльність: сутність, специфіка, особливості полі функціонування. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій школі і загальноосвітній школах : зб. наук. пр.* / редкол. : Т.І. Сущенко (голов. ред.) та

ін. Запоріжжя, 2011. Розд. Теоретичні основи сучасної педагогіки та освіти”. С. 189–196. Вип. 19 (72)

12. Наказ управління освіти і науки Івано-Франківської ОДА від 07.09.2004 р., № 228. :Підготовка педагогічних кадрів до проектно-впроваджувальної діяльності в системі післядипломної педагогічної освіти : Педагогічний експеримент регіонального рівня.

13. Національна доктрина розвитку освіти України. 13.03.2019. <http://doshkolenok.kiev.ua/zakon/63-2009-09-03-18-48-50.html>

14. Федоров М.В., Пешина Э.В. Пентаспираль – концепция производства знаний в инновационной экономике. Управление. 2012. № 34. С. 4–12.

15. Finley M.I. TheAncientEconomy. London : DarwinCollege, 1973. 456 p.

16. Ярошинська О.О. Теоретичні і методичні засади проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи : дис. ... д-ра пед наук : 13.00.04. Умань, 2015. 544 с.

REFERENCES

1. Boholib, T.M. (2014). Komertsializatsiia naukovykh rozrobok universytetiv. Upravlinnia ekonomikoiu: teoriia i praktyka. “Ekonomika Ukrainy”. [Commercialization of scientific developments of universities. Economics Management: Theory and Practice. “Ukraine economy”] № 1, 626 p. (in Ukraine)

2. Bolshoi ekonomycheskyi slovar. Ynstytut novoi ekonomyky [Great economic dictionary.Institute of New Economy]1998, 864p.(in Russian).

3. Danylenko, L. (2007). Menedzhment innovatsii v osviti. [Management Innovation in Education], 120 p. (in Ukraine)

4. Denysiuk, V. (2006). Komertsializatsiia rezultativ naukovo_doslidnykh robit: problem i perspektyvy. Visnyk NAN Ukrainy, [Commercialization of the results of scientific and research work: problems and perspectives. Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine] № 5, P. 39–53. (in Ukraine)

5. Zahvazynskyi, V.Y. (1987). Pedahohycheskoetvorchestvouchytelia. [Pedagogical work of the teacher], 160p.(in Russian).

6. Isakova, N.B. Hryha, V.I. Naukovi rezultaty ta yikhvykorystannia za otsinkamy vchenykh Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy [Scientific results and their use according to the estimations of scientists of the National Academy of Sciences of Ukraine] <https://cedos.org.ua/uk/zvit-napnu>.

7. Kazmetskyi, Dzh. (1999). Vyzov tekhnolohycheskykh ynnovatsy i na porohenovoi zryobshchemyrovoy konkurentsyy : Transfer tekhnolohyy y efektyvna i areal yzatsy ia ynnovatsyi / pod red. N.M. Fonshteina. [Challenge of technological innovation on the brink of a new era of global competition: Technology transfer and effective innovation implementation], P. 10–32. (in Russian).

8. Kremen, V.H. (2003). Natsionalna osvita yak sotsiokulturne yavyshe. Osvitainauka Ukrainy: shliakhymodernizatsii (Fakty, rozdumy, perspektyvy). [National education as a sociocultural phenomenon. Education and science of Ukraine: ways of modernization (Facts, reflections, perspectives)], P. 20–25. (in Ukraine)

9. Krymskyi, S.B. (2003) Zapyty filosofskykh smysliv. [Questions of philosophical meanings],240 p. (in Ukraine)

10. Marynovska, O.I. (2007) Myslennievyy eksperyment yak metod pobudovy teoretychnoi modeli poniattia “proektno-vprovadzhuvalna diialnist”. [Mental experiment as a method of constructing a theoretical model of the concept of "design and implementation activities"] Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetuum. M.P.Drahamanova : zb. nauk. pr. / red.kol. O.H.Moroz, N.V. Huzii ta in.Rozd. 1. P. 36–44. (in Ukraine)

11. Marynovska, O.I. (2011). Poniattia “proektno-vprovadzhuvalna diialnist: sutnist, spetsyfika, osoblyvosti polifunktsionuvannia. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii shkoli i zahalnoosvitnii shkolakh :zb. nauk. pr. / redkol. : T.I. Sushchenko (holov. red.) tain. [The concept of "design and implementation activities: the essence, specifics, features of the

field of operation. Pedagogy of the formation of a creative person in high school and secondary schools: Sb. sciences etc] Rozd. Teoretychniosnovysuchasnoipedahohiky ta osvity". S. 189–196. Vyp. 19 (72) (in Ukraine)

12. Nakaz upravlinnia osvity i nauky Ivano-Frankivskoi ODA vid 07.09.2004 r., № 228. : Pidhotovka pedahohichnykh kadrov do proektno-vprovadzhuvalnoi diialnosti v systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity: Pedahohichni eksperyment rehionalnoho rivnia. [Training of pedagogical personnel for design and implementation activities in the system of postgraduate pedagogical education: Pedagogical experiment of the regional level]. (in Ukraine)

13. Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy. 13.03.2019. [National doctrine of education development of Ukraine] <http://doshkolenok.kiev.ua/zakon/63-2009-09-03-18-48-50.html>

14. Fedorov, M.V. Peshyna Э.В. (2012) Pentaspyral – kontseptsiiaproyzvodstvaznanyi v ynnovatsyonnoi ekonomyke. Upravlenye. [Pentasprial - the concept of knowledge production in an innovative economy. Management] № 34. P. 4-12. (in Russian).

15. Finley, M.I. (1973). The Ancient Economy. [The Ancient Economy], 456 p.

16. Iaroshynska, O.O. (2015). Teoretychni i metodychni zasady proektuvannia osvitnoho seredovyshcha profesiinoi pidhotovky maibutnykh uchyteliv pochatkovoii shkoly : dys. ... d-raped nauk : 13.00.04. Uman, [Theoretical and methodical principles of designing the educational environment for vocational training of future teachers of elementary school] 2015. 544p. (in Ukraine)

РЕЗЮМЕ

Григорий Капослѣз,

кандидат психологических наук, старший научный сотрудник

Елена Мельниченко

Лариса Левицкая

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черныховского

Опыт освоения и использования научных результатов в учебных заведениях и органах управления образованием в Украине и за границей

В статье рассмотрены существующие подходы к внедрению результатов научных исследований в образовательную деятельность, обобщено отечественный и зарубежный опыт освоения, использования и коммерциализации научных результатов, приведено авторское определение понятия внедрения, выделены этапы этого процесса, указано на проблемы его внедрения в Украине.

Ключевые слова: учебное заведение; внедрение; освоение; использование; коммерциализация; научные исследования.

SUMMARY

Grigoriy Kaposloz,

Candidate of Psychological Science

Olena Melnichenko

Larisa Levickaja

National University of Defense of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy

Experience in mastering and using scientific results in educational institutions and education management bodies in Ukraine and abroad

Introduction. Today, in the normative-legal acts, scientific and methodological developments, scientific ourselves there is no description of the mechanisms of implementation of scientific results

in the educational activities HMEI, which does not allow to organize the use of innovations in the system of military education in Ukraine.

Purpose: *to define the mechanisms of implementation of scientific results in the educational activity of the HMEI on the basis of generalization of domestic and foreign experience of mastering and using scientific results in educational institutions and educational management bodies.*

Methods: *the method of generalization, abstracting and theme thod of experte valuations are used.*

Results. *In article:*

generalized domestic and foreign experience of mastering, use and commercialization of scientific results;

the definition of the term "implementation" (the process of transferring scientific results to the customers for their development and practical use by consumers in order to increase the efficiency of their work) is proposed;

the content (stages) of implementation activity is defined (assessment of scientific research on there adiness of the obtained results for implementation, development of scientific product by the consumer and its use in practical activities).

Originality. *Author's definition of the concept of implementation is proposed, the stages of this process are outlined, the problems of its implementation in Ukraine are indicated.*

Conclusion. *The presented experience and conclusions, formulated in the article, should be regarded as perspective directions of organization of implementation (innovation) activity in the system of military education of Ukraine.*

Key words: *educational institutions; implementation; mastering; use; commercialization; research.*

ОРАТОРСЬКЕ МИСТЕЦТВО В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОГО КЕРІВНИКА

У статті окреслено значення ораторського мистецтва в діяльності офіцера, обґрунтовано роль і місце навчальної дисципліни «Основи ораторського мистецтва та риторичної комунікації» в системі професійної підготовки військового керівника. Визначено мету й завдання курсу, представлено знання та вміння, які здобуває слухач у результаті його вивчення. Описано зміст аудиторної та самостійної роботи, надано детальну характеристику лекційним, груповим, практичним і семінарським заняттям із дисципліни. Відзначено вивчення офіцерами чотирьох тем: теоретичні основи ораторського мистецтва, риторична культура офіцера, майстерність підготовки та проведення публічного виступу, інтерв'ю офіцера. Визначено практичне спрямування дисципліни.

Ключові слова: риторика; ораторське мистецтво; публічний виступ; публічна промова; оратор; офіцер; військовий керівник.

Постановка проблеми. Швидкоплинний розвиток інформаційного суспільства, курс України в НАТО вимагають від сучасного військового керівника володіння не лише високим рівнем професійних знань та вмінь, а й умінням спілкуватися з будь-якою категорією населення, ефективно впливати на підлеглих, віддавати накази, агітувати, мотивувати, вести за собою. Публічний виступ є важливою складовою професійної діяльності офіцера. Володіння словом дає йому можливість красиво й зрозуміло говорити, переконувати, відстоювати свої погляди, наказувати, надихати, ухвалювати необхідні рішення, перемагати в полеміці, керувати. Арістотель писав: «Слово – найсильніша зброя людини». Проте, щоб ним правильно користуватися, потрібно навчатися ораторському мистецтву.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні основи ораторського мистецтва було закладено ще у Стародавній Греції та Римі. Оратори виступали на судових процесах, зібраннях, форумах, тому володіння ним вважалось необхідним будь-якому громадському діячу, філософу, судді, полководцю. Воно входило в сім вільних мистецтв, вивчення яких було обов'язковим. До нашого часу дійшли відомі трактати Арістотеля «Риторика» та Цицерона «Про ораторське мистецтво».

Сучасні дослідники приділяють увагу здебільшого вивченню риторики у філософському (В. Вандишев, М. Кащей, О. Марченко, М. Препотенська, С. Шкіль), педагогічному (Н. Голуб, Г. Сагач, Л. Ткаченко), політичному (Ю. Харченко), філологічному (А. Артюхова, К. Ушакова), культурологічному (О. Гончарова), юридичному (С. Володіна, Н. Загребельна, О. Олійник) аспектах. Питання ораторської майстерності досліджують Л. Айдінова, Ю. Дишлюк, Л. Литовченко, О. Михайлова, Є. Тягнирядно; риторичної

культури – О. Залюбівська; риторичної компетентності – Л. Горобець, О. Кучерук, В. Нищета. Окремі аспекти військової риторики освітлює Ч. Далецький, С. Зверев, С. Морозов.

Водночас, аналіз наукових праць засвідчує відсутність досліджень із питання формування та розвитку ораторської майстерності військового керівника.

Мета статті – визначити роль і місце дисципліни «Основи ораторського мистецтва та риторичної комунікації» в системі професійної підготовки військового керівника».

Методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння і систематизація наукових джерел, аналіз програмного забезпечення освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Ораторське мистецтво своїм корінням сягає глибин античності. Уміння говорити завжди було неоціненним для людини. Філософ не зміг би донести своє вчення без знань риторики (науки про ораторське мистецтво), полководець не переконав би людей іти в бій, суддя не зміг би аргументовано висунути звинувачення. Перші школи риторики з'явилися ще у Древній Греції, а тренінги з ораторського мистецтва сьогодні набувають усе більшої популярності. А. Чехов писав: «І в давнину, і в новітній час ораторство було одним із найсильніших важелів культури».

Сьогодні в умовах інформаційного суспільства ефективно спілкування, уміння виступати, вести переговори, управляти виходить на перший план. Людина, яка хоче навчитися ефективно говорити, вести бесіду чи дискусію, перемагати в полеміці, апелювати до почуттів, емоцій та логіки співрозмовника чи аудиторії, переконувати навчається ораторському мистецтву.

Сучасний військовий керівник – це офіцер-лідер, який має вміти спілкуватися з особовим складом не лише за допомогою наказів, а говорити ефективно – упевнено, переконливо, аргументовано, чітко та зрозуміло, досягати словом серця військовослужбовця. Й. Гете писав: «Говори переконливо: слова і вплив на слухачів прийдуть самі собою». О. Герцен зауважував: «Немає думки, яку не можна було б висловити просто та ясно».

Система військової освіти чомусь залишає поза увагою вивчення риторики. Аналіз навчальних планів підготовки офіцерів тактичного рівня та окремих програм навчальних дисциплін у вищих військових навчальних закладах свідчить про відсутність дисциплін «Ораторське мистецтво» або «Риторика» у їхній підготовці. Окремий модуль під назвою «Військова риторика» вивчається в контексті дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням». Ми переконані в тому, що цього недостатньо для оволодіння ораторським мистецтвом майбутньому офіцерові.

Аналіз навчальних планів підготовки офіцерів оперативно-тактичного та оперативно-стратегічного рівнів свідчить про відсутність вище названих дисциплін у процесі професійної підготовки військового керівника. Лише офіцери, які навчаються за спеціальністю 254 «Забезпечення військ (сил)», спеціалізацією «Інформаційно-пропагандистське забезпечення військ (сил) та ідеологічна робота у військах» вивчають дисципліну «Основи ораторського

мистецтва та риторичної комунікації», а також ад'юнкти Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського – «Педагогічна риторика та культура спілкування». Ці два курси було розроблено нами в авторській редакції, апробовано протягом 2017–2018 та 2018–2019 н. р., отримано позитивні результати.

Ми пропонуємо авторський курс «Основи ораторського мистецтва та риторичної комунікації» до вивчення офіцерам усіх спеціальностей і спеціалізацій, оскільки навчання ораторському мистецтву є невід'ємною складовою професійної підготовки сучасного військового керівника, здатного не лише наказувати, а й будувати продуктивну взаємодію, ефективно впливати на підлеглий особовий склад, вести за собою.

Ораторське мистецтво – це високий ступінь майстерності публічного виступу, якісна характеристика ораторської мови, майстерне володіння живим словом; мистецтво підготування та виголошення публічної промови з конкретною метою дії на слухачів засобами живого слова [2, с. 7].

Публічна промова супроводжує військового керівника щоденно: виголошення наказів, доведення інформації особовому складу, інструктажі, наради, проведення навчальних занять, прес-конференції, інтерв'ю, протокольні виступи, а також бесіди, дискусії, суперечки тощо. Володіння ораторським мистецтвом дасть йому змогу вільно, точно, зрозуміло та обґрунтовано виражати свої думки, за допомогою слова ефективно впливати на особовий склад, слухати й чути співрозмовника, аргументовано доводити свою позицію, думку, бачення, брати участь у дискусіях, перемагати в суперечках, надихати, конструктивно вирішувати професійні питання, володіти риторичною культурою, виступати з промовами різних типів і видів, управляти військовим колективом, підрозділом. Успішність спілкування, сприйняття та розуміння інформації залежить, найперше, від уміння володіти словом. Тож навчання ораторському мистецтву має зайняти одне з провідних місць у процесі професійної підготовки військового керівника.

Навчальна дисципліна «Основи ораторського мистецтва та риторичної комунікації» спрямована на оволодіння офіцерами теоретичними основами ораторського мистецтва та розвиток ораторських умінь військового керівника. Вона містить огляд основних питань взаємодії оратора з аудиторією, підготовки та виголошення публічної промови, риторичної культури офіцера, підготовки й проведення інтерв'ю.

Завданнями викладання курсу є такі:

1. Ознайомлення з типами та видами публічних промов, вимогами до них.
2. Опанування методикою підготовки, виголошення та аналізу публічної промови.
3. Розвиток риторичної культури офіцера.
4. Набуття основних операційних навичок, оволодіння ораторськими прийомами й техніками.

У результаті вивчення навчальної дисципліни офіцер повинен

знати:

- основні принципи ораторського мистецтва, загальні вимоги до публічної промови;
 - характеристику типів і видів публічних промов, вимоги до них;
 - техніки ораторського виступу;
 - проблеми взаємодії оратора й аудиторії;
 - вимоги до мовлення офіцера;
 - умови ефективності застосування невербальних засобів комунікації в публічному виступі;
 - характеристику репрезентативних систем людини;
 - етапи підготовки публічного виступу;
 - техніки подолання хвилювання перед виступом;
 - структуру публічної промови, особливості побудови її вступної, основної та заключної частин;
 - методику аналізу публічного виступу;
 - характеристику логічної й емоційної аргументації, правила побудови тез, аргументів та аргументації;
 - умови ефективності застосування технік привертання уваги в публічному виступі;
 - основні аспекти підготовки офіцера до інтерв'ю;
 - характеристику запитань, методику відповіді на них;
 - особливості відповідей на інформаційні та провокаційні запитання;
- уміти:**
- визначати тип і вид публічної промови;
 - вдало використовувати принципи ораторського мистецтва в публічному виступі;
 - давати характеристику цільовій аудиторії, малювати її портрет;
 - володіти технікою мовлення (диханням, голосом, дикцією, орфоепією);
 - використовувати закони кінесики та проксемики в публічному виступі;
 - враховувати особливості сприйняття інформації під час побудови публічної промови;
 - долати почуття невпевненості та хвилювання до виступу, керувати психо-емоційним станом під час нього;
 - оформлювати текстовий матеріал виступу, готувати презентацію в PowerPoint;
 - визначати мету публічної промови, будувати матрицю цілей;
 - структурувати виступ, добирати актуальний і цікавий матеріал;
 - готувати інформаційні, переконувальні, протокольні-етикетні виступи;
 - переконувати, вибудовувати правильну лінію аргументації;
 - добирати найефективніші техніки ораторського виступу й привертання уваги, зацікавлювати, утримувати увагу слухачів протягом усього виступу;
 - аналізувати публічну промову;
 - вести полеміку;

- відповідати на інформаційні та провокаційні запитання;
- зробити виступ цікавим, захоплюючим і мотивуючим для слухачів.

Аудиторна робота передбачає розгляд теоретичних питань, виконання вправ на розвиток техніки мовлення, виголошення публічних промов, їх аналіз та обговорення, перегляд відеороликів. Самостійна робота спрямована на виконання творчих завдань: перегляд та аналіз фільмів, відеороликів, підготовка публічних виступів за визначеними темами, складання матриці цілей, опрацювання першоджерел, написання звітів, підготовка есе, аналіз публічних промов відомих ораторів, що ввійшли у список тих, які змінили світ, виконання вправ на розвиток техніки мовлення.

Для ефективної підготовки слухачів до навчальних занять нами було підготовлено практикум «Основи ораторського мистецтва та риторичної комунікації» [1], у якому відображено тематичний план навчальної дисципліни для слухачів очної й заочної форм навчання, завдання для самостійної роботи до кожного навчального заняття, методичні вказівки щодо їх виконання, рекомендовану літературу, публічні промови відомих ораторів, вимоги до есе й контрольної роботи, вимоги до диференційованого заліку, навчально-методичну картку дисципліни, критерії оцінювання результатів освітньої діяльності, тести для самоконтролю знань.

Курс «Основи ораторського мистецтва та риторичної комунікації» передбачає вивчення чотирьох тем, а саме: теоретичні основи ораторського мистецтва, риторична культура офіцера, майстерність підготовки та проведення публічного виступу, інтерв'ю офіцера.

Тема «Теоретичні основи ораторського мистецтва» містить три заняття. Лекція «Ораторське мистецтво в діяльності офіцера» передбачає обґрунтування ролі й місця ораторського мистецтва в діяльності офіцера, розгляд його принципів, обговорення сутності, мети, завдань публічної промови й основних вимог до неї.

Практичне заняття «Особливості публічних промов різних типів» має на меті розбір типів і видів публічних промов, виявлення особливостей інформаційних, переконувальних, протокольно-етикетних та розважальних виступів. Підготовка й виголошення слухачем інформаційної промови дає змогу зробити первинну оцінку його ораторських умінь, проаналізувати поведінку перед аудиторією.

Групове заняття «Взаємодія оратора й аудиторії» присвячено розгляду питань сутності та проблем взаємодії оратора з аудиторією, портрету аудиторії, виявленню ключових ознак, які необхідно обов'язково враховувати при її характеристиці, а також обговоренню технік ораторського виступу.

Тема «Риторична культура офіцера» містить шість занять. На лекції «Культура мовлення офіцера» обговорюються вимоги до мовлення офіцера, детально розбирається питання техніки мовлення, культури слухання, а також окремо розглядається голос як інструмент оратора.

Практичні заняття з теми «Техніка мовлення» спрямовані на розвиток техніки мовлення офіцера й передбачають виконання вправ на дихання,

артикуляцію, дикцію, а також правильність і виразність мовлення. На занятті слухачі опановують вправи, які зможуть в подальшому виконувати самостійно та вдосконалювати власну культуру мовлення.

Практичне заняття «Голос як основний інструмент роботи оратора» має на меті розвиток техніки мовлення офіцера, тренування інтонаційності мовлення, розвиток гнучкості голосу.

Групове заняття «Невербальна поведінка офіцера під час публічного виступу» присвячено характеристиці засобів невербальної поведінки, а саме: зовнішнього вигляду, жестів, міміки, пози, постави, візуального контакту та просторово-часової дистанції, а також визначенню правил використання законів кінесики й проксемики під час взаємодії оратора з аудиторією. На занятті окреслюється використання засобів невербальної поведінки не лише під час публічного виступу, а й у професійній діяльності та повсякденному житті.

Практичне заняття «Сприйняття інформації як чинник успішного публічного виступу» передбачає обговорення репрезентативних систем людини, визначення особливостей їх використання в публічному виступі з метою досягнення повного сприйняття та розуміння слухачами інформації, бажаного впливу на аудиторію та мети виступу. Виголошення публічної промови з урахуванням репрезентативних систем дає змогу закріпити отриману інформацію на практиці.

Тема «Майстерність підготовки та проведення публічного виступу» містить сім занять. Лекція «Теоретичні аспекти підготовки офіцера до публічного виступу» присвячена розгляду етапів підготовки публічної промови, обговоренню почуття невпевненості та страху перед виступом, значення хвилювання, а також способів його подолання.

Практичне заняття з теми «Практичні аспекти підготовки офіцера до публічного виступу» передбачає розгляд питання оформлення текстового матеріалу промови, особливостей підготовки презентації в PowerPoint, визначення її помилок. Підготовка матриці цілей спрямована на розвиток уміння ставити цілі публічного виступу, ураховувати як мету оратора, так і цілі аудиторії.

Практичні заняття «Структура публічної промови» спрямовані на отримання теоретичних знань щодо правильної побудови виступу, виявлення відмінностей інформаційної й переконувальної промов, особливостей їх вступної, основної та заключної частин. Аналіз слухачами промови президента Європейської ради Дональда Туска «Немає Європи без України», виголошеної у Верховній Раді 19 лютого 2019 року дає змогу їм поглибити теоретичні знання з теми, детально розібрати структуру його промови, виявити плюси та недоліки, відпрацювати уміння аналізувати публічний виступ. Підготовка й виголошення інформаційної та переконувальної промов із теми за вибором офіцера спрямована на розвиток ораторських умінь, а саме: уміння структурувати виступ, підбирати актуальний і цікавий матеріал, використовувати засоби невербальної поведінки, установлювати контакт та зацікавлювати аудиторію, будувати аргументацію, аналізувати виступ. Під час

публічної промови слухачі відпрацьовують вступну, основну й заключну її частини, дають зворотний зв'язок один одному. Під час перегляду відео свого виступу вони мають змогу його проаналізувати, визначити недоліки та шляхи їх подолання.

Практичні заняття з теми «Особливості побудови аргументації у виступі офіцера» передбачають визначення правил формулювання тези виступу, підбір аргументів, порядок їх подачі, побудову лінії аргументації, відпрацювання цього на практиці. «Золоті» правила ефективного переконання дають змогу слухачам підсумувати отриману інформацію. Передбачається аналіз відомої публічної промови адмірала Вільяма Г. Макрейвена «Якщо ви хочете змінити світ, спочатку застеліть своє ліжко». Підготовка й виголошення двох публічних промов на основі логічної та емоційної аргументації спрямована на розвиток уміння переконувати, аргументувати свою думку, бачення, відстоювати позицію, а також структурувати виступ, зацікавлювати й тримати увагу аудиторії. Звертається особлива увага на ефективність вступної та заключної частин промови, правильність побудови лінії аргументації в основній частині. Аналіз публічних виступів слухачами навчає їх звертати увагу на тонкощі промови.

Семінарське заняття «Шляхи забезпечення ефективності публічного виступу» має на меті обговорення питань зацікавленості слухачів як психологічної умови успішності публічної промови, активності аудиторії, використання технік привертання уваги, а також висвітлення критеріїв аналізу виступу.

Тема «Інтерв'ю офіцера» містить чотири заняття. Лекція «Підготовка офіцера до інтерв'ю» передбачає розгляд основних аспектів підготовки військового керівника до інтерв'ю та його змісту. Слухачі отримують цінну інформацію про те, як правильно давати інтерв'ю, яких помилок слід уникати, на що необхідно звертати особливу увагу.

Групове заняття «Мистецтво полеміки офіцера» має на меті характеристику запитань, які можуть бути задані журналістом або слухачами під час публічного виступу, їх класифікацію, визначення особливостей відповіді на різні види запитань, а також механізм правильної відповіді на них.

На груповому занятті з теми «Прийоми й техніки проведення інтерв'ю» обговорюється робота з переконаннями журналіста, техніки відповідей на його запитання, зокрема провокаційні.

Практичне заняття «Особливості полеміки в публічному виступі офіцера» спрямоване на розвиток ораторських умінь через підготовку й виголошення публічної промови на тему за вибором офіцера, відпрацювання механізму відповіді на запитання, використання технік відходу від провокаційних запитань, аналіз промови. На ньому обговорюються результати публічних виступів слухачів.

Обов'язковим для офіцерів є написання контрольної роботи «Шляхи формування ораторської майстерності». Головними її завданнями є узагальнити, повторити й закріпити отримані знання; з'ясувати стан

розвиненості ораторських умінь слухача; визначити офіцером шляхи, методи, засоби подальшого самовдосконалення й формування ораторської майстерності; мотивувати слухача до розвитку та самовдосконалення.

Диференційований залік має на меті оцінювання результатів вивчення дисципліни «Основи ораторського мистецтва та риторичної комунікації», теоретичних знань і практичних умінь офіцерів, рівня розвитку їх ораторських умінь. Він складається з теоретичної частини, що передбачає фронтальне опитування за темами всіх навчальних занять, та практичної – публічний виступ, відповіді на запитання, аналіз промови колеги.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вивчення навчальної дисципліни «Основи ораторського мистецтва та риторичної комунікації» дасть змогу військовому керівнику здобути риторичні знання, що складуть фундамент успішних публічних виступів, розвинути основні ораторські вміння, сформувати риторичну культуру. Відпрацювання практичних завдань, зокрема підготовки й виголошення публічних промов різних типів і видів, їх аналіз, робота з аудиторією дасть можливість розвинути культуру мислення, культуру мовлення, сформувати навички публічного спілкування, розуміти й бути зрозумілим підлеглим, будувати продуктивну з ними взаємодію, ефективно керувати військовим колективом, підрозділом, вирішувати професійні завдання, проводити наради, виступати на конференціях, давати інтерв'ю.

Перспективами подальших досліджень є розробка анкет та тестів, спрямованих на визначення рівня розвитку ораторських умінь військового керівника, а також написання конспекту лекцій із дисципліни «Основи ораторського мистецтва та риторичної комунікації».

ЛІТЕРАТУРА

1. Красницька Ольга. Основи ораторського мистецтва та риторичної комунікації : практикум. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2019. 110 с.
2. Ораторське мистецтво : підручник / М. П. Требін та ін. ; за ред. М. П. Требіна, Г. П. Клімової. 2-ге вид. Харків : Право, 2015. 208 с.

REFERENCES

1. Krasnytska Olha (2019) Osnovy oratorskoho mystetstva ta rytorychnoi komunikatsii [Basis of Public Speaking and Rhetorical Communication] : praktykum. Kyiv : TsP «KOMPRYNТ». 110 s.
2. Oratorske mystetstvo [Public Speaking] : pidruchnyk (2015) / M. P. Trebin ta in. ; za red. M. P. Trebina, H. P. Klimovoi. 2-he vyd. Kharkiv : Pravo. 208 s.

РЕЗЮМЕ

Ольга Красницкая,
кандидат педагогических наук
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Ораторское искусство в системе профессиональной подготовки военного руководителя

В статье обозначено значение ораторского искусства в деятельности офицера, обосновано роль и место учебной дисциплины «Основы ораторского искусства и риторической коммуникации» в системе профессиональной подготовки военного руководителя. Определены цели и задачи курса, представлены знания и умения, которые

приобретает слушатель в результате его изучения. Описано содержание аудиторной и самостоятельной работы, предоставлено подробную характеристику лекционным, групповым, практичным и семинарским занятиям по дисциплине. Отмечено изучение офицерами четырех тем: теоретические основы ораторского искусства, риторическая культура офицера, мастерство подготовки и проведения публичного выступления, интервью офицера. Определено практическое направление дисциплины.

Ключевые слова: риторика; ораторское искусство; публичное выступление; публичная речь; оратор; офицер; военный руководитель.

SUMMARY

Olha Krasnytska,

Candidate of Pedagogical Sciences
National University of Defense of Ukraine
named after IvanChernyakhovskyi

The Art of Rhetoric in the System of Professional Training of Military Leader

Introduction. *The high-speed development of informational society, Ukraine's course for NATO demands from modern military leader not only high level of professional knowledges and skills, but also skills to communicate with every category of citizens, effecticly to influence on subordinates, to give orders, to agitate, to motivate and to lead. The public speech is an important part of professional activity of officer. It gives him an opportunity to speak beautifully and understandable, to defend the notion, to order, to inspire, to make a necessary decision, to win in polemics, to rule. But in order to use it right, one should study the art of rhetoric.*

Purpose is to define role and place of the course «The Basics of the art of rhetoric and rhetorical communication» in the system of professional training of military leader.

Methods: analysis, synthesis, comparison and systematization of scientific sources, analysis of program support of educational process.

Results. *The meaning of the art of rhetoric in the officers's activities is described, its role and place of educational course of «The Basics of the art of rhetoric and rhetorical communication» in the system of professional training of military leader is substantiated. The purpose and aims of course is defined and knowledges and skills, which student obtains resulting from study are also presented. The content of in-class work and independent work are described. The detailed characteristics is provided to lectures, group studies, practices and seminar classes of this course. Officers study four themes: theoretical basics of the art of rhetoric, officer's rhetorical culture, proficiency of preparing and performing public speech, officer's interview. The practical focus of this course is determined.*

Originality. *The description of the auctorial course «The Basics of the art of rhetoric and rhetorical communication» is presented. The characteristics of every class reveals results, obtained by officers at the time of studying this course.*

Conclusion. *Study of the course «The Basics of the art of rhetoric and rhetorical communication» gives an opportunity for military leader to gain rhetorical knowledges, which form a base for successful public performances, to develop basic rhetorical skills, to form rhetoric culture. Exercising practical tasks such as preparing and performing public speeches of different types, its analysis, work with audience will give an opportunity to develop culture of thinking and speaking, to form skills of public speaking, to understand and to be understandable for colleagues, to build an efficient cooperation with them, to lead the staff, unit effectively, to solve professional tasks, to hold meetings, to speak at conferences, to give interviews.*

Key words: rhetoric; the art of rhetoric; public speech; public performance; orator; officer; military leader.

Володимир Колесник,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник

ORCID ID 0000-0002-6323-7748

Руслан Серветник,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

ORCID ID 0000-0001-5624-4889

Національний університет оборони України

імені Івана Черняхівського

DOI 10.33099/2617-1775/2019-01/142-149

КАР'ЄРНІ ТЕРМІНИ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В АД'ЮНКТУРІ

У статті окреслено кар'єрні терміни підготовки здобувачів вищої освіти в ад'юнктурі для потреб вищих військових навчальних закладів (науково-дослідних установ) на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти, які здатні забезпечити потреби Збройних Сил України висококваліфікованими науково-педагогічними та науковими кадрами.

Ключові слова: вищий військовий навчальний заклад; науково-педагогічні та наукові кадри; терміни підготовки здобувачів вищої освіти; нормативно-правові документи.

Постановка проблеми. Актуальність якісної підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в ад'юнктурі для Збройних Сил України визначена необхідністю модернізації системи вищої військової освіти, забезпечення її висококваліфікованими науково-педагогічними та науковими кадрами, які здатні забезпечувати відповідно до запитів та потреб виконання бойових завдань за призначенням. Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра [1].

Нагадуємо, що з вересня 2016 року розпочата підготовка здобувачів вищої освіти на третьому (освітньо-науковому) рівні в ад'юнктурах вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ), науково-дослідних установ (НДУ) за новими галузями знань, спеціальностями та освітньо-науковими програмами. ВВНЗ на правах їх автономії надано право самостійно розробляти та реалізовувати освітньо-наукові програми в межах ліцензованого обсягу спеціальності, визначати їх зміст і програми навчальних дисциплін (робочі навчальні програми).

Водночас нині спостерігаються нагальна проблема щодо відповідності раніше розроблених освітньо-наукових програм для підготовки фахівців на третьому рівні вищої освіти вимогам сьогодення, що зумовлено: відсутністю затверджених на державному рівні професійних стандартів вищої освіти за кожною спеціальністю, за якими буде здійснюватись підготовка і захист дисертаційних робіт докторів філософії та присудження їм наукових ступенів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема модернізації змісту підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в ад'юнктурі

набула значної актуальності, про що свідчать праці як зарубіжних так і вітчизняних учених з цієї тематики:

в площині методологічного осмислення проблеми – К.Бічампа, М.Джазвак-Мартека, І.Зязюна, В.Андрущенко, В.Кременя, В.Майбороди, Т.Ваховського, С.Гончаренка, О.Сухомлинської а ін.;

розвитку докторської освіти в умовах глобалізації – Ф.Альтбаха, Л.Райзберга, Л.Рамблі, В.Лугового, О.Поживілової, Ж.Таланової та С.Сисоєвої, І. Регейло та ін.;

реформування та нормативно-правове регулювання докторської освіти – А.Бітусікової, Дж.Еггермонта, Дж.Чамбаза, Л.Лисенка, Б.Пережняка, В.Чмиги та ін.

Проведений аналіз останніх наукових досліджень підтверджує необхідність удосконалення підходів щодо кар'єрних термінів підготовки докторів філософії в ад'юнктурі, комплексного стимулювання та розвитку комунікативних здібностей, альтернативного й критичного мислення, уміння працювати в групі, здатності до інноваційної діяльності.

Мета статті полягає у висвітленні проблемних питань кар'єрних термінів підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів у ВВНЗ (НДУ), узагальненні аналізу змісту підготовки військових кадрів вищої кваліфікації в ад'юнктурі та реалізації освітньо-наукових програм.

Виклад основного матеріалу. В рамках Болонського процесу визначено перелік компетентностей, які покладені в основу Європейської рамки кваліфікацій відповідно до яких, може бути присвоєно ступінь доктора філософії: систематичне розуміння своєї дослідницької галузі і майстерне володіння навичками та методами досліджень у цій галузі; здатність започатковувати, планувати, реалізовувати та корегувати послідовний процес ґрунтового наукового дослідження при дотриманні належної академічної доброчесності; науковий внесок за результатами проведеного оригінального дослідження, що забезпечило приріст знань завдяки істотному обсягу праці і частина якого заслуговує на публікацію у національних або міжнародних рецензованих виданнях; здатність до критичного аналізу, оцінки та синтезу нових та складних ідей; спроможність спілкуватися з колегами, ширшою науковою спільнотою та суспільством в цілому у питаннях, що стосуються сфери його експертних знань; наявність підстав очікувати від них здатності в рамках академічного та професійного контексту сприяти технологічному, суспільному чи культурному поступу в суспільстві, заснованому на знаннях [2].

Вирішення проблем кар'єрних термінів підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, багато в чому залежить від раціональності та ефективності обраних засад організації їх навчального процесу у ВВНЗ.

При цьому дуже важливого значення набуває їх готовність до професійної діяльності після завершення підготовки, захисту дисертаційної роботи та призначення на нову посаду.

У нашому випадку йдеться про формування готовності до науково-педагогічної (наукової) діяльності здобувачів вищої освіти ступеня докторів філософії у галузі знань 25 “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону”, що набувають знання в ад’юнктурі за вищезазначеною галуззю знань та подальша професійна діяльність яких буде здійснюватись за обраним фахом в навчальних (наукових) підрозділах ВВНЗ (НДУ).

Професія наукового та науково-педагогічного працівника, є одночасно управляючою й перетворюючою і вимагає від фахівців бути компетентними у обраній галузі знань, а компетентність, в свою чергу, виражається єдністю теоретичної й практичної готовності до виконань за призначенням та характеризує їх професіоналізм. Зміст професійної компетентності науково педагогічного (наукового) працівника визначається кваліфікаційною характеристикою (узагальненими вимогами до військової професійної діяльності на рівні його теоретичного й практичного досвіду).

Сферами професійної діяльності майбутнього доктора філософії в галузі знань 25 “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону”, які засвоїли освітньо-наукову програму та захистили дисертаційну роботу, є: ВВНЗ; НДУ; органи військового управління освітою та науковою та науково-технічною діяльністю різного рівня; інформаційно-аналітичні та наукові центри, які реалізують комплексні освітні, наукові, науково-технічні, соціально-культурні проекти і програми; структури, в яких випускники створюють, підтримують і розвивають обороноздатність держави. Доктор філософії із вищезазначеної галузі знань зобов’язаний бути ерудований, мати фундаментальну наукову підготовку, знати і вміти застосовувати методологію наукового пізнання, володіти сучасними інформаційними технологіями, включаючи методи отримання, обробки та зберігання наукової інформації, вміти самостійно формувати наукову тематику, організовувати і вести науково-дослідну діяльність у сфері вищої військової освіти, мати здатність до інноваційної діяльності, володіти методикою викладання у вищій школі та особисто проводити наукові дослідження.

Важливою проблемою постають питання модернізації змісту підготовки здобувачів вищої освіти і його оновлення в світлі сучасних вимог [3].

Ідея професійної спрямованості викладання всіх навчальних дисциплін повинна бути провідною і за своєю структурою повинна включати такі взаємопов’язані компоненти: цільовий – окреслює мету і завдання навчання у вищому навчальному закладі; стимулювально-мотиваційний – передбачає заохочення до свідомого засвоєння знань, формування позитивної мотивації; змістовий – визначає змістовність програм навчальних дисциплін, оптимальний добір змісту дисциплін до навчального плану; операційно-діяльнісний – орієнтує на оптимальний вибір форм, методів, прийомів і засобів підготовки до професійної діяльності; контрольно-регулювальний – орієнтований на забезпечення дієвого контролю та самоконтролю за рівнем академічних досягнень, навичок і добір оптимальних методів їх підвищення; оцінювально-результативна компонента – полягає в якісній діагностиці та самодіагностиці

рівня знань, умінь та навичок і виявленні шляхів їх поліпшення [4].

Усі компоненти слід розглядати у взаємозв'язку, як етапи та ланки професійної підготовки, до яких треба підходити творчо, без використання шаблонів. В контексті порушеного питання також слід звернути увагу на ряд факторів, які впливають на якість підготовки в ад'юнктурі, а джерелом виникнення яких є безпосередньо сам здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії: по-перше – не достатній рівень підготовки вступника та практичного досвіду бойової діяльності за обраною спеціальністю, з одного боку, суттєво знижує рівень розуміння практичної складової наукового дослідження, а з іншого, негативно впливає на загальну теоретичну цінність дисертаційної роботи; по-друге – відсутність достатнього рівня військово-професійної зрілості для всебічного та системного осмислення проблематики обраної для наукового дослідження. Нажаль, частина кандидатів на вступ до аспірантури не здатні усвідомити філософські аспекти змісту, предмету та об'єкту дослідження, що у подальшому стає причиною відсутності цілісності та системності у дослідженні за обраною науковою проблематикою; по-третє – розуміння наукової проблематики вимагає не лише певних теоретичних знань, а у тому числі й здатності усвідомити системність прояву обраного для дослідження явища; по-четверте – відсутність потужної за силою та стійкої за часом дії, мотивації науково-дослідної діяльності; по-п'яте – проходження службової кар'єри офіцером, який планує продовжити свою професійну діяльність на науково-педагогічних (наукових) посадах, суттєво впливає на терміни підготовки військових фахівців відповідного рівня та їх готовності до самостійної діяльності.

Вченими Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського проведено аналіз кар'єрних термінів підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії за рядом спеціальностей, підготовка яких здійснюється у ВВНЗ, в тому числі і в галузі знань 25 “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону” (таб. 1).

При проведенні аналізу були враховані узагальнені терміни підготовки у ВВНЗ та терміни проходження військової служби офіцерами на різних посадах, а саме: навчання у військовій академії (військовому інституті) – 4 (5) роки; проходження служби у військах на посадах офіцерського складу (до посади командира батальйону або до посад, які їй рівні) – 7 (9) років; навчання в Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського на оперативно-тактичному рівні підготовки – 2 роки; проходження служби у військах на посадах офіцерського складу – 3 (5) роки; підготовка в ад'юнктурі – 4 роки; проходження служби на науково-педагогічних (наукових) посадах. Отримання вченого звання – доцент (посада – доцент кафедри) – 5 (7) років; проходження служби на науково-педагогічних (наукових) посадах. Отримання вченого звання – професор (посада – професор, начальник кафедри) – 5 (7) років [5].

Таблиця 1

Кар'єрні терміни підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії зі спеціальності 253 – Військове управління (за видами збройних сил) у Національному університеті оборони України (з оперативно-тактичним рівнем освіти)

Навчання у Військовій академії (інституті)	Проходження служби у військах на посадах офіцерського складу (до посади командира батальйону або до посад, які їй рівні)	Навчання в Національному університеті оборони України на оперативно-тактичному рівні		Проходження служби у військах на посадах офіцерського складу	Навчання в ад'юнктурі	Проходження служби на посадах НПП. Отримання вченого звання доцент. Посада – доцент кафедри	Проходження служби на посадах НПП. Отримання вченого звання професор. Посада – професор (начальник кафедри)	Науково-педагогічна діяльність щодо підготовки фахівців оперативно-тактичного рівня
4 роки (5 років)	7 (9) років	2 роки		3 (5) роки	4 роки	5 (7) роки	7 (9) років	
Роки проходження військової служби								
1 – 4 (5)	6 – 12 (14)	13	14	15 – 17 (19)	18 – 21	22 – 26 (28)	27 – 33 (35)	Більше 27 – 33 (35)
Вік військовослужбовця								
18 – 22	23 – 29 (31)	30	31	32 – 34 (36)	35 – 38	39 – 43 (45)	44 – 50 (52)	Більше 44 – 50 (52)

Таблиця 2

Кар'єрні терміни підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії зі спеціальності 253 – Військове управління (за видами збройних сил) у Національному університеті оборони України (з оперативно-стратегічним рівнем освіти)

Навчання у Військовій академії (інституті)	Проходження служби у військах на посадах офіцерського складу (до посади командира батальйону або до посад, які їй рівні)	Навчання в Національному університеті оборони України на оперативно-тактичному рівні		Проходження служби у військах на посадах офіцерського складу	Навчання в ад'юнктурі	Проходження служби на посадах НПП. Отримання вченого звання доцент. Посада – доцент кафедри	Проходження служби на посадах НПП. Отримання вченого звання професор. Посада – професор (начальник кафедри)	Навчання на оперативно-стратегічному рівні	Науково-педагогічна діяльність щодо підготовки фахівців оперативно-тактичного та оперативно-стратегічного рівня
4 роки (5 років)	7 (9) років	2 роки		3 (5) роки	4 роки	5 (7) роки	7 (9) років	1 рік	1 рік
роки проходження військової служби									
1 – 4 (5)	6 – 12 (14)	13	14	15 – 17 (19)	18 – 21	22 – 26 (28)	27 – 33 (35)	28 – 34 (36)	Більше 28 – 34 (36)
вік військовослужбовця									
18 – 22	23 – 29 (31)	30	31	32 – 34 (36)	35 – 38	39 – 43 (45)	44 – 50 (52)	45 – 51 (53)	Більше 45 – 51 (53)

Крім того, при навчанні офіцера в інституті державного військового управління на оперативно-стратегічному рівні підготовки, розраховані терміни збільшуються на один рік (таб. 2). Проведений аналіз показує, що необхідний кар'єрний термін проходження військової служби та підготовки фахівця, який буде спроможним здійснювати підготовку слухачів у ВВНЗ з відповідної галузі, як на оперативно-тактичному так і на оперативно-стратегічному рівні становить від 28 до 34 (36) років, що близький до загальних термінів проходження військової служби офіцерів. Відповідно корегування змісту підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії за спеціальностями галузі знань 25 “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону”, є вкрай важливим елементом освітнього процесу, складає основу підготовки військових фахівців і має включати: пізнавальний досвід, досвід ефективної практичної діяльності; морально-етичний та духовно-культурний досвід; досвід соціальної взаємодії в процесі досягнення спільної мети.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Очевидно, що нагальною проблемою, яка впливає на якість підготовки здобувачів вищої освіти в ад'юнктурі, є перспективи розвитку їх кар'єри, адже вони визначають мотивацію майбутнього висококваліфікованого військового фахівця професійно займатись науковою та науково-педагогічною діяльністю у ВВНЗ (НДУ). Для зменшення часових критеріїв підготовки військових фахівців, призначення яких передбачається на науково-педагогічні (наукові) посади відповідного рівня, необхідно здійснювати постійне супроводження як професійної (кар'єрної) так і наукової діяльності офіцерів, що виявили здібності при навчанні та схильність до педагогічної (наукової) роботи, і як скорішого їх відбору в якості кандидатів для вступу до ад'юнктури. Кожне рішення, яке приймається у цій сфері, має у загальному підсумку служити досягненню вказаної мети. Це дасть можливість збільшити терміни проходження їх військової служби на науково-педагогічних (наукових) посадах після завершення підготовки в ад'юнктурі.

Перспектива подальших наукових досліджень вбачається у з'ясуванні та вирішенні проблемних питань, щодо підвищення якості відбору кандидатів для вступу до ад'юнктури, що дозволить забезпечити навчальний процес ВВНЗ всебічно підготовленими науково-педагогічними та науковими кадрами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про вищу освіту”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. The framework of qualifications for the European Higher Education Area. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ehea.info/pid34461-cid102059/wg-frameworks-qualification-2003-2005.html>
3. Біла книга національної освіти України / Т.Ф. Алексеєнко, В.М. Аніщенко, Г.О. Балл та ін.; за заг. ред. акад. В.Г. Кременя; НАПН України. – К.: Інформ. Системи, 2010. – 342 с.
4. Педагогіка вищої школи: Підручник / За ред. Д.В. Чернілевського. - Вінниця: АМСКП, Глобус-Прес, 2010. – 408 с.
5. Наказ Міністерства освіти і науки України “Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам” № 13 від 14 січня 2016 року (зі змінами). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0183-16>

REFERENCES

1. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII. [On Higher Education : Law of Ukraine from 01.07.2014. № 1556-VII] (2017) URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2>. (in Ukraine)
2. The framework of qualifications for the European Higher Education Area. Available at : <https://www.ehea.info/pid34461-cid102059/wg-frameworks-qualification-2003-2005.html>
3. Aleksjejenko, T.F., Anishenko, V.M., Ball, G.O. (2010). Bila knyga nacional'noji osvity Ukrajinjy [White Book of National Education of Ukraine].K.: Inform. Systemy. 342 s.
4. Chernilevs'kyi D.V. (2010). Pedagogika vyschoji shkoly [Pedagogics of Higher Education].Vinnycja: AMSKP, Globus-Pres. 408 s.
5. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On Approval of the Procedure for Assigning Scientific Rankings to Scientific and Educational Workers" No. 13. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0183-16>

РЕЗЮМЕ

Владимир Колесник,
кандидат технических наук, старший научный сотрудник
Руслан Серветник,
кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Карьерные сроки подготовки соискателей высшего образования в адъюнктуре

В статье отображены карьерные сроки подготовки соискателей высшего образования в адъюнктуре высших военных учебных заведений (научно-исследовательских учреждений на третьем (образовательно-научном) уровне высшего образования, которые способны обеспечить Вооруженные Силы Украины высококвалифицированными научно-педагогическими и научными кадрами.

Ключевые слова: *высшее военное учебное заведение (научное учреждение); научно-педагогические кадры подготовки соискателей высшего образования в адъюнктуре; нормативно-правовые документы.*

SUMMARY

Volodymyr Kolesnyk,
Candidate of Technical Science, senior researcher
Ruslan Servetnyk,
Candidate of Pedagogical Science, senior researcher
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Career Terms of PhD Military Students Preparation in the Military Postgraduate Studies

Main issue: the necessity of the qualitative preparation of PhD military students in the military postgraduate studies for the Armed Forces of Ukraine is determined by the need for modernization of the higher military education system, providing it with highly qualified scientific and educational and scientific personnel, capable to conduct targeted missions in accordance with the requests and requirements. At the same time, there is an urgent problem regarding the correspondence of previously developed educational and scientific programs for training specialists at the third level of higher education to the present day requirements, because of the absence of approved higher education professional standards at the state level in each specialty,

according to which preparation and defence of PhD thesis and awarding the degrees will be conducted.

Purpose: is to cover the burning issues of the career terms of preparing scientific and pedagogical staff at the higher military educational establishment, in analysis of the training content of higher qualification military personnel in the military postgraduate studies and educational and scientific programs implementation.

Methods of research: the method of analysis and synthesis and the method of expert evaluation are used.

Main Results: are the coverage of problematic issues regarding the career terms of the preparation of PhD military students in the military postgraduate studies. Recommendations for officials of higher military educational institutions (research institutions), which are engaged in organizing the preparation of scientific and pedagogical personnel, have been developed.

Originality (Scientific novelty and practical significance): the officer's career, who is intending to continue his professional activity in the scientific and pedagogical (scientific) positions, significantly influences the preparation terms of the military specialists of certain level and their readiness for the individual activities.

Conclusion: it is obvious that the urgent problem, which influences the quality preparation of PhD military students in the military postgraduate studies, is the prospects of their career development, since they determine the motivation of the future highly skilled military specialists to pursue professionally scientific and scientific-pedagogical activities at the higher military education institution. In order to reduce the time criteria for the preparation of the military specialists whose appointment is envisaged on the scientific and pedagogical (scientific) positions of the corresponding level, it is necessary to carry out constant support both for professional (career) and scientific activity of officers who have shown the ability to study and inclination to pedagogical (scientific) work, and how quickly they are selected as candidates for admission. Each decision, that is taken in this area, should ultimately serve to achieve this goal. This will allow increasing the terms of their military service on scientific and pedagogical (scientific) positions after the completion of their training in the postgraduate course.

The further scientific research is seen in clarifying and solving issues regarding improving the quality of selection of candidates for admission to the postgraduate studies, which will ensure the educational process of the higher military education institution with fully trained scientific and pedagogical and scientific personnel.

Key words: higher military education institution (military establishment; scientific and pedagogical personnel of preparation of PhD military students in the postgraduate military studies; regulatory documentation.

Людмила Кримець,
доктор філософських наук, старший науковий співробітник
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0001-7451-5208
Руслан Калениченко,
кандидат психологічних наук, доцент
DOI 10.33099/2617-1775/2019-01/150-160

ЕТИЧНІ КОДЕКСИ ПОВЕДІНКИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ МЕНТАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНІЙ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Автором визначено аксіологічний аспект сучасних військових етичних кодексів поведінки у контексті формування ментальності військовослужбовців сектору безпеки і оборони України на засадах демократичних принципів та морально-етичних стандартів, прийнятих у країнах-членах НАТО. В статті проаналізовано фундаментальні принципи та етичні категорії Кодексу честі офіцера Збройних Сил України, Кодексу поведінки військового та цивільного персоналу НАТО “The NATO Code of Conduct” та принципи, закладені у проекті уніфікованого Статуту військовослужбовців сектору безпеки та оборони України з акцентом на концептуалізацію принципу гендерної рівності та протидії гендерній дискримінації.

Ключові слова: *військова етика; військова освіта; етичний кодекс; кодекс честі військовослужбовця; гендерна рівність; гендерна дискримінація; ментальність військовослужбовця; демократичні цінності.*

Актуальність дослідження. Етичні Кодекси, Кодекси честі військовослужбовців у секторі безпеки та оборони України – це важливий засіб формування ментальності, виховання, згуртування офіцерського корпусу, розвитку у військовослужбовців високої морально–психологічної готовності до виконання завдань щодо забезпечення оборони України.

Стратегічним оборонним бюлетенем України, введеним в дію Указом Президента України від 6 червня 2016 року № 240/2016, передбачається, що професіоналізація сил оборони та створення необхідного військового резерву в Україні повинні впроваджуватись на засадах і принципах, якими керуються держави – члени НАТО. При цьому розвиток соціально-гуманітарного забезпечення персоналу сил оборони, у першу чергу військовослужбовців, пов’язується зі змінами в ментальності (образі мислення) особового складу, яка, у свою чергу, повинна базуватися на основі європейських цінностей.

Метою статті є визначення аксіологічного змісту сучасних військових етичних кодексів поведінки у контексті формування ментальності військовослужбовців сектору безпеки і оборони України на засадах демократичних принципів та морально-етичних стандартів, прийнятих у країнах-членах НАТО з акцентом на концептуалізацію принципу гендерної рівності.

Виклад основного матеріалу. Згідно авторської концепції, ментальність військовослужбовця являє собою систему, що динамічно розвивається, в якій відбувається зрощування не тільки особистісного, а й професійного розвитку.

Ментальність військовослужбовців Збройних Сил України та інших складових сил оборони, визначається як інтегративна професійно-обумовлена соціокультурна властивість, що зумовлює специфіку їх світосприйняття, образ мислення, особливості формування колективної та індивідуальної свідомості та професійної поведінки [2, 3, 4, 5].

Ментальність особистості багато в чому залежить від домінуючих в суспільстві цінностей, що визначають мотиви її життєдіяльності, значимість яких важко переоцінити. Ціннісна трансформація ментальності передбачає перш за все зміну ціннісних орієнтацій особистості. Сучасне суспільство надає широкі можливості для задоволення потреб, домагань та інтересів кожної людини. Тим часом, засоби досягнення мети регламентовані усталеними в суспільстві нормами поведінки, традиціями та цінностями.

Традиції офіцерського корпусу сучасного українського війська втілює Кодекс честі офіцера Збройних Сил України, що введений у дію Наказом Міністра оборони України № 412 від 31.12.1999 р. Як нормативний документ морального регулювання взаємовідносин в офіцерській спільноті, він базується і на вимогах Конституції України, Військової присяги, статутів Збройних Сил України, і на стандартах гуманітарного права. Тому за своїм змістом він є оптимальним поєднанням морального і правового у військовій діяльності й спрямований на захист честі та гідності кожного офіцера, підвищення єдності офіцерського корпусу, піднесення його авторитету.

Кодекс честі офіцера Збройних Сил України – це сукупність морально-етичних норм, які визначають ціннісну орієнтацію світогляду офіцера і принципово регламентують його стосунки з соціальним оточенням, службову та громадську діяльність. На відміну від Статутів Збройних Сил України, в основі Кодексу лежить принцип рівності всіх офіцерів, незалежно від звання і посади, гендерних характеристик, перед військовою честю.

Головну його ідею можна сформулювати кількома словами: офіцер Збройних Сил України повинен бути прикладом чесного й сумлінного виконання своїх службових обов'язків, служіння Батьківщині, дотримуватись принципу поваги до честі і гідності всіх військовослужбовців без винятку. Принциповим є те, що Кодекс визначає саме норми поведінки, а не відповідальність за їх порушення і не є механізмом розв'язання конкретних ситуацій. Разом з тим, важливими його функціями є: орієнтація офіцера на певний спосіб життя, стиль поведінки; впровадження в життя загальнолюдських, військових цінностей та формування на їх основі людини ХХІ століття як патріота, професіонала; утвердження поваги, довіри, відповідальності у взаєминах офіцерів [1].

Значення ролі Кодексу можна розкрити через розгляд його функцій. Перерахуємо основні функції Кодексу честі офіцера ЗС України.

Регулятивна функція. Кодекс є морально-етичним регулятором поведінки військовослужбовця. Моральні норми і приписи, які містить у собі Кодекс честі, орієнтують офіцера на певний образ життя, стиль діяльності, лінію поведінки, і тим самим значною мірою регулюють його життєдіяльність,

взаємовідносини з начальниками та підлеглими, старшими і молодшими. Це регулювання без примусу, базується на основі переконань, через засвоєння, повне сприйняття моральних вимог, які перетворюються на чітку внутрішню позицію офіцера.

Комунікативна функція. Кодекс сприяє формуванню позитивного комунікативного середовища в межах офіцерського корпусу. Якщо офіцери засвоюють, і підтримують вимоги Кодексу честі, то між ними складаються певні комунікативні зв'язки, сформовані на основі взаємоповаги, взаємодовіри, принципу рівності та недискримінації.

Виховна функція. Кодекс виховує військовослужбовця в контексті поваги до найкращих військових традицій та базових цінностей. Засвоєння положень Кодексу честі є процесом пізнання морально-етичних норм та правил поведінки, що у свою чергу виступає важливою передумовою виховання у офіцерів необхідних моральних якостей.

Кодекс честі офіцера ґрунтується на таких фундаментальних цінностях як: гуманізм, людяність, рівність, повага до особистості і піклування про неї, любов до Батьківщини, самовіддане служіння їй, українському народові, вірність Військовій присязі; чесність і порядність. Кодекс честі офіцера Збройних Сил України тісно переплітається з військовим етикетом, основою якого є вимоги моралі, проведені крізь призму військової служби, Військову присягу, військові Статути, накази, постанови, директиви.

Окремо, слід зазначити, що до впровадження в практику підготовки офіцерів поліції відповідних “етичних кодексів поліцейських” в більшості країн Європи ставляться досить серйозно. Так, “Кодекс деонтології національної поліції Франції” став одним з перших повноцінних документів з етики поліцейських. В Німеччині деонтологію викладають в навчальних закладах, де готують майбутніх поліцейських.

Основним міжнародним документом, що визначає базові демократичні цінності сучасного війська, вимоги до етико-моральних характеристик особового складу армій більшості країн світу є “The NATO Code of Conduct”. У кодексі “The NATO Code of Conduct” зазначено, що Організація Північноатлантичного альянсу (НАТО) передбачає сприяння найвищому рівню довіри між його членами та вимагає від них єдності, вірності, відповідальності, неупередженості і професіоналізму незалежно від гендерних ознак. Ці п'ять основних цінностей складають аксіологічну основу етичного Кодексу, який визначає вимоги до поведінки всіх цивільних та військових співробітників та персоналу підрозділів НАТО [9].

Єдність, Вірність, Відповідальність, Неупередженість та Професіоналізм – є фундаментальними демократичними цінностями, що мають складати основу ментальності сучасних військовослужбовців сектору безпеки та оборони України, бути відображені в військових статутах, тексті Військової присяги, з врахуванням національних особливостей та передового світового досвіду формування ментальності військовослужбовців.

Відповідно до “The NATO Code of Conduct” **ЄДНІСТЬ** має реалізовуватися як:

- чесність та правдивість у професійних відносинах;
- уникання ситуацій, які можуть призвести до виникнення міжособистісних конфліктів, потенційних конфліктів між особистими та національними інтересами;
- виконання негайних дій, щодо недопущення виникнення та врегулювання конфліктних ситуацій у військово-професійному середовищі;
- заборона на використання професійної інформації, отриманої через офіційні джерела, для особистої вигоди;
- поміркованість, уникання дій, які можуть сприйматися як зловживання статусом військовослужбовця (учасника бойових дій) та привілеями, наданими країною.

Відповідно до “The NATO Code of Conduct” **ВІРНІСТЬ** має бути спрямована на:

- підтримку демократичних принципів, на яких був заснований Альянс;
- демонстрацію професійної відданості на шляху до досягнення мети, орієнтованої на реалізацію цілей та завдань військової організації;
- прагнення зробити особистий внесок в успіх військової організації та НАТО, сприяння культурі результатів через Альянс;
- вимогу завжди ставити інтереси альянсу вище власних інтересів та інтересів окремих країн, пам'ятаючи про рівність усіх перед законом;
- формування, сприяння та підтримку позитивного командного духу.

Відповідно до “The NATO Code of Conduct” **ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ** передбачає:

- відповідальність за власні дії, рішення, або бездіяльність і прийняття їх наслідків та результатів;
- оперативні дії для вирішення або виправлення будь-яких помилок або упущень, які члени альянсу зробили чи можуть зробити;
- прозорість професійної діяльності, навіть за умови її негативної оцінки;
- усвідомлення наслідків власних дій і рішень, до моменту їх прийняття;
- пильність щодо будь-яких шахрайств та зловживань, які можуть статися в організації та відповідна протидія ним належним чином;
- уникання будь-яких дій, які можуть призвести до пошкодження або ризику для військової організації, її комунікаційних та інформаційних систем або невідповідне використання і розголошення інформації.

Згідно “The NATO Code of Conduct” **НЕУПЕРЕДЖЕНІСТЬ** як базова цінність проявляється через наступні вимоги:

- дотримуватись принципів об'єктивності та незалежності у професійних операціях, прагнути бути чесними та справедливими у всіх аспектах діяльності;
- дотримуватись принципу об'єктивності, спиратись на міжнародний досвід та використовувати рекомендації та рішення Альянсу в цілому, не зважаючи на погляди чи інтереси власної, або будь-якої конкретної країни або нації;

- не приймати подарунки, не допускати проявів гендерної дискримінації, що може поставити під загрозу вашу неупередженість або породити сприйняття браку об'єктивності у вашій поведінці та виконанні службових обов'язків;

- не займатися неавторизованою зовнішньою роботою чи іншими видами діяльності, що може суперечити чи заважати виконанню ваших службових обов'язків;

- не використовувати привілейовану професійну інформацію про діяльність військової організації не за призначенням та з метою отримати користь після завершення військової служби.

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ як цінність військово-професійної діяльності у змісті “The NATO Code of Conduct” декларується крізь призму вимог до цивільного та військового професіонала:

- докладати максимальних зусиль до повсякденного виконання професійних обов'язків;

- підтримувати найвищий рівень компетенції у власній професійній сфері і прагнути до постійного вдосконалення професійних знань, навичок та вмінь;

- доглядати і обережно використовувати обмежені ресурси військової організації;

- забезпечити безпеку та конфіденційність службової інформації;

- враховувати наслідки власної професійної діяльності щодо природного середовища;

- поважати конфіденційність приватної сфери, гендерну ідентичність та соціальну різноманітність усіх співробітників;

- не переслідувати та не дискримінувати інших співробітників у професійному середовищі, вимагати того ж від інших;

- для керівників та начальників, забезпечити справедливе керівництво та нести відповідальність за дії чи бездіяльність підлеглих, забезпечити сприяння їх професійному розвитку, заохочуючи і нагороджуючи тих, хто працював добре, виправляючи та навчаючи тих, хто не відповідає стандартам [9].

Влада – у сучасному розвинутому правовому суспільстві є синонімом слова “відповідальність”. За умови, коли суспільство формується на базі фундаментальних ліберально-демократичних цінностей, що спрямовані на захист прав людини, впровадження соціокультурної інтерактивності, забезпечення законності і відкритості системи та процесу управління, демократичного цивільного контролю над військовою організацією та правоохоронними органами держави, принципів гендерної рівності – владою можуть бути наділені лише особи, що володіють відповідними професійними компетенціями та здатністю брати на себе величезний тягар відповідальності [4].

На виконання Державної програми реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року у Збройних силах ведеться робота щодо розробки нового уніфікованого Статуту для військовослужбовців сектору безпеки та оборони України за стандартами НАТО. Відповідно до проекту Статуту: Керівництво військовими формуваннями базується на принципах

єдиноначальності, доброчесності, індивідуальної відповідальності, лідерства та гендерної рівності, що передбачає відбір, призначення на посади та просування по службі осіб, які мають освіту, досвід і досягнення у певній сфері діяльності та забезпечує постійний розвиток потенціалу військової частини [6].

Принцип лідерства означає сприяння професіоналізації військового формування, створення відповідного військового резерву з урахуванням знань, бойового досвіду, вмінь та здобутків військовослужбовців при призначенні на керівні посади.

Концепт “Лідерство” є базовим для розуміння та сприяння професіоналізації Збройних Сил України та основою професійної підготовки військових та цивільних фахівців в арміях країн – членів НАТО. Відповідно до Польового Статуту щодо розвитку лідерства у Збройних Силах США (Field Manual № 6-22. Leader Development. Headquarters. Departement of the Army. Washington DC, June 2015), Лідерство – це процес впливу на людей через визначення цілі, напрямку її досягнення та мотивацію з метою виконання поставленого завдання та покращення організації [10].

Військовий лідер, в силу взятої на себе відповідальності, надихає та впливає на людей, домагається досягнення поставлених цілей. Лідери мотивують людей як всередині, так і за межами військового товариства; вони спрямовують власну діяльність, мислення та приймають рішення для забезпечення якомога більш якісних результатів професійної діяльності та розвитку військової організації.

Розвиток лідера – це узгоджений, тривалий та цілеспрямований процес, що базується на військових цінностях та має на меті перетворити військовослужбовців та працівників ЗС на компетентних впевнених лідерів, здатних на рішучі дії. Розвиток лідера досягається через постійний синтез практичної підготовки, освіти і досвіду, здобутих у процесі професійної підготовки та навчання в освітніх установах (Institutional Domain), під час участі в операціях (Operational Domain) та процесі саморозвитку (Self-development Domain) [7, 10].

Принцип єдиноначальності у керівництві військовими формуваннями полягає в наділенні командира (начальника) всією повнотою розпорядчої влади стосовно підлеглих і покладенні на нього персональної відповідальності перед державою за всі сторони життя та діяльності військової частини, підрозділу і кожного військовослужбовця;

Принцип доброчесності вимагає непорушно додержуватися Конституції України та законів України, Військової присяги, сумлінно і доброчесно виконувати військовий обов'язок; запобігати корупції у всіх її проявах, постійно підвищувати рівень професійних знань, вдосконалювати свої навички і майстерність.

Принцип індивідуальної відповідальності полягає в особистій та нероздільній відповідальності кожного військовослужбовця, незалежно від його посади та військового звання, за виконання покладених на нього

обов'язків військової служби, дотримання військової дисципліни, вимог Статуту, нормативних та керівних документів, положень, інструкцій, що регламентують правила його діяльності та поведінки.

Принцип гендерної рівності означає забезпечення рівними можливостями, правами і обов'язками жінок та чоловіків під час проходження військової служби. Гендерна ідентичність військовослужбовця не може бути підставою для встановлення обмежень або надання додаткових прав, крім випадків, передбачених Законодавством України.

Слід зазначити, що статuti та етичні кодекси є важливими інструментами для запобігання насильству і сексуальним домаганням у секторі безпеки та оборони України. Серед інших положень, в проекті нового уніфікованого Статуту для сектору безпеки та оборони і кодексах етики передбачаються пункти, які розкривають положення щодо забезпечення гендерної рівності та деталізують і регламентують ситуації, які можуть призвести до сексуальних домагань.

Усі військовослужбовці та працівники правоохоронних органів, як і інші громадяни України, є суб'єктами права і зобов'язані дотримуватися його норм. Під час виконання бойових завдань, участі в операціях військовослужбовці також є суб'єктом міжнародного права, включаючи право збройних конфліктів і правила застосування сили. Названі принципи становлять основу стандартів особистої поведінки військовослужбовця як громадянина.

Будь-яка неправомірна поведінка, яка породжує у військовослужбовців та працівників правоохоронних органів відчуття несправедливого ставлення, є принципово несумісною зі Збройними Силами України та органами правопорядку і не повинна бути терпимою. Дискримінація та домагання можуть також порушувати норми кримінального права: будь-яка форма дискримінації або домагань підриває довіру і впевненість, особливо у керівному складі підрозділу.

Командир (начальник) зобов'язаний попереджати і вчасно виявляти будь-які прояви дискримінації та насильства, у тому числі гендерно-обумовленого, тобто такого, що є наслідком гендерної нерівності у ввіреному йому підрозділі.

У разі наявності у військовослужбовця чи працівника органів правопорядку інформації про факт гендерно-обумовленого насильства командира у відношенні до підлеглого (підлеглих) він зобов'язаний повідомити про це старшого командира (начальника).

До гендерно зумовленого насильства, окрім іншого, належать сексуальні домагання – дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах підпорядкування [6].

Військовослужбовцям та працівникам органів правопорядку забороняється здійснювати будь-які дії, результатом яких можуть бути фізичні, сексуальні чи психологічні образи або страждання.

Не бажаними є статеві відносини між військовослужбовцями Збройних Сил України та представниками цивільного населення, які проживають на території виконання бойового завдання, оскільки такі відносини засновані на завчасно нерівному становищі, підривають довіру до Збройних Сил України та ставлять під сумнів професійність військовослужбовців.

За кожним фактом виявлення або повідомлення про наявність гендерно-обумовленого насильства командир зобов'язаний провести перевірку. У разі встановлення у діях військовослужбовця ознак складу злочину, у тому числі гендерно зумовленого, командир (начальник) зобов'язаний передати матеріали до органів державної влади, уповноважених на проведення розслідування.

У разі встановлення фактів гендерно зумовленого насильства, які не містять ознак складу злочину, командир притягає винну особу до відповідальності у межах наданих повноважень.

Проблематика недискримінації, рівного, відповідального ставлення до громадян, незалежно від статі та інших ознак, мають вивчатися для перетворення з абстрактних термінів на практичні моделі поведінки та ціннісні орієнтири сучасних українських поліцейських і військовослужбовців, всього сектору безпеки в цілому [8].

Повертаючись до тези про те, що Влада – у сучасному розвинутому правовому суспільстві є синонімом слова “відповідальність”, зазначимо, що Збройні Сили не є виключенням. Відповідальність є базовим етико-моральним атрибутом військового лідера та фундаментальною демократичною цінністю, що відображена в Кодексі честі цивільного та військового персоналу НАТО. У системі професійної підготовки як в арміях країн-членів НАТО, так і в Україні офіцери і цивільні керівники повинні свідомо, постійно і цілеспрямовано покращувати власні професійні компетентності, карбувати лідерські якості та сприяти розвитку військової організації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В якості висновку слід зазначити, що в сучасному інформаційному суспільстві військовими лідерами можуть бути лише особи, що володіють відповідними професійними компетенціями, розділяють прогресивні демократичні цінності, серед яких не останнє місце займає принцип гендерної рівності та здатні брати на себе величезний тягар відповідальності. За умов детального аналізу та впровадження морально-етичних засад, закладених у етичних кодексах поведінки військовослужбовців та цивільного персоналу армій країн-членів НАТО у процес підготовки військовослужбовців сектору безпеки та оборони України, саме такі особистості формуватимуть нову військову еліту, що внесе свій внесок у вирішення сучасних та майбутніх викликів та загроз з якими стикається і буде стикатися не лише Україна, а і все людство у XXI столітті.

Дослідження процесу формування гендерної ментальності особового складу військовослужбовців та працівників Збройних Сил України на засадах європейських цінностей є перспективним напрямком наукових досліджень. В перспективі автором планується проведення аналізу особливостей та проблем,

пов'язаних з процесами впровадження принципу гендерної рівності у військовому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голик М.М. Кодекс честі офіцера Збройних Сил України як чинник формування корпоративної культури. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. Дніпро, 2016. №108. С. 91-93.

2. Інформаційне суспільство в світі та Україні: проблеми становлення та закономірності розвитку: колективна монографія / за ред. В. Г. Воронкової. Запоріжжя: ЗДІА, 2017. 282 с.

3. Кримець Л. В. Філософія влади та управління науково-освітнім простором: монографія. Київ: Золоті ворота, 2016. 410 с.

4. Крымец Л. В. Социальное взаимодействие в контексте постиндустриального общества на современном этапе развития: монографія. Saarbrücken, Germany: Lap Lambert Academic Publishing, 2012. 163с.

5. Методичний порадище щодо формування ментальності особового складу підрозділу (військової частини) Збройних Сил України на засадах європейських цінностей / під заг. ред. Л. В. Кримець. Київ: НУОУ, 2018. 20 с.

6. Професійна та гендерна ментальність військовослужбовців Збройних Сил України: формування на засадах європейських цінностей : навчальний посібник / під заг. ред. Л. В. Кримець. Київ: НУОУ, 2018. 188 с.

7. Army Leader Development Strategy: <http://data.cape.army.mil/web/character-development-project/repository/alds-2013.pdf> (дата звернення 14.05.2019).

8. Krymets L.V. Gender approach and democratic values in the context of the modern generation of military staff's mentality shaping. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: збірник наукових праць*. Запоріжжя, 2018. №74. С. 71-80.

9. NATO Code of Conduct: <https://www.nato.int/structur/recruit/info-doc/code-of-conduct.pdf> (дата звернення 20.05.2019).

10. Field Manual № 6-22. Leader Development. Headquarters. Departement of the Army. Washington DC, June 2015.

REFERENCES

1. Holyk, M. (2016). Kodeks chesti ofitsera Zbroinykh Syl Ukrainy yak chynnyk formuvannia korporatyvnoi kultury [Code of honor of an officer of the Armed Forces of Ukraine as a factor in the formation of corporate culture]. *Zbirnyk naukovykh prats «Hileia: naukovyi visnyk»*. 108, 91-93.

2. Voronkova, V.G. ed. (2017). Informatsiine suspilstvo v sviti ta Ukraini: problemy stanovlennia ta zakonomirnosti rozvytku: kolektyvna monohrafiia [Information Society in the World and Ukraine: Problems of Formation and Patterns of Development]. Zaporizhzhia: ZDIA, 282.

3. Krymets, L.V. (2016). Filosofiia vlady ta upravlinnia naukovo-osvitnim prostorum: monohrafiia [Philosophy of power and management of scientific and educational space]. Kyiv: Zoloti vorota, 410.

4. Krymets, L.V. (2012). Sotsyalnoe vzaymodeistvye v kontekste postyndustrialnoho obshchestva na sovremennom etape razvytyia: monohrafiia [Social interaction in the context of post-industrial society at the present stage of development]. Saarbrücken, Germany: Lap Lambert Academic Publishing, 163.

5. Krymets, L.V. ed. (2018). Metodychnyi poradnyk shchodo formuvannia mentalnosti osobovoho skladu pidrozdilu (viiskovoi chastyny) Zbroinykh Syl Ukrainy na zasadakh yevropeiskykh tsinnosti [Methodical advisor on the formation of the mentality of the personnel of

the subdivision (military unit) of the Armed Forces of Ukraine on the basis of European values]. Kyiv: NUOU, 20.

6. Krymets, L.V. ed. (2018). Profesiina ta henderna mentalnist viiskovosluzhbovtsiv Zbroinykh Syl Ukrainy: formuvannia na zasadakh yevropeiskykh tsinnostei : navchalnyi posibnyk [Professional and gender mentality of servicemen of the Armed Forces of Ukraine: formation on the basis of European values]. Kyiv: NUOU, 188.

7. Army Leader Development Strategy : <http://data.cape.army.mil/web/character-development-project/repository/alds-2013.pdf>.

8. Krymets, L. (2018). Gender approach and democratic values in the context of the modern generation of military staffs mentality shaping. Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii: zbirnyk naukovykh prats. 74, 71-80.

9. NATO Code of Conduct : <https://www.nato.int/structur/recruit/info-doc/code-of-conduct.pdf>.

10. Field Manual (2015). Leader Development. Headquarters. Departement of the Army. Washington: DC, 6-22.

РЕЗЮМЕ

Людмила Крымец,
доктор философских наук, старший научный сотрудник
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Руслан Калениченко,
кандидат психологических наук, доцент

Этические кодексы поведения в контексте формирования ментальности военнослужащих и противодействия гендерной дискриминации

Автором определены аксиологические аспекты современных военных этических кодексов поведения в контексте формирования ментальности военнослужащих сектора безопасности и обороны Украины в рамках демократических принципов и морально-этических стандартов, принятых в странах-членах НАТО. В статье проанализированы фундаментальные принципы и этические категории Кодекса чести офицера Вооруженных Сил Украины, Кодекса поведения военного и гражданского персонала НАТО "The NATO Code of Conduct" и принципы, заложенные в проекте унифицированного Устава военнослужащих сектора безопасности и обороны Украины с акцентом на концептуализацию принципа гендерного равенства и противодействия гендерной дискриминации.

Ключевые слова: военная этика; военное образование; этический кодекс; кодекс чести военнослужащего; гендерное равенство; гендерная дискриминация; ментальность военнослужащего; демократические ценности.

SUMMARY

Liudmyla Krymets,
Doctor of Science in Philosophy, Senior Researcher
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy
Ruslan Kalenichenko,
Candidate of Psychological Science, Associate professor

Ethical codes of behavior in the context of forming the mentality of military staff and counteraction of gender discrimination

Introduction. *Ethical Codes, Codes of Honor of Servicemen in the Security and Defense Sector of Ukraine are important issues of forming mentality, upbringing, uniting of the officer corps, development of high moral and psychological preparedness for servicemen to fulfill tasks related to the defense of Ukraine.*

Purpose. *The purpose of the article is to determine the axiological content of modern military ethical codes of conduct in the context of forming the mentality of the servicemen of the security and defense sector of Ukraine on the basis of democratic principles and moral and ethical standards adopted in NATO member states with a focus on the conceptualization of the principle of gender equality.*

Methods. *The article analyzes the fundamental principles and ethical categories of the Code of Honor of an officer of the Armed Forces of Ukraine, the NATO Code of Conduct for Military and Civilian Personnel "The NATO Code of Conduct" and the principles enshrined in the draft unified Charter of the security and defense personnel of Ukraine with a focus on the conceptualization of gender equality and countering gender discrimination.*

Results. *The author identifies the axiological aspects of modern military ethical codes of conduct in the context of the formation of the mentality of the military personnel of the security and defense sector of Ukraine within the framework of democratic principles and moral and ethical standards adopted in NATO member countries.*

Any unlawful behavior that generates a sense of unfair treatment of servicemen and law enforcement officers is fundamentally incompatible with the Armed Forces of Ukraine and law enforcement and should not be tolerated. Discrimination and harassment may also violate the rules of criminal law: any form of discrimination or harassment undermines trust and confidence, especially in the leadership of the unit.

Originality *Gender-based violence, among other things, includes sexual harassment - acts of a sexual nature, expressed verbally (threats, intimidation, obscene remarks) or physically (touching, squealing), humiliating or offending persons who are in subordination. The commander (chief) is obliged to warn and timely disclose any manifestations of discrimination and violence, including gender-based, that is, the consequence of gender inequality in his entrenched unit.*

Conclusion. *The Strategic Defense Bulletin of Ukraine provides that the professionalization of the defense forces and the creation of the necessary military reserve in Ukraine should be based on the principles and principles governing the member states of NATO. At the same time, the development of social and humanitarian support for defense forces personnel, primarily servicemen, is associated with changes in the mentality (way of thinking) of the personnel, which, in turn, should be based on European values. Military and law enforcement officers are prohibited from taking any action that may result in physical, sexual or psychological harm or suffering.*

Keywords: *military ethics; military education; ethical code; military honor code; gender equality; gender discrimination; military mentality; democratic values.*

Олександр Лазоренко,
кандидат психологічних наук
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID ID 0000-0001-8574-4882
DOI 10.33099/2617-1775/2019-01/161-172

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті проведено порівняльний аналіз освітньо-професійної програми підготовки майбутніх бакалаврів безпеки державного кордону з Уніфікованою програмою підготовки прикордонників Європейського Союзу. Доведено, що програми підготовки мають як спільні риси, так і відмінні ознаки. Виявлено, що часткова невідповідність рекомендаціям Уніфікованої програми обумовлена особливістю національного законодавства щодо розмежування функцій державних органів, які здійснюють діяльність на державному кордоні. На думку автора, поєднання практичного досвіду навчання прикордонників України та ЄС сприятиме розв'язанню багатьох проблем, що існують в системі підготовки майбутніх бакалаврів безпеки державного кордону.

Ключові слова: порівняльний аналіз; підготовка; майбутні бакалаври безпеки державного кордону; прикордонники.

Постановка проблеми. Процес входження України в європейський освітній та науковий простір, необхідність подальшої адаптації підготовки військових кадрів до «болонських» стандартів з урахуванням стратегічного курсу України на інтеграцію до ЄС та євроатлантичних структур спонукає шукати нові підходи до організації навчання військових фахівців, в тому числі, майбутніх бакалаврів безпеки державного кордону. Сьогодні стратегічні пріоритети розвитку Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (НАДПСУ) на період до 2021 року передбачають забезпечення інтеграції академії як рівноправного партнера у міжнародний науково-технічний, освітній, культурний простір та створення умов для академічної мобільності персоналу академії [1].

Вирішення цих завдань, а також удосконаленню системи навчання майбутніх бакалаврів безпеки державного кордону сприятиме науково-педагогічний аналіз зарубіжного досвіду щодо організації освіти офіцерів-прикордонників у високорозвинених країнах, зокрема у Європейському Союзі. Порівняння практичного досвіду організації підготовки співробітників прикордонних відомств країн Європейського Союзу та України допоможе встановити відповідність європейським та світовим стандартам якості підготовки майбутніх бакалаврів безпеки державного кордону. Це наблизить національну систему військової освіти до загальноєвропейської, що ї визначає актуальність статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел свідчить про невпинне зростання уваги науковців до удосконалення підготовки

офіцерів-прикордонників з урахуванням зарубіжного досвіду підготовки фахівців. Сучасні світові тенденції підготовки прикордонників розглянуто в дослідженнях С. Білявця [2], І. Блощинського [3; 4], Ю. Сичевського [5], Н. Ринденко [6] та багатьох інших. Значний інтерес для нашого дослідження становлять наукові розробки щодо Уніфікованої програми підготовки прикордонників та галузевої рамки кваліфікацій країн ЄС [7; 8].

Проведений аналіз наукових праць свідчить, що підготовка представників прикордонної охорони є тривалий, багатоступеневий і безперервний процес, що потребує значних зусиль при засвоєнні відповідних теоретичних знань і практичних навичок. Незважаючи на значну кількість досліджень у галузі підготовки фахівців для прикордонних відомств, зіставні порівняльні дослідження практично відсутні на сучасному етапі.

Методи дослідження – науковий аналіз проблеми дослідження; узагальнення та систематизація теоретичних даних щодо підготовки прикордонників; порівняння, класифікація, індукція та дедукція.

Метою статті є здійснення порівняльного аналізу структури та змісту освітньо-професійної програми підготовки майбутніх бакалаврів безпеки державного кордону (ОПП'2018) з Уніфікованою програмою підготовки прикордонників Європейського Союзу (ССС'2017).

Виклад основного матеріалу. Найбільш значимим проектом, що має на меті стандартизацію процесу навчання прикордонників Європейського Союзу є Common Core Curriculum for Border Guards Basic Training in the European Union (ССС) - Уніфікована програма базового рівня для підготовки фахівців з охорони кордону країн ЄС. Цей документ розроблений Європейським агентством FRONTEX (Європейське агентство з охорони зовнішніх кордонів країн-членів ЄС) у співпраці з представниками держав-членів ЄС та країн, що співпрацюють з FRONTEX. Для відображення змін в обстановці на зовнішніх кордонах ЄС а також нових завдань FRONTEX, введених Європейським регламентом з охорони кордонів та берегової охорони в 2017 році, ССС була оновлена.

Порівнюючи програми підготовки прикордонників ЄС [9] та України [10] ми дійшли висновку, що співробітники прикордонної та берегової охорони (ПБО) країн Євросоюзу отримують ґрунтовну теоретичну та практичну підготовку. Для досягнення надійної охорони державного кордону в прикордонників формуються необхідні знання, навички та компетенції.

При порівнянні структур навчання прикордонників у ЄС та Україні виявлено, що на сучасному етапі в обох країнах спостерігається перехід до ступеневих моделей підготовки [8]. Таким чином, структура підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників у ЄС та Україні організована з дотриманням вимог «Болонської» декларації.

Передусім слід зазначити, що ССС'2017 не встановлює жодних точних термінів навчання. Тривалість залежить від рекомендованого терміну навчання бакалавра денної форми національного законодавства про освіту.

У системі підготовки прикордонників ЄС спостерігається особистісно-орієнтований підхід у навчанні. Його застосування дає можливість підтримувати та розвивати у студентів автономію та особисту відповідальність за їх професійний розвиток. Також, з урахуванням оперативного характеру роботи співробітників прикордонних служб, значна увага приділяється розвитку практичних навичок. У зв'язку з цим, результати навчання також відображають практичний підхід до освітнього процесу. У світлі особистісно-орієнтованого та практико-орієнтованого підходів особливе значення мають активні методи навчання прикордонників ЄС. По-перше, це сприяє поєднанню навчання з практикою, що як найкраще допомагає розвивати нові уміння та компетенції. По-друге, особистісно-орієнтований підхід у навчанні вимагає прозорості результатів навчання та методів оцінки з точки зору активної участі в освітньому процесі [9].

В українській системі навчання прикордонників переважає проблемно-орієнтоване та контекстне навчання, в якому динамічно моделюється предметний та соціальний зміст професійної діяльності. Цим забезпечується умови трансформації навчальної діяльності курсанта у майбутню професійну діяльність.

Досліджуючи ССС'2017 було встановлено, що вона складається з Загального розділу і трьох модулів: «Повітряний кордон», «Сухопутний кордон» і «Морський кордон». Загальний розділ складається з трьох частин: загальна прикордонна підготовка, загальна правоохоронна підготовка та практичні навички. В свою чергу кожен із модулів містить частини: спеціальне законодавство (з модуля) та практична підготовка. Розділи поділені на частини, в яких визначено теми з переліком орієнтовного змісту занять. Всього в ССС'2017 визначено 9 базових тем та 256 занять з орієнтовним змістом.

Відповідно до провідної ідеї ССС'2017, всі прикордонники повинні вивчати Загальний розділ відповідно до національного законодавства і потреб. Якщо провести аналогію з ОПП'2018, то в НАДПСУ курсанти всіх спеціальностей на 1-му та 2-му курсі навчання вивчають єдину програму. В подальшому на 3-му та 4-му курсі навчання підготовка стає більш спеціалізованою у відповідності до галузі знань та спеціальності, з якої здійснюється підготовка. Також здійснюється відбір курсантів для навчання за додатковим професійним спрямування спеціальності «Безпека державного кордону», наприклад, оперативно-службова діяльність підрозділів прикордонної служби, оперативно-службова діяльність підрозділів прикордонного контролю тощо. Тобто, на останніх курсах навчання курсанти поглиблено вивчають дисципліни професійного спрямування, результати навчання з яких їм будуть необхідні у подальшій професійній діяльності. Такий підхід повністю відповідає ідеї ССС'2017. Тобто, якщо очікується, що прикордонники будуть працювати на сухопутній ділянці кордону і в аеропортах, додатково до Загального розділу вони повинні пройти модулі «Сухопутний кордон» і «Повітряний кордон».

Для більш детального порівняння змісту програм ССС'2017 з ОПП'2018, було здійснено порівняння тематики ССС'2017 з аналогічною тематикою навчальних дисциплін ОПП'2018. Порівняльний аналіз отриманих даних дає значний обсяг аналітичного матеріалу та демонструє певні педагогічні тенденції у принципах організації освітнього процесу співробітників прикордонної охорони обох держав. В кожній із розглянутих навчальних програм важливість поєднання теоретичного матеріалу з практичним виконанням завдань за призначенням визнано безперечним елементом навчання, на якому базована організація усіх інших дисциплін. Такий підхід є цілком закономірним, адже майбутні прикордонники вже під час навчання повинні набути максимально-можливих професійних умінь, навичок та компетенцій. Окрім цього, у досліджуваних програмах основна увага акцентується на питаннях забезпечення безпеки державного кордону в якості ключового елементу професійної підготовки прикордонників.

Порівнюючи тематику розділу «Загальна прикордонна підготовка» ССС'2017 з відповідною тематикою навчальних дисциплін ОПП'2018 (таблиця 1), яка реалізується в НАДПСУ, ми дійшли висновку, що в цілому тематика програм подібна між собою. Кожна тема Уніфікованої програми знаходить своє відображення у тамах навчальних дисциплін національної програми підготовки майбутніх бакалаврів безпеки державного кордону.

Таблиця 1

**Відповідність тематики «Загальна прикордонна підготовка» ССС'2017
навчальним дисциплінам ОПП'2018**

Тематика ССС'2017	Дисципліни ОПП'2018
1.1. Розвиток охорони кордону	Історія України та української культури
1.2. Прикладна психологія	Психологія екстремальної діяльності Військова педагогіка та психологія
1.3. Навички комунікації та зв'язків з громадськістю	Основи управління
1.4. Полікультурність	Соціологія та релігієзнавство
1.5. Професійна етика	Етика професійної діяльності прикордонника
1.6. Основоположні права людини	Правове забезпечення охорони кордону
1.7. Навчання професійної англійської мови	Іноземна мова за професійним спрямуванням

Так, наприклад, тема «Розвиток охорони кордону» ССС'2017 відповідає тематиці навчальної дисципліни «Історія України та української культури» ОПП'2018; «Професійна етика» відповідає програмі навчальної дисципліни «Етика професійної діяльності прикордонника», «Навчання професійної англійської мови» відповідає програмі навчальної дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» і т.д.

Найбільш цікавим у контексті теми дослідження є порівняльні показники тематики ССС'2017, відведеної для вивчення частини 2 «Загальна правоохоронна підготовка». Щодо цієї частини, то тут теж суттєвої різниці не виявлено. Аналогічно, як прикордонники ЄС, так і прикордонники України

вивчають основи інтегрованого управління кордонами, національне законодавство з питань охорони державного кордону, види і ознаки протиправної діяльності на державному кордоні та їх характеристики, порядок адміністративного та кримінального провадження у справах порушення законодавства з прикордонних питань та ін.

Для прикладу, наведемо відповідність тематики «Охорона кордону» та «Перевірка документів» ССС'2017 з аналогічними темами навчальних дисциплін ОПП'2018, яке відображене в таблиці 2.

Таблиця 2

**Відповідність тем «Охорона кордону» та «Перевірка документів» ССС'2017
з темами навчальних дисциплін ОПП'2018**

Тематика ССС'2017	Дисципліни ОПП'2018
2.6. Охорона кордону	Тактика прикордонної служби Прикордонний контроль Інженерне забезпечення охорони кордону
2.7. Перевірка документів	Прикордонний контроль Тактика прикордонної служби

Результати досліджень свідчать, що у переважній більшості зміст вищевказаних тем стосуються навчальних дисциплін «Тактика прикордонної служби» та «Прикордонний контроль» і повністю відображені в програмі підготовки майбутніх бакалаврів безпеки державного кордону. Зокрема, в обох програмах достатньо уваги приділяється вивченню обстановки в районі виконання завдань, екіпіровці прикордонних нарядів, тактико-технічним характеристикам та застосуванню технічних засобів охорони кордону (тепловізорів, пристроїв нічного бачення, біноклів, безпілотних літальних апаратів тощо), а також порядку організації та несення служби різних видів прикордонних нарядів (прикордонний патруль, групи переслідування (пошуку), перевірка несення служби, засідка, контрольний пост тощо).

Аналізуючи третю частину Загального розділу «Практичні навички» ССС'2017 відмічаємо, що він конкретизований в ОПП'2018 низкою дисциплін, тематика яких є аналогічною з європейською програмою (табл. 3). Тематика цього блоку підкреслює практичну спрямованість досліджуваних програм та забезпечує прикордонників необхідними компетенціями щодо застосування заходів примусу (затримання, огляд, застосування спеціальних засобів), різних видів зброї відповідно до чинного законодавства, забезпечення захисту інформації, налагодження та підтримання взаємодії з представниками правоохоронних відомств та підрозділів з питань охорони кордону.

За результатами аналізу третьої частину Загального розділу «Практичні навички» ССС'2017 відмічається незначна різниця у змісті занять низки тем. Наприклад, стосовно вмінь прикордонників застосовувати зброю, то в ОПП'2018 ці уміння посилюються навчальною дисципліною «Засоби посилення прикордонних підрозділів».

Відповідність тематики «Практичні навички щодо стандартів прикордонної та берегової охорони» ССС'2017 навчальним дисциплінам ОПП'2018

Тематика ССС'2017	Навчальні дисципліни ОПП'2018
3.1. Тактичні процедури у діяльності прикордонної та берегової охорони	Тактика прикордонної служби Фізичне виховання та застосування сили
3.2. Інформаційні технології та комунікації, безпека та захист даних	Зв'язок в прикордонних підрозділах Програмно-технічні комплекси прикордонних підрозділів Основи інформаційної безпеки
3.3. Службова вогнева підготовка	Вогнева підготовка Засоби посилення прикордонних підрозділів
3.4. Фізична підготовка	Фізичне виховання та застосування сили
3.5. Надання першої допомоги та техніка безпеки	Безпека життя і діяльності Тактична медицина
3.6. Загальні положення про повітряні, сухопутні та морські кордони	Прикордонний контроль Тактика прикордонної служби
3.7. Співпраця з іншими відомствами	Прикордонний контроль Тактика прикордонної служби

Так, майбутні бакалаври безпеки державного кордону навчаються застосовувати групову зброю (станкові кулемети, автоматичні гранатомети) тощо, озброєння броньованих автомобілів та бронетранспортерів, протитанкові засоби, засоби боротьби з повітряними цілями противника та ін. В першу чергу, формування таких компетентностей в українських прикордонників зумовлено необхідністю протидії збройної агресії Російської Федерації на сході нашої держави та залученням прикордонників до операції об'єднаних сил.

Також, з теми «Фізична підготовка» в ОПП'2018 відсутня тематика з плавання, що пов'язано з відсутністю необхідної матеріальної бази. Стосовно теми «Співпраця з іншими відомствами», то в ОПП'2018 вона представлена у різних дисциплінах. Зокрема, при вивченні навчальної дисципліни «Тактика прикордонної служби» розглядаються практичні питання підтримання взаємодії з підрозділами національної поліції, членами громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону, підрозділами Національної гвардії України та Збройних Сил України тощо. При вивченні навчальної дисципліни «Прикордонний контроль» вивчається практика підтримання взаємодії з представниками контрольних служб, які здійснюють свою діяльність в пунктах пропуску (Державна фіскальна служба України, Державна екологічна інспекція України, Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України тощо).

В цілому, набуття прикордонниками практичних навичок досить широко представлено в досліджуваних програмах. Практичні навички набуваються та удосконалюються під час різних видів практичних занять відповідно до створених умов їх застосування. Такий підхід має на меті створити навчальне середовище, наближене до реальних професійних ситуацій, і таким чином полегшити навчальний процес.

Аналізуючи модуль «Сухопутний кордон» ССС'2017 відмічаємо, що в цілому зміст розділів модуля «Спеціальна нормативно-правова база у сфері охорони сухопутних кордонів» та «Практична підготовка з питань охорони сухопутного кордону» знаходить своє відображення в тематиці дисциплін ОПП'2018. Частина практичних занять з охорони сухопутного кордону, поділяється на заняття з безпосередньої охорони кордону, а частина - прикордонного контролю в пунктах пропуску (автомобільних, водних і залізничних), спеціальних тактичних методів правоохоронної діяльності на сухопутному кордоні. Тематика з питань та пошуково-рятувальних операцій представлена в ОПП'2018 заняттям «Робота начальника відділення інспекторів прикордонної служби в умовах надзвичайних ситуацій».

Аналіз модуля «Морський кордон» ССС'2017 вказує на той факт, що майбутні бакалаври безпеки державного кордону в НАДПСУ вивчають лише особливості охорони морських кордонів. Наприклад, з дисципліни «Тактика прикордонної служби» передбачено вивчення тематики «Особливості охорони державного кордону у різних фізико-географічних умовах», в т.ч. на морській ділянці. При вивченні дисципліни «Прикордонний контроль» розглядається тематика щодо здійснення прикордонного контролю в морських пунктах пропуску. Натомість ССС'2017 пропонує для вивчення достатньо об'ємний модуль.

Встановлено, що декілька дисциплін з модуля «Морський кордон» в ССС 2017 не знайшла свого аналогу в ОПП 2018. Така тематика, як «Пошуково-рятувальні дії на морських кордонах» та «Функції берегової охорони пов'язані з морськими кордонами» стосуються компетенції морської охорони, оперативнорятувальної служби цивільного захисту України, служб безпеки мореплавання судновласників і інших державних органів та служб. Зокрема, у відповідності до Закону України «Про Державну прикордонну службу України» охорону державного кордону на морі, річках, озерах та інших водоймах; контроль за плаванням і перебуванням українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у прилеглий зоні, територіальному морі та внутрішніх водах України та інше здійснює морська охорона. Тому, тут спостерігаються відмінності національного законодавства з законодавством ЄС щодо розмежування функцій державних органів, які здійснюють свою діяльність на державному кордоні. Це відображається у програмах підготовки відповідних фахівців.

Однак, відповідно до загальних положень ССС'2017 модуль «Морський кордон» можна включити в будь-яку національну навчальну програму як самостійний елемент, або поділити на теми, об'єднавши з відповідними темами «Загального розділу» відповідно до змісту. У цілому, майбутні бакалаври безпеки державного кордону здобувають необхідні знання, навички та компетентності, необхідні для забезпечення охорони морської ділянки. Тобто, в цілому ОПП'2018 з питань вивчення охорони морських кордонів відповідає ідеї ССС'2017.

Аналогічна ситуація простежується в ході порівняння модуля «Повітряний кордон» ССС'2017 з програмою ОПП'2018. Спеціальна нормативно-правова база у сфері охорони повітряних кордонів вивчається курсантами НАДПСУ в обсязі, необхідному для здійснення прикордонного контролю в пунктах пропуску для повітряного сполучення під час вивчення дисциплін «Правове забезпечення охорони кордону» та «Прикордонний контроль». Також, в повному обсязі курсанти навчаються практичним діям щодо здійснення прикордонного контролю в аеропортах, впровадження аналізу ризиків на повітряному кордоні, перевірки документів на право перетину кордону. Значну увагу приділено налагодженню та підтриманню взаємодії з суміжними органами та службами, діяльність яких пов'язана з охороною державного кордону в аеропортах. Однак, питання пов'язані з забезпеченням безпеки та заходів з охорони кордону в аеропорту в українському законодавстві належать до компетенції Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації та Державної авіаційної служби України. В цьому аспекті теж виявляються особливості національного законодавства, що відображається у програмах підготовки відповідних фахівців.

Таким чином, з точки зору охорони кордону та основних функцій співробітників прикордонних служб на морській ділянці, сухопутній ділянці та в аеропортах ОПП'2018 відповідає рекомендаціям ССС'2017. Специфічні професійні знання, навички та компетенції, які стосуються забезпечення безпеки в аеропорту, ведення пошуково-рятувальних дій на морських кордонах та функцій берегової охорони щодо охорони морських кордонів в Україні належать до компетенції інших державних органів та служб. Однак, в НАДПСУ курсанти отримують відповідні знання щодо повноважень відповідних служб, органів та підрозділів в контексті охорони державного кордону ознайомчого характеру.

З іншого боку, є низка дисциплін в ОПП'2018, що не мають свого аналогу в ССС'2017. З обов'язкових дисциплін – це «Філософія», «Політичні та економічні системи», «Основи природничих і технічних знань»; з дисциплін циклу професійної підготовки – це «Загальна тактика», з вибіркових дисциплін – «Спеціальна дисципліна».

Щодо вищевказаних дисциплін, то в ОПП'2018 вони відповідають вимогам Державного стандарту підготовки фахівців зі спеціальності «Безпека державного кордону». Їх впровадження в освітній процес НАДПСУ обумовлено потребами реалізації професійних компетентностей майбутніх бакалаврів безпеки державного кордону в програму їх підготовки.

Висновки. Проведений аналіз надав можливість встановити, що системи підготовки прикордонників України та ЄС мають як спільні риси, так і відмінні ознаки. Зокрема встановлено повну відповідність змісту Загального розділу та модуля «Сухопутний кордон» ССС'2017 тематиці ОПП'2018. Підготовка прикордонників ЄС та України має яскраво виражену практичну спрямованість. Часткова відповідність рекомендаціям ССС'2017 модулів «Повітряний кордон» та «Морський кордон» обумовлена особливістю національного законодавства

щодо розмежування функцій державних органів та служб, що відображається у програмах підготовки відповідних фахівців. Крім того, враховуючи складність воєнно-політичної обстановки на сході нашої держави, в ОПП'2018 більше уваги приділено дисциплінам військово-прикордонного спрямування.

У переважній більшості дисципліни ОПП'2018 в цілому відповідають тематиці ССС'2017, що свідчить про інтеграцію системи навчання майбутніх бакалаврів безпеки державного кордону до європейського освітнього простору. Здійснений порівняльний аналіз програм професійної підготовки прикордонників ЄС та України дає можливість виокремити ідеї та положення, які є актуальними і перспективними для впровадження підготовки майбутніх бакалаврів безпеки державного кордону. На нашу думку, поєднання практичного досвіду навчання прикордонників України та ЄС сприятиме розв'язанню багатьох проблем, що існують в системі підготовки майбутніх бакалаврів безпеки державного кордону.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним напрямком подальших наукових розвідок, на нашу думку, є порівняння компетентностей та результатів навчання програм підготовки прикордонників ЄС та України, а також реалізація нових ідей в навчанні майбутніх бакалаврів безпеки державного кордону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія розвитку Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького на період до 2021 року, схвалено на засіданні вченої ради Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, протокол від 16 квітня 2015 року № 5. Хмельницький : Вид-во Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2015. 33 с.
2. Білявець С. Я. Тенденції професійної підготовки фахівців прикордонних відомств у провідних країнах Європи в ХХ–ХХІ століттях. Молодий вчений, 2017. №7 (47). С. 257–262.
3. Bloschynskyi I. H. Peculiarities of professional training of the US Border Patrol Special Operations Group`s agents. Comparative Professional Pedagogy. 2017. Vol. 7. Issue 3. pp. 42–48.
4. Bloschynskyi I. H. Peculiarities of US Border Guard Officer`s Training at the Federal Law Enforcement Training Center Using Online Campus. Comparative Professional Pedagogy. 2015. Vol. 5. Issue 4. pp. 57–61.
5. Сичевський Ю. О. Особливості підготовки майбутніх офіцерів митно-прикордонної служби Сполучених Штатів Америки до здійснення прикордонного контролю. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки. 2017, № 4. С. 388–403.
6. Ринденко Н. М. Тенденції комунікативної підготовки курсантів навчальних закладів Прикордонної варті Республіки Польща: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2016. 20 с.
7. Балендр А. В. Структура галузевої рамки кваліфікацій для підготовки прикордонників країн Європейського Союзу. Військова освіта. 2017, № 1. С. 12-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2017_1_4.

8. Балендр А. В. Уніфікована програма базового рівня для підготовки фахівців з охорони кордону країн Європейського Союзу. Педагогічний дискурс. 2018, №25. С.17-21. URL: <https://doi.org/10.31475/ped.dys.2018.25.02>.

9. Common Core Curriculum for Border Guard Basic training in the European Union (CCC 2017). (2017). Warsaw, Poland: Rondo ONZ 1.

10. Освітньо-професійна програма першого рівня вищої освіти за спеціальністю 252 «Безпека державного кордону» галузь знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону». Хмельницький : Вид-во Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2018. 55 с.

REFERENCES

1. Stratehiya rozvytku Natsionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy imeni Bohdana Khmelnytskoho na period do 2021 roku, skhvaleno na zasidanni vchenoyi rady Natsionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy imeni Bohdana Khmelnytskoho, protokol vid 16 kvitnya 2015 roku № 5 (2015) [Strategy of development of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bogdan Khmelnytsky for the period up to 2021]. Khmelnytskyy : Vyd-vo Nats. akad. Derzh. prykordon. sluzhby Ukrainy im. B. Khmelnytskoho (in Ukrainian).

2. Bilyavets S. YA. (2017) Tendentsiyi profesiynoyi pidhotovky fakhivtsiv prykordonnykh vidomstv u providnykh krayinakh Yevropy v KHKH–KHKHI stolittiyakh [Trends of professional training of specialists of border agencies in the leading European countries in the XX-XXI centuries]. Molodyy vchenyy, 7 (47), 257–262 (in Ukrainian).

3. Bloschynskiy I. H. (2017) Peculiarities of professional training of the US Border Patrol Special Operations Group`s agents. Comparative Professional Pedagogy. 2017. Vol. 7. Issue 3. pp. 42–48 (in English).

4. Bloschynskiy I. H. (2015) Peculiarities of US Border Guard Officer`s Training at the Federal Law Enforcement Training Center Using Online Campus. Comparative Professional Pedagogy. 2015. Vol. 5. Issue 4. pp. 57–61 (in English).

5. Sychevskyy YU. O. (2017) Osoblyvosti pidhotovky maybutnikh ofitseriv mytno-prykordonnoyi sluzhby Spoluchenykh Shtativ Ameryky do zdiysnennya prykordonnoho kontrolyu [Features of the training of future officers of the United States Customs and Border Guard Service for the implementation of border control]. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy. Seriya : Pedahohichni nauky, 4, 388–403 (in Ukrainian).

6. Ryndenko N. M. (2016) Tendentsiyi komunikatyvnoyi pidhotovky kursantiv navchalnykh zakladiv Prykordonnoyi varty Respubliky Polshcha [Trends of communicative training of cadets of educational institutions of the Border Guard of the Republic of Poland] avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Nats. akad. Derzh. prykordon. sluzhby Ukrainy im. Bohdana Khmelnytskoho. Khmelnytskyy (in Ukrainian).

7. Balendr A. V. (2017) Struktura haluzevoyi ramky kvalifikatsiy dlya pidhotovky prykordonnykiv krayin Yevropeyskoho Soyuzu [Structure of the sectoral qualification framework for the preparation of border guards of the countries of the European Union]. Viyskova osvita, 1, 12-18. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2017_1_4 (in Ukrainian).

8. Balendr A. V. (2018) Unifikovana prohrama bazovoho rivnya dlya pidhotovky fakhivtsiv z okhorony kordonu krayin Yevropeyskoho Soyuzu [A unified basic level program for the training of border guards of the European Union countries]. Pedahohichnyy dyskurs, №25, 17-21. Available at: <https://doi.org/10.31475/ped.dys.2018.25.02> (in Ukrainian).

9. Common Core Curriculum for Border Guard Basic training in the European Union (CCC 2017). (2017). Warsaw, Poland: Rondo ONZ 1 (in English).

10. Osvitno-profesiynna prohrama pershoho rivnya vyshchoyi osvity za spetsialnistyu 252 «Bezpeka derzhavnoho kordonu» haluz znan 25 «Voyenni nauky, natsionalna bezpeka, bezpeka

derzhavnoho kordonu» (2018) [Educational and professional program of the first level of higher education in the specialty 252 «Security of the state border» branch of knowledge 25 «Military sciences, national security, security of the state border»]. Khmelnytskyy : Vyd-vo Nats. akad. Derzh. prykordon. sluzhby Ukrayiny im. B. Khmelnytskoho (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Александр Лазоренко,
кандидат психологических наук
Национальная академия Государственной пограничной службы Украины
имени Богдана Хмельницкого

Сравнительный анализ образовательно-профессиональной программы подготовки будущих бакалавров безопасности государственной границы с унифицированной программой подготовки пограничников Европейского Союза

В статье проведен сравнительный анализ образовательно-профессиональной программы подготовки будущих бакалавров безопасности государственной границы с Унифицированной программой подготовки пограничников Европейского Союза. Доказано, что программы подготовки имеют как общие черты, так и отличительные признаки. Установлено, что частичное несоответствие рекомендациям Унифицированной программы обусловлено особенностью национального законодательства относительно разграничения функций государственных органов, которые осуществляют деятельность на государственной границе. По мнению автора, сочетание практического опыта обучения пограничников Украины и ЕС будет способствовать решению многих проблем, существующих в системе подготовки будущих бакалавров безопасности государственной границы.

Ключевые слова: *сравнительный анализ; подготовка; будущие бакалавры безопасности государственной границы; пограничники.*

SUMMARY

Olexandr Lazorenko,
Candidate of Psychological Science
National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine
the name of Bogdan Khmelnitsky

Comparative analysis of educational and vocational training program for Ukrainian future bachelors of state border security with EU CCC for basic border guards training

Introduction. *The topicality of the article is determined by the need for further adaptation of military personnel training to the "Bologna" standards, taking into account the strategic course of Ukraine for integration into the EU and Euro-Atlantic structures, which prompts to seek new approaches to the training of military specialists, including future bachelors of state border security. A comparative analysis of the personnel training organization of the border authorities of the EU and Ukraine will help to bring the quality of training of future bachelors of state border security to the European and world standards.*

Purpose. *To perform comparative analysis of the structure and content of the educational and vocational training programs for Ukrainian future bachelors of state border security with European Union Common Core Curriculum for basic border guards training (EU CCC).*

Methods. *Scientific analysis of the research problem; generalization and systematization of theoretical data on of border guards' training; comparison, classification, induction and deduction.*

Results. *The educational and vocational training programs of Ukrainian border guards and the European Union have both common features and distinctive features. Common features of the*

programs: compliance with the requirements of the "Bologna" declaration; step training model; border guards receive a solid theoretical and practical training; substantially developed practical orientation in accordance with the tasks of the state border protection.

Results. *Differences in some topics are due to differences in national legislation with the EU legislation on the distribution of the functions of state authorities that carry out their activities at the state border. Also, considering the complexity of the military-political situation in the east of our country, the training of Ukrainian border guards has paid more attention to the disciplines of the military-border area.*

Originality. *The comparative analysis of the educational and professional training programs of Ukrainian future bachelors of state border security with European Union Common Core Curriculum for basic border guards training promotes the combination of practical experience of training the border guards of Ukraine and the EU.*

Conclusion. *It was established that in the vast majority of the disciplines of educational and professional training programs of Ukrainian future bachelors of state border security in general correspond to the topics of European Union Common Core Curriculum for basic border guards training, that testifies to the integration of Ukraine's border guards training system into the European educational one. A perspective direction for further research is to compare competencies and learning outcomes of these educational and professional training programs, as well as the implementation of new ideas in the training of future bachelors of state border security.*

Key words: *comparative analysis; training; future bachelors of state border security; border guards.*

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ПРОЕКТУВАННЯ НОВІТНІХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ У ГЛОБАЛЬНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті досліджується проблема концептуалізації когнітивно-комунікативних та інформаційно-семіотичних вимірів проектування інноваційної моделі вищої освіти на світовому та вітчизняному рівні у науковому дискурсі XXI століття. Обґрунтовуються актуальність досліджуваної проблеми, методологічні засади проектування новітніх освітніх систем на основі синергетичного підходу як методу аналізу педагогічних явищ; розглянуто інноваційні підходи до проектування освітніх моделей у контексті розуміння креативно-аналітичного системного процесу відтворення досліджуваної діяльності.

Ключові слова: проектування; синергетичний підхід; освітні моделі; вища освіта.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми проектування новітніх освітніх систем обумовлена соціальними і політичними умовами існування і розвитку суспільства у контексті глобальних інтеграційних процесів. Важливим і актуальним є аналіз досліджень проектування сучасних освітніх моделей та інноваційних процесів у вищій школі. Значущість і доцільність дослідження зумовлена такими факторами: 1) перехід до ринкової економіки і необхідність соціального захисту трудящих ставлять перед освітою серйозні завдання; 2) пріоритетністю напрямів державної політики в контексті інтеграції вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітнього простору визначено те, що необхідною передумовою проектування інноваційної моделі вищої освіти є докорінне оновлення освітньої системи, зокрема поліпшення її кадрового забезпечення, яке значною мірою залежить від здатності системи освіти готувати висококваліфікованих фахівців, які вміють пристосовуватися до постійних змін, що пов'язано із входженням України у світовий освітній простір.

Таким чином, за орієнтир береться те, що кожна особа зацікавлена в тому, щоб не лише найширше розкрилися її здібності та потенційні можливості, не тільки в тому, щоб здобути освіту, але й здатність пристосовуватися до нових політичних та соціально-економічних реалій сьогодення. Держава ж повинна дбати про задоволення цих потреб особистості, які б поєднувалися з піклуванням про потреби суспільства в цілому. Для цього необхідно орієнтуватися на теоретичну модель "інноваційної людини", яка випробувана у світі та зорієнтована на те, щоб прищеплювати випускникам вищої школи і глибокі, міцні знання, і гнучкість, і мобільність.

Аналіз досліджень і публікацій. Ступінь розуміння й усвідомлення трансформаційних процесів які відбуваються в національній та світових освітніх системах вищої освіти визначається ступенем усвідомлення окремих аспектів, до яких слід віднести уявлення людини про очікувані і фактичні результати, об'єктивні і суб'єктивні умови реалізації цілей, виконання або невиконання їх з точки зору зовнішніх і внутрішніх можливостей, розуміння

відношення індивідуальних і суспільно значущих потреб, ступеня їхньої незбіжності або дивергенції, а також відношення цілей і потреб та мотивів [4]. Саме тому пріоритетне значення в умовах світових глобалізаційних процесів набуває проектування сучасних освітніх моделей на основі синергетичного підходу.

Нині змагання розвинених держав дедалі більше зміщується у бік змагання їхніх освітніх систем. Не можна не погодитися з думкою Сисоевої С.О. про те, що “освітологічний аналіз видається особливо доцільним, коли мова йде про реформування й модернізацію освіти, оскільки означені процеси є відгуком на трансформації у дотичних до освіти суспільних сферах, що викликані у свою чергу об’єктивними змінами, до яких можна віднести цивілізаційні, транснаціональні та зміни в освіті на національному рівні” [цит. за 12].

Цікавими розвідками у сфері проектування інноваційних моделей вищої освіти є праці Альтбаха П., Андрющенко В.П., Дубасенюк О.А., Коваль Т.І., Кремень В.Г., Катеринчука О.В., Лузік Е.В., Лугового В.І., Пастернака П., Сисоевої С.О. Хорта Г., Юнга І. та інших. Водночас, зазначена проблема не знайшла широкого висвітлення в концептуально-методологічних основах проектування новітніх освітніх систем.

Метою статті є теоретичне обґрунтування алгоритму системного проектування моделі новітньої освітньої системи, яка розкриває сутність та особливості глобального освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Системним, на нашу думку, є об’єкт будь-якої природи (чи сукупність взаємодіючих об’єктів будь-якої, в тому числі і різної природи), що має “системні” властивості, тобто властивості, які не притаманні жодній частині системи при будь-якому способі поділу і які не впливають із властивостей частин. Частини системи з аналогічними властивостями є підсистемами [7]. Поєднання кількох систем, які мають системні властивості, – це надсистема, або система вищого порядку. Елементом системи є об’єкт (частина системи) з однозначно виявленими відомими властивостями.

Система (підсистема, елемент) має входи та виходи: вхід – це дискретна чи неперервна множина контактів, через які вплив середовища передається системі; вихід – множина контактів, через які система впливає на середовище. Вплив може виявлятися у передачі речовини, енергії, інформації чи комбінації цих компонентів. Відповідно можна говорити про речовинний, енергетичний, інформаційний обмін між середовищем та системою (метаболізм).

Середовище – це оточення, з яким система взаємодіє. Системи, що взаємодіють із середовищем, називають “відкритими”. “Закриті” (“замкнені”) системи середовища не мають. Середовищем для однієї з підсистем системи можуть бути інші підсистеми чи частина з них, а також інші, “сторонні” системи [13]. Середовище також є системою.

Під станом системи розуміють упорядковану сукупність значень параметрів (внутрішніх та зовнішніх), які визначають хід процесів, що виникають у системі. Стан системи може бути кінцевим, зчисленням чи

континуальним [11]. Є багато способів вичленування систем залежно від критерію, який задається і на основі якого розглядають реальну дійсність. Так, за субстанціональною основою та походженням системи поділяють на: реальні (об'єкти неживої, живої та соціальної природи); концептуальні, чи ідеальні (поняття, теорії, моделі); штучні (тобто створені людиною); мішані (в них можуть поєднуватися елементи природної, штучної та суспільної природи, наприклад, біотехнічні, соціотехнічні, біосоціальні системи і т. ін.) [18]. На практиці досить часто застосовують термін “велика” система. Під великою (великомасштабною) системою розуміють систему, кількість елементів якої дуже велика, а склад різномірний [16].

Внаслідок різного ступеня змінності основних характеристик розрізняють статичні та динамічні системи. Коли ж бажають підкреслити ступінь стійкості систем у певних заданих обмеженнях, виділяють стаціонарні і нестаціонарні (мобільні) системи. Розглянемо постановку завдання синтезу складних логіко-педагогічних систем. Наукова практика, спрямована на створення новітніх освітніх систем (нових ідей, нових технологій навчання, нових відносин), починається з аналізу ситуації і є “авангардом”, “головні сили” – це синтез, творчість, перетворення існуючого і створення нового [9]. Проаналізувавши існуючі та перспективні методи синтезу систем, застосуємо таку структуру викладення: спочатку проаналізуємо неформальні методи синтезу, потім опишемо існуючі кількісні методи, сформулюємо проблему (необхідність нового, нетрадиційного підходу) і намітимо шлях її розв'язання. Розглянемо неформальний синтез складних систем. Було б невиправданим спрощенням вважати неформальний (тобто неформалізований, такий, що не включає апарат кількісного дослідження) метод синтезу систем якимось попереднім, підготовчим етапом аналізу. Справді, наука досягає досконалості, коли вона асимілює не тільки методи кількісного аналізу, а й методи неформального дослідження, які мають часом велике евристичне значення [14]. При цьому неформальні методи можна умовно поділити на переважно логічні та такі, які використовують інтуїцію. Як завжди, найбільшу ефективність має поєднання їх, система логічних (у широкому розумінні) та евристичних прийомів. Таке поєднання локалізує слабкі сторони кожного підходу і реалізує їхню силу. Так, кількісні обґрунтування є статичними і загальними, але математика виявляє неспроможність, коли вона стикається зі складністю і нелінійністю реальних ситуацій. Евристика, вільно оперуючи нечіткими поняттями, зриває з дерева пізнання надзвичайні плоди, але творчість є елітарною і важко керованою.

Методи розроблення творчих рішень – одна з галузей сучасної науки, що бурхливо розвивається. Серед її творців визначну роль відіграли практики – організатори роботи творчих колективів (А.Осборн, У.Гордон, Г.С.Альтшуллер), психологи (Е. де Бонне, Ж.Адамар, З.Фрейд), математики (Р.Декарт, Н.Вінер, Д.Пойа) і філософи (К.Полпер, І.Б.Новік, Ю.А.Шрейдер).

Усвідомлено спрощуючи, поділимо методи неформального синтезу систем на: а) суто логічні; б) такі, що ґрунтуються переважно на інтуїції та судженнях;

в) комбіновані (системні). Суто логічний синтез використовувався в історії людства як метод спроб і помилок.

Процес проектування послідовно проходить три стадії: аналітичну, оперативну та синтетичну. Аналітична стадія: поставити завдання; подати ідеальний варіант вирішення; знайти суперечність; установити її причину; визначити умови, за яких усуваються суперечності. Оперативна стадія за тлумаченням Євтодюка А.В.: перевірити, чи можна щось змінити в самій системі [6].

Аналізуючи викладене вище, розкриємо наш задум щодо методології проектування моделі вищої освіти. Проектування новітніх освітніх моделей – це багатостадійний (багатоетапний) динамічний процес, тобто процес відображений в часі, а освітня система, його реалізуюча – динамічна система. З синергетичної точки зору, – це алгоритм послідовних взаємозалежних дій всіх учасників освітнього процесу у контексті певних умов, що забезпечує досягнення поставленої освітньої мети. Теоретичному обґрунтуванню спроектованої моделі новітньої освітньої системи, як складного багатопланового процесу, сприяв синергетичний підхід як метод аналізу педагогічних явищ, що розглядається нами, як напрям методології наукового пізнання, підґрунтям якого є дослідження об'єктів як цілісної системи. Системним пізнанням передбачилося визначення складу, структури організації елементів; виявлення зовнішніх зв'язків системи та її ролі серед інших; проводився аналіз діалектики структури та функцій системи; визначалися закономірності та тенденції розвитку освітньої системи за життєвим циклом [18].

Складність цієї проблеми пояснюється багатоаспектністю самої системи вищої освіти (численні зв'язки і параметри, елемент довільного реагування на зовнішні збурення), невизначеністю умов їхнього функціонування (поведінка оточення) і труднощами класифікації цілей, яких має досягти система (велика кількість критеріїв – об'єктивна властивість складної системи).

З аналізу методів синтезу систем випливає висновок про їхній частковий характер, про спроби вирішити завдання за окремими напрямками. Наприклад, теорія статистичних рішень, враховуючи невизначеність умов, ґрунтується на скалярному критерії, який має суб'єктивний характер. Метод районування Дінера, позбавлений суб'єктивізму, також працює з одним критерієм і потребує в лаконічній формі зв'язку результату з умовами функціонування систем. Численні методи векторної оптимізації не враховують визначеності умов і мають істотні обмеження щодо виду критерію (вимоги адитивності) [3]. Це означає, що існує гостра проблема, яка полягає в потребі розроблення принципово нового підходу до оптимізації (синтезу) систем, що не мають перелічених вище недоліків.

Проблема стійкості – найбільш кардинальна проблема систем, бо вона пов'язана з їхнім існуванням. З точки зору філософії стійкість пов'язана із ступенем системи, тобто з єдністю якісних і кількісних характеристик, які не дають їй змоги за всіх кількісних змін переходити межу якісної визначеності.

Нові завдання проектування новітніх освітніх моделей не тільки дають простір новому баченню відомих властивостей, а й вимагають нового підходу. Виходячи з викладеного вище, встановимо зв'язок між критерієм стійкості і методологією проектування новітніх освітніх систем. Розвиток поняття стійкості було зумовлено розширенням сфери дій системного підходу. Прогрес систем супроводжувався зростанням їхньої поліфункціональності. Це знайшло відображення в смисловому наповненні поняття стійкості. Застосуємо діалектичний закон розвитку по спіралі (“заперечення”). Стійкість системи у запропонованому нами змісті використовує “прямолінійну” траєкторію поведінки системи: до системи висувають певні вимоги. Якщо вона не здатна виконувати їх, її визнають нестійкою. Спробуємо диференційовано підійти до зовнішніх умов, які спричиняють нестійку роботу системи. Виділимо з цих умов стійку складову і визначимо можливість такої зміни системи, яка забезпечить виконання заданих вимог у розширеному діапазоні умов [15]. Це означає, що наступним етапом розвитку принципу стійкості може бути поняття динамічної стійкості: коригування, розвиток системи, що зумовить її якісне, стійке функціонування в умовах середовища, що змінюється. Зміна системи як спосіб збереження стійкості вимагає деталізації самого поняття “стійкість”.

Система є статично стійкою, якщо її протидія збуренням відбувається внаслідок обмеження через випадковості. Така стійкість є наслідковою, запрограмованою тільки минулим системи. На противагу статичній, динамічна стійкість досягається самоуправлінням системи за принципом зворотного зв'язку. Очевидно, що саме динамічна стійкість відповідає раціональній організації справи і взагалі сучасному інтегративному цивілізованому суспільству. У динамічно стійкій системі взаємодіють дві течії: реформаторська і консервативна. У суспільстві це досягається поділом на функції адаптації і стабільності особистостей. У складній системі реконструктивні і стабілізуючі функції мають перебувати в динамічній єдності. Це означає, по-перше, що система повинна не тільки бути готовою до критики стану справ, а й заохочувати, ініціювати цю критику, бо вона сприяє розвитку освіти. По-друге, особи (можливо, навіть підрозділи), що формують своє ставлення до справ і перспектив освіти, повинні враховувати головну вимогу до критики: вона має бути конструктивною.

Неперервне виникнення і розв'язання суперечностей між стійкістю і зміною закладено у самому функціонуванні системи. Складніше дати конкретну відповідь, оскільки для цього потрібно знайти (хоча б у першому наближенні) критерій, який був би звичайним розвитком поняття стійкості. Тому стійкість функціонування системи вищої освіти доповнимо (не замінемо) стійкістю її розвитку, а далі критерій “стійкості” не змінимо, а лише розвинемо.

У результаті викладеного вище ми дійшли висновку, що досягнення стійкості в динамічному розвитку системи вищої освіти – завдання сьогодення. Нині основи викладеного алгоритму, складової “поліефективності” як вектора часткових критеріїв – один із критеріїв, що відповідає витратам на проектування й впровадження системи. Відомо, що природні (та й людські)

ресурси швидко вичерпуються, і не тільки в нашій країні. Відтак принцип економії може стати провідним у системному підході до більшості систем. Це неминуче позначиться на виборі критерію оптимізації. Якщо тепер вектор критеріїв є дисциплінуючою умовою, бо аксимілізує “надійність” досягнення потрібного рівня поліефективності, то в майбутньому, можливо, кількість обмежень скоротиться до критерію економічності (у широкому розумінні слова, включаючи час та інші ресурси), а до параметрів, що оптимізуються, увійдуть інші сьгоднішні критерії [16]. Чергове збільшення кількості оптимізуючих характеристик потребує коригування підходів, однак воно, безумовно, буде підготовлено й полегшено внаслідок реалізації принципу “стійкості інтегрованої системи вищої освіти”.

Технологічні аспекти оптимізації складних систем полікритеріальність і невизначеність – змусили нас шукати спосіб органічного поєднання різнорідних вимог до системи. Це привело до розширеного тлумачення терміна “стійкість системи”. Збагачена інтерпретація стійкості дала змогу застосувати дихотомічний поділ можливих варіантів системи: нестійкі варіанти відкидають, а стійкі, після додаткового аналізу, пропонують проектантам освітніх систем, які приймають рішення. Будь-яка система має функціонувати в заданому діапазоні зовнішніх умов, відтак до поняття стійкості освітніх моделей ми включили такі складові, як їхню надійність, мобільність, живучість, ступеневість. Цим було зроблено крок в інтерпретації стійкості – від часткового (статичного) стану до більш загального (функціонального) аспекту. Освітня модель – це система, яка створюється для досягнення заданих цілей (система оптимальних дій) і зорієнтована на оптимальний результат (оптимальне проектне рішення), а синергетичний підхід у проектуванні постає певним концептуальним базисом як сукупність певних принципових вихідних положень синергетики, згідно яких проводиться теоретичний аналіз освітніх систем [8].

Таким чином, під проектуванням освітніх моделей будемо розуміти креативно-аналітичний системний процес відтворення досліджуваної діяльності, критерієм істинності якого є стабільність існування та розвиток освітньої системи за життєвим циклом зі збереженням його характерних складових, яким визначається алгоритм системного проектування та її функціональна спрямованість. Як вважає О.А. Грішнова, застосування досягнень у розробці синергетичної парадигми дає змогу прослідкувати всезагальність синергетичних законів, яким підкоряються процеси в системах різного онтологічного походження, що здатні до самоорганізації [5].

Подальший розвиток синергетичного підходу потребував інтерпретації основних властивостей системи під якимисьь декількома кутами зору. При проектуванні освітніх моделей ми намагалися використовувати для цього ефективність у широкому розумінні цього поняття. Але за межами ефективності залишалися принципово відмінні від вихідних характеристик витратні показники і ряд інших властивостей системи. Щоб усунути цю суперечність, нами було запропоновано критерій, який характеризує

можливість виконання системою вимог, що висувають до неї у певному діапазоні умов. Цей критерій поділяє можливі ситуації на два класи: в одному з них система працює справно, у другому – не виконує хоча б одну із висунутих до неї вимог, а можливо, і їхню комбінацію.

З точки зору інформаційності проектування – це процес одержання (“виокремлення”) нової інформації з використанням нововведень (інновацій) [1]. З точки зору організаційності – це багаторівневий (ієрархічний) процес прийняття рішення. З точки зору процедурності – це багатоплановий процес, як процес активної творчої діяльності, що ототожнює основний чинник системи освіти – вільний розвиток індивідуальності.

Система проектування освітніх моделей – цілісна взаємозв'язна множина об'єктів, предметів (можливо однорідних); з іншого боку, система – це порядок (план, класифікація), в якій розміщується група понять для створення єдиного цілого; таким чином, система – це цілісна множина об'єктів (елементів), зв'язаних між собою взаємним відношенням, і вирішуюча завдання проектування. Відповідно, як справедливо вважає В.Г.Кремень, “головне завдання освіти – виявити здібності особистості. Виявлення цієї невідповідності в педагогічному процесі “бере на себе” синергетика як нова методологічна парадигма. В основі сучасних методологічних підходів, у тому числі синергетичного, до вивчення цілісного процесу соціалізації, виховання та розвитку особистості лежить загальнофілософський напрям наукового пізнання, що розкриває шляхи дослідження функціонування всього суспільства, його спільнот, окремої особистості в конкретних історико-культурних умовах” [цит. за 10].

Таким чином, проектна процедура – упорядкована сукупність взаємозв'язаних визначеними відношеннями дій, направлених на рішення завдань проектування освітніх моделей. Враховуючи парадигму сучасної освітньої системи її імовірнісний розвиток може бути подано на основі дисипативних структур, що мають властивості нелінійності, тобто характеризуються багатоваріантністю і непередбачуваністю переходу системи з одного стану в інший, тобто флуктуаційністю і відкритістю для розвитку.

У вище викладеному і загальному вигляді представлені основні ідеї, на які, в методологічному плані, ми орієнтувалися при розкритті суті теми. Вся справа в тому, що спираючись на загальну теорію систем, можна зробити далеко йдучі заключення виходячи із таких чітко сформульованих тенденцій, наприклад, перед тим як перейти до практичного здійснення своїх замислів людина створює образ реальної ситуації в своїй уяві.

Синергетичне моделювання для аналізу розвитку та трансформації освітніх систем фактично реалізує викладену схему: будується модель, яка є образом реальної (майбутньої) ситуації; застосування математичних методів моделювання й оптимізації дозволяє здійснити оптимальну математичну реалізацію (побудувати освітню систему, а застосування виробляючих систем – її фізичну (педагогічну реалізацію) [2]. Ситуація, що склалася у системі вищої освіти описується термінами синергетики, оскільки вона має біфуркаційні

(критичні) за життєвим циклом процеси руйнування старих структур і виникнення низки тенденцій для переходу системи в нову якість. Організаційною основою забезпечення процесів проектування і прогнозування перспективних освітніх систем, якості проектних рішень є логічна схема взаємодії рівнів прийняття рішень. Їх можна подати такою формулою системного аналізу: об'єкт як цільова категорія> --> <процес як категорія засобів досягнення мети> --> <система, яка реалізує процес>. Над всіма цими процесами домінує загальна ідея управління, структуру якої представимо формулою: <знає> <--> <може> <--> <хоче> <--> <встигає>.

Для програмування розвитку освітньої моделі потрібна здатність передбачувати послідовність дій і створювати плани, які по суті своїй повинні являтися скоріше випереджувальними, чим направляючими. Застосовуючи синергетичний підхід, який має велику теоретико-методологічну значущість, оскільки синергетика спрямовує увагу не на існуюче, а на виникаюче, а в нашому випадку організувати – означає задати упорядковану структуру, поєднати її частини таким чином, щоб вона працювала як єдине ціле, тобто побудувати таку освітню систему, яка б вирішувала стратегічні завдання освіти суспільства. Проектування освітньої системи включає в себе визначення її цілей, а також динаміку функціонування, а управління – як контроль виконання проектних рішень, так і планування змін, що ототожнює термін “біфуркація” як джерело розгалуження, коли відкриваються можливі шляхи розвитку освітньої системи. Проектування системи вищої освіти можна подати такою формулою системного аналізу: <наукові дослідження в галузі вищої освіти> -- <розробка інтегрованої системи та її ресурсних забезпечень> -- <впровадження системи> - - <функціонування> -- <оцінка ефективності> -- <формування і реалізація відповідних заходів коригування системи>. Під програмуванням ЖЦ системи вищої освіти у ми розуміємо процес впровадження необхідних (заданих) цільових державних освітніх стандартів у закладах вищої освіти шляхом оптимального розподілу ресурсів на всіх етапах ЖЦ, досягнення соціально-економічної ефективності системи і процесів ЖЦ. Згідно з цільовим аспектом, програмування ЖЦ системи вищої освіти – це процес оптимального проектування й управління підготовкою фахівців за системними критеріями проблемної орієнтації (аналіз термінів навчання, кадрового, матеріально-технічного, інформаційно-методичного забезпечення), їхньої ефективності.

На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної практики проектування освітніх систем ми узагальнили процедурне програмування ЖЦ системи вищої освіти, яка є комплексно-цільовою процедурою, завдяки якій на єдиній інформаційній, педагогічній і методологічній основі забезпечується єдність вимог до змісту та якості підготовки фахівців, незалежно від відомчої підпорядкованості закладів вищої освіти та форм власності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Практика трансформаційних змін моделей вищої освіти у різних країнах світу протягом останніх десятиліть є неоціненним матеріалом для аналізу, з якого не завадило б зробити певні висновки. Найголовніші з них такі: а) реформування освіти –

глобальний процес, а відтак для його здійснення вкрай потрібно досягти консенсусу, згоди на зміни всіх учасників (від школярів та їхніх сімей до політиків найвищого рангу). Одне із завдань управління системою освіти – прикласти зусилля по створенню й підтриманню такого консенсусу; б) значних успіхів у поліпшенні й розширенні всіх рівнів власних моделей вищої освіти досягли лише ті країни, в яких підвищення валового національного продукту супроводжувалося зростанням рівня освіти та створенні суспільного клімату прагнення й поваги до знань і наявності систем законів для інтенсифікації цього прагнення; в) впровадження реформ національної моделі вищої освіти, щодо практичної реалізації синергетичного підходу у підготовці конкурентоздатного фахівця, передбачає не одночасність змін усіх і всього, а вироблення науковцями реальної послідовності заходів щодо поступового створення єдиного Європейського освітнього простору без катаклізмів і надмірних прискорень; г) жодна країна з розвиненою системою закладів вищої освіти не досягне її успішної й повної трансформації, якщо задовольнятиметься лише кількісним збільшенням пропозицій на ринку освітніх послуг; д) розумне управління з центру змінами в освіті не менш важливе, а ніж наявність необхідних фінансових і кадрових ресурсів. Втім, завдання центру полягає не у створенні примітивної системи постанов, наказів, правил і програм, а в організації сучасної системи моніторингу за станом освіти, оцінюванням компетентностей. Без даних про такий зворотний зв'язок малі негаразди швидко зростатимуть, корелюватимуть негативно, і повернення на правильну траєкторію руху буде запізним і потребуватиме значних затрат коштів; е) недержавний сектор закладів вищої освіти може гармонійно доповнити державний, бо він гарантує соціальну рівність в доступі до освіти. Додержання ж необхідного рівня соціальної справедливості – одне з найважливіших політичних завдань управління системою освіти; є) серед завдань, які ставлять перед собою розвинені країни, є забезпечення якості життя свого населення. Для досягнення цієї мети необхідно реалізувати безліч заходів, здійснити чимало перетворень, трансформуючи їх у новітню концепцію реформування й черговості вирішення освітянських завдань, що їх визначають окремі країни і людство в цілому. Цей зовнішній чинник з кожним роком дедалі сильніше впливає як на внутрішню, так і на зовнішню політику реформування недержавного сектору в національній і міжнародних моделях вищої освіти.

Таким чином, визначивши зовнішні та внутрішні проблеми вищої освіти на сучасному етапі, до яких слід віднести ринкові відносини у вищій освіті, які спрямовані на зміну характеру, місця та ролі недержавного сектору освіти у суспільстві, недосконалість реформ у сфері вищої освіти та відсутність відповідної законодавчої бази, що створює перешкоди для інтеграції національної системи вищої освіти в Європейський освітній простір, необхідно продовжувати перспективні дослідження українських учених щодо аналізу трансформаційних процесів, які відбуваються в недержавному секторі національної систем вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрос Є.І. Проблема свободи у контексті раціоналізації людського буття // Людина в цивілізації XXI століття: проблема свободи. К. : наук. думка, 2005. С. 127-174.
2. Андрущенко В. Освіта в пошуках нових стратегій мислення // Вища освіта України. – 2003. – № 2. – С.5-6.
3. Дубасенюк О.А. Упровадження освітніх інновацій в системі вищої освіти //Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія /за ред. П.Ю. Сауха. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 444 с.
4. Гриневич Л. План демонополізації освіти і науки. URL : <http://education-ua.org/ua/articles/218-plan-demonopolizatsiji-osviti-i-nauki>.
5. Грішнова О.А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку // Соціально-трудова відносина : теорія та практика. Збірник наук. праць. №1 (7)/2014. С. 34-42.
6. Євтодюк А.В. Аксиологічні засади сучасної системи освіти України // Педагогічний пошук. – 2014. – № 2. – С. 12–15 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2014_2_5
7. Катеринчук О.В. Модернізація системи освіти. – К. : Пед. думка, 2012. URL : <http://intkonf.org/katerinchuk-ovmodernizatsiya-sistemi-osviti/>
8. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Основания синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры /Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов. – СПб. : Алтейя, 2002. – 414.
9. Концептуально-методологічні основи проектування методів і засобів діагностики освітніх результатів у вищих навчальних закладах: монографія /за заг ред. В.І.Лугового, О.Г. Ярошенко. – К. : Пед. думка, 2014. – 234 с.3.
10. Кремень В.Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум. – К. : Грамота, 2007. – 576 с.
11. Лігоцький А.О. Теоретичні основи проектування сучасних освітніх систем. /Монографія – К.: Техніка, 1996. – 210 с.
12. Огнев'юк В.О., Сисоєва С.О. Освітологія – науковий напрям інтегрованого дослідження ЧАСТИНА I. Методологічні засади освітології сфери освіти / В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва //Рідна школа. – 2012. – № 4 – 5. – С. 44.
13. Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: моногр. /за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Віктора Огнев'юка, Світлани Сисоєвої. – К. : ТОВ Видавниче підприємство “Едельвейс”, 2013. – 460 с.
14. Allen, J., & van der Velden, R. (Eds.). (2011). The flexible professional in the knowledge society: New challenges for higher education. Dordrecht: Springer.
15. Altbach, P.G., Reisberg, L., & Rumbley, L.A. (2009). Trends in global higher education: Tracking an academic revolution. Paris: UNESCO.
16. Horta, H., & Jung, J. (2013). Higher education research in Asia: An archipelago, two continents or merely atomization? Higher Education in Europe, 68 (1), 117–134.
17. Modernization and employability at heart of new higher education reform strategy. URL: <http://www.europe.eu>.
18. Pasternack, P. (Ed.). (2014). Hochschulforschung von innen und seitwärts: Sichtachsen durch ein Forschungsfeld (Higher education from within and from aside: Perspectives through an research field). Wittenberg: Institut für Hochschulforschung (die hochschule. Journal für wissenschaft und bildung, 1/2014).

REFERENCES

1. Andros, Ye.I. (2005). Problema svobody u konteksti ratsionalizatsii liudskoho buttia [The problem of freedom in the context of rationalization of human existence]. Liudyna v tsvivilizatsii XXI stolittia: problema svobody – Man in the 21st century civilization: the problem of freedom. (pp. 127-174). Kyiv: Nauk. dumka (in Ukrainian).

2. Andrushchenko, V. (2003). Osvita v poshukakh novykh stratehii myslennia [Education in search of new thinking strategies]. *Vyshcha osvita Ukrainy – Higher Education in Ukraine*, 2, 5-6 (in Ukrainian).
3. Dubaseniuk, O.A. (2011). Uprovadzhennia osvitnikh innovatsii v systemi vyshchoi osvity [Implementation of educational innovations in the higher education system]. P. Yu. Saukh (Eds.). *Innovatsii u vyshchii osviti: problemy, dosvid, perspektyvy – Innovations in higher education: problems, experience, prospects*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. Ivana Franka (in Ukrainian).
4. Hrishnova, O.A. (2014). Liudskiyi, intelektualnyi i sotsialnyi kapital Ukrainy: sutnist, vziaimozv'язok, otsinka, napriamy rozvytku [Human, intellectual and social capital of Ukraine: essence, interconnection, assessment, directions of development]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka – Social-labor relations: theory and practice*, 1(7), 34-42 (in Ukrainian).
5. Yevtodiuk, A.V. (2014). Aksiolohichni zasady suchasnoi systemy osvity Ukrainy [Axiological bases of the modern system of education in Ukraine]. *Pedahohichni poshuk – Pedagogical search*, 2, 12-15. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2014_2_5 (in Ukrainian).
6. Katerynychuk, O.V. (2012). Modernizatsiia systemy osvity [Modernization of the education system]. Kyiv: Ped. Dumka. URL <http://intkonf.org/katerinchuk-ovmodernizatsiya-sistemi-osviti/> (in Ukrainian).
7. Knyazeva, E.N., Kurdyumov, S.P. (2002). Osnovaniya sinergetiki. Rezhimy s obostreniem, samoorganizatsiia, tempomiry [Foundations of synergetics. Modes with exacerbation, self-organization, tempo-worlds]. Saint Petersburg: Alteyya (in Russian).
8. Kremen, V.H. (2007). Filosofiia natsionalnoi idei. Liudyna. Osvita. Sotsium [Philosophy of the national idea. Man. Education. Socium]. Kyiv: Hramota (in Ukrainian).
9. Kremen, V., Levovytskyi, T., Ohnevyuk, V., Sysoieva, S. (Eds.). (2013). Osvitni reformy: misiia, diisnist, refleksiia [Educational reforms: mission, reality, reflection]. Kyiv: TOV Vydavnyche pidpriemstvo “Edelveis” (in Ukrainian).
10. Lihotskyi, A.O. (1996). Teoretychni osnovy proektuvannia suchasnykh osvitnikh system [Theoretical bases of modern education systems design]. Kyiv: Tekhnika (in Ukrainian).
11. Luhovyi, V.I., Yaroshenko, O.H. (Eds.). (2014). Kontseptualno-metodolohichni osnovy proektuvannia metodiv i zasobiv diahnozyky osvitnikh rezultativ u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Conceptual and methodological bases for designing methods and means of diagnostics of educational results in higher education institutions]. Kyiv: Ped. dumka (in Ukrainian).
12. Ohneviuk, V.O., Sysoieva, S.O. (2012). Osvitolohiia – naukovyi napriam intehrovanoho doslidzhennia. Chastyna I. Metodolohichni zasady osvitlohii sfery osvity [Education - Scientific direction of the integrated study. Part I. Methodological principles of education in the sphere of education]. *Ridna shkola – Native school*, 4-5, 44-51 (in Ukrainian).
13. Plan demonopolizatsii osvity i nauky vid Lili Hrynevych [The education and science demonopolization plan by Lili Hrynevych]. (n.d.). [education-ua.orh](http://education-ua.orh/ua/articles/218plan-demonopolizatsiia-osviti-i-nauky). URL <http://education-ua.orh/ua/articles/218plan-demonopolizatsiia-osviti-i-nauky> (in Ukrainian).
14. Allen, J., & van der Velden, R. (Eds.). (2011). *The flexible professional in the knowledge society: New challenges for higher education*. Dordrecht: Springer (in English).
15. Altbach, P.G., Reisberg, L., & Rumbley, L.A. (2009). *Trends in global higher education: Tracking an academic revolution*. Paris: UNESCO (in English).
16. Horta, H., & Jung, J. (2013). Higher education research in Asia: An archipelago, two continents or merely atomization? *Higher Education in Europe*, 68(1), 117-134 (in English).
17. Modernization and employability at heart of new higher education reform strategy. (2018). [www.europa.eu](http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1043_en.htm). URL http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1043_en.htm (in English).
18. Pasternack, P. (Ed.). (2014). *Hochschulforschung von innen und seitwärts: Sichtachsen durch ein Forschungsfeld. Die Hochschule. Journal für wissenschaft und bildung*, 1, 63-75 (in German).

РЕЗЮМЕ

Анатолий Лигоцкий,
доктор педагогических наук, профессор

Феноменология проектирования новейших образовательных систем в глобальной образовательной среде

В статье исследуется проблема концептуализации когнитивно-коммуникативных и информационно-семиотических измерений проектирования инновационной модели высшего образования на мировом и отечественном уровне в научном дискурсе XXI века. Обосновываются актуальность исследуемой проблемы, методологические основы проектирования новейших образовательных систем на основе синергетического подхода в качестве способа анализа педагогических явлений; рассмотрены инновационные подходы к проектированию образовательных моделей в контексте понимания креативно-аналитического системного процесса воспроизводства исследуемой деятельности.

Ключевые слова: проектирование; синергетический подход; образовательные модели; высшее образование.

SUMMARY

Anatoliy Ligotskiy,

Doctor of pedagogical Science, Professor

Phenomenology of the design of new educational systems in the global educational environment

Introduction. *It is taken as a benchmark that every person is interested in the fact that not only the widest possible reveal his dignity and potential opportunities, not only to receive education, but also the ability to adapt to the new political and socio-economic realities of the present. The state, however, should take care of the satisfaction of these needs of the individual, which would be combined with the examination of the needs of the community as a whole. To do this, it is necessary to rely on the theoretical model of the "innovative person", which is tested in the world and focused on instilling proficiency, solid knowledge, flexibility and mobility into high school graduates.*

Purpose. *The purpose of the article is the theoretical substantiation of the algorithm of system design of the model of the modern educational system, which reveals the essence and features of the global educational environment.*

Methods. *The system of general scientific and special methods of theoretical (analysis of scientific literature on the studied problem, systematization, generalization of materials, content analysis) and empirical research (monitoring of military specialists, use of diagnostic tools, etc.).*

Results. *On the basis of the analysis of domestic and foreign practice in the design of educational systems, we generalized the procedural programming of the JC system of higher education, which is a complex and objective procedure, through which a unified information, pedagogical and methodological basis ensures the unity of requirements to the content and quality of training of specialists, regardless of departmental subordination institutions of higher education and forms of ownership.*

Originality. *The organizational framework for ensuring the processes of designing and forecasting of perspective educational systems, the quality of design decisions is a logical scheme of interaction of decision-making levels. They can be submitted using the following system analysis formula: object as target category - process as a category of means to achieve the goal - system that implements the process.*

Conclusion. *The priority of the directions of the state policy in the context of the integration of the national higher education into the European and world educational space is that the necessary prerequisite for the design of an innovative model of higher education is the coherent renewal of the educational system, in particular, the improvement of its staffing, which to a large extent depends on the ability of the education system to train highly skilled professionals.*

Key words: design; synergetic approach; educational models; higher education.

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОРГАНІЗАТОРІВ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ І СТРУКТУРА

У статті розглянуто питання щодо змісту професійної компетентності організатора морально-психологічного забезпечення. З'ясовано сутність ключових понять "зміст" і "структура", визначено та науково обґрунтовано основні компоненти професійної компетентності, а саме такі: ціннісно-мотиваційний, змістовий, діяльнісний і суб'єктний. Їх змістове наповнення включає цінності, мотиви, інтереси та потреби; відображає систему компетентнісно орієнтованих знань; визначає п'ять груп взаємопов'язаних здатностей – гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні, організаторські; розкрито систему професійно важливих якостей.

Ключові слова: морально-психологічне забезпечення; професійна компетентність; організатори морально-психологічного забезпечення; цінності; мотивація; мотиви; інтереси; потреби; професійно важливі якості; знання; здатності.

Постановка проблеми. Підготовка та комплектування Збройних сил (ЗС) України офіцерами структур морально-психологічного забезпечення (МПЗ) нині є одним із найважливіших і найскладніших проблем сучасної військової освіти. Така ситуація актуалізує роль післядипломної освіти у розвитку, а інколи й формуванні, професійної компетентності офіцерських кадрів, зокрема, який відповідає за організацію морально-психологічного забезпечення у військовій частині (підрозділі). Від якості їх професійної дії залежить реалізація відповідних завдань, які зумовлені цим видом забезпечення. Організатор морально-психологічного забезпечення – це фахівець, який займається навчально-виховною (педагогічною) та психологічною роботою у військах. Це накладає на нього велику відповідальність як за зміст і результати власної професійної діяльності, так і за поведінку та результати діяльності вихованців. У результаті врахування специфіки військово-професійної діяльності та функціональних обов'язків кожен офіцер структур з морально-психологічного забезпечення водночас є вихователем і психологом. Сфера їх діяльності носить гуманітарний характер і, як результат, вимагає більш творчого підходу до виконання завдань, загального бачення ситуації та великої частки ситуативності у вирішенні службових і фахових завдань.

З огляду на те, що усі вищезазначені обставини висувають суворі вимоги до виконання завдань морально-психологічного забезпечення у всіх аспектах дій військ (сил) і, як результат, до професійної підготовки офіцерів структур морально-психологічного забезпечення оперативно-тактичного рівня, а їх професійна характеристика не визначена у нормативно-правових документах, виникла необхідність у визначенні змістової структури професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування професійної компетентності та її структури досить актуальна та стала об'єктом дискусій і досліджень різних наукових галузей ХХ –ХХІ ст., що збагатили їхню джерельну базу потужним арсеналом праць.

Розв'язання проблеми розвитку професійної компетентності фахівців важливим теоретичним підґрунтям є результати наукових досліджень з проблеми філософії освіти В. Андрущенка, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лутая та ін; проблеми компетентісного підходу в освіті (В. Байденко, А. Вітченко, М. Головань, О. Дубасенюк, Г. Єльнікова, Е. Зеєр, І. Зимня, А. Каленський, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, О. Пометун, Дж. Равен, В. Свистун, А. Субетто, А. Хуторської, В. Ягупов та ін.). Актуальні проблеми військової освіти стали центром уваги О. Барабанщикова, М. Варія, В. Вдовюка, О. Діденка, А. Зельницького, Д. Іщенко, А. Лігоцького, М. Нещадима, Ю. Приходька, В. Стасюка, В. Телелима, В. Ягупова та ін.

Важливими для нашого дослідження є положення про формування психолого-педагогічної, діагностичної, управлінської та інших видів компетентності, що висвітлені в працях В. Адольфа, В. Байденка, О. Гури, Н. Кузьміної, А. Маркової, В. Свистун, С. Сисоєвої, Ю. Татура, Л. Тархана та ін.

Теоретичні аспекти реалізації компетентісного підходу при підготовці військових фахівців з вищою освітою висвітлені у працях А. Вітченка, А. Зельницького, В. Осьодла, І. Чистовської, В. Ягупова та ін. Теоретичні та методичні аспекти формування фахової компетентності у закладах вищої освіти розкрито у працях Г. Єльнікової, О. Зайченка, В. Маслова, О. Тімець та ін.

Дослідженню педагогічних умов підготовки військовослужбовців до професійної діяльності присвячена низка дисертацій (Г. Артюшин, Т. Ваколюк, О. Діденко, Ю. Захарчишина, А. Литвин, А. Радванський, І. Сніцар, К. Тушко, В. Уліч та ін.); наукові основи впровадження в освітній процес закладів вищої освіти дистанційного навчання розкрито в розвідках О. Андрєєва, В. Баркасі, В. Бикова, І. Блощинського, В. Кухаренка, М. Мартиненко, Р. Миколайчука, П. Стефаненка та ін.

У результаті здійснення наукового пошуку виявили різноманітні комбінації основних компонентів професійної компетентності педагога, які характеризують її зміст. Серед них, найбільш уживаними, на нашу думку, є такі: мотиваційна, когнітивна, змістова, особистісна, ціннісна, рефлексивна тощо. Однак у наукових роботах досить часто зустрічаються й компоненти, подібні за змістовим значенням, які мають іншу або доповнену більш розширену назву, наприклад:

мотиваційний – мотиваційно-ціннісний, поведінковий;

комунікативний – інформаційний, соціально-комунікативний та інші.

Звертаємо увагу на те, що проблема професійної компетентності офіцерів-організаторів МПЗ у наукових розробках не була виявлена.

Мета статті: обґрунтувати професійну компетентність організаторів морально-психологічного забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Морально-психологічне забезпечення підготовки та ведення бойових дій – один із основних видів всебічного забезпечення військ (сил), метою якого є формування та підтримка морально-психологічного стану (МПС) особового складу, його професійно важливих, бойових і психічних якостей, необхідних для успішного виконання ним бойових завдань. За будь-яких обставин і умов бойових дій МПЗ має проводитись комплексно, безперервно, цілеспрямовано, і чим складніша та напруженіша обстановка, тим активніше, цілеспрямованіше та конкретніше.

Ефективне проведення МПЗ передбачає своєчасне цілеспрямоване професійне використання всіх наявних сил і засобів для попередження негативних змін МПС особового складу, перерозподіл зусиль і посилення впливу на певних напрямках роботи.

На сучасному етапі розвитку суспільства продуктивність професійної діяльності залежить не стільки від володіння будь-якою заданою спеціальною інформацією, скільки від уміння орієнтуватися в інформаційних потоках, вирішувати проблеми, отримувати і використовувати нові знання й інші ресурси для досягнення поставленої мети, ступеня ініціативності та відповідальності. Мало бути хорошим співробітником, необхідно бути професіоналом своєї справи – ініціативним, здатним приймати рішення в ситуаціях невизначеності та брати на себе відповідальність. Це неможливе без володіння професійними та фаховими знаннями та здатностями на планетарному, а не вузькоспеціальному рівні, без наявності творчо-інноваційних, ціннісно-орієнтаційних і діалогічно-комунікаційних якостей. На думку провідних вітчизняних фахівців-педагогів, нині орієнтування освіти виключно на академічні й енциклопедичні знання випускників застаріло з точки зору нових вимог.

Сучасна військова освіта має бути націленою на формування у випускника його професійної компетентності. Це підкреслюється новими завданнями, які ставить держава перед вищою освітою, оскільки саме їй належить провідна роль у формуванні культурних цінностей особистості взагалі та фахівця, зокрема, зростанні наукового та інтелектуального потенціалу країни [1]. Відповідно ці вимоги викладені, у законах України і державних програмах [2, 3].

З іншого боку одним із найбільш важливих факторів впливу на підготовку військового фахівця є вимоги, які обумовлені особливостями сучасних війн та збройних конфліктів. Зміст і особливості сучасної війни, її надзвичайно висока морально-психологічна насиченість передбачають високу громадянську свідомість, всебічну морально-психічну стійкість і готовність воїнів виконання поставлених бойових завдань [4]. Військова-професійна компетентність, яку у процесі професійної підготовки на етапі оперативно-тактичної підготовки має розвивати (інколи, на жаль, і формувати) організатор морально-психологічного забезпечення. Формально вимоги до неї прописані в професійному стандарті

офіцера оперативно-тактичного рівня Збройних сил України з морально-психологічного забезпечення.

Таким чином, головна вимога, яка пред'являється до майбутнього організатора МПЗ, – це здатність оперативно та професійно розв'язувати посадові компетенції як офіцерові та фахівцю на оперативно-тактичній ланці управління. Їх професійний розвиток передбачає формування власних професійних позицій, самостійності та організованості, вміння свідомо планувати свої дії відповідно до, з одного боку, внутрішніх переконань і цінностей, а з іншого – в межах посадових компетенцій.

Зважаючи на вищеозначене, відповідно до сучасних вимог державних освітніх стандартів до випускників Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (Національної рамки кваліфікації, освітньо-професійних програм тощо), а також тенденцій розвитку освіти у світі фахова підготовка організаторів МПЗ ґрунтується на компетентному підході.

Реалізація в системі військової освіти компетентного підходу до підготовки організаторів МПЗ вимагає всебічного з'ясування основних аспектів даного явища. У категорійно-поняттєвий апарат вітчизняної педагогіки поняття «компетентність» увійшло порівняно недавно. Його застосування актуалізується запровадженням компетентно-орієнтованого підходу у стандартах вищої освіти. Поняття «компетентність» також широко застосовуються у науковому обговоренні проблем вищої освіти. Нині відбувається осмислення та обговорення у наукових співтовариствах, що є компетентність, її зміст, способи її формування, розвитку та оцінювання. Відбувається постійна дискусія щодо уточнення цього поняття. Відповідно тому, нині не сформовано єдиної думки щодо визначення поняття «компетентність» і трактування його змісту.

Для визначення професійної компетентності організатора МПЗ необхідно з'ясувати сутність поняття «компетентність». Враховуючи його іноземне походження, для визначення звернулися до словників іноземних мов, у яких компетентність тлумачиться як 1) «володіння знаннями, які дозволяють судити про що-небудь, висловлювати вагому, авторитетну думку» [5, с. 315]; 2) «поінформованість, обізнаність, авторитетність» [6, с. 282].

У словнику української мови компетентний – це той, хто «має достатні знання в якій-небудь галузі, з чим-небудь добре обізнаний, тямучий, ґрунтується на знанні, кваліфікований» [7, с. 250].

У психолого-педагогічній літературі зустрічається велика кількість різновидів компетентності залежно від специфіки діяльності фахівця. Зокрема, дослідники виокремлюють такі види компетентності: професійна, педагогічна, фахова, дидактична, методична, комунікативна, психологічна, соціокультурна, управлінська, конфліктологічна, політична, діагностична, міжкультурна, економічна, гендерна, інформаційна тощо. У контексті нашого дослідження інтерес представляють професійна компетентність, зокрема фахова компетентність організатора МПЗ.

Важливим для нас є визначення поняття «професійна компетентність» організатора МПЗ. Аналіз наукових досліджень зі цієї проблеми дозволив нам прийти до висновку, що науковці по-різному тлумачать поняття «професійна компетентність». Проте, всі вони однакові в тому, що професійна компетентність відображає рівень професійних знань, умінь, навичок, досвіду та професійно важливих якостей фахівця, що забезпечує виконання ним певної професійної діяльності.

Зокрема, на думку І. Зязюна, зміст професійної компетентності включає знання предмета, методики його викладання, педагогіки й психології та рівень розвитку професійної самосвідомості, індивідуально-типові особливості й професійно важливі якості [8, с. 78].

В. Ягупов під поняттям «професійна компетентність» розуміє системне інтегральне явище щодо суб'єкта професійної діяльності, що включає не тільки його професійні та фахові знання, навички, вміння, професійно важливі якості, професійний і фаховий досвід, які забезпечують успішне реалізацію посадових компетенцій, але і мотиваційну готовність і позитивне ставлення до цілей, завдань, змісту, методик, технологій, засобів і результатів своєї професійної діяльності.

В. Свистун витлумачує «професійну компетентність» як теоретичну, практичну та психологічну види підготовленості особистості майбутнього фахівця, що проявляється в його здатності та готовності до здійснення конкретного виду професійної діяльності [9, с. 186].

Таким чином, можна наголошувати, що професійна компетентність офіцера – організатора МПЗ полягає у його здатності та готовності здійснювати діяльність, спрямовану на формування та підтримання, а за необхідності та відновлення необхідного для виконання поставлених навчальних, навчально-бойових і бойових завдань МПС особового складу, що забезпечуватиме їх виконання.

Професійна компетентність офіцера – організатора МПЗ звернена, з одного боку, до його діяльності, зумовленою службовими обов'язками, а з іншого – до його підлеглих, успішне виконання завдань якими він має забезпечувати. Готуючись до організації та здійснення МПЗ, він обмірковує його мету, зміст, враховує особливості бою, суспільно-політичної обстановки, інших умов і чинників, що впливають на МПС, власні можливості. Важливою особливістю його професійної компетентності є її комплексність, що вимагає від нього здатності на основі наукових знань і професійного досвіду синтезувати рішення для успішного розв'язання задач МПЗ бою, аналізувати різноманітні ситуації, що зумовлює необхідність осмислення педагогічних закономірностей та психологічної сутності явища, вибору засобів взаємодії. Розв'язання кожної педагогічної задачі актуалізує всю систему педагогічних здатностей офіцера структур МПЗ, які проявляються як єдине ціле.

Таким чином, його професійна компетентність не є простою сумою засвоєних алгоритмів чи способів діяльності, адже це усвідомлена система наукових знань і здатностей, професійного досвіду, де є місце власним оцінкам

і критичним поглядам, тобто квінтесенція управлінської культури і компетентності «керівників, з одного боку, тісно пов'язані із загальною культурою особистості, загальнонародською та професійною культурою, а система цінностей управлінської діяльності – з системою цінностей суспільства, конкретної професійної спільноти й особистісними цінностями керівників, а з іншого – представляють інтегроване професійно-важливе утворення, яке характеризує особливості системи їх управлінських знань, навичок, умінь, здатностей й актуалізується в професійній свідомості, стилі управлінської діяльності, управлінській етиці та поведінці» [10, с.300].

На основі проведеного аналізу наявних підходів до визначення змісту компетентності вважаємо, що основними компонентами професійної компетентності організаторів МПЗ є такі: ціннісно-мотиваційний; емоційно-вольовий; когнітивний; організаційно-діяльнісний; психологічний; предметно-діяльнісний; індивідуально-психологічний; суб'єктний.

Ціннісно-мотиваційний компонент. Однією з основних якостей організатора МПЗ у професійній діяльності є його професійна спрямованість, що безпосередньо відображається його ставленні до свого службового призначення та мотивації реалізації посадових компетенцій. У психологічному розумінні спрямованість офіцера визначається як сукупність стійких мотивів, які орієнтують його на професійну діяльність. Ця спрямованість характеризується інтересами, схильностями, переконаннями, ідеалами, в яких виявляється світогляд офіцера та його ставлення до свого службового призначення. Розглядаючи це визначення щодо організаторів МПЗ, в нього додатково включається інтерес до вихованців, до фахової діяльності, схильність займатися нею, усвідомлення своїх здібностей і здатностей.

Він характеризується насамперед позитивним ставленням до діяльності офіцера структур МПЗ і знаходить своє відображення у внутрішній вмотивованості до своєї професійної діяльності, показниками якого є професійні цінності, інтереси, потреби та мотиви набуття військово-професійної освіти.

Емоційно-вольовий компонент виявляється в самодетермінації й саморегуляції своєї діяльності та різних психічних процесів, здатності з власної ініціативи, виходячи з усвідомленої необхідності, виконувати посадові компетенції у заздалегідь спланованому напрямку, організовувати свою фахову діяльність та її спрямувати на виконання поставлених завдань, а також здатності зусиллям волі стримати зовнішній прояв емоцій в екстремальних умовах бойової обстановки або навіть показати зовсім протилежне.

Роль організатора МПЗ у формуванні та підтриманні МПС досить важлива і складна, що передбачає такі дії: створення умов для розвитку військового професіонала; успішну організацію МПЗ з метою формування у підлеглих необхідних національно-патріотичних, морально-бойових і фізичних якостей, психологічної готовності до ведення бойових дій. Він окремих прикладних завдань виконує і загальнодержавні завдання: виховання покоління громадян України, здатних ефективно працювати і вчитися продовж життя, оберігати й

примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства. Її реалізація процесі здійснення МПЗ вимагає від організатора МПЗ творчості, активності, високої психолого-педагогічної культури і наполегливої праці.

Своєю поведінкою організатор МПЗ постійно впливає на формування у підлеглих високих моральних і професійно важливих якостей. Тому не виникає сумніву, що в умовах гуманізації та демократизації військової сфери організатор МПЗ стає ключовою постаттю у педагогічному середовищі.

Когнітивний компонент. Включає інтелектуальну сферу організатора МПЗ, його загальнонаукову обізнаність та обізнаність у військово-професійній сфері та найголовніше наявність системних психолого-педагогічних знань у сфері організації МПЗ.

Для здійснення професійної діяльності офіцер структур МПЗ має володіти як професійними знаннями, так і системою фахових психолого-педагогічних знань, що складають: загальновійськові, виховні, методичні, комунікативні, управлінські, діагностичні, психологічні, дослідницькі знання.

Зміст когнітивного компонента складають: психолого-педагогічні, професійні знання, а також знання методологічних принципів дослідження проблем у сфері психологічних аспектів військово-професійної діяльності та психолого-педагогічних умов для розвитку пізнавальної мотивації та здатностей підлеглого особового складу; психологічних основ військово-професійної діяльності.

Позитивний результат розвитку професійних знань організатора МПЗ буде тільки в тому разі, якщо він буде успішно застосовувати їх у своїй практичній діяльності.

Предметно-діяльнісний компонент організатора МПЗ включає практичну здатність успішно виконувати свої функціональні обов'язки у процесі діяльності у військовій частині (підрозділі). Відповідно до функціональних обов'язків організатор МПЗ повинен мати наступні основні фахові здатності:

Дослідницька – здатність до діалогічного спілкування з кваліфікованими фахівцями та науковцями, аргументованого доведення власної позиції з досліджуваних питань.

Технологічна – ефективне здійснення комунікації з використанням інформаційних технологій, доведення до підлеглих наказів та розпоряджень у ході бою (операції) з використанням сучасних автоматизованих систем управління.

Управлінська – здатність зрозуміло формулювати рішення та ставити завдання підлеглим на виконання поставлених завдань, мотивувати підпорядкований особовий склад на виконання отриманих завдань, організувати їх якісне виконання.

Організаційна – забезпечення ефективних внутрішніх комунікацій в процесі повсякденної діяльності, під час бойової підготовки, забезпечення налагодження ефективних внутрішніх комунікацій під час вищевказаних заходів, забезпечення ефективних внутрішніх комунікацій під час організації МПЗ операцій (бойових дій).

Інформаційна – формулювання наративів, організація та здійснення інформаційного впливу на свідомість особового складу, організація інформування громадськості та представників медіа, здійснення стратегічних комунікацій, внутрішніх комунікацій під час підготовки та ведення операцій (бойових дій).

Діагностично-прогностична – здатність обґрунтовано доводити результати аналізу соціальних та суспільно-політичних явищ та процесів в суспільстві, збройних силах та військових колективах під час внутрішньо-комунікаційної роботи для прийняття управлінських рішень.

Формувальна – своєчасне забезпечення посадових осіб обґрунтованою інформацією щодо рівня сформованості морально-психологічної спроможності особового складу виконувати завдання за призначенням, врахування її у підготовці військових частин та з'єднань, виробленні замислу та прийнятті управлінських рішень щодо їх застосування та організації заходів морально-психологічного забезпечення.

Контрольна – забезпечення ефективних комунікацій з метою удосконалення діяльності суб'єктів МПЗ, своєчасного забезпечення командирів (начальників) систематизованою, об'єктивною інформацією щодо рівня МПС особового складу та стану суспільно-політичної обстановки в пунктах постійної дислокації (районах виконання завдань за призначенням) для прийняття управлінських рішень.

Він містить такі складові: професійні уміння та навички (здійснювати типові види педагогічної діяльності; організовувати та управляти освітніми процесами; орієнтуватися у проблемних ситуаціях; застосувати індивідуальний підхід до підлеглих; робити правильний вибір, у тому числі і в складних ситуаціях; визначати емоційний стан підлеглих, та враховувати його в освітній діяльності; використовувати передовий досвід).

Військово-професійний досвід (рівень оволодіння фахом на етапі здобування вищої військової освіти; проходження військової служби на посадах за фахом; бойовий досвід; зразкова поведінка).

Значну роль у професійній характеристиці організатора МПЗ відіграє самосвідомість, в структуру якої входить усвідомлення норм, правил, моделі діяльності, формування професійного; співвідношення себе з деяким професійним еталоном, ідентифікація; оцінювання себе іншими, професійно-референтними особами; самооцінка.

Організаційно-діяльнісний компонент організатора МПЗ: – це раціональне врядування (самоврядування), ефективність менеджменту (управління МПЗ, як видом забезпечення) та самоменеджменту, умілий розподіл та використання часу та інших власних ресурсів.

Офіцер оперативного-тактичного рівня структур МПЗ має вміти: проводити дослідження складних систем воєнного призначення; застосовувати основні види наукового аналізу, добирати й корегувати систему методів, оформлювати і презентувати власні наукові здобутки відповідно до чинних вимог; здійснювати критичний аналіз та обґрунтовувати актуальні наукові питання, знаходити нові

оригінальні шляхи та способи їх розв'язання; якісно організувати морально-психологічне забезпечення підпорядкованих військових частин та підрозділів під час підготовки та ведення операцій (бойових дій).

Психологічний компонент – визначає психологічну готовність особового складу до бойових дій в умовах сучасної війни, збройного конфлікту. До психологічних якостей належать розвиненість сприйняття, уваги, мислення, пам'яті, мови; швидкість і точність реакцій; емоційно-вольова стійкість. Розвиток психологічних якостей сприяє максимально повному прояву військово-професійних знань, умінь і навичок та фізичних якостей особового складу в різних, найскладніших ситуаціях сучасного бою. Формування високої емоційно-вольової стійкості вимагає виховання у воїнів мужності, стійкості, самовладання, рішучості, готовності до саможертвності, ініціативності, цілеспрямованості тощо.

Психологічний компонент включає різноманітні психічні явища, передусім ті психічні властивості особистості, які обумовлюють суспільно значущу поведінку і діяльність людини [11, с. 17].

Індивідуально-психологічний компонент – його психологічно-вольові якості (Офіцер оперативно-тактичного рівня структур МПЗ у мирний і воєнний час зобов'язаний постійно знати бойову та суспільно-політичну обстановку, МПС особового складу, володіти технологіями та методиками їх оцінювати; вміти виробляти пропозиції з МПЗ підготовки та застосування військових частин; здійснювати планування та організувати доведення завдань МПЗ до підлеглих; контролювати їх виконання; безперервно керувати структурами, силами та засобами МПЗ).

Суб'єктний компонент включає здатність організатора МПЗ до самооцінювання й усвідомлення власного рівня професійної компетентності, своїх професійних якостей, власної діяльності та себе як суб'єкта професійної діяльності.

Основні ознаки суб'єктного розвитку та саморозвитку слухача такі: цілісний і найвищою мірою усвідомлений образ самого себе в специфічній військово-професійній діяльності, для якого характерні оригінальність, неповторність та узгодженість елементів; ідентичність слухача як особистості в іншомовному соціокультурному, військово-професійному та фаховому середовищі; здатність бути насамперед самим собою та протистояти руйнівним впливам іншомовного соціокультурного середовища і деформаційним впливам професійної діяльності; здатність передбачувати внутрішні і зовнішні небезпеки професійної діяльності та моделювати оптимальний варіант їх подолання» [12, с. 9].

Науковці вважають, що «самооцінка власної діяльності – це здатність майбутнього фахівця оцінювати власні дії і результати діяльності та співставляти їх з правилами, нормами, стандартами. Під самооцінкою розуміють компонент самосвідомості, який включає оцінку особистістю самої себе, своїх здібностей, моральних якостей та вчинків» [13, с. 332].

Оскільки, професійна компетентність організаторів МПЗ розглядається нами як складова професійно-педагогічної компетентності, то зміст її

зумовлюється особливостями професійної діяльності офіцера-вихователя (педагога), її суспільною значимістю, творчим характером і спрямованістю на вдосконалення педагогічної діяльності, розвиток професійного потенціалу офіцера структур МПЗ. Цю компетентність розглядаємо як інтегральну якість, що являє собою сукупність різних якостей, які характеризують здатність і готовність офіцера-організатора МПЗ ефективно вирішувати професійні завдання, зумовлені його службовими обов'язками.

Таким чином, запропоновані нами структурні та змістовні компоненти професійної компетентності організаторів МПЗ відображають зміст, особливості та напрями її розвитку у системі післядипломної освіти. Це дає можливість переосмислити, вдосконалити, скоординувати його професійно-педагогічну діяльність, підвищити рівень підготовки компетентних та соціально затребуваних організаторів МПЗ.

Перспективні напрями подальших наукових пошуків: обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку професійної компетентності організаторів МПЗ на етапі оперативно-тактичної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p> (Дата звернення: 15.03.2019 р.).

2. Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266 : затв. наказом Міністра освіти і науки України від 06.11.2015 №1151. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1460-15> (Дата звернення: 15.03.2019 р.).

3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. №2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. №38-39. 380 с.

4. Ягупов В.В. Військове виховання: історія, теорія та методика : навч. посіб. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2002. 567 с.

5. Словарь иностранных слов / под ред. И. В. Лехина и др. ; гл. редактор Л. С. Шаумян. Москва : Сов. энциклопедия, 1964. 784 с.

6. Словник іншомовних слів / уклад. С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.

7. Словник української мови. Т. 4. Київ: Наукова думка, 2012. 568 с.

8. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І.Ф. Педагогічна майстерність : Підручник. Київ : Вища школа, 1997. 349 с.

9. Свистун В.І. Зміст поняття «компетентність» у контексті професійної підготовки фахівців як управлінців. *Науковий вісник Національного університету*. 2005. № 88. С. 180-189.

10. Ягупов В.В, Свистун М.А. Управлінська культура і компетентність керівників як системна психолого-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України : педагогічні та психологічні науки*. наукове видання. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2013. № 4(69). С. 291-301.

11. В. М. Вилко, В. М. Грицюк, В. Г. Дикун. Морально-психологічне забезпечення у ЗС України : підручник: у 2 ч. Ч.І/ за аг. ред.. В. В. Стасюка. Київ : НУОУ, 2012. 464 с.

12. Ягупов В.В. Психолого-педагогічні засади розвитку професійної суб'єктності у майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти. *Військова освіта* : зб. наук. праць. Київ, 2008. № 22. С. 3-12

13. Психологический словарь / под ред. В.В. Давыдова, А.В. Запорожца, Б.Ф. Ломова и др.; Москва: Педагогика, 1983. 448 с.

REFERENCES

1. Pro zatverdzhennia pereliku haluzei znan i spetsialnostoni, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 kvitnia 2015 r. [On the approval of the list of branches of knowledge and specialties under which the training of applicants for higher education is carried out] № 266. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p> (Data zvernennia: 15.03.2019 r.). (in Ukrainian).
2. Pro osoblyvosti zaprovadzhennia pereliku haluzei znan i spetsialnostoni, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity, zatverdzhenooho postanovoioi Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 kvitnia 2015 roku [On the peculiarities of the introduction of a list of branches of knowledge and specialties under which the training of higher education graduates is approved]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1460-15> (Data zvernennia: 15.03.2019 r.). (in Ukrainian)
3. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [The Law of Ukraine "On the education"]. "Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy", 05.09.2017 r. (in Ukrainian).
4. Iahupov V.V. (2002) Viiskove vykhovannia: istoriia, teoriia ta metodyka [Military education: history, theory and methodology]. K.: VPTs "Kyivskiy universytet". (in Ukrainian).
5. Slovar inostrannykh slov (1964) [Dictionary of foreign words]/ pod red. I. V. Lehina i dr.; gl. redaktor L. S. Shaumyan. Moskva: Sov. entsiklopediya. (in Russian).
6. Slovnyk inshomovnykh sliv (2000) [Dictionary of foreign words] / uklad. S.M. Morozov, L.M. Shkaraputa. K.: Naukova dumka. (in Ukrainian).
7. Slovnyk ukrainskoi movy (2012) [Dictionary of the Ukrainian language]. K.: Naukova dumka, 4. (in Ukrainian).
8. Ziazun, I. A., Kramushchenko, L. V., Kryvonos, I. F. (2004). Pedahohichna maisternist [Pedagogical skill]. K.: Vyshcha shk. 9 (in Ukrainian).
9. Svystun V.I. (2005) Zmist poniattia «kompetentnist» u konteksti profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv yak upravlintsiv [The content of the concept of "competence" in the context of professional training of specialists as managers]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu*, 88, 180-189. (in Ukrainian).
10. Iahupov V.V, Svystun M.A. (2013) Upravlinska kultura i kompetentnist kerivnykiv yak systemna psykholoho-pedahohichna problema [Management culture and competence of managers as a systemic psychological and pedagogical problem]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy: pedahohichni ta psykholohichni nauky. naukove vydannia*. Khmelnytskyi: Vyd-vo NADPSU, 4(69), 291-301.
11. Vylko, V.M., Hrytsiuk, V.M., Dykun, V.G. (2012). Moralno-psykholohichne zabezpechennia u ZS Ukrainy [Moral-psychological support in the Armed Forces of Ukraine]: pidruchnyk: u 2 ch. Ch.I / za red.V. V. Stasiuka. K.: NUOU. (in Ukrainian).
12. Iahupov, V.V. (2008) Psykholoho-pedahohichni zasady rozvytku profesiinoi subiektnosti u maibutnikh mahistriv viiskovoho upravlinnia v systemi pislidyplomnoi osvity [Psychological and pedagogical principles of development of professional subjectivity in future masters of military management in the system of postgraduate education]. *Viiskova osvita: zb. nauk. prats*. K., 22, 3-12. (in Ukrainian).
13. Psihologicheskii slovar (1983) [Psychological dictionary]/ pod red. V.V. Davyidova, A.V. Zaporozhtsa, B.F. Lomova i dr.; Moskva: Pedagogika. (in Russian).

РЕЗЮМЕ

Сергей Нехаенко,

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Профессиональная компетентность организаторов морально-психологического обеспечения: понятие, содержание и структура

В статье рассмотрены вопросы содержания профессиональной компетентности организатора морально-психологического обеспечения. Выяснено сущность ключевых понятий "содержание" и "структура", определены и научно обоснованы основные компоненты профессиональной компетентности, а именно следующие: ценностно-мотивационный, содержательный, деятельностный и субъектный. Их содержательное наполнение включает ценности, мотивы, интересы и потребности; отражает систему компетентно ориентировочных знаний; определяет пять групп взаимосвязанных способностей - гностические, проектировочные, конструктивные, коммуникативные, организаторские; розкрито систему професiонально важных качеств.

Ключевые слова: морально-психологическое обеспечение; профессиональная компетентность; организаторы морально-психологического обеспечения; ценности; мотивация; мотивы; интересы; потребности; профессионально важные качества; знания; способности.

SUMMARY

Serhii Nekhaienko

The National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Professional Competence of Moral-Psychological Support Organizers: Concept, Content and Structure

Introduction. The training and manning of the Armed Forces (AF) of Ukraine by officers of the structures of moral and psychological support (MPS) is now one of the most important and complex problems of military education. The organizer of MPS is a specialist who deals with educational and pedagogical work and psychological work in the troops. However, the problem of the professional competence of the officers-organizers of the MPS in scientific developments has not yet been identified.

Purpose. The goal of the article is to substantiate the professional competence of the organizers of MPS.

Methods. The author used general scientific theoretical (analysis, synthesis, generalization, explanation, classification), as well as system methods have been applied.

Results. The issue of the content of the professional competence of the organizer of MPS has been considered. The essence of key concepts "content" and "structure" is revealed, system of professionally important qualities is revealed.

Originality. The basic components of professional competence have been determined: value-motivational, content, activity and subject. Five groups of interrelated abilities have been defined - gnostic, design, constructive, communicative, organizational.

Conclusion. The proposed structural and content components of the professional competence of the organizers of the MPS reflect the content, features and directions of its development in the system of postgraduate education.

Perspective directions of further scientific researches: substantiation of organizational and pedagogical conditions of organizers' of MPS professional competence development at the stage of operational tactical preparation.

Key words: moral and psychological support; professional competence; organizers of moral and psychological support; values; motivation; motives; interests; needs; professionally important qualities; knowledge; ability.

ЕФЕКТИВНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОФІЦЕРА – ВІЙСЬКОВИКА

У статті обґрунтовано сутність ділового спілкування як одного з пріоритетних аспектів комунікативної культури військового офіцера. Особливу увагу приділено аналізу тих інтерактивних форм, які доцільно використовувати у процесі навчання різних видів ділового спілкування при викладанні української мови за професійним спрямуванням у вищому військовому навчальному закладі.

Ключові слова: комунікативна культура; ефективне спілкування; інтерактивні форми; рольова гра.

Постановка проблеми. Ділове спілкування є одним з головних видів взаємодії офіцера-військового зі своїм керівництвом, зі своїми підлеглими, з колегами, з певними цивільними установами чи окремими особами у процесі здійснення ним своїх професійних обов'язків. Його ефективність визначається розвиненістю комунікативної культури учасників спілкування і, насамперед, самого офіцера. Комунікативна культура є складовою загальної культури особистості офіцера, де комунікативність, емпатія, вміння спілкуватися у військовому середовищі, доступність спілкування, дозволяють уникнути конфліктів, підвищують рівень поваги з боку колег та підлеглих і є невід'ємним показником готовності виконувати покладені на нього обов'язки.

Аналіз нових досліджень цієї проблеми. Проблема формування комунікативної культури особистості майбутнього фахівця є багатоаспектною і становить предмет дослідження філософських, психологічних, педагогічних, лінгвістичних наук. Так, у новітньому науково-педагогічному інформаційному просторі представлені різні підходи до трактування поняття «комунікативна культура»: методологічний (О.В. Бондаревська, Н.В. Кузьміна, В.О. Слоцьокін, Г.І. Щукіна та ін.), світоглядний (В.О. Ананьїн, В.Ф. Ломов та ін.), психологічний (В.Г. Ананьєв, Г.М. Андреева, І.О. Зимняк, І.Б. Котова, О.О. Леонтьєв та ін.), соціологічний (Т.М. Дрідзе, С.І. Семигін, Є.В. Руденський та ін.), лінгвістичний (Б.М. Головін, К.Б. Пасько, І.К. Михольська та ін.), мовознавчий (П.М. Єршов, О.О. Мурашов та ін.), адаптивний (В.Т. Ащепков, Г.М. Якушева та ін.), духовний (О.І. Солженіцин, Е.П. Соколов та ін.).

Водночас мусимо констатувати, що недостатньо дослідженими залишаються прикладні аспекти комунікативної культури фахівця.

Мета статті. Розглянути сутність ділового спілкування як один з пріоритетних аспектів комунікативної культури військового офіцера. Простежити як формуються уміння та навички окремих видів ділового

спілкування у процесі викладення дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» в умовах ВВНЗ, проаналізувати інтерактивні засоби, які при цьому використовуються.

Методи дослідження. У даній статті застосовані елементи теоретичного, дидактичного, аналітико-описового та оглядового методів дослідження.

Виклад основного матеріалу. Марк Тулій Цицерон – видатний римський політичний діяч, філософ, письменник і один з найвеличніших ораторів світу якось сказав: «Є два мистецтва, які можуть піднести людину на найвищий щабель пошани: одне – це мистецтво умілого полководця, друге – мистецтво доброго оратора». Наш час і реалії змінили акценти: пошану здобуває той командир, який вміє і може вплинути на своїх побратимів по зброї професійними знаннями і переконувальним словом.

Учасники неоголошеної війни Росії проти України, зокрема ті, які зараз навчаються в Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, свідчать, що бойовий дух вселяє і підтримує у своїх підлеглих той офіцер, який вміє налагодити особистісні стосунки зі своїм підрозділом. Той, хто вміє побачити у кожному з воїнів особистість, доброзичливо до них ставиться.

Командир будь-якої військової ланки має бути не просто мовцем, а володіти належною мовною та мовленнєвою культурою. Тобто має уміти обрати й підтримати для досягнення професійної мети найбільш адекватний у конкретній ситуації стиль спілкування.

Ці компетенції майбутні офіцери-військовики здобувають під час навчання у своїй Alma mater – військовій академії. І, перш за все, на зайняттях з навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням». Саме їй серед інших гуманітарних предметів належить пріоритетна роль. Адже вона, як жодна з інших, сприяє засвоєнню та виявленню знань з усіх фахових предметів, а пізніше доведенні їх до підлеглих вже у практичній сфері.

Навчальна дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» у ВВНЗ має свої специфічні особливості, які впливають з тих завдань, які має виконувати офіцер у військах. Так, програма навчальної дисципліни у військовій академії побудована за кредитномодульною системою. У ній виокремлено чотири змістові модулі: «Основи фахового мовлення», «Сучасний діловий документ», «Основи риторики», «Ораторське мистецтво».

Останній з них якраз найбільш практично-фахово спрямований. У його межах майбутні військові офіцери опановують уміння та здобувають первинні навички, як виголосити промови різних типів, а перед цим їх укласти. Бути обізнаним з різноманітними формами ділового спілкування. Знати, як результативно провести службову нараду чи бесіду зі своїми підлеглими. Стати з користю для справи та іміджу своєї установи дієвим учасником зустрічі з представниками ЗМІ. Володіти коректними навичками ведення розмови зі стаціонарного чи мобільного телефонів тощо.

Разом з тим військова сфера, як і будь-яка інша, дає ґрунт для суперечок. Життя показує, що не завжди учасники суперечок можуть гідно себе

представити. Не вміють грамотно і толерантно розкритикувати точку зору опонентів. Не здатні чітко й зрозуміло висловити свою позицію, побудувати аргументацію. А, отже, переконати особу, з якою довелося посперечатися. Усі ці види усної комунікації залежать від уміння (чи невміння) застосовувати можливості ділового спілкування.

Бо як учень і вчитель є основними суб'єктами шкільної освіти і взаємодіють на рівні слова, так офіцер-військовик і його підлеглий мають взаємодіяти на рівні слова, за допомогою слова, через слово. Багато конфліктів у військовому середовищі, які часто закінчуються великою бідою, починаються з невміння офіцера-командира спілкуватися зі своїми підлеглими. Прикро й боляче вже у ХХІ столітті жити в стихії мовленнєвого безкультур'я військовиків: спостерігати й чути тяжковустих офіцерів високих посадових рівнів, уболівати душею за мовні покручі деяких військових викладачів, бачити окремі рецидиви «антириторики» офіцерів середньої ланки, які не можуть ефективно спілкуватися зі своїми підлеглими.

«Великий тлумачний словник сучасної української мови» пояснює, що спілкування є «сукупністю взаємодій людей, спільнот, у яких відбувається обмін інформацією, вмінням та навичками, досвідом і результатами життєдіяльності». [2,1172]. Спілкування ж у військовому середовищі – це особливий вид спілкування, що є категорією професійною. Це спілкування завжди навчальне, розвивальне та виховне. Адже спрямоване на розвиток особистостей, що спілкуються.

Командир будь-якого рівня та його підлеглий спілкуючись, організовують свою діяльність, обмінюються інформацією, звертаються один до одного з проханням, вимогою, подякою, тощо. Спілкування означає підтримання стосунків, діловий зв'язок, об'єднання для спільних дій, а це можливе лиш за умов відповідної культури мовлення офіцера. Не можна не погодитись з думкою Ольги Грейліх [3, 40-41], яка стверджує, що найважливішим компонентом комунікативної культури є вільне володіння мовою. А воно припускає: грамотність, наявність великого запасу слів, образність, точність і доступність висловлювань, логічну послідовність. Важливо додати, що необхідно аби офіцер-командир ставився до колег (як по горизонталі, так і по вертикалі), не тільки як до засобу вирішення професійних завдань чи досягнення власного добробуту, але і бачив в інших партнерів по взаємодії, співрозмовників і поважав їхню гідність.

Цього можна досягти на заняттях з української мови за професійним спрямуванням, використовуючи ті форми навчання, які передбачають центризм того, хто навчається, повагу до його думки, спонукання до активності, заохочення до творчості. У працях зарубіжних педагогів цей підхід до навчання має назву «навчання за методом участі», «кооперативного навчання» [4, 221]. коли створюється можливість обговорення складових навчальної проблеми, доведення, аргументація власного погляду. Як обґрунтовує дослідниця цієї проблеми О. Василенко, «це сприяє не лише глибшому розумінню навчального матеріалу, а й розвитку мислення, аналітизму та мовлення» [1, 347].

У навчальній програмі «Українська мова за професійним спрямуванням» у ВВНЗ передбачені практичні заняття у формі рольової гри. «Термінологічний словник інженерно-педагогічної освіти» визначає її як «розважально-навчального характеру, в якій учасники приймають певні ролі та колективно створюють історію або слідуєть уже наявній, у видуманих ситуаціях, діючи відповідно до своїх ролей»[5,142]. В умовах ВВНЗ курсанти створюють ситуацію, пов'язану зі своїм військовим фахом, діють, спілкуються у відповідності у обраних ролей.

Одне з практичних занять відбувається у формі рольової гри «Службова нарада». Оскільки нарада у середовищі військових є одним з найефективніших способів обговорення важливих питань і прийняття рішень. Вона дає змогу аналізувати питання, висловлювати свої думки і пропозиції, приймати найоптимальніші рішення.

На лекції викладач оглядово характеризує різні види ділового спілкування: ділові бесіди, службові розмови зі стаціонарного та мобільного телефонів, зборів, дискусій, доповідей, переговорів тощо. Розповідає, зокрема, про сутність службової наради, вимоги до її організації та проведення. Підкреслює, що нарада дає можливість кожному з її учасників висловлювати свої думки з обговорюваної теми.

Під час самостійної підготовки курсантська група, наприклад, з тридцяти осіб, поділяється на три окремі підгрупи і готує «службову нараду» за темами, які запропонував викладач чи пропонує свої. Як правило, курсанти обирають теми, які безпосередньо пов'язані з їхнім військовим фахом. Популярними є: «Підготовка до польового виходу», «Участь батареї у добовому наряді», «Участь курсу у міжнародних військових навчаннях» та ін. Ті курсанти, які брали участь в Операції об'єднаних сил, а ще раніше, в АТО пропонують питання суто воєнні. Зацікавлення і активність викликають ті імітовані службові наради, на яких обговорюються питання зайняття того чи іншого населеного пункту Донбасу, постачання зброї та продовольства у зону бойових дій, контроль за здійсненням пересування цивільних осіб на перехідних пунктах тощо.

Під час самого практичного заняття «Службова нарада» кожній з груп надається визначений час для імітації обраної теми. Її учасники висловлюються, задають питання, відповідають на питання, поставлені своїми товаришами, у відповідності до прийнятих ролей. Інші дві групи слухають, спостерігають і занотовують, а по завершенні виступу групи вони висловлюють свої враження, зазначають помічені неточності, пропонують свої варіанти того чи іншого висловлювання. Якщо узагальнено відбувається діяльне ділове спілкування.

Звичайно, така форма навчання потребує контролю як з боку викладача, так і з боку курсантів щодо себе і своїх товаришів. Проте поступово викристалізовується, як активно відбувається засвоєння ними нових знань, закріплення їх та формування умінь і навичок мовленнєвої культури службової

наради і, найголовніше, поступове долання «бар'єру страху» промовляти публічно.

Досвід показує, що подібні інтерактивні форми навчання сприяють викладачеві виявленню творчих можливостей своїх вихованців і, в цілому, посилюють інтерес до української мови. Доказом цього може послужити те, що в Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, де вчаться вихідці зі всієї України останніми роками набув популярності конкурс «Сила слова». Метою цього позааудиторного закладу є не просто визначити кращого оратора-курсанта, а, так би мовити, ще раз, на практиці, переконати наших вихованців, що командир-військовик повинен окрім спеціальних знань ще й володіти цілим арсеналом умінь переконувального спілкування.

Для участі у конкурсі кожен факультет Академії представляє трьох-чотирьох учасників. Під час підготовки цим курсантам пропонуються різні теми виступів: «Звернення командира підрозділу до тих, хто вперше візьме участь у бою», «Розмова командира з підлеглими у різдвяний вечір в окопі», «Слово командира перед тими, хто відслужив на передовій», «Промова командира при прощанні зі загиблим побратимом» та ін.

Кращі виступи на конкурсі демонструють, що майбутні офіцери-військовики можуть не тільки промовляти змістовно, яскраво та емоційно, але й уміють спланувати своє мовлення з підлеглими і колегами, знаходити правильну форму звертання до них, виявляти особисту прихильність до своїх слухачів, зрештою, уміють керувати спілкуванням.

Подібні позааудиторні заходи логічно продовжують і закріплюють вивчене під час планових занять з української мови за професійним спрямуванням. Сприяють піднесенню соціального престижу державної мови і, водночас, є підтвердженням того, що вона серед військовиків стає все більше затребуваною, а майбутні офіцери можуть стати пропагандистами української мови.

Висновки. Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що спілкування у практиці військового офіцера є чи найголовнішим засобом досягнення професійної мети. Тому в процесі викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» цей аспект комунікативної культури має стати пріоритетним.

Відтак, вбачаємо завдання викладача цього предмета впроваджувати на заняттях ті форми і методи, які забезпечують вияв творчих можливостей вихованців, допомагають їх активному інтелектуальному розвитку, усвідомленому засвоєнню лінгвістичних понять, сформуванню мовленнєвої культури та морально – вольових якостей, а також, вихованню активної мовної особистості.

Перспективним видається подальше дослідження тих інтерактивних форм, які би удосконалювали комунікативну культуру майбутніх офіцерів – військовиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко О.П. Застосування засобів інтерактивних технологій навчання при викладанні української мови за професійним спрямуванням майбутнім фахівцям інженерно-технічних спеціальностей / О.П. Василенко // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка: Філологічні науки. – 2017. – Вип. 44. – с. 347 – 349.
2. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Укладач і головний редактор В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
3. Грейліх О. Комунікативна культура як компонент педагогічної культури викладача вищого навчального закладу / Ольга Грейліх // Психолінгвістика. – 2012, вип. 9. – с. 38-42.
4. Кошманова Т.С. Розвиток педагогічної освіти у США (1960-1988 рр.) / Т.С. Кошманова . – Львів: Світ, 1999. – 486 с.
5. Курок В.П. Термінологічний словник інженерно-педагогічної освіти / В.П. Курок // Глухівський педагогічний університет ім. О. Довженка. – 2014. – 348 с.

REFERENCES

1. Vasylenko, O.P. (2017). Zastosuvannya zasobiv interaktyvnykh tekhnolohii navchannia pry vykladanni ukrainskoi movy za profesiinym spriamuvanniam maibutnim fakhivtsiam inzhenerno-tekhnichnykh spetsialnostei [Using of the interactive forms during the teaching process of Ukrainian language for professional purpose for the future specialists in technical engineering] Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka : Filolohichni nauky. Vyp. 44 –347-349 s. (in Ukrainian)
2. Busel, V.T. (2005). Velykyy tлумachnyi slovnyk suchasno iukrainskoi movy [Big Ukrainian explanatory dictionary] Kyiv: «Perun», 1978 s. (in Ukrainian)
3. Hreilich, O. (2012). Komunikatyvna kultura yak komponent tpedahohichnoi kultury vykladacha vyschoho navchalnoho zakladu [Communicative culture as pedagogical culture component of the teacher of The higher education institution] Psykholinhvistyka, vyp. 34-42 s. (in Ukraine)
4. Koshmanova, T.S. (1999). Rozvytok pedahohichnoi osvity v USA (1960-1998) [Development of the pedagogical education in the USA] Lviv: Svit, 1999 –486 s. (in Ukrainian)
5. Kurok, V.P. (2014). Terminolohichni slovnyk inzhenerno-pedahohichnoi osvity [Terminological dictionary of pedagogical engineering education] Hlukhivskyi pedahohichnyi universytet imeni O.Dovzhenka. 348 s.(inUkrainian)

РЕЗЮМЕ

Клавдия Панасюк,
кандидат филологических наук, доцент
Национальная академия сухопутных войск
имени гетьмана Петра Сагайдачного

Эффективное общение как залог успешной деятельности военного офицера

В статье рассмотрена сущность делового общения как один из приоритетных аспектов коммуникативной культуры военного офицера. Автор исследования обосновывает мнение, что именно деловое общение является одним из главных видов взаимодействия офицера со своим руководством, со своими подчинёнными, с коллегами, с определёнными гражданскими учреждениями или отдельными личностями в процессе выполнения им своих профессиональных обязанностей.

В работе прослеживается на конкретных примерах как формируются умения и навыки отдельных видов делового общения в процессе обучения учебной дисциплины “Украинский язык по профессиональной направленности” в условиях высшего военного

учебного заведения. Охарактеризованы интерактивные формы, которые целесообразно при этом использовать.

Ключевые слова: коммуникативная культура; эффективное общение; интерактивные формы; ролевая игра.

SUMMARY

Klavdya Panasiuk,

Candidate of philological sciences, associate professor
The National Army Academy
named after hetman Petro Sahaidachnyi

In the article it is considered the essence of business communication as one of the officer communicative culture priorities

Introduction. *The author of research substantiates her opinion on business communication that is one of the main types of cooperation between officer and his commanders, subordinates, colleagues, civilians during carrying out his professional duties. Its effectiveness is determined by communicative culture skills of the participants, and first of all for the officer. Communicative culture is a component of general culture of the officer's personality. The level of respect for the officer from colleagues and subordinates is increased by his self-communicative skills, empathy, ability to communicate in the military environment and accessibility of communication. Also that allows to avoid conflicts and is an indicator of the readiness to perform his duties.*

The problem of forming self-communicative culture of the future specialist is a multifaceted problem and is the subject of the philosophical, psychological, pedagogical and linguistic researches.

Purpose. *Applications of specialist's communicative culture are insufficiently researched. Therefore the objective of the article is to analyze the essence of business communication as the most important component of the officer's communicative culture. To examine on the case studies the process of skills and abilities formation of business communication types during the teaching discipline "Ukrainian language for professional purpose" in the higher military institutions and to characterize interactive forms that are appropriated.*

Methods. *There were used different methods of research such as: theoretical, deducting, descriptive analytical and observation.*

Results. *This article demonstrates that business communication is one of the main methods in the officer practice to achieve professional goals of leadership, education and training his subordinates.*

Originality. *The forms for providing development of subordinates' creative possibilities and support the formation of the linguistic personality.*

Conclusion. *That's why they should use special forms for developing creative possibilities of the subordinates during the teaching process of Ukrainian language for professional purpose and support the formation of the linguistic personality.*

Further researches of the interactive forms are prospective as they improve communicative culture of the future officers.

Key words: *communicative culture; effective communication; interactive forms; role play.*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ВІЙСЬКОВІЙ ШКОЛІ

Статтю присвячено аналізу діяльності викладачів вищих військових навчальних закладів та визначенню особливостей викладання спеціальних дисциплін у вищій військовій школі. Висвітлено погляди сучасних дослідників на проблему викладання спеціальних дисциплін у вищій школі. На основі аналізу та узагальнення стандартів вищої освіти визначено сутність відмінності спеціальних дисциплін. Обґрунтовано особливості у викладанні спеціальних дисциплін, а саме: перспективну спрямованість, зорієнтованість на розвиток озброєння, військової техніки та способів їх застосування, тактики дій відповідних підрозділів в умовах сучасного збройного конфлікту; широкий спектр цілей які мають бути враховані та досягнуті.

Обґрунтовано три основних аспекти, що визначають цілі фахової підготовки при вивченні спеціальних дисциплін, а саме ціннісно-орієнтаційний, когнітивно-змістовий та практично-діяльнісний. Запропоновано систему методів, що відповідають цілям фахової підготовки та враховують визначені особливості викладання спеціальних дисциплін, дозволяють поетапно та всебічно розвивати здатність та готовність офіцера до майбутньої військово-професійної діяльності.

Ключові слова: спеціальна дисципліна; викладання; метод; цілепокладання; слухач; курсант .

Постановка проблеми у загальному вигляді. Освіта є найважливішим чинником соціально-культурного та економічного розвитку суспільства. Відповідно до історії та традицій, а також сучасних умов і подальших перспектив кожна країна визначає освітні пріоритети. Необхідність збройного захисту територіальної цілісності України, переходу Збройних Сил України на стандарти діяльності та підготовки особового складу, що відповідають принципам та процесам армій країн-членів НАТО, визначають завдання підвищення рівня підготовленості професійного офіцерського складу. Досвід проведення антитерористичної операції та операції об'єднаних сил вказує на те, що нерідко офіцерам-випускникам вищих військових навчальних закладів доводилося приймати підрозділи та приступати до виконання своїх обов'язків безпосередньо в умовах бойового зіткнення з противником. Такі обставини вимагають надзвичайно високого рівня професійної готовності випускника військового вишу. Його здатності без додаткової підготовки приступити до практичних дій, виконувати бойові завдання, зберігаючи особовий склад, озброєння та техніку підрозділу. За таких умов, важливим завданням для військової освіти є нарощування практичної складової підготовки майбутніх військових фахівців, розвитку їх фахової компетентності, формування культури діяльності з відповідної спеціальності, передача бойового досвіду офіцерів-викладачів. Успішність професійної діяльності офіцера-випускника вбачаємо як

результат належного опанування спеціальних дисциплін, що визначають основу його готовності та здатності застосовувати сучасні озброєння та військову техніку, навчати особовий склад. Цей процес безпосередньо пов'язаний із якістю викладання, компетентністю викладачів спеціальних дисциплін. Сучасна військово-педагогічна практика вказує на наявну проблему, пов'язану із застосуванням традиційних підходів до викладання спеціальних дисциплін, що ґрунтуються на репродуктивних методах навчання. Вони формують виконавчі здібності, у той час як пріоритетом для офіцера є розвиток його лідерських якостей, критичного та інноваційного мислення, креативних здібностей. Таким чином виникає суперечність між існуючими підходами до викладання спеціальних дисциплін та вимогами до офіцера, як військового фахівця. Розв'язання даної суперечності вбачаємо у визначенні об'єктивних особливостей фахової підготовки майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах.

Метою статі є визначення особливостей у підходах та методах викладання спеціальних дисциплін у вищій військовій школі.

Аналіз наукових праць засвідчив, що проблемі викладання спеціальних дисциплін присвячена значна кількість наукових праць. Проблемі викладання у вищих військових навчальних закладах присвячені праці О. Барабанщикова, А. Вітченка, А. Зельницького, М. Нещадима, І. Чистовської, В. Ягупова та ін.

Дослідження проблеми формування методичної компетентності у майбутніх фахівців, у тому числі й військових викладачів, здійснили В. Адольф, В. Байденко, О. Бойко, Г. Єльнікова, Ю. Красильник, Т. Мацевко, В. Свистун, В. Ягупов та ін.

Теоретичним та методичним засадам викладання спеціальних дисциплін присвячені праці В. Барбінова, М. Кришталя, Л. Олійника, О. Сердюкової, О. Торічного, та ін.

Зокрема, на думку Л. Олійника «зміст, і тим більше методика викладання військово-спеціальних дисциплін магістрам військово-соціального управління мають бути рухливими системами, здатними до врахування визначених змін і постійного розвитку» [1, с. 127], що вказує на перспективний, випереджувальний характер спеціальних дисциплін, які враховують тенденції розвитку галузі, зразків озброєння, тактики їх застосування. Однак суперечливим є положення, що «військово-спеціальні дисципліни є складовою педагогічної освіти» [1, с. 122]. Вважаємо, що формування та розвиток педагогічних та дидактичних компетентностей відбувається у результаті опанування циклу загальних та соціально-гуманітарних дисциплін.

Поділяємо позицію вчених В. Ягупова та М. Кришталя, які вважають, що «основна специфіка у викладачів спеціальних дисциплін полягає в тому, що вона має дуалістичну структуру, оскільки у своєму змісті має два напрямки: психолого-педагогічний та спеціально-технологічний (прикладний). Викладачі спеціальних дисциплін мають бути методично компетентними як із психології та педагогіки, так і зі специфіки професійної діяльності майбутніх офіцерів в

екстремальних умовах та технологій ліквідації екстремальних ситуацій» [2, с. 122].

На важливе значення, у процесі викладання спеціальних дисциплін, фахового навчального середовища вказує у своєму дослідженні В. Барбінов [3]. Зокрема він зазначає, що фахове навчальне середовище є важливим багатокомпонентним ресурсом розвитку професійної готовності майбутнього фахівця, як особистості і професіонала, умовою його самоактуалізації та самореалізації шляхом занурення в умови, максимально наближені до реальної діяльності, у процесі якої й формується готовність до майбутньої професійної діяльності.

Однак, не зважаючи на значний інтерес вчених до питань викладання спеціальних дисциплін, проблема визначення особливостей викладання спеціальних дисциплін у вищих військових навчальних закладах досі залишається мало дослідженою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна система військової освіти має на меті підготовку професійного офіцерського корпусу ЗС України відповідно до їх актуальних потреб та завдань. Основним напрямом підготовки фахівців у військових вишах є галузь знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону». У межах зазначеної галузі – підготовка провадиться за спеціальностями: 253 «Військове управління (за видами збройних сил)»; 254 «Забезпечення військ (сил)»; 255 «Озброєння та військова техніка».

На основі аналізу стандартів вищої освіти [4] за вказаними спеціальностями встановили, що вони містять перелік компетентностей випускника, а саме: інтегральну, загальні та спеціальні (фахові). Оскільки вимоги, що визначені як загальні компетентності, спільні для всіх спеціальностей, а відмінності містяться у частині спеціальних (фахових) компетентностей, можемо зробити висновок, що навчальна програма міститиме дисципліни, що є спільними для всіх спеціальностей, та дисципліни які будуть відмінними і визначатимуть власне сутність (специфіку) майбутньої військово-професійної діяльності офіцерів. Саме ці дисципліни ми визначаємо як спеціальні. Таким чином, спеціальна дисципліна – це система знань про явища, закони та закономірності, а також навичок та вмінь, що відповідає військовому фаху та специфіці військово-професійної діяльності.

На відміну від загальновійськових (тактика, вогнева, стройова, інженерна підготовка та ін.) та суспільно-гуманітарних (філософія, соціологія, політологія, основи військового навчання та виховання та ін.) дисциплін, спеціальні дисципліни зорієнтовані більшою мірою не на існуючий стан справ, а на перспективу з урахуванням динамічного розвитку зразків озброєння та військової техніки, способів їх застосування, тактики дій відповідних підрозділів в умовах сучасного збройного конфлікту.

Таким чином, особливістю викладання спеціальних дисциплін є постійна необхідність передбачати, прогнозувати та планувати різноманітні аспекти майбутньої діяльності військового фахівця. Запорукою належного

прогнозування діяльності випускника за військовим фахом є власний досвід такої діяльності викладача спеціальної дисципліни. Опираючись на досвід, викладач моделює стандартні та нештатні ситуації, що можуть виникати під час виконання обов'язків у звичайних та екстремальних умовах. Прогнозування та моделювання діяльності випускника за фахом дає змогу викладачу спроектувати професійний образ випускника – військового фахівця, побачити бажаний результат власної освітньої взаємодії зі слухачем (курсантом). Таке бачення дозволяє викладачу визначити вірні освітні цілі.

При визначенні цілей фахової підготовки майбутніх офіцерів, під час вивчення спеціальних дисциплін, вважаємо за необхідне виділити три основних напрями. По-перше, *ціннісно-орієнтаційний*, оскільки через призму вивчення спеціальних дисциплін військовий фахівець знайомиться з особливостями майбутньої професії, у нього формується суб'єктне ставлення до військової спеціальності, власний професійний «Я-образ». У даному контексті, важливе значення має постать викладача, як представника відповідного військового фаху, його власний досвід військово-професійної діяльності. По ньому, у тих, хто вчиться, складається перша уява про інтелектуальний і моральний рівень офіцерського корпусу і на цій основі в значній мірі формується ставлення до військової спеціальності. Покликання викладача спеціальних дисциплін – сформувати у слухачів (курсантів) позитивне ставлення до обраного фаху, дбати, щоб потяг до його опанування не згасав. Роль педагога складна – це: створення умов для творчої самореалізації майбутнього офіцера, формування у нього професійної культури, потреби зберігати та примножувати цінності та військові традиції. Стратегія викладання спеціальних дисциплін полягає у тому, щоб залучити слухача (курсанта) до активної і самостійної діяльності. Власною поведінкою викладач спеціальних дисциплін впливає на формування у майбутніх офіцерів моральних та професійних якостей. Тому, в умовах гуманізації та демократизації військової освіти, не викликає сумніву важливість ціннісно-орієнтаційного аспекту викладання спеціальної дисципліни.

По-друге, не менш важливим є *когнітивно-змістовий* аспект цілепокладання, оскільки спеціальні дисципліни є синтезом різних наук (фізики, математики, хімії, психології, соціології та ін.), а також воєнної теорії і практики. Завдання для викладача зробити вивчення спеціальної дисципліни цікавим, її зміст зрозумілим і доступним для слухача (курсанта). Поряд із вивченням наукових положень – законів, закономірностей, принципів, що складають теоретичну основу відповідних дисциплін, у слухачів (курсантів), на заняттях з фахових дисциплін, формуються відповідні цінності та ідеали, способи мислення, способи і норми поведінки, практичний та соціальний інтелект військового фахівця.

Стосовно набуття здобувачами освіти знань і формування наукового світогляду, розвитку пізнавальних і творчих здібностей, розвитку культури розумової діяльності, виховання інтересу й потреби в розумовій діяльності, у постійному збагаченні науковими знаннями, в застосуванні їх на практиці, В. Сухомлинський зокрема зазначав: «Розумове виховання відбувається в

процесі набування наукових знань, але не зводиться до нагромадження певного їх обсягу. Процес набування знань і якісне їх поглиблення будуть фактором розумового виховання лише тоді, коли знання стають особистими переконаннями, духовним багатством людини, що позначається на ідейній спрямованості її життя, на її праці, суспільній активності, інтересах» [5 с. 206].

Зважаючи на зазначене, видається, що перед викладачами спеціальних дисциплін постає завдання сформулювати зміст навчальної дисципліни таким чином, щоб він одночасно був науково обґрунтованим, мав випереджувальний характер зорієнтований на перспективи розвитку озброєння та способи його застосування, а також відповідав особистим переконанням викладача, був підтвердженим особистим досвідом. За таких умов у слухачів (курсантів) формується довіра до набутої інформації, вони переймають способи мислення та діяльності, приймаючи досвід викладача за власний.

По-третє, оскільки спеціальні дисципліни мають прикладний характер, спрямованість на підготовку військового фахівця до роботи з особовим складом, озброєнням, військовою технікою, провідного значення набуває *практично-діяльнісний* аспект цілепокладання. Саме вивчаючи спеціальні дисципліни майбутні офіцери знайомляться зі складним, специфічним обладнанням, опановують особливі способи діяльності та взаємодії з іншими військовослужбовцями. У них формується система навичок, що складатиме основу їх подальшої діяльності на посадах.

Цілі практичного навчання тісно пов'язані з цілями виховання, теоретичної та психологічної підготовки. Цей зв'язок визначається метою освітньої взаємодії. Якщо мета практичного заняття розвинути вміння та навички, цілі практичної підготовки наближаються до цілей теоретичного навчання. Якщо ж цілі практичних методів пов'язані з формуванням поглядів, переконань, цінностей, то такі методи набувають рис морального виховання. Щоб психологічно підготувати військовослужбовця до виконання важливих військово-професійних завдань, знань та вмінь як діяти виявляється замало. У таких випадках вирішальне значення мають почуття і переживання, розвиненість професійно важливих якостей, розуміння суспільної значущості своєї праці.

Отже, особливістю викладання спеціальних дисциплін є широкий спектр цілей які мають бути враховані та досягнуті. Завдання спеціальної дисципліни виходять за межі передачі та засвоєння системи науково обґрунтованої інформації та розвитку окремих компетентностей випускника, а стосується цілісного формування особистості майбутнього військового фахівця – представника конкретної військової спеціальності, з притаманними для даної категорії фахівців розвиненими професійними якостями, цінностями та переконаннями, способами мислення та діяльності, набутим досвідом практичної діяльності, психологічно підготовленого до виконання обов'язків у звичайних та екстремальних умовах.

Врахування настанов та принципів контекстного підходу до організації освітнього процесу передбачає створення на заняттях зі спеціальних дисциплін

фахового середовища та поетапного переходу від навчальної до квазіпрофесійної та навчально-професійної діяльності. Реалізація цього підходу полягатиме у застосуванні на заняттях зі спеціальних дисциплін системи традиційних та спеціальних дидактичних методів.

На початкових етапах вивчення спеціальних дисциплін доречними будуть традиційні методи такі як лекція та семінар, для того щоб ознайомити слухачів (курсантів) з особливостями вивчення даної дисципліни, сформувати теоретичну основу та необхідний професійний тезаурус.

На етапі навчальної діяльності також важливими видаються такі методи як: приклад, вправи; колективні завдання; змагання.

Враховуючи відсутність у тих хто вчиться власного професійного досвіду, а також схильність наслідувати, викладачу слід прагнути продемонструвати основні аспекти фахової діяльності на власному прикладі. Умілі дії викладача мають стати ідеалом для слухача (курсанта). Винятково дієвим засобом впливу є особиста захопленість військового педагога своїм фахом.

Незамінним у формуванні практичних умінь є метод вправи. У кожній вправі, яка відповідає характеру майбутньої діяльності є як навчальний так і виховний аспект. Багаторазове повторення дії чи процесу виробляють міцні вміння та навички. Виховний аспект тут вбачаємо у пробудженні почуття гордості у того хто вчиться за досягнутий успіх. Навчити слухача (курсанта) певним діям не важко. Але щоб довести дію до автоматизму, сформувати звичку виконувати операцію необхідно повторити її сотні разів. В умовах навчального закладу ознакою успіху є відмінна оцінка за виконану вправу, проте в умовах військової служби меж досконалості немає. Майстерність досягається у процесі постійного самовдосконалення. Таким чином вправи стають методичною основою самостійного навчання у подальшій службі.

Оскільки для офіцера, майбутнього військового фахівця, важливого значення мають розвиненість його комунікативних та організаторських здібностей, у процесі опанування спеціальних дисциплін потрібно застосовувати метод виконання групових завдань. Працюючи над вирішенням завдань у групі, слухачам (курсантам), потрібно генерувати пропозиції, аргументувати та відстоювати власну позицію, враховувати думки та побажання колег. Це забезпечує розвиток креативних здібностей, толерантного ставлення до альтернативного бачення проблеми, лідерських якостей.

Змагання дозволяють досягати найкращих результатів у виконанні професійних операцій. Предметом змагання є творча, майстерна, досконала діяльність. Всі хто вчать, під час змагань, намагаються, виконуючи однакові дії, удосконалити їх, запропонувати свій особливий шлях досягнути мети. Цінність цього методу полягає у тому, що для кожного слухача (курсанта) відкривається можливість добитися першості у тій справі яка відповідає його здібностям та інтересам.

Дієвим способом створення квазіпрофесійних ситуацій є метод аналізу ситуацій та кейс-технологія. Формуючи кейс, викладач спеціальних дисциплін актуалізує власний професійний досвід, моделює ситуації, що мали місце або

такі, які гіпотетично могли б трапитися. Від здатності викладача всебічно, найбільш повно та достовірно описати проблемну ситуацію залежатиме формування вірного враження про умови майбутньої діяльності. Важливо формуючи кейс, передбачити яким чином можна буде застосувати теорію для розв'язання практичної проблемної ситуації, яка довідкова інформація буде необхідна, скільки часу на її розв'язання необхідно. На заняттях з використанням кейсів викладач спеціальних дисциплін вносить корективи, уточнює обстановку, створює додаткову психологічну напругу, зменшує час на виконання завдання, таким чином психологічно загартовує майбутніх військових фахівців. Важливим також є і місце проведення такого заняття, наприклад – навчальний полігон, навчальні командні пункти та ін., та використання засобів імітації психологічного впливу.

Неодмінною умовою якісного викладання спеціальних дисциплін у вищих військових навчальних закладах є застосування засобів імітаційного моделювання. Прикладом такого засобу імітаційного моделювання є JCATS (Joint Conflict and Tactical Simulation (Об'єднаний імітатор конфліктних та тактичних ситуацій)). Цей засіб дозволяє імітувати бойові дії військ (сил) у режимі реального часу, що позитивно впливає на достовірність таких дій при проведенні практичних навчальних занять. Детальна методика та переваги застосування засобу імітаційного моделювання JCATS описана авторами методичного посібника [6].

Навчальна професійна діяльність слухачів (курсантів) реалізується у формі військової практики та стажування, де педагогічно доцільна діяльність забезпечує всебічний розвиток майбутніх військових фахівців. Виконання обов'язків під час практики та стажування дозволяє здобувачам освіти встановити рівень власної готовності до професії, скоригувати цілі та методи самовдосконалення. Викладач спеціальних дисциплін на підставі результатів практики та стажування вносить корективи у програми підготовки військових фахівців, корегує методику викладання.

Запропонований підхід реалізує вимоги принципу проблемності у навчанні. Поетапний перехід від простіших способів формування та розвитку компетентності фахівці до більш складних забезпечує необхідний рівень проблемності, створює зацікавленість та необхідну мотивацію у досягненні освітніх цілей.

Висновки. На основі аналізу діяльності викладачів вищих військових навчальних закладів визначено низку особливостей, що стосуються викладання спеціальних дисциплін. Ключова відмінність спеціальних дисциплін полягає у їх прикладному спрямуванні, відповідності вузькій галузі діяльності.

Встановлено, що спеціальні дисципліни зорієнтовані більшою мірою не на існуючий стан справ, а на перспективу з урахуванням динамічного розвитку зразків озброєння та військової техніки, способів їх застосування, тактики дій відповідних підрозділів в умовах сучасного збройного конфлікту.

Особливістю викладання спеціальних дисциплін є постійна необхідність передбачати, прогнозувати та планувати різноманітні аспекти майбутньої

діяльності військового фахівця, а також широкий спектр цілей які мають бути враховані та досягнуті.

Обґрунтовано три основних аспекти, що визначають цілі фахової підготовки при вивченні спеціальних дисциплін, а саме ціннісно-орієнтаційний, когнітивно-змістовий та практично-діяльнісний. Запропоновано систему методів, що відповідають цілям фахової підготовки та враховують визначені особливості викладання спеціальних дисциплін, дозволяють поетапно та всебічно розвивати здатність та готовність офіцера до майбутньої військово-професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олійник Л.В. Методичні засади навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ. НУОУ, 2014. №3 (40). С. 122-127.

2. Ягупов В. В., Кришталь М. А. Педагогічна техніка викладачів військово-спеціальних дисциплін. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. Вип. 5. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_5_25 (Дата звернення: 25.05.2019).

3. Барбінов В.В. Організація фахового навчального середовища у процесі вивчення спеціальних дисциплін у професійно-технічних навчальних закладах. *Педагогічні науки. Збірник наукових праць*. Київ, 2018. вип. 138. С. 22-27.

4. Затвердженні стандарти вищої освіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzheni-standarti-vishoyi-osviti> (Дата звернення: 25.05.2019).

5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. Т. 4. Київ, «Радянська школа», 1976. 640 с.

6. Бобильов В.Є., Заїка Л.А., Зінченко Ю.М. та ін. Методика підготовки та проведення навчальних занять з оперативно-тактичних дисциплін з використанням засобів імітаційного моделювання бойових дій. Під загальн. ред. С.М. Салкуцана: методичний посібник. Київ : НУОУ, 2015. 26 с.

REFERENCES

1. Oliinyk, L.V. (2014). *Metodychni zasady navchannia viiskovo-spetsialnykh dystsyplin mahistriv viiskovo-sotsialnoho upravlinnia*. [Methodical principles of training military-special disciplines of masters of military-social management]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu obrony Ukrainy*. Kyiv. NUOU, №3 (40). S. 122-127. (in Ukrainian).

2. Yahupov, V. V., Kryshstal, M. A. (2012). *Pedahohichna tekhnika vykladachiv viiskovo-spetsialnykh dystsyplin*. [Pedagogical technique of teachers of military-special disciplines]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. Vyp. 5. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_5_25 (Data zvernennia: 25.05.2019). (in Ukrainian).

3. Barbinov, V.V. (2018). *Orhanizatsiia fakhovoho navchalnoho seredovyshcha u protsesi vyvchennia spetsialnykh dystsyplin u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh*. [Organization of a professional educational environment in the process of studying special disciplines in vocational schools]. *Pedahohichni nauky. Zbirnyk naukovykh prats*. Kyiv, vyp. 138. S. 22-27. (in Ukrainian).

4. *Zatverdzhenni standarty vyshchoi osvity*. [Approval of higher education standards]. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzheni-standarti-vishoyi-osviti> (Data zvernennia: 25.05.2019). (in Ukrainian).

5. Sukhomlynskyi, V.O. (1976). *Vybrani tvory v 5-ty t. T. 4*. [Selected works in 5 t. T. 4.]. Kyiv, «Radianska shkola», 640 s. (in Ukrainian).

6. Bobylov, V.Ie., Zaika, L.A., Zinchenko, Yu.M. ta in. (2015). *Metodyka pidhotovky ta provedennia navchalnykh zaniat z operatyvno-taktychnykh dystsyplin z vykorystanniam zasobiv imitatsiinoho modeliuvannia boiovykh dii.* [Methodology of preparation and conducting of training sessions on operational-tactical disciplines using means of simulation of combat operations]. Pid zahaln. red. S.M. Salkutsana: metodychnyi posibnyk. Kyiv : NUOU, 26 s. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Олег Рыбчук,
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Особенности преподавания специальных дисциплин в высшей военной школе

Статья посвящена анализу деятельности преподавателей высших военных учебных заведений и определению особенностей преподавания специальных дисциплин в высшей военной школе. Освещены взгляды современных исследователей на проблему преподавания специальных дисциплин в высшей школе. На основе анализа и обобщения стандартов высшего образования, определена сущность различий специальных дисциплин. Обоснованы особенности в преподавании специальных дисциплин, а именно: перспективную направленность, ориентированность на развитие вооружения, военной техники и способов их применения, тактики действий соответствующих подразделений в условиях современного вооруженного конфликта; широкий спектр целей, которые должны быть учтены и достигнуты.

Обоснованно три основных аспекта, определяющих цели профессиональной подготовки при изучении специальных дисциплин, а именно ценностно-ориентационной, когнитивно-содержательный и практически-деятельностный. Предложена система методов, соответствующих целям профессиональной подготовки с учётом определенных особенностей преподавания специальных дисциплин, позволяющих поэтапно и всесторонне развивать способность и готовность офицера к будущей военно-профессиональной деятельности.

Ключевые слова: специальная дисциплина; преподавание; метод, целеполагания; слушатель; курсант.

SUMMARY

Oleh Rybchuk
National Defense University of Ukraine named
after Ivan Cherniakhovskii

Specifics of Special Disciplines Teaching at Higher Military School

Introduction. *The article is dedicated to the analysis of the teachers' activities at higher military educational institutions and defining the specifics of teaching special subjects at higher military school.*

Purpose is *defining specific features concerning the approaches and methods of teaching special disciplines at higher military school.*

Methods. *Induction, deduction, classification, systematization and comparative analysis of theoretical sources on the problem of professional training of military specialists.*

Results. *The differences in special disciplines is determined basing on the analysis and generalization of higher education standards. The specific features in teaching of special disciplines, in particular a tendency, orientation on the development of weapons, military equipment and methods of their application, tactics of the actions of the certain units under conditions of modern armed conflict as well as a wide range of goals to be taken into account and*

achieved, are substantiated.

Originality. *Three basic aspects that define goals of professional training during study of special disciplines, in particular value and orientation, cognitive and content, practical and subjective, are substantiated. The system of methods, which correspond to the objectives of professional training and take into account the specific features of special disciplines teaching, and allow to develop the officer's ability and readiness for future military and professional activities comprehensively and gradually.*

Conclusion. *On the basis of the analysis of the teachers' activities at higher military educational institutions, a number of peculiarities concerning the teaching of special disciplines have been identified. The key difference between special disciplines is their application essence, compliance with a narrow field of activity.*

Key words: *special disciplines; teaching; method; purposive idea; military student; cadet.*

Олександр Устименко,
кандидат наук з державного управління,
старший науковий співробітник
ORCID ID 0000-0002-0003-0790
Григорій Капосльоз,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
ORCID ID 0000-0001-7369-3977
Микола Полторак,
кандидат військових наук, доцент
ORCID ID 0000-0002-7601-8317
DOI 10.33099/2617-1775/2019-01/214-226

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ КРИЗЬ ПРИЗМУ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

У статті визначено місце та роль системи вищої військової освіти у комплектуванні Збройних Сил України підготовленим молодшим офіцерським складом. Для цього, окреслено проблемні питання замовлення на підготовку військових фахівців, організації їх підготовки у вищих військових навчальних закладах, мотивації до продовження військової служби та їх вплив на комплектування військових частин під час антитерористичної операції на Сході України, визначено зони відповідальності органів державного та військового управління установ та закладів за їх вирішення.

Ключові слова: вищий військовий навчальний заклад (ВВНЗ); підготовка фахівців; система управління людськими ресурсами; система вищої військової освіти; система кадрового менеджменту; системи соціального захисту; система військового управління; державне управління.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У Стратегічному оборонному бюлетені України констатується, що “проведена в рамках комплексного огляду сектору безпеки і оборони оцінка стану воєнної безпеки держави, а також набутий досвід участі Збройних Сил України (ЗС України) у антитерористичній операції виявили низку проблем функціонування сил оборони в умовах існуючих та потенційних загроз, зокрема проблеми комплектування сил оборони особовим складом у ході часткової мобілізації, необхідність підвищення професійного рівня персоналу сил оборони, потреба у створенні достатнього військового резерву;...” тощо [1].

Експертами НАТО також піднімаються проблемні питання щодо комплектування підготовленими офіцерами частин та підрозділів ЗС України, які брали участь в антитерористичній операції на Сході України (АТО). Так Глен Грант зазначає: “Наразі в армії існує великий некомплект офіцерів. Молоді люди без досвіду і з сумнівною освітою беруть на себе командування ротами чи навіть вище (заступник командира батальйону, командир батальйону тощо). Система набору, просування та навчання не змінилася, щоб задовольнити реальну потребу у лідерах. Водночас якісні офіцери звільняються через відсутність будь-якої мотивації залишитися в Збройних Силах” [2].

Зважаючи на зазначені проблеми у Стратегічному оборонному бюлетені України визначено стратегічну ціль (одна з п'яти) – “Професіоналізація сил оборони та створення необхідного військового резерву” [1].

Огляд останніх досліджень та публікацій. Останнім часом в ЗС України проведено науково-методичні заходи [3] на яких розглядалися проблеми удосконалення змісту та організації підготовки військових фахівців у ВВНЗ. У наукових публікаціях вирішуються питання:

забезпечення якості підготовки військових фахівців в умовах реформування системи освіти України [4];

основи забезпечення та гарантування якості підготовки військових фахівців [5];

загальні питання державного управління військовою освітою [6].

Проте, відсутні публікації щодо визначення місця військової освіти у забезпеченні професіоналізації ЗС України.

Для розуміння ролі системи вищої військової освіти (СВВО) у досягненні стратегічної цілі – комплектування ЗС України якісно підготовленими фахівцями та створення їх резерву, необхідно отримати відповідь на ряд питань, одне з яких: “чому, за результатами семи хвиль мобілізації, військові частини, до сьогодні, повністю не укомплектовані якісно підготовленим молодшим офіцерським складом? □.

Мета статті – визначити місце та роль системи вищої військової освіти у комплектуванні ЗС України підготовленим молодшим офіцерським складом.

Для досягнення мети статті нами вирішувалися наступні завдання:

окреслити проблемні питання комплектування ЗС України підготовленим молодшим офіцерським складом та чинники їх виникнення;

визначити зони відповідальності суб'єктів що здійснюють комплектування, підготовку та забезпечують проходження служби молодшого офіцерського складу;

змодельовати механізми (сформувані пропозиції щодо вдосконалення) включення системи військової освіти у процес комплектування ЗС України підготовленим молодшим офіцерським складом.

Виклад основного матеріалу. Вирішення першого завдання розпочнемо з аналізу динаміки укомплектованості ЗС України офіцерськими кадрами до початку антитерористичної операції.

У 1991 – 2008 роках ЗС України не відчували проблем щодо комплектування посад офіцерського складу у зв'язку з переводом для проходження служби в ЗС України більшості офіцерів українського походження. Окрім того, у період з 1991 по 2009 роки скорочувалася чисельність ЗС України з 750 до 145 тис. Для цього було внесено законодавчі зміни, які стимулювали процеси звільнення офіцерів з лав ЗС України, зменшення обсягів державного замовлення на підготовку військових фахівців. За даними О. Устименка [7, с. 137], з 2000 по 2007 рік більш ніж у 7 разів було зменшено замовлення на підготовку військових фахівців тактичного рівня підготовки (рис. 1).

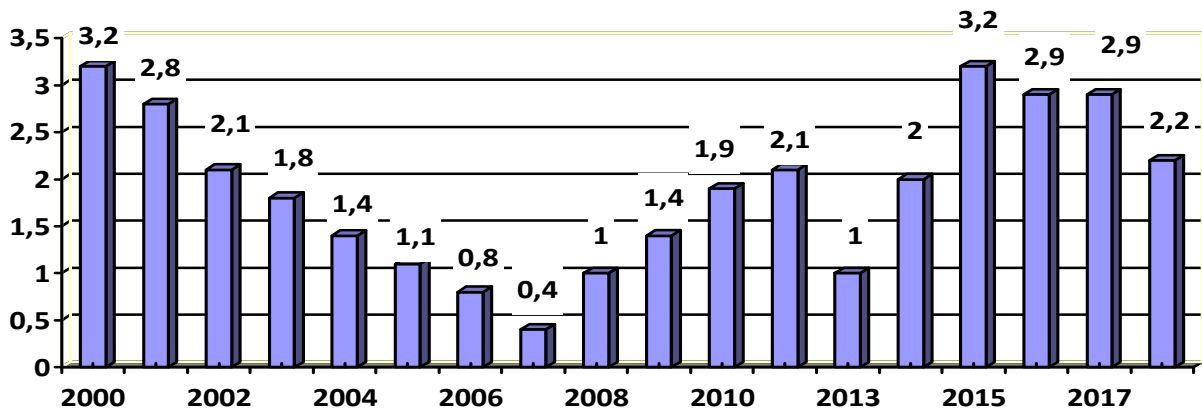

Рис. 1 – Замовлення на підготовку військових фахівців тактичного рівня підготовки для ЗС України у ВВНЗ по рокам (нормовані значення)

Зменшення замовлення на підготовку молодшого офіцерського складу призвело до зменшення кількості випускників (молодих офіцерів) ВВНЗ [7, с. 146] (рис. 2).

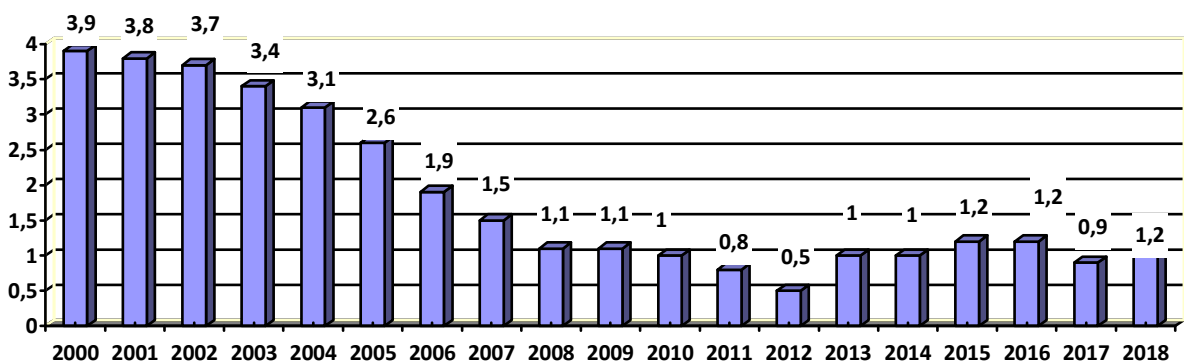

Рис. 2 – Випуск військових фахівців тактичного рівня підготовки для ЗС України системою військової освіти по рокам (нормовані значення)

Враховуючи те, що у 2007 році СВВО отримала замовлення лише на підготовку 0,4 військових фахівців тактичного рівня підготовки для ЗС України (див. рис. 1.), то у 2012 році до лав ЗС України прийшло 0,5 офіцера (див. рис. 2). Різниця значень пояснюється різними термінами навчання, 4 (для фахівців командного профілю) та 5 (для фахівців технічного профілю) років.

За інформацією Головного інспектора Міністерства оборони України, яку він озвучив під час проведення зборів керівного складу системи військової освіти, що відбулися 17 листопада 2011 року, у 2011 році посади молодшого офіцерського складу були укомплектовані приблизно на 62,0% (табл. 1). Некомплект офіцерів на первинних офіцерських посадах протягом 2010-2011 років збільшився з 4,5 тис. до 7 тис. осіб.

Таблиця 1 – Відсоток укомплектованості первинних офіцерських посад за видами Збройних Сил

Роки		2006	2007	2008	2009	2010	2011
% укомплектованості	СВ	93,2	92,2	88,1	83,1	72,7	61,4
	ПС	92,0	92,0	82,0	75,0	68,0	65,0
	ВМС	85,8	93,5	96,3	84,7	73,8	67,8

Незважаючи на те, що починаючи з 2008 по 2011 роки (див. рис. 1) прослідковувалася тенденція збільшення чисельності замовлення на підготовку військових фахівців, система військової освіти не покривала потребу у фахівцях тактичного рівня підготовки (див. табл. 1) за рахунок випускників ВВНЗ (див. рис. 2). Тенденція зниження укомплектованості посад молодшого офіцерського складу була підсилена зростанням відсотку офіцерів, які не підписували другий контракт та звільнялися з лав ЗС України у 2004-2011 роках (табл. 2).

Таблиця 2 – Динаміка звільнення офіцерів, випускників 2000-2006 років, після закінчення першого контракту

Роки	Випускники ВВНЗ та ВВП ВНЗ						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Відсоток від випуску за роками	8%	9%	10%	9%	11%	16%	24%

Приходимо до висновку, що в Збройних Силах України перед початком АТО існувала проблема, а саме: кількість випускників ВВНЗ та ВВП ВНЗ, яких готувала СВВО, не забезпечувала потреб ЗС України у фахівцях тактичного рівня підготовки.

На нашу думку, основною причиною виникнення зазначеної проблеми стало падіння престижності військової служби у суспільстві та зниження мотивації до проходження військової служби у юнаків. На це вказує динаміка конкурсної ситуації у ВВНЗ, при прийомі на навчання у 2000-2011 роках (рис. 3).

Зважаючи на те, що у 2002 та 2011 роках замовлення на підготовку військових фахівців тактичного рівня підготовки майже однакові (див. рис. 1), спираючись на показники конкурсної ситуації (див. рис. 4), приходимо до висновку, що конкурс зменшився майже в 3 рази. Загалом середній конкурс на навчання у військових освітніх закладах у 2011 році становив 1,2 особи на місце, у 2009-2010 роках він становив відповідно 1,8. Зростання ж середнього значення конкурсу 2007 року пояснюється не збільшенням кількості бажаючих, а мінімальним держзамовленням у цьому році (див. рис. 1).

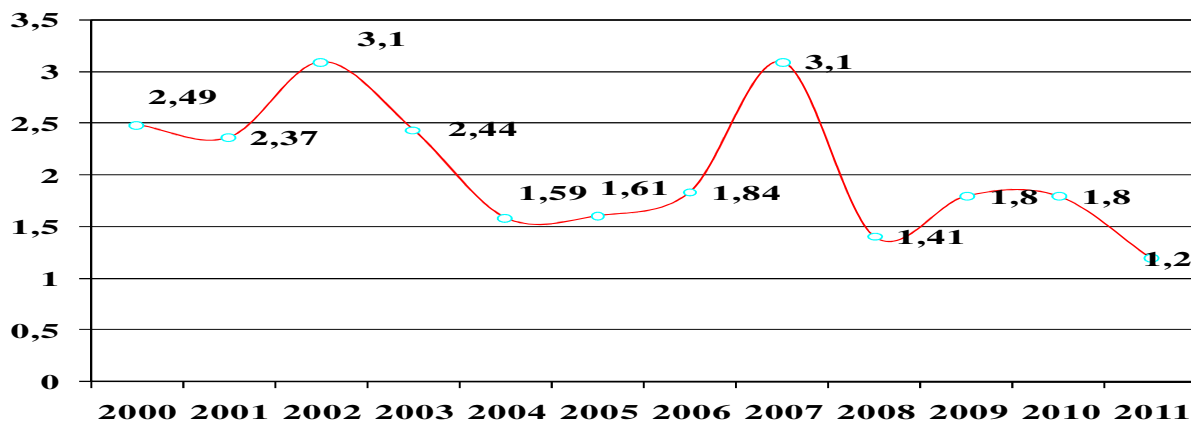

Рис. 3 – Динаміка конкурсної ситуації у ВВНЗ при прийомі на навчання для підготовки військових фахівців тактичного рівня

У 2011 році у порівнянні з 2010 роком конкурс зменшився (рис. 4.), що частково обумовлено зменшенням кількості випускників загальноосвітніх середніх шкіл. Втім основною причиною зменшення конкурсу, на нашу думку, було зменшення престижу військової служби. Дане твердження підтверджують результати вступу до військових навчальних закладів випускників військових ліцеїв та ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою у цьому році:

поступили лише 44 % ліцеїстів;

зараховано до ВВНЗ лише 28 % випускників ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою.

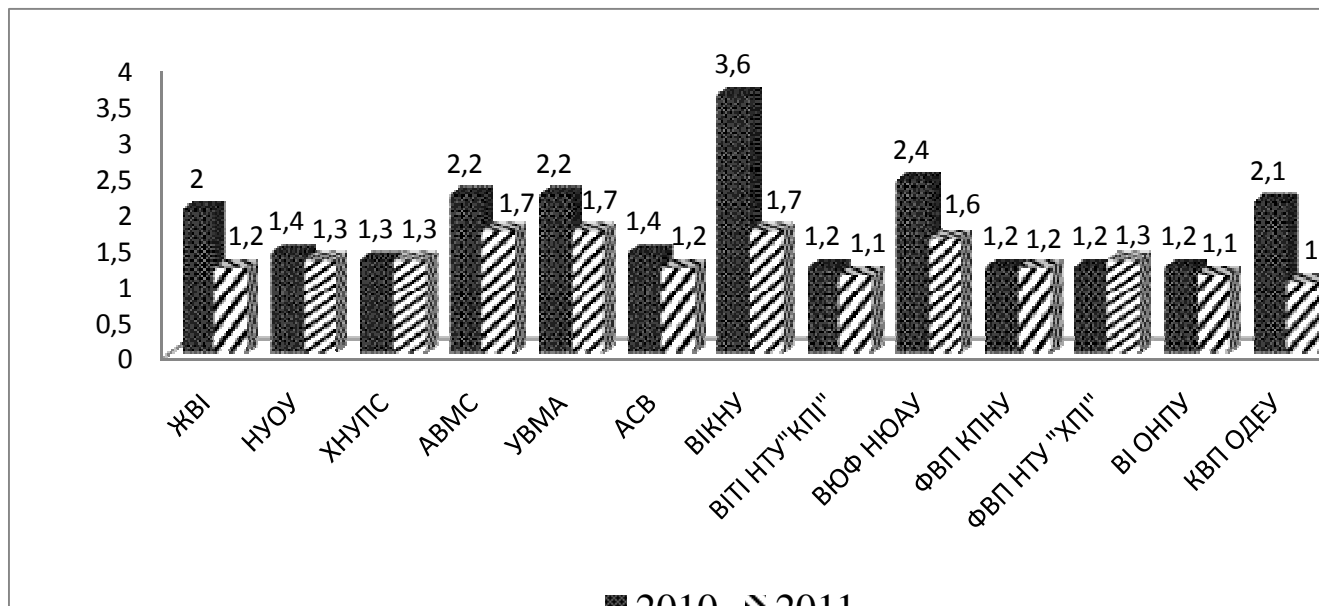

Рис. 4 – Порівняльний аналіз конкурсу кандидатів на навчання у ВВНЗ у 2010 - 2011 роках

Окрім того, наведена діаграма (див. рис. 4) віддзеркалює попит на професії за якими легше знайти роботу після звільнення з лав ЗС України, а саме: спостерігається тенденція більш високого конкурсу на навчання за

спеціальностями адміністративного профілю (юристи, фінансисти, перекладачі). Виключення – Академія військово-морських сил.

Престиж військової служби нерозривно пов'язаний з іміджем ЗС у суспільстві, тоді як мотивація особистості до опанування професією “офіцер” та проходження військової служби у ЗС із її спрямованістю (інтересом, бажанням, установкою) на цей вид діяльності та задоволеністю (психологічною, моральною, матеріальною) її результатами.

Імідж ЗС України – це система образів, соціальних ролей і настанов, з якими у свідомості громадськості асоціюються військовослужбовці та за якими складається загальне враження про ЗС України. Основними компонентами іміджу є: місія (твердження про те в ім'я чого існують ЗС України), пріоритети (першочергові напрями діяльності ЗС), цінності (переконання військовослужбовців та пересічних громадян у тому, що кінцева ціль варта зусиль а засоби, які використовуються для її досягнення є прийнятними).

У 1992 – 2013 роках було проведено низку заходів, що могли негативно вплинути на формування іміджу ЗС України:

скорочення бойових підрозділів, відсутність повномасштабної бойової підготовки військ (сил);

постійне обговорення у засобах масової інформації проблем ЗС України та їх скорочення;

“невдалі” вислови топ менеджменту ЗС України (А. Гриценко: “чому військовослужбовці мають отримувати більше ... ніж бабуся?”);

перегляд підходів щодо пенсійного забезпечення;

зниження рівня матеріального достатку сімей офіцерів ЗС України.

Можливо, окремі із наведених заходів і є доцільними проте, проведені вони були без належного обґрунтування, підготовки та кадрового, фінансового, матеріального, інформаційного забезпечення. На нашу думку, саме представлені заходи та невдала їх реалізація були чинниками, що формували імідж ЗС України у 1992 – 2013 роках, який визначив падіння престижу як військової служби так і навчання у ВВНЗ.

Зниження мотивації, на нашу думку було також спричинено неактуальністю, недієвістю та поступовою відмовою від деяких механізмів соціального захисту військовослужбовців, а саме:

недофінансування будівництва житла;

корупційні схеми та непрозорий розподіл житла (як виключення зусилля Міністра оборони України Анатолія Гриценка);

відмова від продуктових пайків.

Необхідно враховувати і те, що значна частина молодих офіцерів могла звільнитися (див. табл. 2) через репресивну систему управління яка панувала та продовжує використовуватися у ЗС України. Глен Грант зазначає: “Система, базующаяся на применении власти, является устаревшим похмельем советской эпохи и не подходит для новой современной Украины. Это убивает Вооруженные Силы Украины. Советский менталитет требует контроля и наказания виновных. Его нужно заменить делегированием, мотивацией и

вознаграждением. Офицеры, которые полагаются на применение власти и контроль, должны быть отстранены, потому что они никогда не будут иметь интеллектуальной ловкости или мудрости, чтобы обучать войска и воевать в динамической войне□.

Окрім зазначеного, на комплектування частин та підрозділів ЗС України якісно підготовленим молодшим офіцерським складом напередодні та під час АТО безумовно вплинула існуюча на той час організація освітнього процесу у ВВНЗ. Так, В. Фролов [8] стверджує, що підготовка офіцерів у системі військової освіти базувалася на змісті доктринальних документів радянського зразка, у ході навчань методичні прийоми та способи управління військами, у різних бойових ситуаціях, як правило розробляли науково-педагогічні працівники навчальних закладів, які не приймали участі в антитерористичних операціях та не володіли знаннями та навичками щодо особливостей ведення бойових дій частинами та підрозділами в таких умовах.

Такий підхід до підготовки офіцерів у вищих військових навчальних закладах, у початковий період АТО, призводить до виникнення конфліктних ситуацій між слухачами, які мають бойовий досвід, та викладачами, які у ході підготовки до проведення занять користувалися застарілими методичними матеріалами щодо управління військами та не дозволив переломити (змінити) ситуацію щодо підвищення рівня професійної підготовки посадових осіб органів військового управління відповідно до стандартів Альянсу.

На той час, британський експерт [2] висловив кардинальні пропозиції щодо подальшого існування системи вищої військової освіти України. Глен Грант [2] пропонує: “академії повинні бути закриті, а кошти перенаправлені”. На його думку “всі курси професійних військових офіцерів повинні бути скорочені до 8 місяців бойової підготовки на місцях, щоб якомога швидше набрати молодих офіцерів у бойові підрозділи, використовуючи модель JROTC / ROTC. ... Навчальні команди США та Великобританії повинні бути використані для підготовки всіх молодих офіцерів та командирів рот. Деякі найкращі офіцери повинні бути повернуті з фронту на нетривалі періоди, щоб приєднатися до тренувальних груп, а також для лекцій курсантам”.

На сьогодні, у МО України реалізовано другу частину пропозицій експерта та збережено систему вищої військової освіти України. Розуміючи необхідність перебудови системи військової освіти керівництво ДВОНСтаГП веде роботу [9] з метою визначення та реалізації низки заходів щодо:

набуття системою освіти спроможностей визначених за методологією та критеріями DOTLMPFI;

приведення структури системи військової освіти, штатів вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти у відповідність (набуття здатності забезпечити) до нових освітніх та професійних компетентностей здобувачів освіти;

розроблення та наповнення новим змістом навчання стандартів вищої військової освіти, професійних стандартів підготовки, навчальних план-

програм, навчальних планів, програм та робочих програм навчальних дисциплін;

уточнення повноважень органів військового управління, які є замовниками на підготовку військових фахівців, ВВНЗ та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти (ВНП ЗВО), що дозволять: встановлювати кваліфікаційні вимоги до здобувачів освіти та підготовки; здійснювати забезпечення та супроводження освітнього процесу та процесу підготовки; оцінювати відповідність набутих освітніх та професійних компетентностей кваліфікаційним вимогам;

комплектування ВВНЗ, ВНП ЗВО та навчальних центрів підготовленими науково-педагогічними (педагогічними) працівниками (НПП) та інструкторським складом, здатним реалізувати новий зміст освіти;

приведення навчальної матеріально-технічної бази вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та навчальних центрів до стану здатності забезпечити здобувачами набуття нових освітніх та професійних компетентностей.

Звичайно, без підвищення ефективності управління СВВО, без наявності чітко визначених перспектив її розвитку важко очікувати покращення підготовки випускників військових навчальних закладів. Проте, на нашу думку, удосконалення окремих елементів системи управління людськими ресурсами, як то підсистем військової освіти, кадрового менеджменту, соціального захисту не дозволить виконати поставлені завдання. Наприклад, збільшення замовлення на підготовку офіцерів тактичного рівня у 2014 – 2018 роках (див. рис. 1), підвищення якості їх підготовки не вирішить проблему укомплектованості посад офіцерського складу ЗС України первинної ланки висококваліфікованим фахівцями.

Необхідність інтеграції систем військової освіти, кадрового менеджменту і соціального захисту також зумовлена викликами, що стали перед державою, ЗС України у зв'язку з агресією Російської Федерації на сході країни, потребою подальшого розвитку основних складових сектору безпеки і оборони, досягнення їх сумісності з відповідними структурами країн-членів НАТО.

З урахуванням вищевикладеного пропонується провести функціональну (на рівні завдань і функцій) та структурну (інституціональну) інтеграцію систем військової освіти, кадрового менеджменту і соціального захисту. Основними структурними елементами єдиної системи управління людськими ресурсами, що забезпечує комплектування посад офіцерського складу ЗС України первинної ланки (і не тільки) висококваліфікованими фахівцями мають бути:

підсистема аналізу, прогнозу і планування. Основними завданнями якої мають стати – розрахунок потреби у фахівцях необхідних професій, спеціальностей і кваліфікації, оцінка можливостей їх підготовки, розроблення пропозицій щодо розвитку (формування, трансформування, оптимізація) об'єктів і структур, що здійснюватимуть підготовку та забезпечення їх функціонування. Іншими словами, вирішення задач даної підсистеми повинне

дати відповідь на питання: “Хто потрібний і в якій кількості?”, “Де їх готувати?”;

підсистема відбору та підготовки. Основними завданнями якої мають стати – відбір кандидатів на навчання, створення навчальних програм, здійснення заходів щодо навчання фахівців, їх допідготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації. Іншими словами, вирішення задач даної підсистеми повинне дати відповідь на питання: “Хто займе посаду?”, “Яку підготовку (навчання) та де Він має пройти?”, “За якими програмами його навчати?”. При цьому слід враховувати, що військова освіта є складовою частиною системи державної освіти, яка побудована на основі принципу доступності, безперервності навчання військових фахівців з урахуванням специфіки їх військової служби;

підсистема оцінювання, підбору та розміщення. Основними завданнями якої мають стати – оцінювання, розподіл і перерозподіл військових фахівців, а також планування кар’єри офіцерського складу з метою раціонального використання персоналу у військовій організаційній структурі. Іншими словами, вирішення задач даної підсистеми повинне дати відповідь на питання: “Який рівень підготовки фахівця?”, “На яку посаду його доцільно призначити?”, “Які перспективи його кар’єри?”;

підсистема поліпшення якості життя та соціального захисту. Основними завданнями якої мають стати – проведення соціально-економічних і правових заходів (охорона здоров’я, пільги та компенсації), які забезпечать умови життєдіяльності військовослужбовців, реалізацію їх інтересів тощо. Вирішення задач даної підсистеми повинно забезпечити престиж військової служби та мотивацію особистості до опанування професією “офіцер” і проходження військової служби у ЗС України.

Таким чином, система управління людськими ресурсами – це функціонально та інституційно інтегровані органи державного та військового управління, установи та заклади, що здійснюють свою діяльність у сферах управління, освіти, кадрового менеджменту, соціального захисту з метою забезпечення наявності вмотивованого фахівця необхідної кваліфікації у певному місці й визначений час. Зазначена мета може бути досягнена завдяки створенню умов (забезпечення):

визначення потреби у військовослужбовцях певної категорії та фаху (відповідальність системи військового управління);

якісної підготовки офіцерських кадрів (відповідальність СВВО);

оперативного задоволення потреб частин та підрозділів у кваліфікованих кадрах та ефективного їх використання з урахуванням можливостей самореалізації кожного військовослужбовця в межах конкретної військової організаційної структури (відповідальність системи кадрового менеджменту);

проведення соціальної політики у Збройних Силах щодо задоволення життєвих інтересів військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, та членів їх сімей для забезпечення стабільного і прогресивного

розвитку цієї частини населення відповідно до демократичних і гуманістичних цінностей суспільства (відповідальність системи соціального захисту).

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті викладено основні результати дослідження функціонування системи підготовки офіцерських кадрів для ЗС України та її вплив на ступінь укомплектованості посад молодшого офіцерського складу під час проведення антитерористичної операції на сході України. Проведена робота дозволяє зробити наступні висновки.

1. Високий відсоток неуккомплектованості первинних офіцерських посад перед АТО спричинений низкою чинників:

поступовим зниженням престижу військової служби (військової освіти) та мотивації молоді проходити військову службу в період 1992 – 2013 років;

відсутністю політики органів державного та військового управління щодо утримання (соціальний захист та поліпшення якості життя, створення умов для самореалізації на будь-якому щаблі кар'єри, зміна репресивної системи управління тощо) офіцерів на військовій службі (мотивації до продовження військової служби);

не виважена, за роки незалежності, політика щодо замовлення на підготовку офіцерів тактичного рівня підсилює наявні негативні тенденції.

2. Система вищої військової освіти відповідальна за якість підготовки, до ведення дій в АТО, визначеної кількості фахівців, на яку вплинули:

відсутність у НПП досвіду участі в АТО, взаємодії зі структурами (СБУ), що його мали;

гібридний, недостатньо досліджений характер конфлікту;

низька толерантність існуючої СВВО до змін;

відсутність дієвих механізмів змін та бажання їх розвивати і впроваджувати.

3. Проблема комплектування ЗС України підготовленим молодшим офіцерським складом лежить не тільки в площині якісного управління СВВО, але й у площині діяльності органів військового та державного управління щодо замовлення на підготовку молодшого офіцерського складу та його утримання (формування мотивації до подальшого проходження служби). Для системного вирішення проблеми пропонується здійснити інтеграцію підсистем військової освіти, кадрового менеджменту і соціального захисту у єдину систему управління людськими ресурсами. Під такою інтеграцією розуміється узгодження процесів *визначення потреби у фахівцях, підбору, планування підготовки, оцінювання та розподілу (підбору та розміщення), соціального захисту військовослужбовців, який спрямований на раціональне їхнє використання, підвищення ефективності виконання навчально-бойових завдань.*

Повноваження (ролі) структурних елементів системи управління людськими ресурсами можуть бути такими:

замовників (кадрових підрозділів), щодо визначення необхідної кількості офіцерів;

системи військової освіти (ВВНЗ), щодо підготовки визначеної кількості офіцерів;

кадрових органів, щодо розподілу, утримання (мотивації щодо довгострокового проходження служби) офіцерів та їх професійного розвитку;

органів соціального захисту, щодо задоволення життєвих інтересів військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, та членів їх сімей.

В нашій публікації залишилося поза увагою та потребують детальних досліджень питання: “Чи наявний кадровий резерв на посади офіцерів ротної ланки?□, “Чи спроможна існуюча система мобілізації його використати?□. Необхідно перевірити припущення: “стан неукомплектованості посад офіцерів ротної ланки – це прогалина в роботі кадрових органів і системи мобілізації чи збіг обставин (ситуація з трудовою міграцією за кордон, віковий ценз кадрового резерву, відсутність мотивації до проходження військової служби, тощо).

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Стратегічний оборонний бюлетень України : Указ Президента України від 06 червня 2016 року № 240 “Про рішення РНБО України від 20 травня 2016 року□. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0006525-16>.

2. Glen Grant: How Ukraine can build an army to beat Putin. URL: <https://www.kyivpost.com/article/opinion/op-ed/glen-grant-ukraine-can-build-army-beat-putin.html>.

3. *Проблеми та напрями вдосконалення підготовки військових фахівців з урахуванням досвіду антитерористичної операції у східних областях України* : тези доповідей XVI наук.-метод. конф. (м. Житомир, 25 травня 2017 р.). Житомир : ЖВІ, 2017. 176 с.

4. Мозальов В.Є. Забезпечення якості підготовки військових фахівців в умовах реформування системи освіти. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ: НУОУ, 2014. №6 (43). С. 117–122.

5. Зельницький А.М. Вища військова освіта: основи забезпечення та гарантування якості підготовки військових фахівців. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія*. Київ: НАУ, 2017. №10. С. 65–69.

6. Полторак С.Т. Методологія державного управління системою вищої військової освіти. *Теорія та практика державного управління*. Київ, 2017. №2(57). С. 23–28.

7. Устименко О.В. Механізми державного управління системою військової освіти : дис.... канд. наук з держ. управління: 25.00.02. Київ, 2012. 285 с.

8. Фролов В.С., Устименко О.В. Удосконалення системи військової освіти: проблемні питання впровадження методик підготовки ЗС держав-членів НАТО. *Військова освіта і наука: сьогодні та майбутнє* : тези доповідей XIV Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. редакцією І.В.Толока. Київ : ВІКНУ, 2018. С. 190–191.

9. Статут проекту “розвиток системи військової освіти та підготовки військових фахівців□, Рішення Міністра оборони України щодо удосконалення військової освіти від 05.07.2018 № 7530/з/3.

REFERENCES

1. Pro Stratehichnyy oboronnyy byuletен□ Ukrayiny [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine] : Ukaz Prezydenta Ukrayiny 06 chervnya 2016 roku № 240 “Pro rishennya RNBO Ukrayiny vid 20 travnya 2016 roku□. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0006525-16>.

2. Glen Grant: How Ukraine can build an army to beat Putin. URL: <https://www.kyivpost.com/article/opinion/op-ed/glen-grant-ukraine-can-build-army-beat-putin.html>.

3. Problemy ta napryamy vdoskonalennya pidhotovky viys'kovykh fakhivtsiv z urakhuvannyam dosvidu antyterrorystychnoyi operatsiyi u skhidnykh oblastyakh Ukrainy [Problems and directions of improvement of training of military experts taking into account the experience of antiterrorist operation in the eastern regions of Ukraine] : tezy dopovidey XVI nauk.-metod. konf. (Zhytomyr, 25 travnya 2017 r.). Zhytomyr : ZHVI, 2017. 176.

4. Mozal'ov, V.YE. (2014). Zabezpechennya yakosti pidhotovky viys'kovykh fakhivtsiv v umovakh reformuvannya systemy osvity [Providing the quality of training of military specialists in the conditions of reforming the education system]. Visnyk Natsional'nogo universytetu oborony Ukrainy. 6 (43). 117–122.

5. Zel'nyts'kyy, A.M. (2017). Vyshcha viys'kova osvita: osnovy zabezpechennya ta harantuvannya yakosti pidhotovky viys'kovykh fakhivtsiv [Higher Military Education: Fundamentals of Provision and Guarantee of the Quality of Training of Military Specialists]. Visnyk Natsional'nogo aviatsiynoho universytetu. Seriya: Pedagogika, Psykholohiya. 65–69.

6. Poltorak, S.T. (2017). Metodolohiya derzhavnoho upravlinnya systemoyu vyshchoyi viys'kovoyi osvity [Methodology of Public Administration of the System of Higher Military Education]. Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya. 2(57). 23–28.

7. Ustyenko, O.V. (2012). Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnya systemoyu viys'kovoyi osvity [Mechanisms of the state management of the system of military education]: dys.... kand. nauk z derzh. upravlinnya: 25.00.02. 285.

8. Frolov, V.S., Ustyenko, O.V. (2018). Udoskonalennya systemy viys'kovoyi osvity: problemni pytannya vprovadzhennya metodyk pidhotovky ZS derzhav-chleniv NATO [Improvement of the system of military education: problem issues on the implementation of training methods of the Armed Forces of NATO member states]. Viys'kova osvita i nauka: s'ohodennya ta maybutnye : Tezy dopovidey Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi / za zah. redaktsiyeyu I.V.Toloka. – K.: VIKNU. 190–191.

9. Statut proektu "rozvytok systemy viys'kovoyi osvity ta pidhotovky viys'kovykh fakhivtsiv" [Statute of the project "Development of the system of military education and training of military specialists"]. Rishennya Ministra oborony Ukrainy shchodo udoskonalennya viys'kovoyi osvity vid 05.07.2018 № 7530/z/3.

РЕЗЮМЕ

Александр Устищенко,

кандидат наук государственного управления,
старший научный сотрудник

Григорий Капослѣз,

кандидат психологических наук,
старший научный сотрудник

Николай Полторак,

кандидат военных наук, доцент

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Ретроспективный анализ подготовки специалистов для Вооруженных Сил Украины в системе высшего военного образования сквозь призму антитеррористической операции

В статье определено место и роль системы высшего военного образования в комплектовании Вооруженных Сил Украины подготовленным младшим офицерским составом. Для этого, определены проблемные вопросы заказа на подготовку военных специалистов, организации их подготовки в высших военных учебных заведениях, мотивации к продолжению военной службы и их влияние на комплектование воинских частей во время

антитеррористической операции на Востоке Украины, определены зоны ответственности органов государственного и военного управления учреждений и учреждений за их решение.

Ключевые слова: высшее военное учебное заведение; подготовка специалистов; система управления человеческими ресурсами; система высшего военного образования; система кадрового менеджмента; системы социальной защиты; система военного управления; государственное управление.

SUMMARY

Oleksandr Ustymenko,
Ph.D in Public Administration,
Senior Researcher

Grigoriy Kaposlyoz,
Candidate of Psychological Science,
Senior Researcher

Mykola Poltoruk,
Candidate of Military Sciences,
assistant professor
National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Retrospective analysis of the training of specialists for the Armed Forces of Ukraine in the system of higher military education through the prism of the antiterrorist operation

Introduction. *In the context of existing and potential threats to the state's military security, Ukraine has a key role to play in preparing the units and units of the Armed Forces of Ukraine by trained personnel. Specifically, the soldiers implement the plan of the leadership of the state and the armed forces.*

Purpose. *To determine the place and role of the system of higher military education in the preparation of the Armed Forces of Ukraine by a trained junior officer.*

Methods. *The method of analysis and synthesis and the method of expert evaluations are used.*

Results. *While determining the place and role of scientific research in supplying the educational activities in military HEI:*

systematized factors that influenced the level of staffing of the initial officer positions and the quality of the specialists who occupy them;

the place and role of the military education system (VVNZ), as well as the training of a certain number of officers, are determined;

a new approach is proposed on the integration of military education subsystems, personnel management and social protection into a single human resources management system.

Originality. *For the first time, the content of the integration of military education systems, personnel management and social protection is defined, which is to coordinate the processes of determining the need for specialists, selection, planning of training, evaluation and distribution (selection and placement), social protection of military personnel in order to ensure rational use of human resources, increase the effectiveness of the implementation of training and combat tasks.*

Conclusion. *Our publication left out the question: "Was there, at the time of partial mobilization, the human resources reserve for officers of the grassroots level?", "Is the existing mobilization system capable of using it?"*

Key words: *higher military educational institution; training of specialists; human resources management system; higher military education system; personnel management system; social protection system; military management system; public administration.*

РОЛЬ НАУКИ В МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Метою статті є дослідження сутності, тенези та можливостей України як нової незалежної держави в сучасному глобалізованому світі. Для цього застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Визначено, що наша держава перебуває сьогодні в особливому стані. Лише правильно визначивши цей стан, ми зможемо вийти на шлях соціального прогресу. Обґрунтовується, що без допомоги наукових досліджень зробити це практично неможливо. У статті уточнено зміст окремих понять, набули подальшого розвитку погляди щодо їхнього застосування в модернізаційному процесі. Сучасна російсько-українська війни та прагнення України вступити до НАТО висувають нові вимоги до можливостей українського суспільства. Зазначене потребує подальших наукових досліджень, пов'язаних з модернізацією українського суспільства загалом і реформуванням освітнього та наукового простору України зокрема.

Ключові слова: наука; постколоніальні держави; українське суспільство; модернізація; військова реформа; національна безпека; російсько-українська війна.

Постановка проблеми. Сучасна Україна переживає складний та відповідальний етап свого розвитку, який обумовлюються наростанням кризових явищ в усіх сферах суспільства, виникненням нових загроз і викликів національній безпеці нашої держави, на які необхідно давати рішучі відповіді. Серед багатьох проблем, породжених динамізмом сучасної епохи, особливе місце посідає російська експансіоністська політика, яка кардинально змінила військово-політичну обстановку у світі. Російська Федерація вперше після Другої світової війни поставила під сумнів усталеність кордонів між державами, здійснивши анексію Криму та окупацію східних теренів України. Відтак внутрішні та зовнішні чинники свідчать про існування загроз, які можуть негативно вплинути на збереження суверенітету нашої держави. У цьому контексті важливе місце належить науці, яка зобов'язана правильно визначити стан, у якому перебуває сучасне українське суспільство, вказати головні напрями його модернізації, що сприятимуть соціальному прогресу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначені чинники вимагають нових підходів до напрямів реформування військової сфери українського суспільства, а це, у свою чергу, неможливе без його глибокої модернізації. Зрозуміло, що і перше, і друге вимагають детального теоретичного опрацювання. Проте, на жаль, як зазначає М. Михальченко, «в Україні вогник теоретичної думки в сфері суспільних наук ледь-ледь жевріє» [1, с. 8]. І це в той час, коли українське суспільство потребує науково обґрунтованого підходу до реформування усіх ланок суспільного життя, визначення нових стратегічних пріоритетів щодо російсько-української війни. Саме тому важливого значення

набувають дослідження напрямів модернізації українського суспільства і, зокрема, реформування та розбудови його військової сфери. Таких праць, на думку М. Михальченка, надзвичайно мало [1, с. 8], а ті, що є зазвичай неадекватно відображають сутнісні характеристики українського суспільства та процеси, які в ньому і з ним відбуваються.

Ще далі у своїй характеристиці сучасної України йде О. Костенко, який у статті з промовистою назвою «Антинаукова Україна» зазначає, що наша держава «перебуває сьогодні в особливому стані. Лише правильно визначивши цей стан, ми можемо вийти на шлях соціального прогресу. Усі ті негаразди, які ми маємо нині, слід визначити як Велику Соціальну Драму. І вийти із цього драматичного стану можна лише виявивши і усунувши його коріння» [2]. На думку дослідника, «однією з причин невдач у здійсненні політичних, економічних, правових, моральних та інших реформ в Україні є їхній антинауковий характер, внаслідок чого вони стали проявом реформаторського волюнтаризму та утопізму. Прогресивні вчені усього світу все більше переконуються у тому, що політика, як вважав А. Ейнштейн, «набагато складніша за фізику», тому сьогодні політик-реформатор, який не спирається на соціальні науки, нагадує вершника без голови» [2].

Підбиваючи підсумки, О. Костенко висноує, що в «Україні має місце разючий науковий нігілізм, а також політичне, економічне, правове, моральне невігластво. Тому про сучасну Україну можна образно сказати: «антинаукова країна». На цьому ґрунті процвітають різноманітні соціальні химери, популізм, псевдолібералізм, псевдодемократія, зловживання демократичними інструментами, зловживання законодавством та судовою владою, псевдоморальність, войовнича бездуховність тощо» [2]. Подолати зазначені «соціальні хвороби», на його думку, можна лише за допомогою «соціальних (і гуманітарних) наук» [2].

Особливе місце в аналізі процесів, які відбуваються в нових незалежних державах, належить сучасному німецькому філософу В. Гьосле. На його думку, необхідною теоретичною передумовою дослідження країн, що розвиваються, є філософська рефлексія щодо їхньої сутності та генези. Як зазначалося вище, для сучасної України вирішення цієї проблеми є особливо актуальним, оскільки вона перебуває на складному етапі свого існування, а військова сфера українського суспільства переживає неоднозначний процес будівництва та реформування за умов триваючої російської агресії. Для того, щоб зрозуміти та усвідомити сутність явищ, пов'язаних з цією «складною реальністю», якою, на думку В. Гьосле, є «країни, що розвиваються», необхідно розглянути зміст цього поняття [3, с. 145–146].

Зважаючи на вищезазначене, **метою статті** є визначення статусу українського суспільства виходячи з досвіду нових незалежних держав; уточнення змісту низки понять, які стосуються країн, що розвиваються; обґрунтування шляхів та напрямів модернізації українського суспільства.

Методи дослідження. Застосування загальнонаукових та спеціальних методів при дослідженні нових незалежних держав і зокрема українського

суспільства зумовлене специфікою цього складного соціального явища, яким є зазначені країни.

Виклад основного матеріалу. Спроби усвідомлення сутності українського суспільства в нашій державі здійснюються від моменту проголошення її незалежності. Проте однозначних відповідей на виклики, які постають перед Україною, досі не сформульовано. Це сталося внаслідок того, що, по-перше, українським науковцям властиві вади загального характеру, на які наголошує В. Гьосле [3, с. 145–146]. А по-друге, як зазначає О. Костенко, в нашій державі панує науковий нігілізм. Відтак помилка українських науковців полягає в тому, що характеризуючи Україну, вони використовують ознаки, які стосуються її опосередковано. А це призводить до розробки хибних рекомендацій щодо етапів та шляхів модернізації українського суспільства, а також до запозичення досвіду країн, який на сучасному етапі практично неможливо реалізувати в Україні. Наприклад, якщо застосовувати до української держави таку ознаку, як «посттоталітарна», то її можна ставити в один шерг з Іспанією, Італією, Німеччиною, Японією та ін. Якщо ж використовувати «посткомуністичну», «постсоціалістичну», «пострадянську» ознаки, то Україну можна порівнювати з Російською Федерацією, Сербією, Чехією або Угорщиною.

Вочевидь, в обох випадках порівняння є некоректними, оскільки до 1991 р. Україна була складовою частиною держави, яка характеризувалася певною сукупністю ознак – таких як «радянська», «комуністична», «соціалістична», «тоталітарна» тощо і, будучи імперією, мала статус метрополії стосовно України. Виходячи з того, що ці ознаки формувалися за межами України і стосувалися її опосередковано, використовувати їх як головні для характеристики минулого держави, яка на той час не мала суверенітету, на нашу думку, недоречно. Наприклад, якби колишні колонії окремих країн західної демократії, тобто переважно азіатські та африканські держави, називали себе «постдемократичними», це викликало б неприхований подив.

Відтак після досягнення політичної незалежності ознаки, притаманні метрополіям, не можуть автоматично переходити до характеристики новостворених країн. Тут на перший план повинні вийти ознаки, які б адекватно відображала статус держави (суспільства) як до, так і після проголошення незалежності.

Зважаючи на те, що до грудня 1991 р. Україна перебувала в колоніальній залежності від Росії (Російської імперії–Радянського Союзу), тобто мала статус колонії, то після проголошення незалежності вона стала постколоніальною державою, а суспільство – постколоніальним. Водночас, до такого типу країн застосовують і такі традиційні поняття, як «нові незалежні держави» та «транзитивні країни (суспільства)». Вже згадуваний В. Гьосле використовує також такі поняття як «країни, що розвиваються» та дещо застаріле – «країни третього світу». Щодо останнього, то він усвідомлює, що з розпадом Варшавського пакту поняття «третій світ» позбулося змісту, натомість «залишилося тільки два світи – світ багатих і світ бідних». Тому, на його думку,

«нагальне питання найближчого часу полягатиме в тому, чи належатимуть східноєвропейські країни та колишні країни Радянського Союзу до першого чи до – все ще так званого – третього світу, який відповідно і мав би називатися «другим світом» [3, с. 145].

Застосування вищенаведених понять кардинально змінить ситуацію, оскільки дасть сучасній Україні чітку та прозору характеристику, відштовхуючись від якої можна будувати перспективні плани щодо модернізації українського суспільства, реформування військової сфери та формулювати відповіді на виклики, що постійно постають перед нашою державою протягом суверенного існування. Водночас відкриваються широкі можливості звертатися до суспільно-історичної практики нових незалежних держав (яких понад 100) з метою запозичення позитивного досвіду державного та військового будівництва та уникнення їхніх помилок на цьому шляху.

Як зазначалося вище, нові незалежні держави є складною реальністю, яка пов'язана з особливостями їхньої генези. Відтак постколоніальне суспільство – це особливий тип суспільства. Воно фактично є антиподом «громадянського суспільства», яке виникло на певному етапі історичного розвитку західної цивілізації. Передумовами розвитку громадянського суспільства є ринкова економіка з властивою їй багатоманітністю форм власності, множинність незалежних політичних сил та партій, недирективно сформована громадська думка і найголовніше – вільна особистість з розвиненим почуттям власної гідності [4, с. 79]. Крім того, громадянське суспільство – це не тільки емансиповане від держави суспільство, це ще й чітко структуроване суспільство.

У суспільствах нових незалежних держав перелічені вище якості відсутні взагалі або перебувають у зародковому стані. У цих країнах ухвалюються нові закони і конституції, отримують владу раніше заборонені організації, партії і рухи, встановлюються соціально-економічні та політичні правила поведінки тощо. Інакше кажучи, відбувається закріплення норм і вимог, які в майбутньому можуть стати засадами для створення демократичної правової держави. Суспільно-політичне життя в самостійній формі тільки налагоджується. Усе перебуває в процесі становлення, переходу, пошуків та змін.

Неструктурованість, наявність архаїчних нашарувань та інші вади, притаманні постколоніальним суспільствам, негативно позначаються на взаємодії соціальних інститутів із соціальним середовищем. Як відомо, підґрунтям взаємодії соціального інституту із соціальним середовищем є реалізація головної функції соціального інституту – задоволення конкретних соціальних потреб. Проте соціально-політичні процеси в нових незалежних державах настільки динамічні, що нерідко виникає ситуація, коли швидкоплинні соціальні потреби не знаходять адекватної реакції у структурах та функціях відповідних соціальних інститутів, які, до речі, теж перебувають у стадії формування. Наслідками такої невідповідності в діяльності того чи того соціального інституту є так звані дисфункції. Ці явища проявляються і в

зовнішній сфері – так би мовити, формальній (організаційній), і в самому змісті їхньої діяльності.

Ознаками зовнішніх дисфункцій соціальних інститутів постколоніальних держав є брак підготовлених кадрів і матеріально-технічних засобів, організаційне безладдя тощо. Зі змістовного погляду, дисфункції соціальних інститутів таких країн проявляються в невизначеності мети та функцій їхнього існування, через що знижується їхній соціальний престиж і авторитет, піддається сумніву легітимність тощо.

Надзвичайно поширеним явищем соціальних інститутів постколоніальних країн є відсутність принципу деперсоналізації, який означає, що питома вага в забезпеченні функцій соціального інституту не залежить від суб'єктивних характеристик окремих осіб, які виконують покладені на них завдання. Втрата цього принципу призводить до того, що соціальний інститут перестає діяти відповідно до потреб суспільства та визначеної мети, змінюючи свої функції залежно від інтересів окремих осіб, їхніх персональних якостей і властивостей [5, с. 58].

Поступово соціальний інститут дедалі менше орієнтується на досягнення основної мети свого існування – забезпечення конкретних соціальних потреб. Проте головне полягає в тому, що незадоволені соціальні потреби (як наслідок дисфункцій соціальних інститутів) викликають до життя нормативно неврегульовані різновиди діяльності, покликані компенсувати дисфункції легітимних інститутів, але вже за рахунок порушення існуючих соціальних норм (зокрема й правових). Наприклад, дисфункції окремих економічних та правоохоронних інститутів стимулюють такі поширені в постколоніальних країнах соціальні явища, як корупція, хабарництво, казнокрадство, клановість (сімейна чи регіональна), кумівство, протекціонізм за ознакою етнічного походження, конфесіональної належності, кровної спорідненості або земляцтва тощо.

Серед інших характеристик суспільно-політичного розвитку нових незалежних держав вирізняються такі: надзвичайно велика роль виконавчої влади; слабкість опозиції, яка зазвичай репрезентує інтереси усунутих від влади промислово-фінансових кланів; значна залежність партій, громадських організацій та профспілок від держави та бізнесу; відносна соціальна пасивність широких верств населення; відсутність або слабкість політичних організацій провідних прошарків суспільства; істотна роль окремих особистостей на ключових партійно-державних посадах; нерозвиненість електронних засобів масової інформації, зазвичай монополізованих панівною верхівкою та наближеними до неї скоробагачками, капітал яких має переважно кримінальне походження; велика залежність держави від міжнародних фінансових організацій і колишньої метрополії тощо.

За таких умов домінуючою силою держави є представники того прошарку, який має відносну автономію від усіх укладів, тобто бюрократія – цивільна та/або військова [6, с. 277]. З часом саме ця соціальна група, встановивши авторитарну владу, обмежує інтереси компрадорської буржуазії (олігархія), яка

зацікавлена у створенні вигідної для неї системи представницької, парламентської демократії “західного типу”. Проте як свідчить суспільно-історична практика, те, що пустило коріння в розвинених країнах світу, не відразу приживається в постколоніальних державах, які переживають болісний процес первинного накопичення капіталу, політичної інституалізації та соціальної стратифікації. Демократичні процедури – і то не всі – можливі лише на певному етапі їхнього розвитку.

Незацікавленість у поступальному та систематичному розвитку вітчизняної економіки, розрахованому на довготривалу перспективу, прагнення «товкти гарячі гроші», жити одним днем за принципом «після нас хоч потоп» неминуче призводять до того, що починають переважати кон’юнктурні інтереси, виникає схильність «хитрувати» та уривати якнайшвидше і якнайбільше, що тільки можна й де тільки можна. Саме за таких умов в країнах, що розвиваються, відкриваються небачені можливості для зловживань, всюдисущої корупції, казнокрадства, хабарництва, протекціонізму тощо.

Згодом така поведінка переноситься з економічної сфери до політичної, що відтепер розглядається як найважливіший чинник легалізації, збереження та примноження статків, нажитих «непосильною працею», отримання різноманітних преференцій та імунітету від кримінальних переслідувань. Відбувається неприродне поєднання політики та бізнесу, межа між якими повністю стирається. За таких умов у постколоніальних країнах нерідко складається ситуація, за якої відсторонення від влади корумпованої верхівки, яка безсоромно підтасовує результати виборів, усуваючи у будь-який спосіб політичних конкурентів, демократичним шляхом практично неможливе, оскільки владна верхівка опанувала методи політичного шахрайства не менше, ніж фінансові махінації. З цього глухого кута можливі лише два виходи: або стихійні заворушення люмпенізованих прошарків суспільства з непередбачуваними наслідками, або військовий переворот, що є природним та логічним, а в більшості випадків навіть єдиним виходом з ситуації, що склалася.

У постколоніальних країнах, які виникають за умов відносно мирного («оксамитового») розпаду імперій, трансформація суспільств може відбуватися двома способами: стрибкоподібною, якісною зміною політичної системи, тобто за допомогою радикальних методів; або поступовим перетворенням колоніальної влади на національну під тиском зовнішніх та внутрішніх чинників.

Аналіз суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації в Україні в контексті суспільно-історичного розвитку постколоніальних держав свідчить, що процес реальної модернізації українського суспільства невинувато зтягнувся [7]. Як зазначає М. Михальченко, програма ринкових перетворень в Україні протягом її незалежного існування здійснювалася безсистемно та непослідовно. Концепція різкого, обвального послаблення ролі держави під час модернізації українського суспільства, звуження її лише до напрацювання «правил гри» виявилася помилковою [1. с. 138]. Усе це відбувалося на тлі

боротьби регіональних, сімейно-кланових угруповань за доступ до контролю над матеріальними ресурсами, фінансовими потоками та держбюджетом загалом. Загострення зазначеної боротьби періодично призводило до кланово-олігархічних переворотів, тобто насильницької зміни регіональних, сімейно-кланових угруповань при владі, які зазвичай маскувалися під соціальні революції.

Найхарактернішою ж особливістю української влади з часу проголошення незалежності є цілковита відсутність прагнення до реального оновлення. Проте саме здатність до оновлення, як вважає Ф. Фукуяма, є джерелом величі будь-якої держави [8].

Ситуація невизначеності з формою державного правління означає лише одне – відсутність відпрацьованого механізму утримання та передачі влади панівною верхівкою, неврегульованість її статусу і легітимності існування. Звідси й брак політичної волі до початку справжніх реформ та зволікання з будь-якими радикальними перетвореннями в усіх сферах українського суспільства [7]. І це відбувається навіть тепер, коли необхідно давати відповіді на небезпечні зовнішні та внутрішні виклики.

Внаслідок цього реальні кроки щодо модернізації українського суспільства підміняються їхньою імітацією, а то й взагалі дискредитуються соціальним популізмом, пов'язаним з перманентними виборами та бажанням за будь-яку ціну утриматися при владі. Як тут не згадати У. Черчилля, який вважав, що політик орієнтується на наступні вибори, а державний діяч – на наступні покоління. Вочевидь, що це більш ніж слушно стосовно нашої держави, де реальні перетворення, зважаючи на завершення третього десятиліття її незалежного існування, так і не розпочалися.

Зазначені чинники постійно генерують дисфункції соціальних інститутів українського суспільства, які ще більше поглиблюють соціальну кризу в державі. А це, у свою чергу, несе в собі потенційну загрозу соціальної дезорганізації, наслідком якої можуть бути або військово-політична інтервенція з метою запобігання соціальній катастрофі, або втрата політичного суверенітету ще над якоюсь частиною української території чи країною загалом.

Відомий український політик та економіст В. Суслов, характеризуючи українську державу протягом останніх десятиліть її суверенного існування, зазначає, що «за Конституцією Україна – соціальна держава, а за реальною сутністю – кланово-олігархічна. Тому вся ця зворушлива турбота про багатіїв у нинішній системі влади невинна». «У нас є незалежні профспілки? – запитує він і відповідає. – Ні, вони нічиїх прав не відстоюють. У нас є партії ідеологічного типу, засновані на обстоюванні певних ідей? Ні, у нас є бізнес-партії. Незалежні суди, якщо й трапляються, то надзвичайно рідко. Ми поступово рухаємося до серйозного соціального потрясіння, соціальної відсічі знизу, яка практично неминуча, оскільки влада сама себе обмежити не в змозі» [9].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як свідчить проведений аналіз, внутрішні та зовнішні виклики і загрози, які постали перед Україною на сучасному етапі, повинні стати стимулом до формування адекватних відповідей. Зазначене потребує цілісної концепції модернізації усіх сфер життєдіяльності українського суспільства і передусім глибокого реформування освіти та науки в інтересах оборони. Реалізація цих вимог зумовлює зміст та спрямованість головних засад і першочергових завдань модернізації. Передусім реформування має здійснюватися одночасно в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства. Серцевиною реформ повинна стати військова сфера, оскільки від перебігу російсько-української війни буде залежати майбутнє нашої держави, а тому це головне. Саме військова реформа (оновлена система військової освіти та комплектування, продумана конверсія військових кадрів, послідовне створення замкнених циклів виробництва озброєння та військової техніки на власній промисловій базі тощо) має стати тим локомотивом, який сприятиме відродженню потужного оборонно-промислового комплексу, а через нього відбудеться індустріалізація нашої держави. Водночас, внаслідок військової реформи повинна постати «нова модель Збройних Сил України», з'явитися нові підходи до російсько-української війни загалом.

Інші сфери життєдіяльності українського суспільства теж вимагатимуть радикальних перетворень, зокрема у політичній сфері. З одного боку, необхідно поширювати реальну демократію на протипагу псевдо- або квазідемократії, а з іншого – збільшувати централізацію, посилювати роль виконавчої влади з одночасним радикальним реформуванням законодавчої [10]. Зазначені перетворення вимагатимуть кардинального перегляду підходів до форми держави. Вочевидь, при цьому доведеться звернутися до поглядів В. Липинського щодо форми правління в Україні, викладених ним у своїх знаменитих «Листах до братів-хліборобів» [11].

Ці та інші радикальні заходи дозволять нашій державі сформувати адекватні відповіді на сучасні виклики та загрози, здобути перемогу над підступним ворогом і, зрештою, збудувати омріяну багатьма поколіннями борців за незалежність – Велику Україну. Зазначене потребує подальших наукових досліджень проблем, пов'язаних з модернізацією українського суспільства загалом і реформуванням освітнього та наукового простору України зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михальченко Н. И. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? Киев : Институт социологии НАНУ, 2001. 440 с.
2. Костенко О. Антинаукова Україна. *День*. 2010. 10 грудня.
3. Гьосле В. Практична філософія в сучасному світі. Пер. з нім., примітки та післямова Анатолія Єрмоленка. Київ : Лібра, 2003. 248 с.
4. Рябов С. Г. Політологічна теорія держави. Київ : Тандем, 1996. 240 с.
5. Чорний В. С. Словник-довідник основних понять та категорій з філософсько-методологічних проблем військово-соціального управління. Київ : НАОУ, 2006. 112 с.

6. Симония Н. А. Эволюция восточных обществ. Синтез традиционного и современного. Москва : Наука, 1984. 356 с.
7. Каспрук В. Хто є хто в Україні. Сучасний стан нашого суспільства в аналітичному розрізі // *Час*. 1997. 17 січня.
8. Фукуяма Ф. Нова епоха // *День*. 2008. 18 листопада.
9. Присяжнюк А. Виктор Суслов : «Украинские реформы – это пережитки сталинского менталитета» // *Главред*. 2011. 4 мая. URL : <http://glavred.info/archive/2011/05/04/084750-0.html>. – Назва з екрану.
10. Чорний В. С. Сучасне українське суспільство: виклики і відповіді. *Social development & Security*. 2018. № 5 (7). С. 41–55. URL: <https://paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/71/54>.
11. Липинський В. Листи до братів-хліборобів // Історія філософії України. Хрестоматія : навч. посібник / упорядн. М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, А. К. Бичко та ін. Київ : Либідь, 1993. С. 456–465.
12. Чорний В. С. Особливості розвитку суспільства, або Спроба отримати відповідь на запитання: «Що ми модернізуємо?» // *Віче*. 2011. № 13. С. 26–30.
13. Чорна І. В. Дигіталізація як одна з тенденцій розвитку медіа галузі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. № 1. 2014. С. 76–81.
14. Чорний В. С. Військова організація України : становлення та перспективи розвитку : монографія. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2009. 368 с.

REFERENCES

1. Mykhalchenko N. Y. (2001). *Ukraynskoe obshchestvo : transformatsyia, modernyzatsyia yly lymytrof Evropy?* [Ukrainian Society: Transformation, Modernization or Europe's Limitrof?]. Kyiv, Institute of Sociology of NANU, 440. (in Ukrainian).
2. Kostenko O. (2010). *Antynaukova Ukraina* [Antiscientific Ukraine]. Newspaper *Den*. (in Ukrainian).
3. Hösle Vittorio. (1995). *Praktische Philosophie in der modernen Welt*. München, C.H. Beck, 216. (in Ukrainian)].
4. Riabov S. H. (1996). *Politolohichna teoriia derzhavy* [Political science theory of the state]. Kyiv, Tandem, 240/ (in Ukrainian).
5. Chorny V. S. (2006). *Slovnyk-dovidnyk osnovnykh poniat ta katehorii z filosofsko-metodolohichnykh problem viiskovo-sotsialnoho upravlinnia* [Dictionary-directory of basic concepts and categories of philosophical and methodological problems of military-social management]. Kyiv, NAOU, 112. (in Ukrainian).
6. Symoniyia N. A. (1984). *Evoliutsyia vostochnykh obshchestv. Syntez tradytsyonnoho y sovremennoho* [The evolution of the eastern societies. Synthesis of traditional and modern]. Moscow, Nauka, 356. (in Russia).
7. Kaspruk V. (1997). *Khto ye khto v Ukraini. Suchasnyi stan nashoho suspilstva v analitychnomu rozrizi* [Who is who in Ukraine The current state of our society in analytical terms]. *Chas*. (in Ukrainian).
8. Fukuyama Francis (2008). *Nova epokha* [The new era]. Newspaper *Den*. (in Ukrainian).
9. Prysiazhniuk A. (2011). *Vyktor Suslov: «Ukraynskye reformy – это perezhytky stalynskoho mentalyteta»* [Viktor Suslov: «Ukrainian reforms are relics of the Stalinist mentality»]. *Glavred Magazine*. Retrieved from <http://glavred.info/archive/2011/05/04/084750-0.html>. (in Russia).
10. Chorny V. S. (2018) *Suchasne ukrayins'ke suspil'stvo: vyklyky i vidpovidi* [Modern Ukrainian society: challenges and answers]. *Social development & Security*. 5(7), 41–55. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1469309>. (in Ukrainian).
11. Lypynskiy V. (1993). *Lysty do brativ-khliborobiv* [Letters to brothers-farmers]. History of Philosophy of Ukraine. Textbook, Kyiv. Lybid, 456–465. (in Ukrainian).

12. Chorny V. S. (2011). Osoblyvosti rozvytku suspilstva, abo Sproba otrymaty vidpovid na zapytannia: «Shcho my modernizuiemo?» [Features of the development of society, or Attempt to get an answer to the question: «What are we upgrading?». *Viche Magazin*, № 13, 26–30. ([in Ukrainian]).

13. Chorna I. V. (2014). Dyhitalizatsiia yak odna z tendentsii rozvytku media haluzi [Digitization as one of the trends in the media industry]. *Library Science. Documentation. Informology*, 1, 76–81. (in Ukrainian).

14. Chorny V. S. (2009). Viiskova orhanizatsiia Ukrainy : stanovlennia ta perspektyvy rozvytku: monohrafiia [Military organization of Ukraine: formation and prospects of development: Monograph]. Nizhyn: Publishing House Aspekt-Polihraf, 368 p. (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Виталий Чёрный,
доктор философских наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Роль науки в модернизации украинского общества

Целью статьи является исследование сущности, генезиса и возможностей Украины как нового независимого государства в современном глобализированном мире. Для этого применялись общенаучные и специальные методы исследования. Определено, что, на сегодня, наше государство находится в особом состоянии. Только правильно определив это состояние, мы сможем выйти на путь социального прогресса. Обосновывается, что без помощи научных исследований, сделать это практически невозможно. В статье уточнено содержание отдельных понятий, получили дальнейшее развитие взгляды относительно их применения в модернизационном процессе. Современная российско-украинская войны и стремление Украины вступить в НАТО выдвигают новые требования к возможностям украинского общества. Это выдвигает требование дальнейших научных исследований, связанных с модернизацией украинского общества в целом и реформированием образовательного и научного пространства Украины в частности.

Ключевые слова: *новые независимые государства; украинское общество; модернизация; военная реформа; наука; национальная безопасность; российско-украинская война.*

SUMMARY

Vitaliy Chorny,
Doctor of Philosophy, Professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskyi

The role of science in the modernization of Ukrainian society

Introduction. *Modern Ukraine is experiencing a complex and responsible stage of its development. It is conditioned by the emergence of new threats and challenges to the national security of our country, which require resolute answers. In this context, science occupies an important place. It is obliged to clearly define the status of Ukrainian society, to substantiate the main directions of its modernization, which will promote social progress.*

Purpose. *Therefore, the purpose of the article is to determine the status of Ukrainian society, to clarify the content of a number of concepts concerning the newly independent states, to justify the ways and directions of modernization of Ukraine.*

Methods. *The application of general scientific and special methods during the study of Ukraine is conditioned by the specifics of post-colonial states as a complex social phenomenon.*

Results. *We have found that after the achievement of political independence, the metropolitan traits (for Ukraine – Soviet, communist, socialist, totalitarian, etc.) cannot automatically move to the characteristics of the newly created countries. At the forefront should come signs that adequately reflect the status of the state, both before and after the proclamation of independence. Therefore, Ukraine is a typical post-colonial state.*

Originality. *The real status of Ukraine as a post-colonial state is determined for the first time in the national scientific tradition. Views on the genesis of post-colonial states have gained further development, drawing on the historical practice of Ukrainian state building. A number of concepts related to these states are specified.*

Conclusion. *It is proved that modern Ukraine needs a holistic concept of modernization of all spheres of society's life. First of all, it needs the deep reformation of education and science in the interests of defense. The core of reform should be the military sphere. As a result of military reform, a "new model of the Armed Forces of Ukraine" should appear; new approaches to the Russian-Ukrainian war should emerge. This requires further scientific research of problems related to the modernization of Ukrainian society in general and the reform of the educational and scientific space of Ukraine in particular.*

Key words: *science; post-colonial states; Ukrainian society; modernization; military reform; national security; Russian-Ukrainian war.*

СТОМЛЕННЯ І ВІДНОВЛЕННЯ ПРИ НАПРУЖЕНІЙ М'ЯЗОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті розкриваються причини порушень стану стійкої працездатності військовослужбовців в професійній діяльності. Автор дійшов до висновку, що працездатність порушується внаслідок розвитку процесу стомлення, яке характеризується підвищенням напруги діяльності функціональних систем організму. Виконання напруженої м'язової роботи пов'язане з витрачанням потенціалу функцій і стомленням, що розвивається, його відновленням до робочого рівня, в окремих випадках з надвідновленням і подальшою стабілізацією на доробочому або близькому до нього рівні. Наявність цих етапів визначає коливання працездатності військовослужбовця.

Ключові слова: стомлення; утомливість; перевтома; відновлення; м'язова діяльність; функціональні системи; тренування; військово-практична діяльність; фізичне та психологічне напруження.

Постановка проблеми. Стомлення слід розглядати як складний процес, що використовує усі рівні діяльності організму (молекулярний, субклітинний, клітинний, органний, системний, цілісного організму) і проявляється в сукупності змін, пов'язаних із зрушеннями гомеостазу, регулюючих, вегетативних і виконавчих систем, розвитком почуття втоми, тимчасовим зниженням працездатності.

В цілому, основні причини стомлення пов'язані з наступними поняттями: 1) локалізація стомлення, тобто розгляд та виділення тієї системи, яка спричиняє та визначає стомлення, і відповідно тренування цієї системи коли є для цього можливість; 2) механізми стомлення, тобто, ті конкретні зміни в діяльності основних функціональних систем, які викликають розвиток стомлення; 3) організація відновлення при напруженій м'язовій діяльності.

Основним показником, що свідчить про настання прихованого стомлення і його посилення при стабільній працездатності військового моряка, можуть служити енерговитрати на одиницю механічної роботи. Істотне підвищення енерговитрат по відношенню до показників стійкого стану свідчить про використання компенсаторних механізмів підтримки працездатності і розвитку прихованого стомлення.

Відновлення – процес, що протікає як реакція на стомлення і спрямований на відновлення порушеного гомеостазу і працездатності. Відновлення після фізичних навантажень означає не лише повернення функцій організму до початкового або близького до нього рівня. Якби після тренувальної роботи функціональний стан організму військовослужбовця повертався до початкового рівня, зникла б можливість його вдосконалення шляхом цілеспрямованого тренування.

Метою статті є обґрунтування методичних рекомендацій застосування сучасних педагогічних підходів та технологій у процес формування готовності

майбутніх військових моряків до застосування засобів особистого захисту у професійній діяльності.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано систему методів дослідження: вивчення, аналіз науково-педагогічної та методичної літератури, вивчення та узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду, метод експертних оцінок, констатувальний експеримент.

Аналіз наукових праць засвідчив, що у сучасній системі тренування, стомлення грає в основному позитивну роль, оскільки його розвиток і компенсація є необхідними умовами для підвищення функціональних можливостей організму, свого роду стрес-синдромом, який повинен широко використовуватися для стимулювання адаптаційних зрушень в організмі.[4, с. 97]. Але питання формування готовності в професійній діяльності не стало предметом широкого обговорення у наукових колах. Особливостям такої діяльності та системи підготовки у своїх працях приділили увагу М. Корольчук, Н. Макаренко, Б. Ендальцев, Н. Завалова, Є. Ільїн та ін. Однак, методика застосування сучасних педагогічних технологій у процесі формування готовності майбутніх військових моряків до застосування засобів особистого захисту у професійній діяльності не було предметом окремого дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стомлення - особливий вид функціонального стану людини, що тимчасово виникає під впливом тривалої або інтенсивної роботи і призводить до зниження її ефективності. Стомлення проявляється в зменшенні сили і витривалості м'язів, погіршенні координації рухів, в зростанні витрат енергії при виконанні однієї і тієї ж роботи, в уповільненні реакцій і швидкості переробки інформації, утрудненні процесу зосередження і перемикання уваги та інших явищах. Стомлення може носити гострий і хронічний характер. Гостре стомлення є наслідком навантаження окремої тренувальної або прикладної вправи, серії вправ або програми окремого заняття. Хронічне стомлення настає в результаті навантаження під час серій занять або мікроциклів, програми яких виконуються в поєднанні із невідновленням після попередніх навантажень. Хронічне стомлення, за винятком окремих випадків, є результатом надмірних навантажень і нерациональної побудови тренування.

При розгляді проблеми стомлення в професійній діяльності широко використовуються такі поняття, як утомливість, стомлюваність, стомленість, перевтома.

Утомливість – об'єктивна властивість роботи викликати втоми. Утомливість будь-якого виду діяльності визначається, з одного боку, величиною навантаження на організм, а з іншої – мірою фізичної і психічної підготовленості людини до певних видів діяльності.

Стомлюваність – властивість організму людини в цілому, окремих його частин або систем до стомлення. Конкретна реалізація цієї властивості, тобто, глибина стомлення, що розвивається, при одному і тому ж навантаженні, залежить від міри адаптації людини до певного виду діяльності і його

тренуваності, фізичного і психологічного стану, рівнів мотивації і нервово – емоційної напруги.

Стомленість – стан усього організму або окремих його частин, що відповідає певній мірі стомлення. Градація міри стомленості людини оцінюється за суб'єктивними відчуттями, станом різних психофізіологічних функцій, зміною ефективності певної роботи або діяльності.

Перевтома – сукупність стійких функціональних порушень в організмі людини, що виникають в результаті надмірного стомлення, що багаторазово повторюється, не зникаючи за час відпочинку і таких, що є несприятливими для здоров'я. Тривала перевтома є однією з причин розвитку перенапруження і різного роду захворювань.

Слід розрізнити зміст понять стомлення і втома. Стомлення – це об'єктивний процес, що виникає внаслідок напруженої або тривалої діяльності, а втома – суб'єктивне, сприйняття і відображення цього процесу, що оберігає організм від надмірного виснаження.

Гострі і хронічні форми стомлення можуть бути обумовлені найрізноманітнішими причинами, які можна звести до п'яти основних груп – фізіологічні, психологічні, медичні, матеріально-технічні і спортивно-педагогічні. У цьому дослідженні розглядаються в основному причини фізіологічного характеру, які можуть привести до стомлення, оскільки саме знання в цій області багато в чому зумовлюють раціональну побудову підготовки майбутніх військових моряків до застосування засобів особистого захисту.

Розвиток тренуваності майбутнього військового моряка є результатом того, що слідові реакції, що спостерігаються в організмі після окремих тренувальних навантажень, не зникають, а зберігаються і закріплюються. Розрізняють фазу зниження працездатності, її відновлення, надвідновлення (суперкомпенсації) і стабілізації. У фазі відновлення відбувається нормалізація функцій – відновлення гомеостазу, заповнення енергетичних запасів, надвідновлення – суперкомпенсація енергетичних ресурсів, стабілізації – реконструкція клітинних структур і ферментних систем.

Зміни у функціональних системах організму військового моряка, що виникають у відновлювальному періоді, служать основою підвищення тренуваності. В силу цього при аналізі періоду після навантажень слід розрізнити дві фази:

1) фазу змінених соматичних і вегетативних функцій під впливом м'язової роботи (ранній відновний період), обчислювану хвилинами і годинами, в основі якої лежить відновлення гомеостазу організму;

2) конструктивну фазу (період залишкового відновлення), в процесі якої відбувається формування функціональних і структурних змін в органах і тканинах внаслідок реакцій на навантаження.

Розглядаючи відновлювальні процеси, що протікають в організмі у відповідь на виконання інтенсивної або тривалої роботи, не можна упускати таке поняття, як поточне відновлення по ходу виконання роботи, що полягає в

підтримці стану рівноваги і величин гомеостазу, які змінюються в процесі м'язової діяльності.

Стосовно напруженої м'язової діяльності доцільно розрізняти явне стомлення, що проявляється зниженням працездатності і відмовою від виконання роботи в заданому режимі внаслідок некомпенсованих зрушень в діяльності регуляторних і виконавчих систем, а також приховане (що компенсується) стомлення, яке характеризується зменшенням запасів енергетичних субстратів, накопиченням в м'язах і крові продуктів проміжного обміну, декономізацією роботи, істотною зміною структури рухів, але ще не супроводжується зниженням працездатності внаслідок використання компенсаторних механізмів.

Діагностика стомлення дуже важлива для раціонального планування різних структурних утворень тренувального процесу. Якщо визначення явного стомлення практично не представляє складності в силу чіткого і об'єктивного критерію його прояву – працездатності, то оцінити: приховане стомлення значно складніше. Підтримка стабільного рівня працездатності при виконанні роботи різної потужності у військовослужбовців високої тренуваності практично з самого початку роботи здійснюється при постійній зміні основних функціональних показників. Визначити, на якому етапі роботи компенсаторні зміни пов'язані з формуванням прихованого стомлення, досить складно, тим паче, що час його настання і характер протікання залежать від індивідуальних можливостей, величини їх натренованості, характеру навантаження та ін.

Перші ознаки прихованого стомлення, пов'язані зі зниженням економічності роботи, погіршенням внутрішньом'язової і міжм'язової координації, значними змінами в координаційній структурі рухів, з'являються найчастіше після виконання 70-75 % об'єму роботи, що призводить до явного стомлення. Поступово ці зміни посилюються в напрямі усе більш глибокого вичерпання функціональних резервів і досягають максимально доступних для цієї роботи величин в період переходу прихованого стомлення в явне, тобто у момент помітного зниження працездатності військовослужбовця.

Дослідження, проведені В.Д. Моногаровим, показали, що при одноманітній м'язовій діяльності циклічного характеру великої і субмаксимальної інтенсивності суб'єктивні і об'єктивні ознаки стомлення починають проявлятися через відрізок часу, рівний 55-65 % загальній тривалості роботи, що виконується до вимушеної відмови, тобто до настання явного стомлення. У цей час починає розвиватися приховане стомлення – процес накопичення функціональних зрушень у внутрішньому середовищі організму і зміни регуляції його функцій, що розвивається задовго до зниження працездатності. Приховане стомлення супроводжується постійно зростаючими відчуттями втоми.

Тренування в стані стомлення, що компенсується, є дуже ефективним для створення специфічних умов, адекватних професійній діяльності військового моряка, коли він, долаючи стомлення, прагне виконати поставлене бойове завдання, а напружену роботу в умовах ведення бойових дій, пов'язану з

компенсацією стомлення на останній третині загальних дій, слід розглядати як дуже ефективну дію, спрямовану на розширення функціональних можливостей організму майбутніх офіцерів.

Не менш важливою для теорії і практики підготовки є фазність відновних реакцій, яку зазвичай прийнято пов'язувати з показниками працездатності. Проте тут слід враховувати щонайтісніший взаємозв'язок працездатності з найважливішими характеристиками стану функціональної системи що забезпечує взаємодію процесів в ній. [1, с. 128].

Вираженість, тривалість фаз коливання працездатності, фізіологічних біохімічних і психічних реакцій знаходяться в щонайтіснішому взаємозв'язку із спрямованістю і величиною навантажень, кваліфікацією, підготовленістю і станом військовослужбовця, його віком та ін.

Однією з важливих особливостей проходження відновлювальних процесів після тренувальних і практичних навантажень є неодноразовість (гетерохронність) відновлення різних показників до початкового рівня. Після виконання 30-секундних тренувальних вправ, наприклад в плаванні з 90%-ною інтенсивністю відновлення працездатності, зазвичай відбувається через 90-120 секунд. Окремі показники вегетативної нервової системи повертаються до робочого рівня через 30-60 секунд, відновлення інших може затягнутися до 3-4 хвилин і більше. Це ж можна сказати і про відновні процеси після виконання програм тренувального заняття. Так, відновлення основних показників кисневотранспортної системи відбувається раніше, ніж повертаються до початкового рівня запаси глікогену м'язів. Участь у реальних бойових діях, пов'язана з великим психічним навантаженням, часто призводить до того, що найбільш тривалим виявляється відновлення психічних функцій військовослужбовця.

Дослідження біохімічних процесів в період відпочинку після м'язової роботи дозволили встановити, що найшвидше відновлюються резерви кисню і креатинфосфату в працюючих м'язах, потім – внутрішньом'язові запаси глікогену і глікогену печінки, і лише в останню чергу – ферментні білкові структури. [3, с. 336].

Гетерохронність відновних процесів обумовлена в першу чергу спрямованістю тренувального навантаження. За однакових умов саме спрямованість навантаження що визначає розмір участі у виконуваній роботі різних органів і функцій, вказує на міру їх зниження ефективності діяльності і тривалість відновлення. Після одноразового великого навантаження аеробного характеру глікоген в м'язах відновлюється досить швидко: через 12 годин – до 67 %, через 24 години - зазвичай до початкового рівня.

Якщо застосовувати навантаження аеробного характеру підряд з паузами, що не забезпечують повного відновлення, то кількість глікогену в м'язовій тканині знижується практично до нуля. Декілька максимальних багатократних навантажень навіть за умови повноцінної вуглеводної дієти здатні подовжити відновний період до 3-4 днів і більше.

У відновному періоді після напруженої м'язової діяльності частота серцевих скорочень(ЧСС) різко знижується вже впродовж перших 10-15 секунд після роботи. Цей швидкий спад слід пов'язувати з різким зменшенням кортикальної і пропріоцептивної стимуляції. Надалі ЧСС зменшується значно повільніше, що визначається зниженням периферичних імпульсів внаслідок видалення з тканин продуктів розпаду.

Різке зменшення ЧСС безпосередньо після навантаження супроводжується зниженням систолічного об'єму крові. У той же час безпосередньо після навантажень, пов'язаних з накопиченням лактату, відбувається утримання високих величин споживання кисню. Пов'язано це з підвищеною потребою тканин в кисні для відновлення фосфатів і усунення лактату, підвищеним рівнем катехоламінів і температури тіла, хорошими умовами для периферичного кровопостачання у зв'язку з розслабленням м'язів. В цілому при навантаженнях різної спрямованості, величини і тривалості впродовж першої третини відновного періоду протікає близько 55-65 %, в другій – 25-35 % і в третій – 5-15 % відновних реакцій.[2, с. 218].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати наукових досліджень і досвід спостереження за діяльністю військовослужбовців попередніх років переконливо показують, що робота, котра виконується в умовах стомлення, що компенсується, і спрямована на збалансоване вдосконалення компонентів техніко-тактичного, функціонального і психологічного порядку, є ефективним засобом забезпечення високого рівня працездатності в умовах стомлення, і прогресуючого почуття втоми.

Важливим для планування раціонального режиму роботи і відпочинку в системі підготовки майбутніх військових моряків є знання закономірностей відновлювальних реакцій після тренувальних і практичних навантажень. У зв'язку з цим в першу чергу слід виділити специфічність відновлювальних реакцій, тісний взаємозв'язок характеру і тривалості як раннього, так і відкладеного періоду відновлення із спрямованістю і величиною тренувальних і практичних навантажень, глибиною, локалізацією і механізмами стомлення.

Розуміння основних механізмів забезпечення працездатності при виконанні роботи різного характеру і тривалості, особливостей розвитку стомлення дозволяє при плануванні окремих комплексів вправ і програм тренувального заняття моделювати увесь спектр функціональних станів і компенсаторних реакцій, характерних для професійної діяльності майбутніх військових моряків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анохин П.К. Очерки по физиологии функциональных систем. Москва : Медицина, 1975. 402 с.
2. Волков М.І. Біохімія. Київ : Фізкультура і спорт, 1986. 462 с.
3. Волков М.І., Несен Е.М., Осипенко А.А., Корсун С.М. Біохімія м'язової діяльності. Київ : Олимп.літ, 2000. 504 с.
4. Сологуб Е.Б. Центральные механизмы адаптации к предельным физическим нагрузкам. *Физиологические проблемы адаптации*. Тарту: Минвуз, 1984. С. 96-99.

REFERENCES

1. Anohin, P.K. (1975). Ocherki po fiziologii funktsionalnykh sistem [Essay on functional systems physiology]. Moskva : Medicine, 402 p. (in Russian).
2. Volkov, M.I. (1986). Bioximiya [Biochemistry]. Kyiv : Physical training and sport. 462 p. (in Ukrainian).
3. Volkov, M. I., Nesen, E.M., Osipenko, A.A., Korsun, S.M. (2000). Bioximiya m'yazovoyi diyal'nosti [Biochemistry muscle activities]. Kyiv : Olympus.Lit. 504 p. (in Ukrainian).
4. Sologub, E.B. (1984). Tsentralnyye mekhanizmy adaptatsii k predelnym fizicheskim nagruzkam [Central mechanisms of adaptation to the maximum physical loading]. *The Physiological problems of adaptation*. Tartu: MinHI. P. 96-99. (in Russian).

РЕЗЮМЕ

Василий Шемчук

Институт Военно-Морских Сил
Национального университета "Одесская морская академия"

Утомление и восстановление при напряженной мышечной деятельности

В статье раскрываются причины нарушений состояния устойчивой работоспособности военнослужащих в профессиональной деятельности. Автор пришел к выводу, что работоспособность нарушается вследствие развития процесса утомления, которое характеризуется повышением напряжения деятельности функциональных систем организма. Выполнение напряженной мышечной работы связано с расходом потенциала функций и утомлением, которое развивается, его восстановлением до рабочего уровня, в отдельных случаях с надвосстановлением и последующей стабилизацией на рабочем или близком к нему уровне. Наличие этих этапов определяет колебания работоспособности военнослужащего.

Ключевые слова: утомление; утомляемость; переутомление; восстановление; мышечная деятельность; функциональные системы; тренировки; военно-практическая деятельность; физическое и психологическое напряжение.

SUMMARY

Shemchuk Vasilii

Institute of military naval forces
National University "Odesa Maritime Academy"

Fatigue and Recovery at Tense Muscular Activity

Introduction. *The paper reveals the reasons for violations of the servicemen's state of stable working capacity in professional activity. The author reached to conclusion that a capacity for work is violated as a result of fatigue process development which is characterized by the increase in tension of activity of the functional systems of organism. Implementation of the strained muscular work is related to the expense of potential of functions and the fatigue developed and his renewal to the working level, on occasion with superrenewal and further stabilizing on pre-work or near to its level. The presence of these stages determines the oscillation of serviceman's capacity.*

Purpose. *Ground for methodical recommendations concerning the modern pedagogical approaches applications and technologies in forming the readiness of future military seaman for protective equipment use in professional activity.*

Methods. *To achieve the purpose set, the system of research methods was used: study, analysis of scientifically-pedagogical and methodical literature, study and the generalization of domestic and foreign experience, method of expert estimations, stated experiment.*

Results. *The results of scientific researches and experience of activity of servicemen in previous years show convincingly that work which is being performed in the conditions of fatigue which is compensated, and directed at the balanced perfection of components of technical-tactical, functional and psychological order, is the effective method to provide high level of work capacity in the conditions of fatigue which is being developed, and progressive sense of fatigue.*

The important thing for planning of rational work mode and rest hours in the future military seaman's training system is knowledge of conformities to law of restoring reactions after the trainings and practical loading. In this connection first of all it should be emphasized specifics of restoring reactions, close intercommunication of character and duration of both early and set aside period of renewal with an orientation and size of the trainings and practical loading, in depth, which developed localization and mechanisms of fatigue.

Conclusion. *Understanding the basic mechanisms of providing work capacity while performing the duties of different character and duration, features of development of fatigue allow to design all spectrum of the functional states and compensatory reactions, characteristic for professional activity of the future military seaman during the planning of separate series of exercises and programs of training employment.*

Key words: *fatigue; overstrain; renewal; muscular activity; functional systems; trainings; military-practical activity; physical and psychological tension.*

Василь Школяренко,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
ORCID ID 0000-0001-8274-2231

Іван Рудніцький,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
ORCID ID 0000-0002-6304-3863

Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
DOI 10.33099/2617-1775/2019-01/246-256

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КУРСОВОЇ ПІДГОТОВКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕРСОНАЛУ

Стаття присвячена дослідженню стану розробленості проблематики методичного забезпечення набуття військово-службових компетентностей національного персоналу Збройних Сил України до участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки на основі впровадження інтерактивних технологій навчання у курсову підготовку. Сформовані вимоги до підготовки викладача при застосуванні інтерактивних технологій при організації та проведенні основних видів навчальних занять, включаючи програмні засоби Google Forms та Kahoot. Запропоновані рекомендації щодо застосування навчальних вправ інтерактивних технологій навчання на прикладі використання передових розробок та рекомендацій English as Medium of Instruction Оксфордського університету.

Ключові слова: види занять; інтерактивні технології навчання; інтерактивні прийоми; компетентність; курсова підготовка; національний персонал.

Постановка проблеми. З огляду на інтеграцію України до міжнародних організацій у сфері безпеки, зміну підходів до врегулювання воєнних конфліктів сучасності, постійну участь України у миротворчих місіях – особливого значення набуває проблема набуття готовності національного персоналу Збройних Сил України (ЗС України) до участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки (МОПМБ) [1]. Окремим етапом в набутті готовності військовослужбовців до участі в МОПМБ є курсова підготовка, особливостями проведення якої є:

включення її до складу державної системи вищої освіти, в основу якої покладено компетентісний підхід [2; 3];

науково-методичне забезпечення освітнього процесу здійснюється на підставі інтеграції вимог директив та стандартів Департаменту миротворчих операцій ООН, Стратегічного Командування НАТО з трансформації, нормативних актів Міністерства освіти і науки України та Міністерства оборони України з урахуванням науково-педагогічних досягнень у галузі вищої освіти та підготовки військових фахівців [3; 4; 5];

інтеграція фахової, психолого-педагогічної та іншомовно-комунікативної видів підготовки [6]. Навчання здійснюється англійською мовою.

Проте, розвиток ряду зовнішніх та внутрішніх чинників вимагає періодичного перегляду навчальних програм курсової підготовки.

Найбільш важливими з чинників у зовнішній сфері є:

вплив деструктивних тенденцій у сфері міжнародної безпеки, що приводить до росту воєнних конфліктів та їх ускладнення;

перехід до багатовимірних операцій та “розумної миротворчості ООН” за рахунок імплементації ініціативи “Дії з підтримки миру” (A4P) [7];

криза ефективності діяльності міжнародних організацій у сфері безпеки.

У внутрішній сфері стримуючими чинниками є:

зміна парадигми вищої військової освіти;

повільність впровадження інноваційних технологій навчання.

Все це вимагає пошуку та впровадження нових підходів щодо підвищення якості курсової підготовки військовослужбовців національного персоналу до участі в МОПМБ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання підготовки військовослужбовців ЗС України до участі в МОПМБ знайшли відображення у дослідженнях Козинця І., Куропатника І., Речича С., Хацановського В., Голопатюка Л., Школяренка В., Оліфірова О., Войтеха О. та ін.

Концептуальні основи інтерактивних технологій навчання представлені у монографіях Вербицького А., Сисоєвої С., Пометун О., подальший їх розвиток у вищій військовій школі отримали у працях Вітченко А., Осьодло В., Салкуцана С. [8; 9] та ін.

Особливості застосування окремих елементів інтерактивних технологій навчання у практиці розвитку комунікативної компетентності офіцерів багатонаціональних штабів під час військово-професійної підготовки до участі в МОПМБ наведені у Шалигіної Н. [10].

Однак, проблему впровадження інтерактивних технологій у практику курсової підготовки національного персоналу досліджено не достатньо.

Виділення невирішених раніше пунктів та елементів загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. Робота спрямована на обґрунтування впровадження інтерактивних технологій навчання в курсову підготовку національного персоналу до участі в МОПМБ.

Метою статті є розроблення методичних рекомендацій до проведення практичних занять з дисциплін курсової підготовки національного персоналу з використанням інтерактивних технологій навчання.

Методи досліджень. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань було використано систему теоретичних методів дослідження: аналіз, синтез, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу. Курсова підготовка національного персоналу до участі в МОПМБ – це освітня діяльність, яка скерована на формування професійно-військових компетентностей, що забезпечують успішне виконання мандату місії.

Загальні вимоги до якостей випускників курсової підготовки національного персоналу подаються у вигляді переліку набутих компетентностей: соціально-особистісних, інструментальних, загально-професійних та спеціалізовано-професійних.

Аналіз основних тенденцій розвитку освіти у світі показує рух у бік інноваційної, розвиваючої, інтенсивної, індивідуально-орієнтованої стратегії освіти. Цим вимогам відповідають інтерактивні методи навчання, які базуються на наступних принципах [11, с. 37]: принцип діалогічної взаємодії, принцип кооперації й співробітництва, принцип активно-рольової (ігрової) і тренінгової організації навчання.

Суть інтерактивних методів навчання полягає в тому, що відбувається постійна активна взаємодія всіх слухачів. Викладач і слухач є рівноправними суб'єктами навчання, при цьому викладач виступає як організатор процесу навчання, консультант.

Проведення занять курсової підготовки іноземними, переважно англійською, мовами ставить зовсім інші вимоги до підготовки та проведення занять як для викладачів, так і для слухачів. Логічно припустити, що підвищення якості підготовки із використанням англійської мови повинно враховувати та найповніше імплементувати передові розробки та рекомендації провідних університетів світу та професорів у галузі освіти англійською мовою для слухачів з країн, в яких ця мова не є рідною. В першу чергу, це розробки Оксфордського університету. Вони об'єднані під загальною назвою ЕМІ – English as Medium of Instruction (англійська мова як середовище для викладання) та ґрунтовані на застосуванні інтерактивних підходів у викладанні. Їх суть можна пояснити наступним чином [12].

Аксіоматично, основною метою викладання є досягнення необхідного рівня засвоєння знань слухачем. Процес викладання умовно складається із двох взаємопов'язаних етапів: передачі інформації слухачеві та змістовного засвоєння цієї інформації. Традиційний підхід до викладання передбачає саме такий порядок вивчення: передача інформації йде першою, а вивчення другим. У новітніх інтерактивних підходах цей порядок стараються змінити, адже основним із цих етапів є саме другий – це змістовне засвоєння, яке забирає більше часу та ресурсів слухачів, а отже і має бути постійно у головному фокусі роботи викладача.

Як це реалізується на практиці? Для цього слухачам надається більше часу для самостійного вивчення тематичних матеріалів, а на заняттях в групах з викладачем шляхом спілкування опрацьовується їх глибоке засвоєння. Забезпечується принцип “поки говорю - вивчаю”. Це є потужним інструментом, особливо коли мова йде про спілкування нерідною мовою. Крім того, під час активної підготовки до заняття слухачі шляхом ознайомлення із предметними матеріалами, які їм було рекомендовано для вивчення, мають змогу засвоїти зміст нових термінів, тоді коли в ході заняття вони повинні почути та розпізнати ці терміни для себе, а в ідеалі попрактикуватися у їх усному використанні.

Роль викладача при цьому кардинально змінюється – він перетворюється по суті на професійного задавача питань. Зрозуміло, що такий підхід вимагає від викладача повного та глибокого володіння навчальним матеріалом. Крім того, підхід до планування навчання передбачає зміни усієї концепції

підготовки навчальних занять. Якщо у традиційному підході при підготовці заняття викладач описує у першій змістовній колонці навчальні питання та їх короткий зміст, а у другій колонці – методичні прийоми та методичні вказівки щодо відпрацювання кожного з питань, то в ЕМІ в першій колонці описуються дії слухачів, а у другій колонці – дії викладача. Тобто при розробці заняття основний фокус зміщується на опис того, що будуть робити детально по хвилинам слухачі: відповідати на запитання, обговорювати в малих групах, слухати пояснення, виробляти рекомендації. Таким чином, інтерактивність досягається шляхом збільшення часу активної роботи (обдумування та спілкування) слухачів. При цьому виділяють два показники: час голосової роботи викладача (ТТТ – teacher's talking time) та час голосової роботи слухача (ЛТТ – learner's talking time). Необхідно зауважити, що у традиційних лекціях (читанні лекцій) ТТТ наближається до 100%, тоді як ЛТТ близький до нуля. В ЕМІ ці показники приблизно рівні. Викладач при цьому тільки сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу слухачами при їх активній роботі.

Складність та характер кожної окремої дисципліни (більш технічна чи більш гуманітарна) будуть також впливати на значення цих показників. В окремих випадках пояснення викладачем складних фактів має передувати самостійному вивченню і потребуватиме більше часу на роз'яснення. Разом з тим, основний фокус – як зробити засвоєння навчального матеріалу слухачем при його активній роботі – зберігається. При такому підході викладач не повинен доводити увесь навчальний матеріал (та й не матиме достатньо часу на це). Він повинен тільки встановити певні рамки цього матеріалу та домогтися від слухачів більше думати та більше висловлювати свою думку. При цьому він може використовувати різні методичні прийоми. Зрозуміло, що в ЕМІ слухачі мають змогу самостійно опановувати матеріал читаючи. В класі вони будуть мати змогу себе почути. Це є важливим елементом засвоєння, коли навчання проходить на нерідній мові. Крім того, важливо створити атмосферу для кожного слухача, щоб він мав змогу якомога довше активно працювати на занятті, при цьому не доводити до крайньої точки, коли матеріал уже не сприймається. Тому, надаючи час та можливість прочитати певну частину навчальних матеріалів до заняття, можна вивільнити час для слухачів, щоб вони слухали, тобто не перевантажувати слухачів одночасним читанням та слуханням в ході заняття.

Перехід від традиційних форм викладання навчального матеріалу до інтерактивної форми потребує зміну парадигми викладання та теоретичну і практичну підготовку викладачів до цього. При цьому останнє може проходити у формі мікро-викладання у викладацьких колективах. Для цього достатньо організувати 15 хвилинні мікро-сесії для кожного викладача, де вони матимуть змогу попрактикуватися у проведенні інтерактивного заняття, а потім решта викладацького колективу зможе це обговорити та надати певні поради стосовно посилення інтерактивності. Кожну мікро-сесію певного викладача товариші-викладачі, які поділені на три групи повинні оцінювати за наступними групами показників: 1-а група – інтерактивність, 2-а група – мова (лексика та граматики)

і 3-я – презентаційні навички викладача. У першій групі система показників оцінки якості інтерактивності може включати: загальний рівень інтерактивності, частоту, діапазон та доцільність заданих викладачем запитань, організація та інструкції класу, ТТТ та ЛТТ. Для другої групи показниками якості мови викладання можуть служити використання тематичної термінології, ясність мови, доступність термінології, наявність логічних зв'язок між частинами лекції. Показники оцінки у третій групі включають: мова тіла та жести, постава, якості невербальної комунікації тощо. Після кожного мікро-викладання викладачі у групах обговорюють результати у своїх групах та вибирають одного представника у кожній групі. Для підтримання дружньої атмосфери під час обговорень кожен коментар краще починати та закінчувати позитивними відгуками, тоді як недоліки ліпше зазначати в середині виступу.

Зміст основних видів навчальних занять при застосуванні інтерактивних технологій, на прикладі Академії оборони Збройних Сил Великої Британії (Королівський коледж оборонних наук), приведено в табл. 1.

Таблиця 1 - Проведення основних видів навчальних занять із застосуванням інтерактивних технологій

Західні підходи, на прикладі Академії оборони Збройних Сил Великої Британії (Королівський коледж оборонних наук) та американських військових коледжів	
Порядок підготовки та проведення занять	Роль і дії викладачів та слухачів
Лекція / панель	
Слухачі повинні приходити на лекцію уже ознайомленими із тематикою, для цього мають вивчити рекомендовану літературу, перелік якої доводиться заздалегідь. Джерела інформації класифікуються як обов'язкові для вивчення, так і рекомендовані. Половина часу на лекції відводиться на сесію запитань та відповідей. Запитання наводять на критичне мислення та є викликом для лектора. Для проведення лекції часто запрошують особу, яка постійно досліджує зазначену тематику. Панель відрізняється від лекції тим, що для доповіді залучається більш ніж одна особа.	Викладач має змогу швидко перейти від загальних понять до глибоких актуально важливих питань за тематикою з численними прикладами. Лекція носить інтерактивний характер: слухачів стимулює задати складне питання, лектору – навести відповідні приклади. Результат мотивує до подальшого переопрацювання лекції внаслідок складних запитань.
Семінар	
Завдання та джерела інформації видаються завчасно. Керівник семінару та його учасники готуються до обговорення усіх питань, а визначені слухачі письмово оформлюють (до 2-х сторінок) коротку відповідь на запитання, роздають її учасникам та усно доповідають щодо поставленого запитання (до 15 хвилин). Решта слухачів включається у дискусію, яку направляє керівник, який надає слово, перефразовує запитання, активно залучає усіх слухачів до дискусії. В кінці обговорення кожного запитання надається слово слухачу-доповідачу, який резюмує дискусію. Часто практикується семінари під керівництвом слухача за присутності викладача.	Основною метою семінару є активізація критичного мислення у членів семінарської групи, пошук нових ідей, які далі розвиваються за цією тематикою, створення доброзичливої навчальної атмосфери, яка стимулює до розвитку лідерських якостей. Семінар є інструментом самоудосконалення викладача, удосконалення критичного мислення, розширення та поглиблення персональних досліджень.

Письмові роботи	
<p>Письмові роботи мають форму есе та дисертації, носять академічний характер, який вимагає вивчення та цитування значної кількості різних джерел інформації (в середньому 3-4 посилання на сторінку тексту). Теми есе формулюються як проблемні питання, які не були розкриті в ході вивчення теми. Тема дисертації є особистим вибором слухача, який повинен її сформулювати разом із синопсисом, відповідно до чого йому буде надано керівника. Роботи здаються у визначені терміни до електронної системи, яка автоматично визначає відсоток співпадінь із існуючими джерелами. Прикладом такої електронної системи є програма Turnitin.</p>	<p>Основна мета есе та дисертації – розвиток аналітичних здібностей, критичного мислення та творчості у слухача. Перевірка письмових робіт є значним викликом і для викладача, який розвиває свої здібності до критичного оцінювання та стимулює до самостійного поглибленого вивчення проблемних питань. Такий творчий підхід безпосередньо дає хід розвитку теорії і практики у зазначених питаннях.</p>
Стратегічні ігри, командно-штабні навчання (КШН)	
<p>Для проведення стратегічних ігор (КШН) розробляється відповідний сценарій, який містить стратегічний (оперативний) фон, план проведення заходу, план нарощування обстановки. При цьому ігри та КШН є багатосторонніми, з багатьма країнами та міжнародними органами та організаціями як акторами, що найбільш повно відповідає сучасним реаліям глобалізованого суспільства. Для стратегічних ігор на 99% береться існуюча військово-політична та військово-стратегічна обстановка, замовляються найсвіжіші інформаційно-аналітичні матеріали, де розкриті стан та прогнози розвитку ситуації в залучених країнах. Для прикладу замовляються на оплатній основі матеріали, які готує The Economist Intelligence Unit. Слухачі працюють на рівні РНБО чи уряду, приймають відповідні стратегічні рішення.</p>	<p>Слухачі отримують практику роботи на рівні урядів та Ради національної безпеки і оборони, аналізують широкий спектр факторів, що визначають стан та розвиток військово-політичної та військово-економічної обстановки у самих країнах, навколо них, у регіоні та світі, формують рекомендації для прийняття рішень високого рівня. Слухачі також отримують практику ведення міжнародних переговорів на високому рівні, відстоювання національних інтересів в ході засідань міжурядових органів.</p>
Вивчення кейсів	
<p>Для організації Case study слухачам надаються оригінальні архівні документи, які не тільки описують стан речей, які склалися на момент прийняття великих історичних рішень, але і самі пропозиції, які готувалися різними органами державного та військового управління, перед їх прийняттям. Приклади Case study – рішення щодо Палестини у 20-х роках та В'єтнаму у 50-х роках минулого століття. Після самостійного ознайомлення із матеріалами протягом 2-х навчальних днів слухачі грають різні ролі на рівні відповідних органів управління (урядів), виробляючи свої пропозиції для прийняття рішень.</p>	<p>Case study є потужною формою не тільки вивчення історичних фактів, а, в першу чергу, критичного оцінювання якості прийнятих рішень на високому рівні із сучасних позицій та із застосуванням передових методик оцінки обстановки та прийняття рішень. Case study є інструментом пізнавальної та аналітичної роботи.</p>
Навчальний тур	
<p>Навчальні національний та закордонні тури є квінтесенцією навчання у коледжі. Підготовка до них починається задовго до їх початку. Крім організаційних та адміністративних питань, які</p>	<p>Навчальний тур дозволяє слухачам не тільки отримати неоціненну практику спілкування на високому рівні, побачити</p>

залишаються за кадром і є прерогативою адміністрації коледжу у кооперації із численними міністерствами, відомствами, організаціями, посольствами, значна робота покладена і на слухачів. Вони повинні провести самостійні дослідження та досконало вивчити закріплені за ними стратегічні питання стосовно політичних, економічних, військових, соціальних та інших аспектів функціонування визначених регіонів, країн тощо.	реальну картину того, що відбувається, але й порівняти та оцінити свої теоретичні напрацювання із розробки стратегій для певної країни та регіону до початку навчального туру із тими, які сформовані після набуття практичного досвіду перебування у країні (регіоні).
Робочі ланчі з керівним складом закладу та експертами, перерви на каву	
Робочі ланчі та перерви на каву є довільною формою дискусії з питань, які обговорювались на попередніх ранкових сесіях. Вони дозволяють слухачам задати експертам особисті питання та поділитися своїм баченням та відношенням до актуальних проблем.	Робочі ланчі та перерви на каву стимулюють критичне мислення у слухачів, експертів та керівників, а також навчають дипломатичним навичкам обговорення питань.

Активізації навчально-пізнавальної діяльності слухачів сприяє застосування методичних прийомів ЕМІ, частина яких наведено в табл. 2. Для швидкого створення інтерактивних тестових завдань, які можна виконувати як при підготовці слухачів до занять, так і в ході проведення заняття, використовуються програмні засоби Google Forms [13] та Kahoot [14].

Таблиця 2 – Приклад методичних прийомів забезпечення інтерактивності навчального процесу в іншомовному середовищі

Навчальні цілі	Методичні прийоми
Згадування попереднього завдання	3-х ключових слів попередньої лекції (далі - ПЛ)
	Назви попередньої теми лекції
	Змісту ПЛ за 20 секунд в парах
	Змісту ПЛ за 3 хвилини з перекладом на рідну мову
	Твіт – зміст ПЛ через серію твітів
	Вільний запис змісту ПЛ в групах за визначений інтервал часу
	Що було нового в ПЛ?
	Передбачити зміст наступної лекції
Підготовка до поточної лекції/класу	Що зроблено для між ПЛ та поточною?
	Попереднє вивчення ключових термінів
	Розповсюдження план-конспекту лекції
	Попереднє прочитання/супутнє прочитання/попередній перегляд.
Управління увагою/взаємодією протягом лекцій/класів (перерване вивчення)	Вислати слухачам простий тест
	Попередні 5-6 запитань до 15-20 хвилин лекції з порівнянням відповідей
	Метод заміток для перших 20 хвилин лекції а) незакінчені замітки – заповнити; б) навмисні помилки – виправити; с) графічна структура - завершити
	Слайди із червоною зіркою-важливий зміст
	Реконструкція лекції у парах
	Висновки з перекладом на рідну мову
	Голосування щодо ключових питань

	Час квізу.
	Перерване занотовування – відновлення
	Занотовування методом Корнелла.
	Доповнення дизайну пропущених слайдів
	Запитання слухачів до прослуханої лекції
Нагадування змісту в кінці заняття/лекції:	Записати 5 ключових слів заняття
	Вибір заголовку до лекції
	5 хвилин вільного написання змісту лекції
	Одно-хвилинне згадування змісту лекції
	Порівняти та допрацювати нотатки
	Що нового? – обговорення нових знань
	Проблеми з порозумінням
	Що ви будете робити наступним освоєнням
Створити схему в кінці лекції	

Висновки та напрями подальших досліджень. Курсова підготовка, навчальний процес якої побудований на основі сучасних інтерактивних технологій навчання, забезпечує реалізацію вимог міжнародних організацій у сфері безпеки щодо формування готовності національного персоналу ЗС України до участі у МОПМБ.

Активізації навчально-пізнавальному процесу сприяє впровадження в навчальний процес передових розробок та рекомендацій ЕМІ, які імплементовані в вищих навчальних закладах Великої Британії.

Дослідження впливу інтерактивних технологій навчання на рівень формування військово-службових компетентностей національного персоналу є перспективою подальших наукових розробок у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наказ Міністерства оборони України від 28.01.2016 № 23 “Про затвердження Інструкції з підготовки та застосування національних контингентів, національного персоналу в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки”. Офіційний вісник України від 04.03.2016 – 2016 р., № 16, стор. 329, стаття 663, код акту 80815/2016.
2. Наказ Міністерства оборони України від 20 липня 2015 року № 346 “Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України”. Офіційний вісник України від 10.11.2015 – 2015 р., № 87, стор. 132, стаття 2911, код акта 79163/2015.
3. Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII “Про вищу освіту”. Відомості Верховної Ради, 2014, № 37–38, ст.2004.
4. Информационный центр по вопросам поддержания мира. Учебная подготовка. URL: <http://research.un.org/ru/peacekeeping-community/Training> (дата звернення: 20.05.2019).
5. BI-SC Collective Training and Exercise Directive (CT&ED) 075-003. 02 October 2013. 277 p. URL: https://www.act.nato.int/images/stories/structure/jft/bi-sc-75-3_final.pdf (дата звернення: 20.05.2019).
6. Войтех О. В. Підготовка національного персоналу Збройних Сил України до участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки як педагогічна проблема. Збірник наукових праць Нац. ун-ту оборони України. 2018. № 1 (37). С. 59–66.
7. “Действия по поддержанию мира” (A4P). URL: <https://peacekeeping.un.org/ru/action-for-peacekeeping-a4p> (дата звернення: 20.05.2019).

8. Вітченко А. О., Осьодло В. І. Педагогіка вищої військової школи: підруч. К.: НУОУ, 2017. 504 с.
9. Вітченко А. О., Осьодло В. І., Салкуцан С. М. Технології навчання у вищій військовій школі: теорія і практика: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. В. М. Телелима. К.: НУОУ, 2016. 272 с.
10. Шалигіна Н. Практичні аспекти методики розвитку комунікативної компетентності офіцерів багатонаціональних штабів. Збірник наукових праць “*Військова освіта*” Нац. ун-ту оборони України. 2018. № 1 (37). С. 305–319.
11. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник. НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. К.: ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.
12. How effective is English as a medium of instruction (EMI). URL: <https://www.britishcouncil.org/voices-magazine/how-effective-english-medium-instruction-emi> (дата звернення: 20.05.2019).
13. Качурівський В., Качурівська Г. Застосування Google Forms для моніторингу навчальних досягнень студентів. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13359/182-184.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.05.2019).
14. Kahoot! URL: <https://getkahoot.com/> (дата звернення: 20.05.2019).

REFERENCES

1. Nakaz Ministerstva obrony Ukrainy vid 28.01.2016 № 23 “Pro zatverdzhennya Instruktsiyi z pidhotovky ta zastosuvannya natsionalnykh kontynhentiv, natsionalnoho personalu v mizhnarodnykh operatsiyakh z pidtrymannya myru i bezpeky”. [On Approval of the Instructions for the Preparation and Use of National Contingents, National Personnel in International Peacekeeping and Security Operations] registered with the Ministry of Justice of Ukraine on February 10, 2016, No. 206/28336.
2. Nakaz Ministerstva obrony Ukrainy vid 20 lypnya 2015 roku № 346 “Pro zatverdzhennya Polozhennya pro osoblyvosti orhanizatsiyi osvitho protsesu u vyshchyykh viyskovyykh navchalnykh zakladakh Ministerstva obrony Ukrainy ta viyskovyykh navchalnykh pidrozdilakh vyshchyykh navchalnykh zakladiv Ukrainy”. [On Approval of the Provision on the Peculiarities of the Organization of the Educational Process in Higher Military Educational Institutions of the Ministry of Defense of Ukraine and Military Educational Subdivisions of Higher Educational Institutions of Ukraine]. Order of the Ministry of Defense of Ukraine dated July 20, 2015, No. 346. Official Bulletin of Ukraine dated November 10, 2015 - 2015, No. 87, p. 132, article 2911, code of act 79163/2015.
3. Zakon Ukrainy vid 1 lypnya 2014 roku № 1556-VII “Pro vyshchu osvitu”. [On Higher Education]. Law of Ukraine dated July 1, 2014 № 1556-VII. Information from the Verkhovna Rada, 2014, No. 37-38.
4. Ynformatsyonnyy tsentr po voprosam podderzhannya myra. Uchebnaya podhotovka. [Information Center for Peacekeeping. Training.] URL: <http://research.un.org/en/peacekeeping-community/Training> (application date: 20.05.2019).
5. BI-SC Collective Training and Exercise Directive (CT&ED) 075-003. [BI-SC Collective Training and Exercise Directive (CT&ED) 075-003.] 02 October 2013. 277 p. URL: https://www.act.nato.int/images/stories/structure/jft/bi-sc-75-3_final.pdf (data zvernennya: 20.05.2019).
6. Voytekh O. V. Pidhotovka natsionalnoho personalu Zbroynykh Syl Ukrainy do uchasti v mizhnarodnykh operatsiyakh z pidtrymannya myru i bezpeky yak pedahohichna problema. (2018) [Voytekh O.V. Training of national personnel of the Armed Forces of Ukraine for participation in international peace and security operations as a pedagogical problem.] // Collection of scientific works “*Military education*” National. Unitary Defense of Ukraine. No. 1 (37). Pp. 59–66.

7. "Deystvyaya po podderzhanyyu myra" (A4P) [Peacekeeping actions (A4P)]. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/action-for-peacekeeping-a4p> (application date: 20.05.2019).
8. Vitchenko A. O., Osodlo V. I. Pedahohika vyshchoyi shkoly: pidruch. (2017) [Pedagogy of higher education: underground] – K.: NUOU. 504 p.
9. Vitchenko A. O., Osodlo V. I., Salkutsan S. M. (2016). Tekhnolohiyi navchannya u vyshchiiy viyskoviyi shkoli: teoriya i praktyka: navch.-metod. posib. [Technologies of studying at a higher military school: theory and practice: teaching method. manual] / for community edit V M Telegram - K.: NUOU. 272 p.
10. Shalyhina N. (2018). Praktychni aspekty metodyky rozvytku komunikatyvnoyi kompetentnosti ofitseriv bahatonatsionalnykh shtabiv. [Practical aspects of the methodology of the development of the communicative competence of officers of multinational headquarters.] // Collection of scientific works "Military education" National. Unitary Defense of Ukraine. No. 1 (37). Pp. 305-319.
11. Sysoyeva S. O. (2011). Interaktyvni tekhnolohiyi navchannya doroslykh: navchalno-metodychnyy posibnyk [Interactive adult learning technologies: tutorial] National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Pedagogical Education and Adult Education. K.: VD "EKMO", 324 p.
12. How effective is English as a medium of instruction (EMI). URL: <https://www.britishcouncil.org/voices-magazine/how-effective-english-medium-instruction-emi> (application date: 20.05.2019).
13. Kachurivskyi V., Kachurivska H. Zastosuvannya Google Forms dlya monitorynhu navchalnykh dosyahnen studentiv. [Application of Google Forms for monitoring students' academic achievements.] URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13359/182-184.pdf?sequence=1> (application date: 20.05.2019).
14. Kahoot! URL: <https://getkahoot.com/> (application date: 20.05.2019)

РЕЗЮМЕ

Василий Школяренко,

кандидат технических наук,
старший научный сотрудник

Иван Рудницкий,

кандидат технических наук,
старший научный сотрудник

Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Интерактивные технологии обучения как средство повышения эффективности курсовой подготовки национального персонала

Статья посвящена исследованию состояния разработанности проблематики методического обеспечения формирования военно-служебных компетентностей национального персонала Вооруженных Сил Украины к участию в международных операциях по поддержанию мира и безопасности на основе внедрения интерактивных технологий обучения в курсовую подготовку. Сформулированы требования к подготовке преподавателя при применении интерактивных технологий при организации и проведении основных видов учебных занятий, включая программные средства Google Forms и Kahoot. Предложенные рекомендации по применению учебных упражнений интерактивных технологий обучения на примере использования передовых разработок и рекомендаций English as Medium of Instruction Оксфордского университета.

Ключевые слова: виды занятий; интерактивные технологии обучения; интерактивные приемы; компетентность; курсовая подготовка; национальный персонал.

SUMMARY

Vasyl Shkoliarenko,

Candidate of Technical Sciences

Ivan Rudnitsky,

Candidate of Technical Sciences

National University of Defense of Ukraine

named after Ivan Chernyakhovskyi

Interactive technologies of education as a means of enhancing the efficiency of pre-deployment training of national personnel

Introduction. *The article is devoted to the issue of methodological support in developing professional competencies of the national personnel of the Armed Forces of Ukraine to make them ready for deployment to peacekeeping missions through the introduction of interactive training technologies in pre-deployment courses.*

Purpose. *To come up with recommendations of the practical implementation of interactive technologies in training courses.*

Methods *analysis, synthesis, and systematization.*

Results. *The main results of this research are as follows: the necessity of introduction of interactive training technologies is grounded with regards to the requirements of international security organizations to peacekeeping personnel; the requirements for preparing a teacher to conduct interactive classes are formed; methodological technics in conducting interactive classes are given as examples.*

Originality. *The novelty of scientific results is the study of the application of the forms and methods of interactive training technologies in the course preparation for the formation of the readiness of the national personnel of the Armed Forces of Ukraine to perform the tasks assigned to them on the basis of a competent approach.*

The practical significance of the article is confirmed by the fact that it will allow the implementation of interactive forms and methods in the normative legal acts of peacekeeping activity and teaching materials, used to achieve the competencies of national personnel for participation in peacekeeping missions, which will contribute to the strengthening of international security.

Conclusion. *The course training of national personnel of the Armed Forces of Ukraine, the educational process of which is based on modern interactive training technologies, ensures the implementation of the requirements of international security organizations regarding participation in international peace and security operations.*

The methodical recommendations for the use of educational technics in interactive training technologies are developed using the experience of conducting classes at British universities.

The study of the impact of interactive training technologies on the level of military and service competencies of national staff is a prospect of further scientific research in this direction.

Key words: *forms of classes; interactive learning technologies; interactive technics; competence; course preparation; national staff.*

Порядок оформлення та подання статей до збірника наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

1. Статус збірника та його тематика

Збірник наукових праць "Військова освіта" Національного університету оборони України" (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 21.02.2014 р, серія КВ, № 20600-10400 ПР) планується до випуску два рази на рік (червень, грудень поточного року) з такими термінами подання статей до редакційної колегії:

до 10 квітня (термін видання – червень);

до 10 жовтня (термін видання – грудень).

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України з педагогіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 14 лютого 2014 р. № 153).

Основні тематичні напрями збірника:

проблеми та перспективи розвитку військової освіти;
стандартизація військової освіти;
удосконалення змісту військової освіти;
інноваційні технології підготовки військових фахівців;
науково-методичне та організаційно-методичне забезпечення освітнього процесу;
психолого-педагогічне супроводження освітнього процесу;
виховна робота у вищих військових навчальних закладах;
якість освітнього процесу;
управління якістю підготовки військових фахівців;
інноваційна діяльність у військових навчальних закладах;
підготовка та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників;
підготовка студентів за програмою офіцерів запасу;
напрями покращення професійної орієнтації молоді, військово-патріотичної роботи, організації довузівської підготовки;
контроль, моніторинг, та матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу.

Призначення збірника:

опублікування результатів наукової діяльності наукових працівників;
опублікування основних наукових результатів дисертацій здобувачами наукових ступенів;
опублікування наукових результатів досліджень претендентів на присвоєння вчених звань;
оцінювання результатів наукової діяльності наукових, науково-педагогічних працівників за опублікованими статтями.

2. Критерії відбору статей редакційною колегією

До видання приймаються наукові статті, які мають такі необхідні елементи:

постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;

аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття;

формулювання цілей статті (мета статті/ постановка завдання);

методи дослідження;

виклад основного матеріалу дослідження (наукова новизна, обґрунтуванням отриманих наукових результатів, практичне значення);

висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку у даному напрямку.

З метою дотримання зазначених вище вимог слід жирним шрифтом виділити такі елементи статті: **постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій, мета статті, методи дослідження, виклад основного матеріалу, висновки та перспективи подальших досліджень**. У статтях, що написані англійською мовою, необхідно виділити такі елементи: **Introduction, Analysis of relevant research, Aim of the Study, Research Methods, Results, Conclusions**.

3. Вимоги до технічного оформлення статей

Оформлення статей здійснюється з дотриманням таких основних правил:

відповідність Держстандарту ДСТУ 8302: 2015;

мова статті – українська, англійська;

на першій сторінці тексту у лівому верхньому куті без абзацного відступу – УДК (шрифт 12); після пропуску в один інтервал у правому верхньому куті друкуються (шрифтом 12, вирівнювання справа): ім'я та прізвище автора; науковий ступінь; вчене звання; назва організації, в якій працює автор; ID ORCID;

заголовок статті (після пропуску в один інтервал друкується великими літерами (шрифт 14, жирно, вирівнювання посередині);

під заголовком статті подаються: анотація українською мовою (8 – 10 рядків). ключові слова (6-8); для статей англійською мовою – відповідна анотація та ключові слова – англійською мовою (шрифт 12, курсив, вирівнювання по ширині);

текст статті виконується у форматі А4 шрифтом 14 (Times New Roman), в редакторі Microsoft Word, через один інтервал, з відступами на початках абзаців 1,0 см, з полями: верхнє – 2 см, нижнє – 2 см, ліве – 2,5 см, праве – 2 см; обсяг статті – 7-8 сторінок, як правило, повністю заповнених; рисунки і таблиці повинні мати номери і назви, на які у тексті статті мають бути посилання (у круглих дужках). Кількість математичних співвідношень (формул) не обмежується; якщо їх кількість дві і більше, то вони повинні мати порядкові номери (у круглих дужках), на які у тексті статті можуть бути посилання (набір формул здійснюється в редакторі формул Microsoft Equations. Символи у формулах набираються курсивом). Одиниці фізичних величин указуються в системі СІ. Загальноприйняті терміни, які часто зустрічаються в тексті, наводяться у вигляді аббревіатури; якщо аббревіатура наводиться вперше, то її необхідно розшифрувати (у круглих дужках);

після тексту статті шрифтом 12 подається список літератури

(ЛІТЕРАТУРА) в алфавітному порядку; у списку літератури наводяться лише ті першоджерела, на які у тексті статті є посилання; посилання на наукову літературу в тексті подаються за таким зразком: [5, с. 87], де 5 – номер джерела за списком літератури, 87 – сторінка; посилання на декілька наукових видань одночасно подаються таким чином: [3, с. 156; 4; 8, с. 22–23]; вимоги до оформлення бібліографічного опису списку джерел подані в журналі «Бюлетень ВАК України» № 3 за 2008 р.;

після списку ЛІТЕРАТУРИ наводиться (відповідно) REFERENCES;

після REFERENCES наводиться РЕЗЮМЕ. У правому верхньому куті (вирівнювання справа, шрифт 12): ім'я, фамилия автора; научная степень, ученое звание; название организации, в которой работает автор; название статьи (прописними буквами); аннотация (курсив) на русаком языке (8-10 строк); ключевые слова (6-8);

після РЕЗЮМЕ наводиться SUMMARY. У правому верхньому куті (вирівнювання справа, шрифт 12) англійською мовою: ім'я, прізвище автора; науковий ступінь, вчене звання; назва організації, в якій працює автор; назва статті (прописними літерами); анотація (курсив) – 1850-1900 знаків; ключові слова (6-8).

У анотаціях згідно з вимогами міжнародних наукометричних баз необхідно відобразити такі елементи: мета статті, методи дослідження, результати дослідження, наукова новизна, практичне значення дослідження, висновки та перспективи подальших наукових досліджень [8–10 рядків українською та російською мовами та 1850-1900 знаків англійською мовою].

При поданні статті до редакційної колегії авторам слід дотримуватися таких вимог:

не здійснювати ущільнення або розрідження інтервалів між літерами;

не відбивати абзаци табуляціями або багаторазовими пробілами;

використовувати лапки формату « »;

між ініціалами та прізвищем ставиться нерозривний пробіл (Ctrl+Shift+пробіл);

використовувати лише графічні елементи, виконані у графічних редакторах із високою якістю деталей;

використовувати формат файлу для відправки в редакцію DOC.

Процедура експертної оцінки статей (перевірка на плагіат, здійснення редколегією внутрішнього рецензування статей, що готуються до опублікування, та організація нею проведення зовнішнього незалежного рецензування).

Редакційна колегія залишає за собою право не розглядати статтю за таких умов:

не відповідає вимогам до оформлення та до наукового стилю викладу матеріалу;

не має наукової новизни та практичної значущості;

не відповідає тематиці збірника;

виконана з використанням автоматичного комп'ютерного перекладача;

не відредагована (містить граматичні та стилістичні помилки);

порушено етику наукових досліджень, зокрема, якщо у статті виявлено плагіат.

Додаткова інформація

1. **Кожній статті** збірника присвоюється DOI – цифровий ідентифікатор об'єкта, англ. – Digital object identifier (DOI) – серійний номер, що використовується для постійної та унікальної ідентифікації об'єктів будь-якого типу. DOI використовується для «сталого ідентифікації зразків інтелектуальної власності в цифровій мережі та асоціювання структурованих даних в розширюваний спосіб». Реєстрація ID ORCID здійснюється на сайті orcid.org

2. **REFERENCES** (список використаних джерел інформації) оформляється згідно з вимогами стандарту APA (<http://www.apastyle.org>), де всі кириличні **назви статей та книг** транслітеруються латинськими літерами та перекладаються англійською мовою.

3. **Порядок рецензування статей**, що подаються до редакційної колегії (рецензент – фахівець у галузі наук, за якою підготовлена стаття):

статті, підготовлені кандидатами наук, подаються з рецензією доктора наук;

статті здобувачів наукових ступенів подаються з рецензією доктора (кандидата) наук.

Рецензії на статті мають відповідати структурі наведеного зразка.

На адресу редакційної колегії (03048, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 28, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. Редколегії збірника наукових праць "Військова освіта") мають бути надіслані такі матеріали:

стаття, оформлена згідно з наведеними вимогами та відредагована (див. зразок);

електронний варіант статті у вигляді файлу (прізвище автора, наприклад, Petrenko) формату Microsoft Word 97 (або пізніша версія) на CD-R (CD–RW);

рецензія на статтю за підписом рецензента, де він працює, завірена печаткою (див. зразок);

експертний висновок про можливість відкритого публікування статті, завірений печаткою,

відомості про автора: 1) прізвище, ім'я, по-батькові; 2) науковий ступінь; 3) вчене звання; 4) організація, посада (повністю, без скорочень); 5) домашня адреса, індекс чи інша адреса; 6) телефони (мобільний, домашній); 7) e-mail (обов'язково).

Статті, що не відповідають будь-якій з перелічених вимог, **до розгляду** не приймаються.

Контактні телефони редакційної колегії, електронна пошта: (044) 271–09–76; 063–463–09–27; e-mail: prihodko1702@ukr.net

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 371.315.6:51

Богдан Петренко,
доктор педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0001-8020-4721

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація українською мовою (8 – 10 рядків).

Ключові слова (6-8).

Текст статті

Постановка проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Мета статті

Методи дослідження

Виклад основного матеріалу.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко О. Структура готовності вчителя фізичного виховання до інноваційної навчальної діяльності / О. Антоненко // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2006. – № 2. – С. 120–122.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» // «Голос України», 6 серпня 2014 р.
4. Кравчук Т. М. Педагогічна підготовка майбутніх учителів фізичного виховання у вищих педагогічних закладах України (20–80 рр. ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Тетяна Миколаївна Кравчук. – Харків, 2004. – 20 с.
5. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – 2-е вид., допов. і переробл. – К. : Вища шк., 2004. – 422 с.

REFERENCES

1. Antonenko, O. (2006). Struktura hotovnosti vchytelia fizychnoho vykhovannia do innovatsiinoi navchalnoi diialnosti [Structure of physical training teachers' readiness for innovation teaching activity]. Sportyvnyi visnyk Prydniprovia, 2, 120–122 (in Ukrainian).
2. Busel, V. T. (2005). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Big Ukrainian explanatory dictionary]. Kyiv: Perun. 4 (in Ukrainian).
3. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" [The Law of Ukraine "On Higher Education"]. "Holos Ukrayiny", 6 serpnia 2014 r. (in Ukrainian).
4. Kravchuk, T. M. (2004). Pedagogichna pidhotovka maibutnikh uchyteliv fizychnoho vykhovannia u vyshchych pedagogichnykh zakladakh Ukrainy (20–80 rr. XX st.) [Future physical education teachers' training in the higher education institutions (20–80 of the XX century)] Kharkiv (in Ukrainian).
5. Ziazun, I. A., Kramushchenko, L. V., Kryvonos, I. F. (2004). Pedagogichna maisternist [Pedagogical skill]. K.: Vyshcha shk. 9 (in Ukrainian).

РЕЗЮМЕ

Богдан Петренко,
доктор педагогических наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Трансформація высшего образования в Украине

Резюме на русаком языке (8 – 10 строк).

Ключевые слова (6-8).

SUMMARY

Bogdan Petrenko,
doctor of pedagogical sciences, professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Chernyakhovskiy

Transformation of higher education in Ukraine...

Summary (1850-1900 знаків).

Key words (6-8).

Структура Summary з абзацними відступами:

Introduction (проблема)

Purpose (мета статті)

Methods (методи дослідження)

Results (основні результати дослідження)

Originality(наукова новизна та практичне значення результатів дослідження)

Conclusion (висновки та перспективи подальших досліджень)

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ РЕЦЕНЗІЇ

РЕЦЕНЗІЯ

На статтю _____
(прізвище, ініціали автора та назва статті)

Текст рецензії _____

Рецензент: _____
(науковий ступінь, вчене звання, посада, прізвище, ініціали)

(підпис)

“ ” _____ 20__ р.

Рецензія на статтю пишеться в довільній формі. Обов'язково висвітлюється:

1. Відповідність вимогам, що ставляться до наукових статей.
2. Актуальність дослідження.
3. Відповідність назви статті її змісту.
4. Наукова новизна, авторські здобутки.
5. Практичне значення,
6. Науковість стилю, аналітичність викладеного в статті матеріалу.
7. Відсутність плагіату.
8. Висновок (рекомендації).

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА

Збірник наукових праць
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського

№ 1 (39)

Відповідальний за випуск *Ю.І. Приходько*
Коректори *О.С. Мельниченко, О.О. Рибчук*

Підписано до друку 18. 06. 19. Здано до набору 25. 12. 18. Формат 15x21
Обл. вид. арк. 12. Наклад 100 прим.
Україна, 03049, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 28

Віддруковано Поліграфічним центром Осадчого В. В.
тел. (044) – 587-78-35